

کہریم بیدگی فہتاج بیدگی

پہلینک لہ میڑووی رزگار یخوازی گالی کورد

دارا لہ محمد کہریم بیدگی

که‌ریم به‌گی فه‌تاح به‌گی شه‌مه‌وه‌ند

به‌شینک له‌ میژووی رزگاریخوازی گه‌لی کورد

نووسینی

دارا نه‌محمد که‌ریم به‌گی

چاپی یه‌کهم

2001

پیشکش:

- به گیانی پاکی کہریم بہگ
- جو امیرا غای ہمہ وہند
- فہقی قادری شاعیر
- ئہ وانہی گیانیان بہ نسیب خاکی غہریبی بوو لہ
- باکووری نہ فریقیا

پیرست

- 3 پینشکشه به
- 9 پینشمکی دوکتور مارف خمزنمدار
- 17 پینشمکی نووسمر
- 23 بهشی بکەش
- 25 هۆزی مەمموەند
- 33 شوینی مەمموەند
- 37 خوادی باوکه گەورە مەمموەند
- 42 مەمموەند و رووبەرەو بوونەو لەگەڵ عوسمانی و قاجارییمکان
- 46 شەری مرزا قوڵی خان
- 60 ناخاوتنی هۆزی مەمموەند
- 61 نەریت و پابەندی نیسلاستی لەناو مەمموەند
- 63 بهشی دەڤە
- 65 کەریم بەگی کوری فەتاح بەگی مەمموەند لە قوتابخانەی نازایەتی و ناوەداری هۆزەکییدا
- 69 لە رەموشته بەرزەکانی کەریم بەگ
- 76 کەریم بەگ لە باکووری ئەمەریقی
- 87 بهشی هەینە
- 89 شۆرش هۆزی مەمموەند لە ۱۹۰۸
- 94 کەریم بەگ لە سالەکانی شەری یەکمەمی جیهاندا
- 97 بهشی جەواش
- 99 کەریم بەگ، درێژمدان بە شۆرش دزی نینگلیزەکان
- 103 پەییوەندی بنەمالی شیخ بەهۆزی مەمموەند - موه
- 106 کەریم بەگ لە شۆرش یەکمەمی شیخ مەحموود - دا
- 109 شەری تاسلوو جە
- 110 رزگارکردنی شارۆچکەی چەمچەمال
- 111 شەری قەرەمەنجیر

- 112 شمەرى چىمەن
- 114 شمەرى دەر بەندى بازيان
- 119 بەشى يىلتىز
- كەرىم بەگ و درىژمدانى بە شۇرش لەپاش گرتتى
- 121 شىخ مەحموود (۱۹۱۹-۱۹۲۲)
- 123 چارمنووسى شىخ مەحموود
- 124 مەمومەند لە شۇرشنىكى نويدا
- 129 نەخومەنى مەلجىزىدراوى سەلىمانى (مەجلىسى ئىدارى) (۱۹۲۱-۱۹۲۲)
- 132 كوشتنى (كاپتەن بۇند) و (مىجەر ماكانت)
- 135 (كاپتەن بۇند) پىش كوژرانى (كەرىم بەگ) دەيىنىت
- 137 كەرىم بەگ پاش كوشتنى كاپتەن بۇند
- كوشتنى كاپتەن بۇند و ماكانت دەست وەشاندىكى گەرە بوو
- 144 لە حكومەتى بەرىتايادرا
- 150 رۇلى كەرىم بەگ لە شمەرى دەر بەندى رانىمدا
- 157 بەشى قەشقەر
- 159 كەرىم بەگ لە شۇرشى دوومى شىخ مەحموود (۱۹۲۳-۱۹۲۶)
- 163 كەرىم بەگ لە دلى شىخ مەحموود دا
- 166 رۇلى كەرىم بەگ لەمەلگىر سانەمى شۇرشى دوومى شىخ مەحموود - دا
- 176 بارمگا لە بەرغى مەورامان
- 181 نازادكردنى شارى سەلىمانى لە ۱۹۲۳/۶/۱۷
- 188 بۇردومانى شارى سەلىمانى
- 192 بارمگاى شۇرشگىران لە ۱۶ تەموزى ۱۹۲۴ گواسترايموۋ بۇ قەلچاۋلان
- 194 شمەرى بنارى گۆيژە لە سالى ۱۹۲۴دا
- 196 بەريارتىكى نەخومەنى ومىيران لە ۱۹۲۵دا و مەلۇنىستى بەرىتانيا بەرامبەر كەرىم بەگ
- 198 كەرىم بەگ لەمىيانى سالى ۱۹۲۵دا
- 199 شمەرى بنارى گۆيژە نەزمەر
- 200 شمەرى كۆز مەرقە
- 204 گەشتى سابىر بەگ بەرمو كەركوك
- 205 شمەرى كەندەكموۋ
- 207 مەلۇنىكى لەناۋەردنى شىخ مەحموود

- 208 سااير بهگ له چند شمري سه ختدا له بهماري ۱۹۲۵-دا
- 212 شمري گوندي مؤرياس
- 213 سااير بهگ له شمري تاسلوو جهدا
- 215 شؤرش له سمرهتاي سالي ۱۹۲۱
- 219 شهميديووني كيريم بهگي هفتاح بهگ
- 224 نهوهكاني كيريم بهگ و رؤلي شؤرشگنيريان
- 226 سااير بهگ كوري كيريم بهگ
- 228 شمري شيوي قوراوه
- 232 عمهبوللا بهگ كوري كيريم بهگي هممهوند
- 233 عمريز بهگ كوري كيريم بهگ
- 236 حاجي وهاب بهگ كوري كيريم بهگ
- 237 نه محمد بهگي كيريم بهگي هممهوند
- 241 ناميق حوسين ناغاي هممهوند
- 242 نهوهكاني نه محمد بهگ و خزمهكاني ۱۹۲۵
- 245 وينهي همنديك له پياوه ناودارمكاني هممهوند
- 249 چند بهلگه نامعيكي گرنگ له بهاري نه في كردني هممهوندهكان
- 259 پاشكوي ژماره (۱)
- 263 رهگي بنچينهي هممهوند
- 265 سمرچاوه كوردديهكان
- 267 سمرچاوه عمرهبييهكان
- 269 رؤژنامو گوڤار
- 271 سوپاس و پيزانين

- ۱ -

له‌دوای جه‌نگی چال‌دیران (۱۵۱۴)، نه‌گه‌ر کیش‌ه‌ی نه‌ته‌وایه‌تی کورد به‌ووردی لیک بده‌ینه‌وه له‌رووی چوارچیتوه هه‌ره ته‌سکه‌که‌ی میکرژی مه‌سه‌له سیاسیه‌که ده‌بینین کورد سه‌ره‌خۆ بووه و میرو خان و پاشا و سه‌ردارو والی و ناغای کورد فه‌رمانه‌وه‌ایبان له‌ناوچه جوگرافییه جیاوازه‌کانی کوردستاندا کردووه، به‌لام له‌رووی چوارچیتوه فراوانه‌که‌ی، واته ده‌ولت به‌مانا سیاسی و دیپلۆماتسیه‌که‌ی ولاتی کورده‌واری به‌شیک بووه له دوو ده‌وله‌ته‌که‌ی عه‌جه‌م (سه‌فه‌وی و قاجار) و تورک (عوسمانی) تا پاش جه‌نگی یه‌که‌می گیتی (۱۹۱۴-۱۹۱۸). شاعیر و رۆشنبیری گه‌وردی کورد حاجی قادری کۆبی ده‌لن:

له‌مه‌به‌ینی کـلاو سـوور و کـلاو پـه‌ش

په‌ریشه‌مان و دیارن می‌سلی گای به‌ش

نه‌و کلاو سوور و کلاو په‌ش‌ه‌ی حاجی فه‌رموویه‌تی مه‌به‌س تورک و عه‌جه‌مه، نه‌مانه ده‌وری بالایان بووه له‌وێران کردنی کوردستان له‌ماوه‌ی پینچ سه‌ده‌ی رابردوودا، چونکه سنووری ده‌وله‌تیان له‌ناو جه‌رگه‌ی کوردستان بوو و تا جه‌نگی یه‌که‌می گیتی کرد بووی به‌ دووبه‌ش، کوردستان سنووریک بوو به‌ درێژایی میترۆو هیتنی و نارامی به‌خۆیه‌وه نه‌دی بوو له‌به‌ر چارچنۆکی و بی‌به‌ختی هه‌ردوو لایان.

به راستی هتیرشی هم‌میشه‌یی هه‌ر لایتکیان بۆ سه‌ر نه‌وی تر له پیتناوی به‌رزه‌وه‌ندی و چاکه‌ی خۆی و مال و ویرانی کوردی تیدا بوو.

بهم پیتیه‌ خاکی کورد بوو به‌ مه‌یدانی خوتن رشتن و قوربانیدان، سه‌رکه‌وتن و ژێر که‌وتنی هه‌ر لایتکیان بووه‌ مایه‌ی زیان و غه‌م و په‌ژاردی ناده‌میزادو کاول بوونی خاک و هه‌یج قازانجیککی بۆ کورد نه‌بووه.

من نازانم تیبۆری «میتژوو خۆی دووباره‌ ده‌کاته‌وه» به‌گشتی راسته‌ یا نا؟! به‌لام نه‌وه‌ ده‌زانم خۆی دووباره‌ بکاته‌وه‌ یا نه‌کاته‌وه‌، مه‌سه‌له‌ییکه‌ کۆنه‌و هم‌میشه‌ له‌ناوه‌یه‌ بۆ کورد، هه‌یج نه‌بێ له‌پاش چالديرانه‌وه‌ کیتشه‌که‌ که‌وتۆته‌ ناوه‌وه‌ و کلاوسوور و کلاوره‌ش تۆپ تۆپینی پێ ده‌که‌ن. شاووره‌که‌ به‌ده‌ست زله‌یتزه‌یه‌، پێ گومان نه‌م یاریه‌ پێ نه‌نجام ده‌بێ و چاکه‌ی کوردی تیدا نابێ، چونکه‌ به‌ درێژایی میتژوو کلاوسوور و کلاوره‌ش له‌جه‌نگدا یا له‌ یاری کردندا هه‌ر کامیتکیان سه‌رکه‌وت پێ یا ژێرکه‌وت پێ ته‌نیا زیانی کوردی تیدا بووه، نه‌گه‌ر تۆپ تۆپینه‌که‌ له‌نیوان تپه‌ی کورد و کلاوسوور، یا کلاوره‌ش بووایه‌ و دیسانه‌وه‌ شاووره‌که‌ به‌ده‌ست زله‌یتزی گیتیه‌یه‌وه‌ بووایه‌ مه‌سه‌له‌که‌ به‌ جووریککی تر ده‌که‌وته‌وه‌، گومانم له‌ودا نییه‌ له‌گه‌لێ جه‌نگدا کورد ده‌یدۆراند به‌لام جارێک هه‌ر ده‌بیرده‌وه‌ و کیتشه‌که‌ بهم‌ جوژه‌ دوا نه‌ده‌که‌وت.

- ۲ -

به‌درێژایی رۆژگارانی چوار پینج سه‌ده‌ی دوا‌ی ناوچه‌کانی سه‌ر به‌ ئیتران یا عوسمانی میرنشینی کوردی تیدا بووه، خه‌لکی کوردی نه‌و ناوچانه‌ پتوه‌ندییان به‌ فه‌رمانه‌ه‌وای کورده‌وه‌ بووه. فه‌رمانه‌ه‌وا له‌ هه‌مسو کاروبارێکدا به‌ره‌و‌پرووی سولتانی تورک و شای عه‌جه‌م بۆته‌وه‌و سه‌رانه‌ی خۆی داوه‌ و بۆ ساودیک ناسووده‌و پێ گیتیه‌ و کیتشه‌ ژیاوه‌. له‌هه‌ندی ناوچه‌ی شاخاویی چپ، یا داخراو، یا دوور له‌ پایته‌ختی رۆم و عه‌جه‌م، ناغای کورد سه‌ری شوێ نه‌کردوه‌و بۆ هه‌مسو

داواییکی دسه‌لات به‌دهست، نیتتر به هه‌رشیتوه‌یتیک بئی هه‌ندئی سه‌رداری
 عه‌شیره‌ت و بنه‌ماله‌کانی کورد وا بۆیان ره‌خساوه ناوه ده‌سه‌لات له‌گه‌لیاندا
 ته‌بانه‌بئی، بۆیه نه‌مانه به «رێگر» و «جسه‌رده» و «چه‌ته» و شتی تری له‌م
 باه‌ته‌وه تاوانبار کراون، ره‌نگه نه‌م سیفه‌تانه له‌رووی زمانه‌وانییه‌وه راست بن
 بۆ کرده‌وه‌ی نه‌و که‌سانه، به‌لام نه‌م رێگرییه به‌رامبه‌ر به‌کتی کراوه؟ به‌رامبه‌ر به‌ج
 ده‌سه‌لاتییک کراوه به‌چاوی میژوو‌وه‌ه چۆن لیک دراوه‌ته‌وه؟

نه‌گه‌ر کۆمه‌له که‌سیکی کورد ده‌ست درێژیان به‌رامبه‌ر به ده‌سه‌لاتی
 عوسمانی یا قاجار کردبئی له نه‌نجامی چه‌وساندنه‌وه‌ی کورد بووه وه‌کو
 نه‌ته‌وه‌یتیک، که‌وابئی یا ده‌بئی ماف هی خه‌لکه هه‌لساوه‌که بئی یا هی ده‌سه‌لات
 بئی، بئی گومان به هیج جزوی ناتوانی و ازهن بکری هه‌لسانی هه‌ر که‌سیکی
 کورد به‌رامبه‌ر ده‌ستدریزی ده‌سه‌لاتی ده‌وله‌ت به‌تاوان حسیب بکری، نه‌گه‌ر وابئی
 نه‌وکاته ماف هی ده‌سه‌لات ده‌بئی.

- ۳ -

کۆمه‌له که‌سیک، یا عه‌شیره‌تیک، یا بنه‌ماله‌یتیک له‌ناوچه‌ی چه‌مچه‌مال و
 ده‌شتی بازبان ده‌ژین، ناویان به «هه‌مه‌وه‌ند» رویشتوه، مامۆستامان توفیق
 وه‌هیی ده‌ربه‌ندی بازبانی به ده‌روازه‌ی کوردستانی ناوه‌راست داناوه، نه‌م
 ده‌روازه‌یه سه‌نگه‌ریکی گه‌نگ بووه له ستراتیجی هه‌موو نه‌و شه‌رو شوپانه‌ی
 به‌درێژی میژوو له‌م ناوچه‌یه روویان داوه.

هه‌مه‌وه‌نده‌کان له‌و دووسه‌د سه‌له‌ی دوایه‌دا له‌سه‌ر شانۆی میژوو
 به‌سه‌رهاتی کوردستانی باشوور (کوردستانی عێراق) ده‌ریکی بالاییان بووه.
 میژوو گه‌لتی رووداومان بۆ ده‌گه‌یتره‌وه له‌باره‌ی نه‌م کۆمه‌له که‌سانه‌وه له
 رووی نازیی و جه‌سووری و نه‌ترسی و رووبه‌روو بوونیان به‌رامبه‌ر به دوژمن و
 ده‌سه‌لاته تۆتالیتارییه‌که‌ی عوسمانی.

پێم وایه زانیاری سه‌رزاری و گه‌یترانه‌وه له‌بابه‌ت هه‌مه‌وه‌نده‌وه گه‌لتی زیاتره

لهو ههوال و دهنگوباسانهی که به نووسین تۆمارکراون و لهکتیب و رۆژنامه و کۆواردا بلاو کراونهتوه، من بهش بهحالی خۆم هه له مندالیسهوه گهلهی گهیرانهوم لهپوره بهتەمه نهکانم بیستوه لهبارهی هه مه وه ندانهوه، نهوانیش لهنزیکهوه شارهزای ناچهکانی هه مه وه ند بیون که له نهو بهری زتی بچووک دهژیان و باپیری من و کهس و کاریان له نهوم بهری زتی بچووک دهژیان، دیاره پهیهندی توندیش لهنیوان هه دوو لادا بووهو سهرو سهربردهیان رهنگه بپیته سهراوه بو نووسینهوهی کارتیکی میژوویی یا نه ده بی.

- ۴ -

لهم دواییه دا کاک دارا هه مه وه ند ریزی لی نام و پرۆژی نووسینهوهی نه م کتیبه و تۆماری به شه نووسراوه کانی خسته بهرده ستم. به پیتی توانا یارمه تیم پیشکیش کرد له بابته سهراوه وه له پیناوی سهرکه وتنی کاره که ی له پرووی زانستییه وه، تا گه یشته نهو په یه ی ئیستا کتیبه که ده که ویته ده ست خوتنه رو خوتنده واران ی کورده وه.

نه وه ی راستی بی نه وه یه نه گه ر میژووی ژبانی تاکه که سیک، یا هۆزیک، یا به سه رهاتی هه ریمیک یا ناچه ییک خشتیک بی له بناغه ی گشتی میژووی نه ته وه، ده لیم دانه ر توانیوه تی نهو خسته بخاته ناو بناغه که وه به تاییه تی که پشتی به سهراوه ی تۆمارکراوه به ستوه، نه گه ر چی به لای منه وه سهراوه ی سه رزار نه رخ ی له ی تۆمارکراو که متر نییه، به تاییه تی لای ئیمه ی کورد، چونکه گه له ی کاروباری ژبانی کۆمه لایه تی و خوتنده واری و نه ده بی و هونه ری و به سه رهاتی نه ته وایه تیمان تۆمار نه کراوه، تۆمارکردن قازانجی هه یه و زبانی نییه. ده لێن پیوسته نهو رووداوانه ی ده یانگه ر نه وه ره سه ن بن و دروست کراو نه بن، نه مه یان راسته، له وانه یه نهو هه و الانه ی گومانیان تیدا هه یه بو میژوو له بار نه بن، به لام رووداوی دروست کراو له لاییک ی تره وه ده پیته سهراوه بو کاری ده یانی نه ده بی و هونه ری.

له‌بەر ئه‌وه ئامۆژگاریم بۆ کاک دارا و هه‌مه‌وه‌ندانی تر ئه‌وه‌یه هه‌شتا ماوه‌ی ئه‌وه له‌ به‌رده‌ست دایه‌ تۆمارکردنی هه‌موو حیكایه‌ت و پروداوو سه‌روسه‌ر برده‌ییك له‌زاری به‌ته‌مه‌نه‌کانی عه‌شیره‌ت وه‌ریگیرتن، هه‌یج نه‌بێ هه‌ندێكێن له‌مانه‌ ده‌ینه‌ لایه‌نی مێژووی ئه‌فسانه‌یی عه‌شیره‌ته‌که، چونکه ئه‌وه‌ی گومانی تێدانییه‌ ئه‌وه‌یه هه‌موو نه‌ته‌وه‌ییك و میله‌له‌تیک و گه‌لیک له‌تیره‌ و عه‌شیره‌ت و کۆمه‌له‌ خه‌لك دوو مێژوویان هه‌یه، یه‌که‌میان مێژووی پروداوی راست، دووهمیان مێژووی پروداوی ئه‌فسانه‌یی دروست کراو. له‌به‌رته‌وه‌یه پرۆمانه‌کانی کۆن و نی‌تالییه‌کانی ئیستا شانازی به‌وه‌وه‌ ده‌که‌ن که نه‌وه‌ی کوپ و کچیکی نه‌وزادی تازه له‌دایک به‌ون و له‌دارستاندا گورگ به‌خه‌یوی کردوون، بۆیه ته‌ندروست و به‌هه‌یز و تواناو ژیر و نازا که‌وته‌وه. نازانم هه‌لوته‌ستی کوردیکی لای ئیسه‌مه‌م چۆن ده‌بێ نه‌گه‌ر یه‌کیک به‌تی کورد له‌جنۆکه له‌دایک به‌ون، یا له‌ رزگارکراوه‌کانی جووته‌ هاره‌که‌ی سه‌ر شانی زوحاکن!

- 5 -

له‌م کتێبه‌دا په‌چاوی دوو جوژه‌ په‌بازی نووسینه‌وه‌ی مێژوو کراوه، یه‌که‌میان په‌بازی دۆکوومینه‌تی واته‌ پشت به‌سقا به‌ سه‌رچاوه‌و دروست کردنی په‌راویزو په‌نجه‌ درێژکردن بۆ ئه‌و که‌ره‌ستانه‌ی له‌م پرۆوه‌ په‌پیش ئه‌م کتێبه‌ هاتوونه‌ته‌ ناو نامه‌خانه‌وه‌، هه‌رچه‌نده‌ ئه‌م سه‌رچاوانه‌ که‌من به‌لام دانهر توانیویه‌تی نه‌گه‌ر به‌سه‌ر هه‌مووشیاندا زال نه‌بووبێ به‌شی هه‌ره‌ زۆری ده‌ور کردۆته‌وه‌.

دووهمیان په‌بازی گه‌یترانه‌وه‌ی سه‌رزازه‌، ئه‌مه‌شیان هه‌رچه‌نده‌ گومان له‌هه‌ندێ گه‌یترانه‌وه‌ بکری و به‌ناماقوول له‌ قه‌له‌م به‌دری، زۆریه‌یان به‌راست ده‌که‌ونه‌ به‌رچاو و لیکنۆلینه‌وه‌که‌ ده‌وله‌مه‌ند ده‌که‌ن.

ئهمه‌و ده‌بێ ئه‌وه‌شمان له‌بیر نه‌چێ ئه‌وکاته‌ ده‌میکه‌ به‌سه‌رچووه‌ به‌یه‌ک لایی و ناسایی و سه‌ریه‌یی ته‌ماشای هه‌موو به‌ره‌مه‌تیکێ زانستی و نه‌ده‌بی و هونه‌ری

بکهین. واته هەر بەرھەمیتک ئەگەر کەمو کورپیتکی کەمیشی تێدابێ چاکە زۆرە کە بەدەردی خراپە کەمە کە بێهین. نێمە تەماشای هەر شتیک بکەین بەگشتی یا هەمووی باشە یا هەمووی خراپە، ئەمە لەبیرکردنەوی ساکارەو هاتوو، هەندێ کەس بەزادە ی پۆژەهلاتی دەزانن. نابینی چەند سەیرە، رۆژئاوایتیک، یا کوردناستیک کتیبیک لەسەر کورد بنووسێ زۆریە هەرە زۆری پێداھەلدان و ستایش بێ، ئەگەر بیرو راییکێ دیاری کرای ئەو نەوروپاییە بەدلمان نەبێ هەموو چاکە کە دەسپێنەووە و جیتیوی بێ دەدەین. ئەمە خوو و رەوشتیتکی دواکەوتوو، پێوسیستە شتی وا روونەداو بەجۆرتکی تری شارستانیانە بیربکەینەو.

-٦-

لەبابەت نازایی و جەریزەیی و سوارچاکی هەمەوێندانەو وەک وترا، گێرانەو و حیکایەت زۆرن، کەمیان تۆمارکراوون و زۆریان ماوون، تۆمارکردنیان دەبیتە سەرچاوەییکێ تر بۆ دەرخیستی راستی میژووی ئەم عەشیرەتە و میژووی گشتی سیاسی نەتەوی کورد.

مەسەلە ی ناواری کردنیان بۆ باکووری ئەفریقا و بەتایبەتی بۆ لیبیا داستانیکێ بێ ھاوتایە، رەنگە لەگۆمەلی کوردەواریدا خەلکی زیاتر لەم داستانە بگەن چونکە رووداوی لەم بابەتە لەپێش ئەم میژوووە زۆرە، وەک ناواری کردنی کوردی ناوچە ی کوردستانی پۆژەهلات بۆ خۆراسان لە دەورووبەری فەرمانرەوای نادرشا (١٦٨٨-١٧٤٧). هەرەھا لەپاش ناواری کردنی هەمەوێندانەکان بۆ باکووری ئەفریقا داستانێ لەم بابەتە رووی داو، وەک ناواری کردنی کوردی کوردستانی تورکیا لەسییەکانی ئەم سەدە یە بۆ ناوچە ی قۆنیە و پۆژئاوای ئەنادۆل. هەر لەم روووە پێوسیستە رێھوی بارزانیان بۆ یەکییتی سۆفیەتی ئەوسەردەمە لە سالی ١٩٤٧ یشمان لەبیر نەچیتەو.

له‌باره‌ی داستانی ناواره‌کردنی همه‌وه‌ندان بۆ ده‌روه‌ی مه‌لبه‌ند و زێدی باب و باپیرانیان کوردناسی ناودار سی.جی. نیدمۆندز ده‌لی:

«له‌دوای شکانی همه‌وه‌ند بۆ ساوه‌بیته‌کی وه‌ختی، له‌ئێتران رایان کرد و گه‌رانه‌وه‌ بازیان، تورکه‌ عوسمانییه‌کان همه‌وو‌یان گرتن، نیوه‌یان ناواری باکووری نه‌فه‌ریقا کرد و نیوه‌که‌ی تریان بۆ (ئه‌ده‌نه)، هه‌ر دوو جینگه‌ بۆساوه‌ی ۵۰۰ میل به‌هێتلی راست له‌بازیان‌ه‌وه‌ دوورن. گه‌رانه‌وه‌ی جه‌نگاوه‌ران به‌خۆیان و خێزان و مندالانیان له‌ باکووری نه‌فه‌ریقاوه‌ بۆ بازیان له‌ سالی ۱۸۹۶ واته‌ دوای هه‌وت ساڵ له‌ ناواری به‌گه‌وره‌ترین داستان ده‌ژمیترری له‌ میژووی جموجۆلی عه‌شیره‌تان له‌ ناو کورده‌واریدا. هه‌روه‌ها ناواریه‌بووه‌کانی (ئه‌ده‌نه)ش لاسایی براکانیان کرده‌وه، ملی پتگه‌یان گرت به‌ته‌نیاو به‌بێ ماڵ و مندالیان، به‌لام ده‌وله‌تی عوسمانی له‌ دواییدا به‌وه‌ رازی بوو ژن و مندالیان بگه‌رتنه‌وه‌ ولاتی خۆیان بۆ نه‌وه‌ی رزگارییان بێت له‌سه‌ره‌شه‌ی تره‌». (بنواړه: سی.جی. ادموندز، کرد و ترک و عرب، ترجمه‌ جرجیس فتح الله، بغداد، ۱۹۷۱، ص ۴۳-۴۴).

-۷-

ئه‌م کتێبه‌ تۆماریکه‌ هه‌ندێ له‌ به‌سه‌ره‌اتی عه‌شیره‌تی همه‌وه‌ند به‌گه‌شتی و ده‌وری که‌ریم به‌گی فه‌تاح به‌گی همه‌وه‌ند به‌تایبه‌تی روون ده‌کاته‌وه‌. له‌وه‌ دلنیا‌م کتێبه‌که‌ ده‌بێته‌ سه‌رچاوه‌بیته‌کی تر بۆ میژووی به‌سه‌ره‌اتی نه‌ته‌وه‌ی کورد. سه‌رکه‌وتن بۆ دانه‌ری ئه‌م تۆماره‌ ده‌خوازم.

د. ماره‌ خه‌زنه‌دار
 هه‌ولتیر: مه‌لبه‌ندی رووناکی
 ۱۴ تشرینی دووه‌می ۱۹۹۸

پیشه کی نووسر

زهحمه تی خوا له (حهیدره عزیزه سره و ناغای هه مه وهند) بیت که له سالی ۱۹۳۲ له گهرمه یادی بیره و دریه کانی که ریم بهگ و کیشه و میجنه ته کانی هه مه وهندا پوخته یه کی میژووی هه مه وهند و باسی که ریم بهگی بۆ به جی هیشتوین. له دوای خوئی، نهمه سرچاوه و دهستنووسیکی دانسقه به و زانیاری نوتی تیا به و گهرم و گورپی خویند و ارانی هه مه وهند دهگه یه نیت که چند به خه نووسین و دارشتنی میژووی

پر له سهروه ری باوک و باپیرانیان بوون. به تاییه تیش نه گهر نهم سرچاوه له ههیدره ناغاه و دوو که سی تر دووباره نووسیویانه ته وه و دهست به دست پاراستوویانه، هه تا گه یشتۆته دهست نهمه.

کاتی خوئی له سالی ۱۹۵۳دا کاک عه بدوللای کورپی دووباره نووسیویه تیه وه، دوو که سیش که نیستا له ژاندا ماوه (نه جمه ددین فه تاح نه سر ددین)د که له سالی ۱۹۸۹دا بۆ نه وهی تازه دووباره نووسیویه تیه وه.

دهستتوسه که ی (کاک نه جمه ددین)مان له به رده ستدا بوو که بریتیه له چند زانیاری به کی ورد سه بارت به هه مه وهند و هاتنیان بۆ ناوچه که و دووتر کۆج کردنیان بۆ باکووری نه فریقیا و به شیک له به سه رهاتی که ریم بهگ و به شداری له شوژش.

که لیک سه رچاوه ی میژووی هه ن که باس له عه شیرته تی هه مه وهند و که ریم بهگی هه مه وهند دهکن، به لام داخی گرانم هه سوو به په رتربلاوی و پچرپچری باسیان کردوو و نه خراونه ته ناو چوارچیه ی کتیبته کی سه ره خو پوخت، که هه ر هیچ نه بیت و ده فایه ک بیت بۆ که ریم بهگ و خوینه ری کوردیش ناشنا بکات به که سایه تی سیاسی و عه سکه ری و کۆمه لایه تی که ریم بهگ و بنه ماله و هۆزه

جواميره کي و خه لکي چه چه مال و بازيان.

خوای گه وره کاک نه جسمه ددين ته من دن درتژ بکات که له سه ره تاي ده ستنوسه کي حه يدەر ناغا ده لتي: (نيمرۆ ۱۵ ي سه فهر سالي ۱۴۱۰ کۆچي ۱۹۸۹/۹/۱۵ ده ستم به نووسينه وه ي کتتبه کي خوا لي خوش بوو حه يدەر عه زيز خه سه ره ناغا کرد که له ميژوو و داستاني عه شيره تي هه مه وه ند زۆر شاره زا بووه له که ساني له خۆي گه وره تر وه ريگر توه. بۆيه تکام وايه که نه وه ي داهاتوو زۆر ناگاداري نهم ياداشته پيرۆزه بيت که له باپيره گه وره مه وه ده به جني ماوه، نابي به هيچ جۆرتک ده ستکاري بکري و زيادو که مي لي بکري به تاييه تي شه جره که که تاييه ته به به گزاده ي هه مه وه ند له خواگه شه له وه هاتۆته خواره وه. نيوش نهم گه ر کوري نهم پاله وانانن نهم بۆ خۆتان ميژوو دروست که ن و زيادي که ن نهم ياداشته نيستر ناواتم نه وه يه هه ر که سي له توانيدا بيت و ناگاداري داهاتوو بيت رابردو نه فه وتيني).

هه ر له ناو نه وه ده ستنوسانه دا چند شيعر تکی ساپير به گ هه يه که به شيعر نووسراوه ته وه و زانياري تيايه له سه ر شه ره کان و داستاني خۆي و که ريم به گي به هۆنراوه هۆنيوه ته وه. زۆر هه ولمان داوه پشت به زانياري تازه و بلاونه کراوه ببه ستين چ ده ستنوس و چ نه وه ي نه نووسراوه ته وه.

سه باره ت به زانياري بلاونه کراوه له سه ر هه مه وه نده کان زۆره. هه ره که علي سيدۆ گه وراني ده لتي: شانازي به پاله وانيه تي گه پانه وه يان ده که ن که له باکووري نه فريقياوه گه پانه ته وه به لام نهم گيترانه وه يه چ له سه ر هه مه وه ند به گشتي و چ له سه ر که ريم به گ و ساپير به گ که به و ته مني دريژي پووداوه کان نزیکه ي (۳) چاره که سه ده يه به نه ستم ده قيقی و ووردي خۆي پتوه ماوه تا راده يه ک تتيکه ل به چيروک و داستان بووه، به لام نيشانه ي به سوودي و به ره مه داري هه ر پتوه ماوه، بۆ که سيک که به ووردر ديراسه ي هه مه وه ند له هه مسو رووه کاني سياسي و کۆمه لايه تي و نابووري و ساپکۆلۆژي بکات.

هه رچي ده سنووسيه به جگه له ده ستنوسه کي (حه يدەر ناغا) که له ريگه ي

(کاک نهجمه ددین) هوه گه یشتو ته دهستان، چند به لگه نامه یه کی حکوم هه تی عوسمانی که له رنگی (د. عه بدوللا محمه مد علی) هوه دهستان که وت، شتی ترمان دهست نه که وت. زورجار مرۆف ناخ هه لده کیشی بۆ دهستکه و تیکی گزنگ که له دهست چوه یان دهره تیکی گه وره که له دهستی داوه به هوی نه زاینه وه بیت یان هر هۆکاریکی تر. به تاییه تیش له دهسدانی دهره تی زیرین و دهستکه وتی گرانبه های من و سه رووت و سامانی له زیرو زیو به نرختری میلله ته که م. له لای من به هوی نالۆزی بارودۆخی سیاسی و ناله باری گوزه ران و روودانی کاره ساتی مال سووتاندمان خه رمانی خه زینه ی به نرخی له دهست داین.

له ناوه ندی هه فتاکان و دوا ی نسکۆی شۆرش کورد نه و کاته مالمان له گوندی (باینجان) بوو به راستی نه و دهره ته مان نه بوو که نه و سندووقه کۆنه ی کاتی خۆی له (که ریم به گ) هوه مابۆوه و چند به لگه نامه ی تیکی گزنگی تیا بوو له شوتیکی نه مین هه لی بگرین یان بیخه ی نه به ردهستی که سانی پسرۆر و شاره زا. سندووقه که پری بوو له نامه و نووسراو که کاتی خۆی بۆ که ریم به گ هاتبوون له لایه ن حاکمی سیاسی به رستانی و سه رکرده ناو داره کانی کورد وه کو شیخ مه حموود و سمکۆی شکاک و مه حموود خانی دزلی و نیبراهیم خانی ده لۆر چه ندانی تر. پتیم وابوو نه گه ر دهستی قه ده ر به هوی نه و ناگره ی که وه ته ماله که مانه وه نه سو تابه نیستا زۆر نه یینی گزنگی میژووی تیا نا شکره ده کرا و ده بووه سه رچاوه ی گزنگ و تازه بۆ رۆشنی رانی کورد.

سال هاتو سال رۆزی باسی داستان و به سه رهاتی که ریم به گ و به گزاده و هه مه وه ند زیاتر هانده رو فاکته ری به هیز بوون بۆ هه ول و کوششی من له پیناو نووسینه وه ی نه وه ی هه یه له سه ر که ریم به گ له چوار چیه ی کتیبیکی سه ره خۆدا. زۆر له سه رکرده و ناو دارانی جیهان ناویان بۆته و یردی سه ر زاری نه ته وه ی خۆیان و له یادیان نا که ن... که ریم به گ و خزم و هۆزه که شی وه کو نه وان خاوه نی داستان و سه رپورده ی مه ردا به تین، به لام نه وان خاوه نی دهست و قه له می ره نگین

بوون و شوینه‌وارو که لتووریان نه‌فه‌وتاوه، هه‌رچی نیتمه‌یین له‌به‌ر که‌می نه‌زموغمان له‌م بو‌اره‌دا، خه‌ریکه ناوداران‌یی خۆمان له‌یاد ده‌که‌یین.

لیته‌ده‌دا ویستوو‌مه هه‌رچی کتیب و گوڤارو رۆژنامه‌و ده‌سنووس هه‌یه کۆی بکه‌مه‌وه‌و خۆینه‌ری کوردو نه‌وه‌ی تازه‌ی میله‌له‌ته‌که‌مان زیاتر به (که‌ریم به‌گ) ناشنا بکه‌م.

سه‌رچاوه‌ی کوردی و عه‌ره‌یی و بیانی زۆرن که باسیان کردبیت و که‌م سه‌رچاوه‌ی میژوویی هه‌یه له‌سه‌ر میژووی تازه‌ی میله‌له‌تی کورد ناماژدی به که‌ریم به‌گ و هه‌مه‌وه‌ند نه‌کردبیت و زۆریه‌ی زۆری رۆژه‌ه‌لاتناس و گه‌رپه‌ده‌کانیش نه‌مه‌یان فه‌رامشۆش نه‌کردوو‌ه، به‌لام نه‌مانه هه‌مووی به‌سه‌ر بی‌تی و له‌چه‌ند لا‌په‌رپه‌یه‌کی ناسایی له‌چوارچێوه‌ی کتیب‌ییکی قه‌باره‌ گه‌وره له‌سه‌ر هه‌مه‌وه‌ندیان نووسیوه‌ یان له‌ یاداشت و بیروه‌ریه‌کانیاندا، نه‌گه‌ر به‌ چه‌مه‌مال و بازیاندا تی‌په‌رپه‌بووبن باسیان له‌ هه‌مه‌وه‌ند کردوو‌ه. به‌لام نه‌مه‌ به‌ته‌نها به‌س نیبه‌و تینیتی نه‌و میژوو‌ه پر له‌ سه‌روه‌رتیبیه‌ی نه‌شکاندوو‌ه، چونکه هه‌تا نیستا له‌ په‌راویزه‌وه باسی که‌ریم به‌گ ده‌کری و ته‌مه‌نی دوورو درێژی شوپ‌شه‌که‌ی و خه‌باتی بی‌وچان و بی‌پسانه‌وه‌ی و شه‌ره (پارتیزانی)یه‌کانی له‌وه‌ گرن‌گترن که به‌م سه‌رپه‌یه‌ خۆینه‌ری بی‌ ناشنا بکرت.

که‌ریم به‌گ پاله‌وانیکی سه‌ره‌تای نه‌م سه‌ده‌یه‌ی کوردستانی باشوورو تو‌قینه‌رو بی‌ هێزکه‌ری ده‌سه‌لاتی ئینگلیزه‌کان بوو له‌کوردستاندا و له‌ناستی به‌رز باسی کراوه. نه‌خشه‌ بو‌له‌ناو‌بردنی دانراوه‌و کاریه‌گری به‌رچاوی هه‌بووه له‌ بواری سیاسیدا.

خۆینه‌ری خۆشه‌وست

نه‌م کتیبیه‌ی به‌رده‌ستت کورته‌و پوخته‌یه‌که له‌سه‌ر که‌ریم به‌گ و هه‌مه‌وه‌نده‌کان. به‌لام پیتوبسته نه‌وه‌ش بلتیم که نه‌وه‌ی من له‌ پوخته‌ی سه‌رچاوه‌ نووسراو و نه‌نووسراوه‌کان کۆم کردۆته‌وه به‌شیکه - نه‌ک هه‌مووی - له‌ گشت

نه‌دهی رووی داوه. کسه‌ریم به‌گ رۆلی به‌رچاوی هه‌بوو له بزووتنه‌دهی
رزگاربخوازی میله‌ته‌تی کوردو هه‌تا ئیستا له غمونه‌ی نه‌و پیاوه که‌م وکه‌م وینه‌یه
له‌ناو سه‌رکرده‌ ناو‌داوه‌کانی میله‌ته‌تی کورد که‌ به‌دریژی شۆپش و ململانی‌تی
ده‌یان ساله‌ی رۆژی‌یک چه‌کی دانه‌نابیت و رۆژی‌ کۆلی نه‌دابیت و گفتوگۆی له‌گه‌ل
دوژمن قبول نه‌کردبیت و تا نه‌م ناسته به‌رزه دوژمنی سه‌غله‌ت کردبیت. نه‌مه
جیگه‌ی سه‌ربه‌رزی به‌ بۆ نه‌و پیاوه که‌ هه‌ر له‌ مندالیه‌وه هه‌تا شه‌هید بوونی بۆ
تاو‌یکیش کۆلی نه‌داوه به‌فستی دوژمنان هه‌لته‌خه‌له‌تاوه‌و سه‌رکرده‌و جۆی
ئومیدی هۆزو نه‌ته‌وه‌که‌ی خۆی بووه‌و شه‌ری تورک و شه‌ری پروس و نینگلیز و
شه‌ری پژیمی پادشایه‌تی عیراقی یه‌ک له‌دوایی یه‌ک بۆ پسانه‌وه‌ کردوه‌و
نه‌خشه‌ی له‌ناو‌بردن و سل کردنه‌وه‌ی بۆ داری‌تراره‌وه. به‌لام هه‌موو نه‌خشه‌و
پیلاتی‌یک له‌به‌رامبه‌ر که‌ریم به‌گ له‌باریه‌ک چووه‌و بۆ نه‌نجام بووه‌.

دارا ئه‌حمه‌د کریم فه‌تاح به‌گ هه‌مه‌وه‌ند

هه‌ولته‌ر ۱۹۹۸/۱/۵

بەشى يەكەم

شۆزى شەھەدەند

هۆزی همهوهند

له میژووی پر له کهند و کوۆسپ و قارهسانیتی میللهتی کورد و خهبات و تیکۆشانی پر میهنهتی و جهربهزیدی و قالسونهوهی مهیدانی جهنگ و پیکدادان و شهڕی ناحهزان و خوۆسهپینهران، دهیان هۆزی کورد بهدریژایی ئهم یهک دوو سهدهی رابردوو، رۆلی قارهمانانیهان گیتیپاوه و لاپههڕی خهباتیان و سهربوردهی ژبانیان پر له سهروههری و سهربهززی و کوۆلنهدان، پر له کوۆشتن و برین و برسیتی و توۆماری دهیان قارهسانیتی و نهبهردی که جیتیگی دهرس و پهندن، هم جیتیگی شانازین.

بهداخهوه نیمه‌ی کورد ههتا ئیستا بهشیتوهیهکی زانستیانه ئهوه میژووه پر له سهروه ریتییهمان توۆمار نهکردوو و دیراسه‌ی نهکادییانه لهو بورانه‌دا که من به تاییهتی میژووی کوردو رۆلی هۆزه کوردهکانی سهدهکانی همژده و نۆزده و سههه‌تای سهدهی بیستم که به سههه‌تای سههه‌لدانی بزوتنهوهی زرگاربخوازی میللهتی کورد ناسراوه.^{۱۹}

۱- سهبارهت به بزوتنهوهی زرگاربخوازی نهته‌وایهتی له‌ناو کوردا هه‌ندیک ده‌یه‌نه‌وه پیش سه‌ده‌ی بیستم به‌لام له‌راستیدا هاتنی تورکه ئیتحادیه‌کان و چاندنی گیانی ره‌که‌زیه‌رسی له‌نیو ده‌وله‌تی عوسمانی دواتر کو‌ده‌تای سالی ۱۹۰۸ز به‌سه‌ر سولتان عه‌بدولعه‌میدی دووم ئه‌وه هه‌سته‌ی له‌لای نه‌ته‌وه غه‌یره تورکه‌کانی ژێر ده‌سه‌لاتی ده‌وله‌تی عوسمانی وروژاند. راسته کورده عه‌ره‌ب و ئه‌وانی تر چهند جار به‌گه‌ژ تورکاندا چوون و نه‌وانیش زو‌لم و زۆرداری زۆریان له‌و نه‌ته‌وانه کردوو، له‌پیشه‌وه میلله‌تی کورد به‌لام زیاتر زۆرداری و به‌فاکته‌ری خوۆسه‌پاندن و دیکتاتۆری و سه‌ندنی سه‌رانه و باج و بردنی خێری ولات، به‌لام به‌گیانی تورکه‌جیتی و ناسیۆنالیستی، ئه‌وه زیاتر تاییه‌ته‌ به‌روژگاری ئیتحادیه‌کان له‌سه‌ره‌تای ئهم سه‌ده‌یه به‌م کاره‌ی ئه‌وانیش نه‌ته‌وه‌ی کوردیش هاته‌ پیشه‌وه بۆ ده‌رخستنی ناسنامه‌ی نه‌ته‌وممی خو‌ی له‌ناسنی ئه‌و شه‌پۆله ره‌که‌زیه‌رسییه، هه‌روه‌ها عه‌ره‌ب و نه‌ته‌ومکانی تریش به‌همان شیوه.

هۆزی هه‌مه‌وه‌ند یه‌کێکه له‌و هۆزه کوردانه‌ی کوردستانی باشوور که به‌شیک له‌و میژووو پر قاره‌مانیتی و جهر به‌زه‌یه‌ی به‌رکه‌وتوو. له‌نیو‌ی دوو‌ه‌می سه‌ده‌ی هه‌ژده‌و به‌دریژایی سه‌ده‌ی رابردوو و سه‌ره‌تای سه‌ده‌ی بیستم، خاوه‌نی زۆرتین داستانی خویناوی و سه‌رکه‌وتنه به‌سه‌ر سولتانه‌کانی عوسمانی و ده‌وله‌تی قاجاریدا که دوو ده‌وله‌تی زله‌تیز به‌ هۆزی والی و جه‌ندرمه‌کانیا‌نه‌وه نه‌یان ویستوو ده‌گه‌رانه له‌گه‌ڵ هۆزو نه‌ته‌وه‌کانی ژیر ده‌سه‌لاتیان به‌وه‌ینه‌وه‌و چه‌وسانه‌وه‌و دوو‌به‌ره‌کی نانه‌وه‌و سه‌رکوت کردنی کیانه خۆجێیه‌کانی کوردستان که له‌میرنشین و هۆزه سه‌ره‌ره‌زه‌کان خۆی ده‌نواند، کارو پێشه‌یان بوو. ^۱ ته‌گه‌ر تیک گیران و شه‌ری خویناوی له‌گه‌ڵ هۆزه کورده‌کان و به‌ره‌نگاری و خۆراگری پێشه‌ی نه‌و هۆزانه بووبیت نه‌وه هۆزی هه‌مه‌وه‌ند خاسیه‌تی خه‌بات و تیکۆشانی پره له‌سه‌روه‌ری و کۆڵ نه‌دانی زیاترو پشوو درتژی و به‌توانایی له‌شه‌رداو پلانی به‌هتیزی به‌ره‌نگار بوونه‌وه‌و کۆچرده‌وی دوورو درتژو کۆڵ نه‌دان و گه‌رانه‌وه‌ بو‌ زێدی باب و با‌پیران.

شۆینی چه‌وانه‌وه‌ی هه‌مه‌وه‌ند با‌زیان و چه‌مه‌مه‌ال بووه. له‌به‌ر نه‌نجامی شه‌رو شۆرشی نه‌وان له‌دو‌ی والیه‌کانی عوسمانی به‌دریژایی سه‌ده‌ی رابردوو، (۱۹) جار ناوچه‌که‌یان به‌جێ هێشتوووه‌و چوونه‌ته‌ ده‌وروبه‌ری زه‌هاو له‌ کوردستانی ئێران، جار تیکیش با‌کووری نه‌فه‌ریقیا و جار تیکیش بو‌ (نه‌ده‌نه‌) ی تورکیا دوورخاونه‌ته‌وه‌.

له‌ رۆژگاری ئیته‌حاده‌یه‌کانیش که ده‌ردیکی تریان خسته‌سه‌ر مه‌ینه‌تییه‌کانی میلله‌ته ژیر ده‌سته‌کانی ده‌وله‌تی عوسمانی نه‌ویش پیاده‌کردنی سیاسه‌تی به‌تورک‌کردن «تتربیک» و هینانه‌ گۆرتی مملاتی ره‌گه‌زه‌رستی و کاردانه‌وه‌ی نه‌م سیاسه‌ته‌ بوو له‌لایه‌ن میلله‌تانی ژیر ده‌ستیان و له‌ناو نه‌وانه‌دا میلله‌تی کورد. هۆزی هه‌مه‌وه‌ند له‌م لێشاوی سیاسه‌ته‌ ره‌گه‌زه‌رستییه‌ش له‌سه‌ر

۱- هیرشی ده‌وله‌تی عوسمانی بو‌ سه‌ر جه‌زه‌یره‌ی بۆتان و سو‌زان و بادینان و بابان له‌سه‌رم‌تای هاتنیان بو‌ کوردستان هه‌تا دواساتی حوکمیان نمونه‌ی زه‌ق و به‌رچاوی.

ریش سپی همه‌ونده‌ندان بووه. له‌سالی ۱۸۸۲دا له‌چه‌مچه‌مال، له‌دایک بووه و ماوه‌یه‌ک کراوه به قائیمقامی قه‌زای چه‌مچه‌مال، پاشان له‌گه‌ل حکومه‌تی نینگلیز تیک ده‌چن، دوا‌ی شه‌پتکی زۆر خۆ‌ی و هه‌ندی له‌هۆزه‌که‌ی رووده‌که‌نه قه‌زای ره‌واندزو پاشان له‌ویشه‌وه ده‌چنه سنووری عی‌راق و تورکیا، سن مانگ ده‌مینه‌وه که شیخ قادری برای شیخ مه‌حمود ده‌کرتنه حاکمی لیوای سلیمانی، عه‌فوو ده‌کرتت و له‌گه‌ل خزمه‌کانیدا ده‌گه‌رتنه‌وه چه‌مچه‌مال. له‌سالی ۱۹۲۱دا دووباره ده‌کرتت به قائیمقامی چه‌مچه‌مال پاشان له‌بهر نیشوکاری هۆزه‌که‌ی دست له‌کار ده‌کیشیتنه‌وه و حکومه‌تی عی‌راقی مانگانه‌ی بۆ ده‌بهرتته‌وه هه‌تا کۆچی دوا‌یی ده‌کات.^۱

۱- مه‌حمود خدر همه‌ونده‌ند ماوه‌یه‌کی زۆر له‌ مووسل ده‌بیت، یۆزباشی بووه له‌نیداره‌ی حکومه‌تا و له‌رووداوی فته‌ی مووسل که شیخ سه‌عیدی باوکی شیخ مه‌حمود تیاچوو، شیخ مه‌حمود په‌نا ده‌باته‌بهر نه‌و، له‌و پیلانه‌ی که بۆ خۆ‌ی و باوکی دانرا‌بوو.

۱۱- مسته‌فا کامیل یه‌کیک بووه له‌و سه‌رکرده‌نه که بۆ باکووری نه‌فه‌ریقیا نه‌فی کرا‌ون.

۱۲- حه‌یدره‌ عه‌زیز خه‌سه‌ره‌ یه‌کیکه له‌ نا‌وداره‌کانی نه‌م هۆزه که بۆ باکووری نه‌فه‌ریقیا نه‌فی کرا‌وه.

۱۳- حوسین نا‌غای عه‌زیز نا‌غا له‌کاتی خۆیدا سه‌رکرده‌و ده‌م سپی همه‌ونده‌نگانی کرد‌وه.

۱۴- حه‌مه‌ زاب، مه‌به‌ست (حه‌مه‌ زه‌رده). پیا‌وتیکی زۆر نا‌زاو نا‌وداری هۆزی همه‌ونده‌ند بووه. سه‌ره‌ک تیره‌ی (سیتابه‌سه‌ر) بووه و پشتگیری له‌شۆرش شیخ مه‌حمود کرد‌وه.^۲ دوا‌ی نه‌ویش سه‌لح ریحان سه‌ره‌ک تیره‌ی سیتابه‌سه‌ر بووه.

۱- عبدالمجید فه‌می حسن، من تاریخ مشاهیر الاولیة العراقية، الجزء الاول، مطبعة الزمان- بغداد طبعه ۱۹۴۶م، ۳۵۳-۳۵۴.

۲- فؤاد حه‌مه‌ خورشید- عشائر الكردية، ل ۶۵.

نهم سهرکردانه ههموو کاتق له پرووی حکوومه ته کانی عوسمانی و قاجاری و نینگلیزو روسیا له ههموو رووبه پروو بوونه و هیه کدا زهبری کوشنده بیان له دوژمن داوه و نه بیان هیشتووه هیچ دوژمنیک و داگیرکهریک به ناسانی و بهین زیان به ناوچهی بازیان و چه مچه مال تی په پری.

۱۵- رهسول چه له روی باوکی فهتاح به گی ههمه وند^۱ له کو تایی سدهی رابردو دهیان جار شه پری کردووه له دژی حکوومه تی عوسمانی و بوته هژی نه وهی (۱۹) نۆزده جار به خیزانه وه یاخی بین و به هیچ جوژنیک ملی که چ نه کردووه بو حکوومه تی عوسمانی و قاجاری و له ههموو رووبه پروو بوونه و هیه کدا دهستی وه شان دووه و پاش گفستوگو له سهر کۆمه لی مهرج و داواکاری گهراوه ته وه. نه مهش بو غوونه نه و خالانه هیه که به کهم جار له سهریان ریککه و تن له گه له عوسمانیه کاند:

- ۱- کورد خزمه تی سهریازی له پیزی سویای تورک ناکات.
- ۲- به هیچ شتیه بهک سهریازی تورک هاتوو و جوژی سلیمانی نه کات.^۲
- ۳- هۆزی ههمه وند خۆیان خاوه نی دهسه لاتی به پتیه بردن ده بن و پاریزگاری سنووری دهسه لاتی خۆیان ده کهن.
- ۴- سهرانه و باج نه درتیه دهسه لاتدارانی عوسمانی.

۱- فهتاح بهک باوکی که ریم بهک بووه.

۲- عیزه دین مستهفا رهسول له کتیبی (سهرنج) له زمانی نه می به کگرتووی کوردی له باره ی شاری سلیمانی ده لئ: (دووری سلیمانی له پایته ختیه و به زحمه تی گهیشتنی سویاو سهریازی عوسمانی وای کردبوو که هیچ کاتیک له سلیمانیدا دهسه لاتیکی پتهوی عوسمانی دیار نه بیت) و ههر له پهراویزه کهیدا نامه به به جوو نیکی میچه رسۆن دهکات که ده لئ: (سهریازی عوسمانی له ترسی ههمه وند ههر نه میتوانیهو ریکگی سلیمانی بگریه تی و به زحمه تی گهیشتوته نهوین). بروهانه کتابی ناوبراو، له ۲۵.

دیاره ههمه وند و گرنگی شوینه که ی بو شاری سلیمانی به تمنها له روی سیاسیه وه نییه، به لکو ههمه وند پۆلی بهرچاوی هه بووه له پاراستنی که له پوووو فرههنگ و زمانی نه و ناوچه یه پاراستنی له تهئسیراتی فرههنگی عوسمانی.

کاربه‌دهستانی حکومتی عوسمانی به‌شيوه‌يه‌کي ياسايي نهم داواکاری ر
مه‌رجانه‌ي هوزي هم‌مه‌وه‌نديان قبول کرد. هر دو لارتيککوتنامه‌که‌يان
مؤرکردو ده‌سه‌لاتي جن به‌جن کردن و به‌رتوه‌بردني مه‌رجه‌کانيان خسته به‌ردهم
فرمانی قائم‌قामी چه‌مچه‌ماله‌وه، که په‌په‌روي به‌کات.

هر له‌وکاتانه‌دا فه‌قتی قادری شاعیر کرا به قائم‌قामी چه‌مچه‌مال و
کاکه‌ولای عه‌زیزيش کرایه‌مدیر ناحیه‌ي سورداش و حاجی سه‌عید ناغاش کرایه
لیپه‌سراوی ناوچه‌ي ناغچه‌له‌ر.

لیته‌وه نهمه‌روون ده‌بیتته‌وه که به‌ته‌نها بزوتنه‌وه‌که بزوتنه‌وه‌يه‌کي هوزایه‌تي
ناوچه‌گری نه‌بووه، به‌لکو بزوتنه‌وه‌ي رزگاربخوازی نه‌ته‌وه‌ي کورد بووه له
ناوچه‌ي هوزي هم‌مه‌وه‌ند. ده‌شتی سه‌ره‌له‌دانی بزوتنه‌وه‌که له‌م ناوچه‌يه له‌به‌ر
گرنگی شوتنی جوگرافی و ستراتیژی ناوچه‌که بوویتت. به‌لگه‌شمان نه‌وه‌يه که
داواکاریه‌کانی ره‌سول چله‌وه‌ي خواستی هوزتیک نیسه به‌لکو خواستی
نه‌ته‌وه‌يي لی به‌دی ده‌کرتت به‌تاییه‌تي خالی یه‌که‌م و دوهم^۱.

هروده‌ها له سه‌ره‌تای نهم سه‌ده‌يه، له‌ناو ده‌یان سه‌رکرده‌و پیسای ناوداری
هم‌مه‌وه‌ند، که‌ریم به‌گی فه‌تاح به‌گی هم‌مه‌وه‌ند ناسنامه‌ي هوزه‌که‌ي و مایه‌ي
سه‌ره‌زری میلله‌ته‌که‌يه‌تي، چونکه که‌ریم به‌گ بووه ده‌سه‌لاتی نینگلیزه‌کانی
خسته له‌رزه‌و بو‌یانی سه‌لماند نهم ولاته‌ بیگانه‌ه‌لناگری. نهمه‌و خه‌باتی ده‌یان
ساله‌ي که‌ریم به‌گ و (سابیر به‌گ و عه‌بدوللا به‌گ)^۲ بوو ناو ناویانگی
هم‌مه‌وه‌نديان برده‌ناستی بالاو خستیانه به‌رده‌م لیکولینه‌وه‌ي په‌رله‌مانی
به‌ریسانی که پیشتر ناسنامه‌ي هم‌مه‌وه‌ندو میلله‌تي کوردییان سه‌ره‌رزانه‌دابووه

۱- کوفاری تابع سلیمانی ژماره (۷) سالی ۱۹۹۸، له ۲۵ دیداریک له‌که‌ل به‌ریز کاک
که‌ریم ناغای هم‌مه‌وه‌ند.

۲- کورمکانی که‌ریم به‌گی فه‌تاح به‌گی هم‌مه‌وه‌ند.

دهست تورکه ره گه زهه رست و رووسیای دهست درێژکار^۱.
بۆ زیاتر ناشنا بوون به هۆزی هه مسه وه ندو بنه چهی نهو هۆزه کورده و شوتن و
نه ریتتی یان به گرنگی ده زانین له م ده روازه یه دا زۆر به کورتی بچینه سه ر ناساندنی
نه م هۆزه و میژووی پر له داستان و سهروه ری.

۱- د. کمال مه زه مر، چهند لایه ره یه ک له میژووی گه لی کورد، به منشی یه که م، ل ۱۲۲.

کاره ساتی شهید کردنی «شیخ سعید» ی باوکی شیخ محمود له مووسل که بهرنه نجاسی نهو همراهه ره گه زه رستییه بوو، داستانی ململانی و بهرنه نگاری له دهره بندی بازیان تۆمار کردو دووباره ناواری ناوچهی زه هاو بووه.^{۱۰}

نهم ناوارییه و دهره ده ریبه له پیتناو پاراستنی سه ره رزی و سه رشۆر نه کردن نه ریتی هه ره باوی هه مه وهند بووه له پیتناوی خاکی کوردو کوردستان له دژی بیتگانه داگیر که ره کاندای.

له باسی هۆزی هه مه وهند (کلیمان له سالی ۱۸۵۳) دا ده لتی: (گرننگترین هۆزی کوردی نیشته جیتی ناوچه که هه مه وهنده که به هیتزترین و به ناویانگترین هۆزد له بلیمه تی و به جهرگی و به توانایی داو به رده وام له شۆر شدایه).^{۱۱}

هه رده ها (ئینزۆرت له سالی ۱۸۳۷) باسی هۆزی هه مه وهند ده کات و ده لتی: (هه مه وهنده کان شۆرشیان دژی تور که کان به ریا کرد).^{۱۲}

میتروونوس محمده نهمین زه کی دهریاری هۆزی هه مه وهند ده لتی: (نازاترین هۆزی کوردو به جهرگترینیانه له جه نگدا).^{۱۳} نازایه تی و بلیمه تی نهم هۆزه که شسته راده یک که وته سه رزاری هه موو خه لک و میتروونوسه بیانییه کانیش به سه رسوپانه وه به سه ره اته کانیان ده گتیه نه وه.

له ناکامی به رگری کردن له خاکی باب و باپیران و رووبه روو بوونه وهی ناحه زانی میلیله تی کورد چه ندین سه ر کرده ی نازاو ناودار سه ری هه لداوه و ناویان دهر کردووه وهک:

۱- فوناد حه مه خورشید، العشاثر الكردية، ل ۶۹- ۱۰۵.

۲- سي. جي. ادموندز، (كتاب التاخي) - كرد و ترك و عرب، ترجمة جرجيس فتح الله، مطبعة التايمس - بغداد ۱۹۷۸ ل ۴۶.

۳- (ادموندز، ك.ت.ع) - ل ۴۶.

۴- محمد أمين زهكي، تاريخ سليمانية وانحائها، ترجمة الملا جميل احمد روزياني. طبع شركة النشر والطباعة العراقية المحدودة- بغداد- ۱۹۵۱ م. ۱۸۷-۱۸۸.

- ۱- جوامیرناغا (جوکل همه‌وه‌ند)، له‌شوتنی خۆیدا باسی ده‌که‌ین.
- ۲- شەریف همه‌وه‌ند که شەریف چە‌له‌ویشیان پێ وتوو (۱۰۰۰) سواری همه‌وه‌ندی له‌گەڵ بوو و سەرله‌شکری سوپای بابان بوو، له‌گەڵ عەزیز بەگی عەبدولرەحمان پاشادا هەرچی نەسووری بابان بوو، هەلیان سووراندوو. له‌سالی ۱۲۵۲ی کۆچی سەرۆکی هۆزی همه‌وه‌ند بوو.
- ۳- فەقێ قادری شاعیر: شاعیر و ناوداری همه‌وه‌ند له‌بازیان له‌دایک بوو له‌سالی ۱۳۰۵ له‌بنغازی له‌لیبیا کۆچی دوایی کردوو^۱.
- ۴- کەریم بەگی فەتاح بەگی همه‌وه‌ند.
- ۵- نادر ناسراو به‌ناله‌ پێ پانی همه‌وه‌ند له‌سالی ۱۹۰۹ له‌ده‌ریه‌ندی بازیان تابووریک عەسکەری تورک رووت ده‌کاته‌وه. له‌دواییدا گیراو له‌سالی ۱۹۱۰ی زاینی له‌سلیمانی نی‌عدام کرا. زۆریه‌ی گۆقارو رۆژنامه‌کان باسی نازایه‌تی ئه‌ویان کردوو.
- ۶- ره‌شید فەتاح له‌لیبیا شه‌هید بوو.
- ۷- حەمە‌ی مام سلیتمان ناودارێکی همه‌وه‌ند بوو و یه‌کتیک بوو له‌پیاوه‌ به‌تواناکانی ئه‌م هۆزه، کاتی خۆی له‌لیبیا به‌پێ گه‌راوه‌توو چه‌مه‌مال.
- ۸- حەسەن بەگ ناودارێکی همه‌وه‌ند بوو، ماوه‌یه‌ک له‌باکووری نه‌فریقا ده‌مراستی همه‌وه‌نده‌کانی کردوو و نازایانه‌ پیشه‌وه‌ی کردوون بۆ گه‌رانه‌وه‌ بۆ ولاتی خۆیان. له‌و پێناوه‌دا له‌شەرتیکی نابه‌رامبه‌ردا له‌گەڵ جه‌ندرمه‌کانی (ئەحمەد راسم پاشا)دا شه‌هید ده‌بیت و تهرمه‌که‌ی له‌غەریبی ده‌نیتریت و هەر له‌م شه‌ره‌دا کەریم بەگ بریندار ده‌بیت.^۲
- ۹- محەمەد ئەمین ناغا یه‌کتیکه‌ له‌ناوداره‌کانی همه‌وه‌ند و کوپی فەقێ قادری شاعیره. له‌کۆتایی سه‌ده‌ی رابردوو و سه‌ره‌تایی ئه‌م سه‌ده‌یه‌دا ده‌مراست و

۱- کۆمه‌له‌ شیعری فەقێ قادری همه‌وه‌ند ل ۲۳.

۲- د. حامد محەمەد عیسی علی، المشکلة الكردية في الشرق الاوسط منذ بدايتها حتى سنة ۱۹۹۱، مکتبه‌ مدبولی ۱۹۹۲ جمهوریه‌ مصر العربیه ص ۲۴.

ریش سپی همه‌ونده‌کان بووه. له‌سالی ۱۸۸۲دا له‌چه‌مچه‌مال، له‌دایک بووه و ماوه‌یه‌ک کراوه به قانیمقامی قه‌زای چه‌مچه‌مال، پاشان له‌گه‌ل حکومه‌تی نینگلیز تیک ده‌چن، دوا‌ی شه‌پتکی زۆر خۆی و هه‌ندی له‌هۆزه‌که‌ی رووه‌که‌نه قه‌زای ره‌واندزو پاشان له‌ویتشه‌وه ده‌چنه سنووری عیراق و تورکیا، سێ مانگ ده‌میتنه‌وه که شیخ قادری برای شیخ مه‌حمود ده‌کرتیه حاکمی لیوای سلیمانی، عه‌فوو ده‌کرتیه و له‌گه‌ل خزمه‌کانیدا ده‌گه‌پتیه‌وه چه‌مچه‌مال. له‌سالی ۱۹۲۱دا دووباره ده‌کرتیه به قانیمقامی چه‌مچه‌مال پاشان له‌بهر ئیشوکاری هۆزه‌که‌ی ده‌ست له‌کار ده‌کیشیتیه‌وه و حکومه‌تی عیراقی مانگانه‌ی بۆ ده‌پتیه‌وه هه‌تا کۆچی دوا‌یی ده‌کات.^۱

۱- مه‌حمود خدر همه‌ونده‌ ماوه‌یه‌کی زۆر له‌ مووسل ده‌بیت، یۆزباشی بووه له‌نیداره‌ی حکومه‌تا و له‌رووداوی فته‌نی مووسل که شیخ سه‌عیدی باوکی شیخ مه‌حمود تیاچوو، شیخ مه‌حمود په‌نا ده‌باته‌بهر نه‌و، له‌و پیلانه‌ی که بۆ خۆی و باوکی دانرا‌بوو.

۱۱- مسته‌فا کامیل یه‌کیک بووه له‌و سه‌رکرده‌نه که بۆ باکووری ئه‌فه‌ریقیا نه‌فی کراون.

۱۲- حه‌یده‌ر عه‌زیز خه‌سه‌رو یه‌کیکه له‌ ناوداره‌کانی ئه‌م هۆزه که بۆ باکووری ئه‌فه‌ریقیا نه‌فی کراوه.

۱۳- حوسین ئاغای عه‌زیز ئاغای له‌کاتی خۆیدا سه‌رکرده‌و ده‌م سپی همه‌ونده‌کانه‌ی کردووه.

۱۴- حه‌مه‌ زاب، مه‌به‌ست (حه‌مه‌ زه‌رده). پیاویتیکی زۆر نازاو ناوداری هۆزی همه‌ونده‌ بووه. سه‌ره‌ک تیره‌ی (سیتابه‌سه‌ر) بووه و پشتگیری له‌شۆرشێ شیخ مه‌حمود کردووه.^۲ دوا‌ی ئه‌ویش سالح ریحان سه‌ره‌ک تیره‌ی سیتابه‌سه‌ر بووه.

۱- عبدالمجید فهمی حسن، من تاریخ مشاهیر الالویة العراقية، الجزء الاول، مطبعة الزمان- بغداد طبعه ۱۹۶۶م، ۳۵۴-۳۵۳.

۲- فؤاد حه‌مه‌ خورشید- عشائر الكردیه، ل ۶۵.

نهم سهرگردانه هموو کاتن له پرووی حکومته تکانی عوسمانی و قاجاری و نینگلیزو روسیا له هموو رووبه پروو بوونه و ده یه کدا زهبری کوشنده یان له دوژمن داوهو نهمان هیشته سووه هیچ دوژمنیک و داگیرکریک به ناسانی و بهین زیان به ناوچه ی بازبان و چه مچهمال تپه پری.

۱۵- رهسول چه له وی باوکی فه تاح به گی هممه و هند^۱ له کو تایی سده ی رابردو ده یان جار شه ری کردووه له دژی حکومتی عوسمانی و بو ته هژی نه و دی (۱۹) نوزده جار به خیزانه وه یاخی بین و به هیچ جوژیک ملی که چ نه کردووه بو حکومتی عوسمانی و قاجاری و له هموو رووبه پروو بوونه و ده یه کدا دهستی وه شان دووه و پاش گفستوگو له سهر کو تملی مهرج و داواکاری گه پراوته وه. نهمهش بو نمونه نهو خالانه یه که یه کم جار له سهریان ریککه وتن له گه ل عوسمانیه کاند:

- ۱- کورد خزمتی سهریازی له پیزی سویای تورک ناکات.
- ۲- به هیچ شیوه یه ک سهریازی تورک هاتوو و جوژی سلیمانی نه کات.^۲
- ۳- هوزی هممه و هند خویان خاوهنی دهسه لاتی به پرتوه بردن دهین و پاریزگاری سنووری دهسه لاتی خویان ده کهن.
- ۴- سهرانه و باج نه درپته دهسه لاتد ارانی عوسمانی.

۱- فه تاح به ک باوکی که ریم به ک بووه.

۲- عزیزدین مستهفا رهسول له کتیبی (سهرنجن له زمانی نه دمی یه کگرتووی کوردی له باره ی شاری سلیمانی) ده لئ: (دووری سلیمانی له پایته خته وه و به زحممت که یشتنی سویاو سهریازی عوسمانی وای کردبوو که هیچ کاتیک له سلیمانیدا دهسه لاتیکی پته وی عوسمانی دیار نه بیت) و هر له پراویزه که یدا نامه به بوچوونیک میچهرسون دهکات که ده لئ: (سهریازی عوسمانی له ترسی هممه و مند هر نه یتوانیوه ریگی سلیمانی بگریت و به زحممت که یشتوته نهوین). بروان کتابی ناوبراو، له ۲۵.

دیاره هممه و مند و گرنگی شوینه که ی بو شاری سلیمانی به تنها له رووی سیاسیه وه نییه، به لکو هممه و مند پوولی به رچاوی هبووه له پاراستنی که له پروو و فرههنگ و زمانی نهو ناوچه یه پاراستنی له ته شیراتی فرههنگی عوسمانی.

کاربه‌دهستانی حکومتی عوسمانی به‌شیتویه‌کی یاسایی نعم داواکاری ؛
مهرجانه‌ی هۆزی همه‌ه‌ندیان قبول کرد. هر دو لاریککه و تننامه‌که‌یان
مۆزکردو ده‌سلاتی جتی به‌جتی کردن و به‌ریتوه‌بردنی مهرجه‌کانیان خسته به‌ردهم
فرمانی قائمقامی چه‌مچه‌ماله‌وه، که په‌په‌روی بکات.

هر له‌وکاتانه‌دا فه‌قتی قادری شاعیر کرا به‌ قائمقامی چه‌مچه‌مال و
کاکه‌ولای عه‌زیش کرایه‌مدیر ناحیه‌ی سورداش و حاجی سه‌عید ناغاش کرایه
لیپرسراوی ناوچه‌ی ناغچه‌له‌ر.

لیه‌وه‌ نه‌مه‌ روون ده‌بیته‌وه که به‌ته‌نهما بزوتنه‌وه‌که بزوتنه‌وه‌یه‌کی هۆزیه‌تی
ناوچه‌گری نه‌بووه، به‌لکو بزوتنه‌وه‌ی رزگاربخوازی نه‌ته‌وه‌ی کورد بووه له
ناوچه‌ی هۆزی همه‌ه‌وند. ده‌شتی سه‌ره‌لدانی بزوتنه‌وه‌که له‌م ناوچه‌یه‌ له‌به‌ر
گرنگی شوتنی جوگرافی و ستراتیژی ناوچه‌که بووبیت. به‌لگه‌شمان نه‌وه‌یه که
داواکارییه‌کانی ره‌سول چه‌له‌وی خواستی هۆزیک نییه به‌لکو خواستی
نه‌ته‌وه‌یی لئی به‌دی ده‌کرتیت به‌تاییه‌تی خالی یه‌که‌م و دوهم^۱.

هه‌روه‌ها له‌ سه‌ره‌تای نعم سه‌ده‌یه، له‌ناو ده‌یان سه‌رکرده‌و پیسای ناوداری
هه‌مه‌ه‌وند، که‌ریم به‌گی فه‌تاح به‌گی هه‌مه‌ه‌وند ناسنامه‌ی هۆزه‌که‌ی و مایه‌ی
سه‌ره‌زری میله‌ته‌که‌یه‌تی، چونکه که‌ریم به‌گ بوو ده‌سلاتی ئینگلیزه‌کانی
خسته له‌رزو بۆیانی سه‌لماندم نم ولاته‌بیتگانه هه‌لناگری. ئه‌مه‌و خه‌باتی ده‌یان
ساله‌ی که‌ریم به‌گ و (سابیر به‌گ و عه‌بدوللا به‌گ)^۲ بوو ناوو ناوبانگی
هه‌مه‌ه‌ندیان برده‌ ناستی بالاو خسته‌سیانه به‌رده‌م لیکۆلینه‌وه‌ی په‌رله‌مانی
به‌ریسانی که‌ پیشتر ناسنامه‌ی هه‌مه‌ه‌وندو میله‌ته‌ی کوردییان سه‌ره‌رزانه‌ دا‌بووه

۱- کوفاری تایم سلیمانی ژماره (۷) سالی ۱۹۹۸، ل ۲۵ دیداریک له‌که‌ل به‌پرز کاک
که‌ریم ناغای هه‌مه‌ه‌وند.

۲- کورمکانی که‌ریم به‌گی فه‌تاح به‌گی هه‌مه‌ه‌وندن.

دهست تورکه ره گه زیه‌رست و رووسیای دهست درێژکار^۱.
بۆ زیاتر ناشنا بوون به هۆزی هه‌مه‌وه‌ندو بنه‌چه‌ی ئه‌و هۆزه کورده و شوێن و
نه‌ریتی‌یان به‌گرنگی ده‌زانین له‌م ده‌روازه‌یه‌دا زۆر به‌گورتی بچینه سه‌ر ناساندنی
ئهم هۆزه و میژووی پر له‌داستان و سه‌روه‌ری.

۱- د. کمال مه‌زه‌ر، چه‌ند لایه‌ره‌یه‌ک له‌میژووی گه‌لی کورد، به‌شی یه‌که‌م، ل ۱۲۲.

شوتینی همه‌هه‌وند

شوتینی راسته‌قینه‌ی همه‌هه‌ونده‌کان کوردستانی باکووره. به‌هۆی شه‌رو مملاتی تیوان ده‌وله‌تی عوسمانی و سه‌فه‌وییه‌کان له‌دوای شه‌ری (چالدیران - ۱۵۱۴ز) *^{۱۰} ناوچه‌ی خۆیان به‌جێ هێشتوووه و ناواری کوردستانی نیران و لای کرماشان و سنه و شیراز بوون، هه‌تا سه‌ره‌تای سه‌ده‌ی هه‌ژده‌هه‌م نیتر له‌وکاته‌وه ناواری کوردستانی عیراق بوون.

له سه‌ره‌تای سه‌ده‌ی هه‌ژده‌هه‌مه‌وه هه‌تا نیتا مه‌لبه‌ندی سه‌ره‌کی نهم هۆزه بازبان و چه‌مچه‌مه‌الی بووه. به‌لام به‌درتژیایی نه‌و میتیرووه به‌هۆی چهند جار

۱- شه‌ری چالدیران، له سالی ۱۵۱۴ز له‌تیوان ده‌وله‌تی عوسمانی و ده‌وله‌تی سه‌فه‌وی روویداوه له‌نزیک شاری (ورمن) و له‌نه‌نجامدا عوسمانییه‌کان سه‌رکه‌وتن و ناوچه‌ی کوردستانیش که‌وته به‌ر نه‌و شالاره.

دەریە دەری و ناواری، زەهاو و دەرووبەری دەبوو مەسەنزی دوو مەسی ھۆزی ھەمەوئەند. دواتریش بەھۆی شەرو شۆرو باری سیاسی و جیتیگەر نەبوونی بارودۆخی ململانی و کیشەیی عوسمانییەکان لەگەڵ ناوچەکە و دواتر شەری نینگلیزەکان و حکومەتی پاشایەتی ھەتا سەرەتای نیووی دوو مەسی ئەم سەدە، ھەمیشە ھەمەوئەندەکان تووشی پەرتەوازیی بوون. سەرەرای بازبان و چەمچەمال ھەندیکیان لەشارەکانی (سلیمانی و کەرکووک و ھولیتەر و ھواندزو و ناگرێ) و بگرە زۆریە ناوچەکانی تری کوردستان جیتیگیروون و ھەتا نیتستا لەناکامی نەفی کردن و دەریە دەکردنی ھۆزی ھەمەوئەند. لە ھەندێ وڵاتی دەریە دەریە خۆیان بەدیار دەخەن کە کوردن و ھەمەوئەندن و کوردو ھەمەوئەندی خۆیان درکاندوو بەتایبەتی وڵاتی (تورکیا و ئێران و سوریا و لیبیا و جەزائیر و یەمەن).

دەتوانین سنووری ھەمەوئەند لە عێراقدا بەم شێوەیە دیاری بکەین، لە پاکورەو: شوانی بازبان و چیا (تۆکمە) و لەباشوورەو: رووباری تاوقسویان (تاوغە) و لەرۆژھەلاتەو: زنجیرە شاخی (تاسلووجە) و (بەن زەرد) و لەخۆرناو: قەرەحەسەن و شوانی خاسە. ^{۱۷}

ھەمەوئەند لەم سنووردا خواھنی زیاتر لە (۱۷۰) سەدو حەفتا گوندن، ھەندیکیان کاتی خۆی ناوھەدان بوون و ھەندیکێ تریشیان دواتر ناوھەدان کراونەتەو. گوندەکانیش بریتین لە:

(باینجان، سەرچاو، لازبان، کووبەلە، کللاش کەران، دەرگەزێن، ھەیاسی، بەگە جانی، نالی بزوو، ھەنجیرە، خالدان، بازبان، گومەتەگەج، بالاجۆ، مۆرتکە، ناللابی، گۆبالە، کانی شەیتان، بیجیجەک، تەینال، کللاش کەرانی، بچوووک، تەکیی کاکەمەند، تەکیی ھەمەبایز، تەکیی کۆن، کانی بناوو، کانی چنار، تەزگا، خوامراد، باینجانی لای چەمچەمال، خالدان لای چەمچەمال، چۆلمەک، ھەراو، زەنان، کانی کەو، کانی مستەفا، شۆراو، ژالە، سۆفی

۱- (زکی، تاریخ سلیمانی)، ۱۸۸-۱۸۹.

حەسەن، عەلی زەنگەنە، نەحمەد لەوەن، قوولە، چراغە رووتە، کونە کوۆتەر، قاسم بەگ زادە، قەلاچۆغە، پیریایی، چەمچەمال، قودرەتە، کانی سارد، چالگە، چەشمە بەردین، گوشت قووت، عەلی مەنسور، کورگەیی فەتاح حەمە رەزا، کورگەیی شامار، کورگەیی چاوسور، سوو فەر، فەیزناوا، وەسمان غەزال، نوورە ی سەرور، نوورە ی خواروو، تەپەدئ، سەوسکە، تالەبان، قرخ، دارتوو، کورە داوی، قەرە تامۆر، مەلا حوسین، نۆمەر گەدە، خالتازانی، بنگرد، قەرەو یس، باشبلاخ... هتد.

توفیق وهبی دەلی: (دۆلی «تەینال» ی ناوچە ی بازبان بنکە ی سەختی ھۆزی ھەمەوێندی قارەمان و بەتوانای نیشتەجیتی «چەمچەمال» ە. چیرۆک و داستانەکانی نازایەتی ئەم ھۆزە بەشیتوێیەکی بەردەوام و روژانە بوو لەمردن ناترسن و پەلامارەکانیان کوتوپرو خێرایە، کوشتن و برین و تالان کردن پیشە ی روژانەیانە و ماندوو بوون نازانن.. بەلام بەھیچ جوۆتیک رێگە بە ئاڤرەت ناگرن ھەرچەندە پارەو خشل و زقری زۆریشیان پێ بیت.. ئەم ھۆزە ناسراون بە داوین پاکی.. کردارە توۆقینەرەکانیان لەناوچە دوورەکانی وەکو بەغدا و مووسل و بەسرەش باس دەکرا تەنانەت دایکان مندالەکانی خوێان بەناوھیتانی ئەوان کپ دەکردەو، منیش لەوترسە پێ بەش نەبووم- ھەرچەندە مندالیش نەبووم- لەوکاتەدا کە قوتابی نامادەیی سەریازی بووم و لەگەل دوو ھاوھەلمدا دەگەراییەو بە سلیمانی بو پشوی جەژنی رەمەزان.. چەند روۆتیک لەکەرکووک بەتەمای ھیتزیکێ سەریازی بووین کە لەگەل کاروانەکەدا بیت بو پارێزگاری کردنی، کەچی فەرماندە ی سەریازی کەرکووک داوای دوو سوارە ی ھەمەوێندی لەیەکیک لە سەرەک خیتلەکانی ھەمەوێند کردو ئەو دوو سوارە ھەمەوێندە کاروانەکانیان بە ئارامی گەیاندا سلیمانی].^{۹۱}

۹۱- توفیق وهبی- سفرە من دریندی بازبان الی مله ی تاسلوجە. ص (۱۹ الی ۲۵).

خوادی باوکه گهوردی همه‌موند

خوادی یا (خوا مراد شیر) خۆی و کهسوکاری ناوچه‌ی سنه و ده‌وروبه‌ری زه‌هاو به‌جی ده‌هیلتن و له‌ریگه‌ی پینجوتین و نالپاریزه‌وه دین و له‌سالی (۱۷۰۰ی) ز له‌گوندی (هه‌نگه‌ژال) نیشته‌جی ده‌بن.

ده‌گپه‌نه‌وه زیاتر هۆی تووره‌ بوون بووه که نه‌و ناوچانه‌یان به‌جی هیشتووه‌وه له‌گوندی (هه‌نگه‌ژال) "۱" له‌لای (شیخ ره‌زا) نیشته‌جی بوون. (شیخ ره‌زا) زۆر ریز له (خوادی) ده‌گری و ده‌یکاته زاوای خۆی. "۲" پاشان (خوادی) له‌گه‌ل کهس و کاره‌که‌ی و کوره‌کانی دینه‌ ناوچه‌ی چه‌مچه‌مال له‌ دۆلی بازبان نیشته‌جی

شاری پینجوتین

- ۱- هه‌نگه‌ژال: گوندبه‌که له‌ناوچه‌ی پینجوتین.
- ۲- نه‌جمه‌دین فه‌تاح نه‌سه‌رمدین همه‌موندی- خاوه‌نی ده‌سنووسیکێ میژووویی هۆزی همه‌مونده له‌کاتی خۆی به‌نه‌مانه‌تووه له‌ خوالی خۆشپوان (حه‌یدهر عه‌زیز خه‌سه‌رو تاغا) و (کاکه‌ عه‌بدوڵڵا حه‌یدهر عه‌زیز تاغا) و (سابیر به‌ک کوری که‌ریم به‌گی

نایا (خوادی) که هاتۆته ناوچه که بیتجگه له کهس و کاری خۆی کۆی تری له ویدیو به جێ ماوه و هه مه وه ند که له و پیاوه وه که وتۆته وه وه که هۆزێکی سه ره دکی ناسراوه؟ یان له نه سلدا هۆزێکی سه ره بخۆ به یون له نێرانا و دوایی په رته وازه به یون؟ نه مانه هه موو په سیارن و لیکۆز لینه وه یه کی ورد تری ده ویت که هه تا نێستا سه رچاوه بۆ وه لامی نه و په سیارانه له به رده ستدا نییه. نێره ش له مه زیا تر درێژه پێ دان و به دوادا چوون هه لئاگری^٢ (خوادی) له دوای هاتنی بۆ کوردستانی عێراق چوار کۆری ده بیت، هه ریه ک به ناوه کانی (یادگار، ره مه زان، ره شید، سه فه ر). له دوای خۆی نه وه ی هه ریه ک له م کورانه چوار تیره سه ره کیسه که ی هه مه وه ند یان پێک هێنا به م جۆره:

- ١- به گزاده: که (چه له بی) یه شیان پێ ده لێن له نه وه ی (یادگار) ی کۆری (خوادی) یه. نه م تیره یه گه وره ترین و ناو دارترین تیره ی هه مه وه ندن.^٣
 - ٢- ره مه وه ن: یان (ره ماوه ند) نه م تیره یه له نه وه ی (ره مه زان) ی کۆری (خوادی) یه.
 - ٣- ره شه وه ند: نه م تیره یه ش له نه وه ی (ره شید) ی کۆری (خوادی) یه.
 - ٤- سه فه ره وه ند: نه م تیره یه ش له نه وه ی (سه فه ر) ی کۆری (خوادی) یه.
- هه ریه ک له م چوار تیره سه ره کییه، له سه ره تای سه ده ی ییسته م سه ره ک تیره ی

هه مه وه ند) و پیاوه ناو دارمکانی هه مه وه ند بۆ ماوه ته مو کۆی کردۆته وه. کاک نه جمه دین فه تاح نێستا له زیاندا ماوه په شه ی عمیدی خانه نیشی جه یشی عێراقه له شاری که رکوک دا نه نیشی، ده سنوو سه که ی لای نێمه یه. تیبینی: له کاتی دووباره بوونه وه ی نه م سه رچاوه یه نیشانه ی (ن.ف.هه مه وه ند) به کار ده ی نێریت.

- ١- (ادموندز، ک.ت.ع)، ل ٤٤.
- ٢- (زکی، تاریخ سلیمانیه)، ١٨٩ ده لێ [نزحت هذه العشيرة - كما یخن - حوالي سنة (١٧٠٠م) من اطراف (سنة - سندج) الی منطقه بازيان].
- ٣- فؤاد حمه خورشید، العشائر الكردية، ل ٦٥-٦٦.

خۆی هه‌بووه. (که‌ریم فه‌تاح به‌گ) سه‌ره‌ک تیره‌ی به‌گ‌زاده‌و (ئه‌م‌ین ره‌شید نا‌غا) سه‌رۆکی ره‌ماوه‌ندو (فه‌قیی محمه‌دی مۆرتکه) سه‌رۆکی ره‌شه‌وه‌ندو (فاتیه‌حه ره‌قه) مه‌به‌ستی (فه‌تاح حه‌مه ره‌زا) یه سه‌رۆکی سه‌فه‌روه‌وه‌ند بووه^۱.

هه‌ندیک تیره‌ی تری هه‌مه‌وه‌ند هه‌ن وه‌ک (سیتته به‌سه‌ر، سو‌فی وه‌ند، قورکه‌وه‌ند، بابه‌وه‌ند، هه‌مه‌یل، میتمه‌وه‌ند، بی تو‌یی، بیتیاره‌وه‌ند، قاسمه وه‌ند) چه‌ند تیره‌یه‌کی بچسووکی تریش که گوایه‌گرومان هه‌یه له‌سه‌ر هه‌مه‌وه‌ندپیتیان، به‌تایبه‌تی تیره‌ی (سیتته‌به‌سه‌ر) که ئه‌دمۆندز به‌هه‌مه‌وه‌ندیان دانانی^۲.

له راستیدا ئه‌وه‌ی گومانی تی ده‌خا بو دابه‌رینی ئه‌م تیرانه له‌هۆزی هه‌مه‌وه‌ند دیار نه‌بوونی باوکه‌گه‌وره‌یانه که له‌کتیب و سه‌رچاوه‌کاندا باس نه‌کراوه^۳. وه‌ک چوارتیره‌که‌ی تری هه‌مه‌وه‌ند (به‌گ‌زاده، ره‌ماوه‌ند، ره‌شه‌وه‌ند، سه‌فه‌روه‌وه‌ند) که هه‌رچواریان ده‌چنه‌وه سه‌ر خوادی. ئه‌مه‌ش پشتی پێ نابه‌ستری بو دابه‌رینی ئه‌و تیرانه له‌هۆزی هه‌مه‌وه‌ند، چونکه مه‌رج نیسه خوادی به‌ته‌نها هاتبیتته بازبانو چه‌مه‌مه‌مال، که‌سو کاری له‌ براو نامۆزاو خزمی له‌گه‌ل نه‌بووبیت. ده‌شگۆنجی ئه‌م تیرانه بچنه‌وه سه‌ر ئه‌وان دیاره سه‌رچاوه‌ش له‌به‌ر ده‌ستدایه که به‌که‌سو کاره‌وه کاتی خۆی (خوادی) هاتۆته کوردستانی عێراق.

که‌سیش ته‌نهایی (خوادی) له‌و سه‌فه‌ره باس نه‌کردوه. جگه له‌وه‌ش داکوکی کردنی هه‌ریه‌ک له‌و تیرانه‌ی هۆزی هه‌مه‌وه‌ند له‌ هه‌مه‌وه‌ندی خۆیان خۆی له‌خۆیدا نیشانه‌ی هه‌مه‌وه‌ندییه. چونکه هه‌ستکردن به‌ له‌گه‌ل بوون و یه‌ک پارچه‌یی و یه‌ک گیانی و هه‌ستی پابه‌ندی، خۆی له‌خۆیدا یه‌کتیکه له‌مه‌رجه سه‌ره‌کییه‌کانی پیکهاته‌ی هه‌ر هۆزو نه‌ته‌ویه‌ک. ئه‌گه‌ر به‌ته‌نها ره‌چه‌له‌ک و

۱- فؤاد حه‌م خورشید، العشاثر الكردية، ل ۶۵.

۲- ادومندز، کرد و ترک، وعه‌ره‌ب، ل ۴۴.

۳- (ن.ف.هه‌مه‌وه‌ند) ده‌لی: ئه‌و تیرانه له‌ نه‌وه‌ی براو نامۆزاو خزمو که‌سو کاره‌که‌ی (خوادی) یه‌ن.

بنه‌چه مهرج بی ده‌بیت به‌شیک زور له بنه‌ماله و که‌سایه‌تییه‌کانی کورد له کوردستان دابهرین، له‌پیشه‌وه‌یان بنه‌ماله‌ی شیخ مه‌حمودی قاره‌مان که له‌ساداتن و نه‌وانیش ده‌چنه‌وه‌ سه‌ر نی‌سامی عه‌لی و له کوردیتی ده‌شورین، که نه‌مه‌ه‌موو بنه‌ماله‌ی سه‌یده‌کان ده‌گرته‌وه که له راستیدا رۆلی گزنگیان هه‌بووه له‌به‌ره‌وپیش بردنی بزوتنه‌وه‌ی رزگاربخوازی نه‌ته‌وه‌ی کورد و که‌سایش گومانی له کوردیتی نه‌وان نیسه^۱. هه‌مه‌وه‌نده‌کان له‌سه‌ره‌تای هاتنیان بۆ کوردستانی عیراق چ نه‌و ماوه‌ی له ده‌قه‌ری پینجوتین بوون چ له‌سه‌ره‌تای نیشته‌جی بوونیان له‌بازیان کۆچه‌رایه‌تییان کردووه و به‌دوای مه‌رومالات به‌خیتو کردندا گه‌رمیان و کوتستانیان کردووه، به‌لام دوایی وازیان لێ هیناوه و نیشته‌جی بوون. له‌سه‌ر گوندو زه‌وی خۆبان خه‌ریکی کشتوکال و مه‌رومالات به‌خیتوکردن بوون. له‌سه‌ره‌تادا له‌گونده‌کانی بازیان و ده‌روبه‌ری جیتیگیربوون و پاشان چوونه‌ بۆ ناوچه‌کانی تر وه‌ک چه‌مچه‌مال و ده‌روبه‌ری و ناوه‌دانیان کردۆته‌وه.

هه‌مه‌وه‌نده‌کان گه‌رچی به‌ژماره‌ که‌م بوون به‌لام نازاو به‌ده‌سه‌لات بوون. چه‌ندجار به‌گۆر تورکه‌کان چوونه‌ته‌وه‌و هاوکارو به‌هیتزکه‌ری ده‌سه‌لاتی میرنشینی بابانه‌کان بوون له‌سه‌رده‌می عه‌بدوله‌حمان پاشای باباندا. ده‌سه‌لاتی هه‌مه‌وه‌نده‌کان وێرای بازیان و چه‌مچه‌مال گه‌یشتۆته‌ قه‌ره‌داغ و له‌لای باکووره‌وه گه‌یشتبووه ده‌قه‌ری قه‌لاسیکه^۲.

تورکه‌کان به‌فراوان بوونی ده‌سه‌لاتی هه‌مه‌وه‌نده‌کان په‌ست ده‌بن و به‌دریژی دووسه‌ده مملاتی له‌نیوان والییه‌ یه‌ک له‌دوای یه‌که‌کانی عوسمانی و هه‌مه‌وه‌نده‌کان نابریته‌وه. هه‌موو کاتیک دوژمنان هه‌ول و ته‌قه‌لای لاوازکردنی

۱- (زکی، تاریخ سلیمانیه)، ۱۸۹ ل، له‌باسی نه‌سلی و بنه‌په‌نتی هه‌مه‌ومند ده‌کات ده‌لی: (نزحت هذه العشيرة) واته‌ هۆزی هه‌مه‌ومند هاتنه‌ ناوچه‌ی بازیان نه‌مه‌ خۆی له‌خۆیدا باشترین روونکردنه‌وه‌یه‌ بۆ نه‌وه‌ی (خوادی) له‌سه‌رمتاوه‌ وه‌کو هۆزیک و بنه‌ماله‌یه‌کی که‌وره‌ هاتۆته‌ ناوچه‌ی بازیان و که‌سو کار و خزمی خۆی له‌که‌ل بووه.

۲- (ن.ف. هه‌مه‌ومند).

نهم هۆزه‌یان داوه یا تۆوی دووبه‌ره‌کییان تیا چاندووه بۆ ئه‌وه‌ی ئه‌یه‌کتر داپرتن و لاوازین، که نهم سیاسه‌ته‌ش بۆته هۆی جیاوازی (تفرقه) له‌نییو تیره‌کانی نهم هۆزه‌دا^{۱*}. نهم جسۆره‌ سیاسه‌ته‌ش ناوی (فرق تسد)ه، به‌مانای ئه‌وه‌ی جیاوازی و دووبه‌ره‌کی و ناکۆکی نانه‌وه له‌نییو ههر کۆمه‌لیتیک سوودی بۆ دۆژمانان ده‌گه‌ریته‌وه.

۱- هه‌ولو ته‌قه‌لای دۆژمانان به‌تایبه‌تیش داگیرکهری به‌ریقانی که رۆلی گرنگیان کێرا له‌ کۆکردنه‌وه‌و نووسینو زانیاری له‌سه‌ر هۆزه‌ کوردمه‌کان به‌لام بۆ مه‌به‌ستی خۆیان دیاره‌ دروست کردنی ناکۆکی و دووبه‌ره‌کی یه‌کیک بووه‌ له‌ مه‌به‌سته‌کانیان. ههر بۆ نموونه (بۆند) حاکمی سیاسی چه‌مه‌مال له‌ سالی ۱۹۲۰ز له‌ یاداشته‌کانیدا راپۆرتیکی داوته‌ سه‌ره‌وه‌ی خۆی ده‌لی: (باشترین شت ئه‌وه‌یه‌ هه‌ول بدریت عه‌شیره‌تی به‌گزاده‌ له‌ که‌ریم به‌گ دوور بخه‌ریته‌وه‌و ته‌قه‌لای ئه‌وه‌ بدریت عه‌شیره‌ته‌که‌ له‌ناوخۆیاندا ناکۆک بزو دووبه‌ره‌کییان تی بکه‌وئ). ههر نهم راسپاردیه‌یه‌ بوو که ئینگلیزه‌کان کاریان پتی ده‌کرد.

هممه‌وه‌ند و رووبه‌رووبوونه‌وه له‌گه‌ل عوسمانی و قاچاریییبه‌کاندا

له ماوه‌ی سه‌ده‌ی همژده‌ه‌مه‌دا هممه‌وه‌نده‌کان زیاتر به‌ململانی فراوان کردنی ده‌سه‌لات له‌و ده‌قه‌ره له‌لایه‌ک و پشتیوانی له‌ ده‌سه‌لاتدارانی میرنشینی بابان و ململانی له‌گه‌ل و الیه‌کانی عوسمانی له‌لایه‌کی تره‌وه خه‌ریک بوون و ده‌سه‌لاتی خۆیان ده‌پاراست، جاری و اش بووه له‌گه‌ل و الیه‌کانی عوسمانی رێککه‌وتوون. له‌سالی ۱۸۲۹دا له‌ نه‌نجامی به‌هتیز بوونی بابانه‌کان، هممه‌وه‌نده‌کانیش ده‌سه‌لاتیان گه‌شه‌ی کردووه و پشتگیرییان له‌ (بابان)ه‌کان کردووه و بوونه‌ته پالپشتیکی گرنه‌گو به‌توانا بۆیان و، حوکمرانی ناوچه‌یه‌کی به‌رفراوانیان کردووه تا نزیک که‌رکوکیان له‌ژێر ده‌سه‌لاتدا بووه.

له‌نیسه‌ی یه‌که‌می سه‌ده‌ی رابردوودا ده‌سه‌لاتی هممه‌وه‌نده‌کان له‌ ناوچه‌که‌ زیادی کردووه، چه‌نده‌ها گوندیان ناوه‌دان کردۆته‌وه و سنووری ده‌سه‌لاتیان له‌خۆزه‌لاته‌وه، قه‌ره‌داغ و له‌باشووره‌وه، قه‌ره‌حه‌سه‌نو له‌ باکووره‌وه ده‌قه‌ری قه‌لاستیکه‌ بووه^۱.

نعم تواناو سنووری ده‌سه‌لاتی هممه‌وه‌نده‌کان، والیی عوسمانی له‌ به‌غدا په‌ست ده‌کاتو شه‌رو شه‌زوو پتیک‌دادان ده‌که‌وێته‌ نیوان هممه‌وه‌ندو عوسمانییبه‌کانه‌وه. هممه‌وه‌نده‌کان مل که‌ج ناکهن. له‌دوای زنجیره‌یه‌ک شه‌رو کوشتاری خۆتیاوی له‌سالی ۱۸۵۵دا بازیان و چه‌مچه‌مال به‌جی ده‌هتێن ناواری زه‌هاوو قه‌سری شیرین ده‌بن.

به‌لام هممه‌وه‌نده‌کان بی ده‌نگ نه‌بوون به‌رامبه‌ر عوسمانییبه‌کان، به‌لکو رۆژانه هتیرشیان ده‌کرده‌ سه‌ر سنووری عوسمانییبه‌کان، هه‌تا (شاخی حه‌مرین) هه‌رج

۱- (ن. ف. هممه‌وه‌ند).

قافله‌یه‌کی عوسمانییان تووش بهاتایه ده‌ستیان لئ ده‌کرده‌وه و زه‌بری گورچک بریان لئ ده‌داو پاشان ده‌گه‌رانه‌وه زه‌هاو. به‌م جوژه‌حه‌وت سالان به‌رده‌وام (ده‌سته‌ی سواره‌ی) همه‌وه‌نده‌کان له‌هاتووچۆی ئەم دیو و ئەودیوی زه‌هاوو سنووری که‌رکووک بوون بۆ لئ‌دانی عوسمانییه‌کان. له‌سالی ۱۸۶۲دا حکومه‌تی عوسمانی به‌ناچاری رتی دایه‌هۆزی همه‌وه‌ند بگه‌رپتته‌وه‌ ناوچه‌که‌ی خۆیانو گه‌رانه‌وه‌ بۆ بازیانو چه‌مچه‌مال.

به‌دریژایی نیوه‌ی دووه‌می سه‌ده‌ی رابردوو په‌یوه‌ندی نیوان ده‌وله‌تی عوسمانی و هۆزی همه‌وه‌ند له‌هه‌لکشان و داکشاندا بوو. همه‌وه‌نده‌کان ناواری زه‌هاو بوون و دووباره‌گه‌رانه‌وه‌ بازیان. له‌به‌ر ئەنجامی رتکه‌وتن له‌ماوه‌ی زیاتر له (۵۰) په‌نجا سالدا (۱۹) نۆزده‌جار ناواریه‌بوون و له‌دژی عوسمانییه‌کان یاخی بوون. له‌دوای (۷) حه‌وت سال مانه‌وه‌ له‌زه‌هاو ده‌گه‌رپتته‌وه‌ بازیانو چه‌مچه‌مال و له‌دوای (۵) پینج سال له‌سه‌رده‌می (نامیق پاشا) والی به‌غدا ده‌که‌ونه‌شه‌روه، دووباره‌ناواری زه‌هاو ده‌بنه‌وه‌و پاش ماوه‌یه‌ک ده‌گه‌رپتته‌وه‌ بازیانو چه‌مچه‌مال.

له‌سه‌رده‌می (مه‌دحت پاشا)ی والیی به‌غدا (۱۸۶۹-۱۸۷۲) له‌گه‌ل عوسمانییه‌کان تیک ده‌گیرتن و دووباره‌له‌لای (دوانزه‌ئیمام)ی نزیک شارۆچکه‌ی کفری له‌گه‌ل هیزتکی گه‌وره‌ی پتکه‌هاتوو له‌(چه‌رکس) ده‌که‌ونه‌شه‌روه‌و هیزی حکومه‌ت تیک ده‌شکینن و پاش تیک شکاندن هیزه‌که‌ی عوسمانی ناوچه‌که‌به‌جێ ده‌هیلتن و بۆ زه‌هاو ده‌چن^۱.

پاشان (ره‌ئوف پاشا) ده‌بیتته‌ والیی به‌غداو بانگی سه‌رۆکه‌کانی هۆزی همه‌وه‌ند ده‌کا بیتته‌وه‌ به‌غدا. له‌ئه‌نجامی گفتوگۆ هه‌ردوولا رتک ده‌که‌ون. هۆزی همه‌وه‌ند ده‌گه‌رپتته‌وه‌ بازیانو چه‌مچه‌مال. همه‌وه‌نده‌کان له‌پاش تو‌مارکردنی ئەو رتکه‌وتنه‌یه‌ تا سالی (۱۸۷۵ز) به‌ناسوده‌یی ده‌ژیان.

۱- (زکی، تاریخ سلیمانیه)، ج. ۱، ۱۹.

لهوکاتانه‌دا که ناگری شهر له‌نیوان ده‌وله‌تی عوسمانی و روسیا هه‌لگیرسا، هه‌مه‌وه‌نده‌کان له‌و شهرده‌دا به‌ناوی «جیهاد» پالپشتی عوسمانیه‌کانیان کردو رووبه‌رووی له‌شکری بی شواماری رووسه‌کان وه‌ستان هه‌تا به‌ره‌ی شهر له «قه‌وقاز» سه‌رکه‌وتنی گه‌وره‌یان به‌ده‌ست هه‌تاو ده‌سته‌که‌وتی زۆریان له‌چه‌ک و ته‌قه‌مه‌نی هه‌تا به‌وه‌ بازیان و چه‌مه‌مال^۱.*

ئه‌م به‌شداریه‌ی هه‌مه‌وه‌ند له‌م شهره‌ له‌پال ده‌وله‌تی عوسمانی زیاتر به‌فاکته‌ری جیهاده‌وه‌ بووه، چونکه زۆرجار ئه‌ماره‌تو کیانه‌کانی ناکۆک به‌ده‌وله‌تی عوسمانی له‌حاله‌تی جه‌نگ و کوشتارو مه‌ترسی بۆ سه‌ر ده‌وله‌تی عوسمانی کیشه‌ی خۆیان خسته‌وته‌ لاوه‌و پارێزگاریان له‌ سولتانی عوسمانی کردوه‌ له‌دری ناحه‌زه‌کانی و له‌دوای کۆتایی هاتنی جه‌نگ دووباره‌ ناکۆکی له‌نیوان ئه‌وان و عوسمانیه‌کان ده‌ستی پێکردۆته‌وه‌.

هه‌مه‌وه‌ند ماوه‌یه‌کی زۆر له‌ هه‌یمنی و نارامیدا ژیان، ده‌سه‌لاتیان به‌سه‌ر ئه‌و هه‌رته‌ده‌دا فراوان بوو، له‌سه‌ر مولک و مالی خۆیان حوکمیان ده‌کردو سه‌ربه‌رزانه‌ ده‌ژیان. له‌دوای هه‌مه‌ی کوری جوامیتری یه‌که‌م و کویتخا ره‌سول ده‌سه‌لاتی هه‌مه‌وه‌ند ده‌که‌وته‌ ده‌ستی - مام سلیمان - ی کوری کویتخا ره‌سول، ئه‌میشه‌ په‌یوه‌ندی له‌گه‌ل حکومه‌تی عوسمانی به‌هه‌تیه‌ ده‌کات و هه‌ندی له‌ پیاوانی هه‌مه‌وه‌ند له‌دام و ده‌زگای حکومه‌تی ده‌کاته‌ خاوه‌ن پله‌وپایه‌، خۆشی ده‌چیته‌ سلیمانی پایه‌ی سه‌ربازی ورده‌گری. فه‌قی قادری هه‌مه‌وه‌ند شاعیری رۆشنییری ناوداری کورد برای بوو، هاوکارو ته‌واوکه‌ری نیش‌وکاره‌کانی بوو.

به‌لام سالی ۱۸۷۸ ز شه‌ری (خان ئیبراهیم خانچی) له‌نیوان هۆزی هه‌مه‌وه‌ند و زه‌نگه‌نه‌ ده‌ستی پێ کرد به‌هۆی کوشتنی یه‌کتی له‌ سه‌ره‌ک تیره‌ی هۆزی هه‌مه‌وه‌ند به‌ده‌ستی زه‌نگه‌نه‌ له‌ئه‌نجامی ئه‌م شه‌ره‌ هۆزی زه‌نگه‌نه‌ ده‌شکین و بۆ (شیخ له‌نگر) ده‌چن، له‌وی داوای هاوکاری و هه‌تیه‌ له‌ حکومه‌تی عوسمانی

۱- (زکی، تاریخ سلیمانیه)، ل ۱۹۹.

دهكەن. والیبی بەغداش ھیتزیکى گەورە بۆ پالېشتى زەنگنە دەنئىرى لەدژى ھەمەوئەندەکان. ھیتزەكەى عوسمانى بەسەرۆكایەتى «عەبدوللا ئەفەندى خانەقینى» و «قائىمقامى كفرى» و بەبەشدارى چەند ھۆزىكى تر وەك (زەندو پالانى و باجەلانى و تالەبانى)، بەفەرمانى قائىمقامى كفرى بەشدارى شەرەكە دەكەن لەدژى ھەمەوئەند. ھەموو ئەو ھیتزانە بەسەرۆكایەتى (عەبدوللا ئەفەندى خانەقینى) یەك دەگرن و پالېشتى ھۆزى زەنگنە دەكەن و دوو تۆبى قورس لەم شەرەدا لەدژى ھەمەوئەندەکان بەكار دەھیتن.

لە (شېخ لەنگر) شەر دادەمەزرىت، ھەمەوئەندەکان سەردەكەون و ھەردوو تۆبەكە دەست ھەمەوئەندەکان دەكەوتت، لەگەل چەندین پارچە چەكى تر و چەندین كەسب بەدیل دەگرن.

لەكاتى گەرانەوئەى ھەمەوئەندەکان بەرەو شارى كەرکوک، لەرنگا، دووبارە لەگەل دوو فەوجى عوسمانى تووشى شەر دین و ترانییان ئەو دوو فەوجەش تىكۆپتیک بدەن. ھیتزىكى تری والیبى بەغدا بەسەرۆكایەتى (ئەدھەم پاشا) لەقۆلى كەرکوکەو ھیتزە دەھیتن بۆ سەر ھۆزى ھەمەوئەند لەلای «گۆپتەپە» لەگەل سوارەكانى ھەمەوئەند دەكەونە شەرەو. سەرۆكى ھیتزەكەى عوسمانى (ئەدھەم پاشا) بەدیلی دەكەوتتە دەستى ھەمەوئەندەکان و ھیتزەكەش تىك دەشكێت. لە گەرمەى شەر و بەرەنگارى، ھەمەوئەندەکان ژنو مندالەكانیان دەگوازنەو بۆ زەھاوو پاشان خوشیان دەكشیتنەو و ناوچەكە بەجى دەھیتن و (ئەدھەم پاشا) ییش نازاد دەكەن^١.

١- (زكى) تاریخ سلیمانیه، ١٩١١-١٩٢٠.

شہری رہزا قولی خان^۱

بہ ہڑی روویہ روو بوونہوی ہمہ وندہ کسان و مل کہ ج نہ کردنیان بہ رامبہر
فرمانہ کانی حکومہ تی قاجاریہ کسان و داکڑکی کردنیان لہ سہر مافی رہوای
خزبان، قاجاری و عوسمانی رتککہ وتن کہ ہڑی ہمہ وند لہ ناو بہرن و بہ ہتیزی
سہریازی سہر کوتی نم ہڑہ بکن۔

ہمہ وندہ کسان لہ قوڑہ توو مہیدانی ٹہو بہری سیروان بہ یاخی بوون
ماہوونہوہ۔ حکومہ تی عوسمانی بہ سہر کردایہ تی (محمد پاشا) ای والیبی
بہ غدا لہ شکر تیکی گہورہی کوڑدہوہو بہرہو رووی ہڑی ہمہ وند کہ وتنہ ری۔

حکومہ تی قاجاریش بہ سہر ہرشتی (رہزا قولی خان) لہ شکر تیکی بی
شوماری لہ ہمہ وندہ کسان نزدیک کردہوہ، بہ پیتی رتککہ وتنماہ کہ ہریار ہوو
ہردوولا لہ یک کاتدا لہ ہمہ وندہ کسان بدن و لہ ناویان بہرن، بو ٹہوہی
ہہ تاہہ تاہہ سہر ہلنہ دہنہوہو نہ توانن ململاتی حکومہ تہ کسان بکن۔

ہمہ وندہ کسان ختیزانہ کانیان ناگادار کردہوہ، کہ لہ کاتی سہرنہ کہ وتن یا
تیشکان ہانا بو (محمد پاشای چہوتان) بہرن بو ٹہوہی دالندہ یان بدات و
لہ دست درتیزی پارترزاو ہن۔

ہمہ وندہ کسان دنسیابوون لہوہی کہ سویای عوسمانی بہ دوو ہفتہ تی تر
ناگاتہ سہریان و لہ شکر قاجاری بہ سہر کردایہ تی ماریاس خان نزدیکیان ہوو و
لہ ٹانوساتی ہترشکردن ہوون۔

ہمہ وندہ کسان بہ پیتی نہ خشہ یکسی سہریازی بہ درتیزی ماوہی نیوانیان ۴۰۰
چوارسہد سواریان لہ کہ مینا دامہ زرانندو لہ (سیانادیر) ی زہا و ۱۰۰ سہد
سوارہی ہمہ وندیش لہ نزدیکہوہ روویہ رووی ہترشی لہ شکر دوڑمن بوونہوہ۔

۱- (زکی، تاریخ سلیمانیه)، ل ۱۹۲۱۔

أ- کزقاری تایم، ہمان روون کردنہوہو ہمان ژمارہ۔

ب- (ن.ف.ہمہ وند)۔

شهر دهستی پیتکردو به دهم شهرهوه به رهو دواوه دهکشانهوه. لهشکری ماریاس خانیش دوايان دهکوتن و وایان ددزانی تیک شکاون، بهلام کاتیکیان زان کوهوتونه ناو قوولایی که مینه کهوه نوسا هموو سواره گانی هممهوه ند لههمور لایه کهوه پهلاماری لهشکری ماریاس خانیان داو داستانیکی خوتنایی گوره تو مار کرا. ژماره یه کی زوریان له کوژراو نهوانی تر به رهو باره گاکانی خویان ههلهاتن. له شهره دا وهک ماموستا محممد نه مین زه کی ده لئی چندین هزار هیستری بارکراوی دوژمن کهوته دهستی هممهوه نده گان^۱. شهر هر بردهوام بوو، هممهوه نده گان به دواي لهشکره ههلاتوه کی ماریاس خان چوون، له ریگا زیاتر له (۱۵۰) سواره ی تری دوژمنیان کوشت و، به رهو باره گای ماریاس خان رویشتن. لهشکری به راهبه ر شپزه بوون لهو شهره دا. (ماریاس خان) یان سه رپری و به رهو باره گای ره زاقولئی خان به دهم شهرهوه رویشتن، بویه پیش گه یشتی هممهوه نده گان باره گاکانیا ن چۆل کردو ههلهاتن. نم داستانه ۱۷ حه قده روژی خایاند. له سه رکهوته گه و ره یه نافرته ی هممهوه نده ییش، شان به شانی پیاو هکانیا ن له دژی لهشکری قاجاری شهریا ن ده کردو نم به یته شیعه ریا ن به دهنگیکی زولال دهوته وه:

سواره ی ترتان بۆ هات به پۆلاره
به تیهر ده سمن مه ل به حه وه اووه

سواره نازاکانی هممهوه ند به دیلو دهسکهوته وه له قوولایی شهرگه کهوه گه رانه وه. له نیوان دهسکهوته کاندای سۆ توپیا ن گرتبوو له سه ر عاره به انه دامه زرابوون. به دارو په رۆ له شتیه ی جهسته ی ماریاس خان په یکه رتکیان

۱- تاریخ سلیمانیه وانحائها، ل ۱۹۲.

دروست کردو پاشان سهري مارياس خانيان له سهر دامه زرانندو له گهډ ژماره يه ک لاشه کوزراوی ترډا به ديداري نارديانه وه بؤ (محمد مهدي پاشا) و سوياکه ي که نزیک هممه ونده کان بپوونه وه و خويان بؤ هيرش ناماده کردبوو. (محمد مهدي پاشا) که چاوی به و ديمه نه ده که وي ترسو گومان سهراپا هوشی ډاگير ده کاو وړه له شکره که يشی داده به زئ و هم موو ده سته و هسان ده ميتن. (محمد مهدي پاشا) و هلام بؤ هممه ونده کان ده نيتریت و ناگاداريان ده کاته وه که (هيزه کانيان له شويتی خوياندا ميتنه وه)، به خيترای سولتانی عوسمانی له نه نجامی شه په که ناگادار ده کاته وه و ده لئ: گهر نيمه ش شه په بکه ين له گهډ هوزی هممه ونده چاره نومسان باشر نابيت، سولتان له و هلام دا داوی ناشتی و گه رانه وه ي هممه ونده کانی کرد بؤ چه مچمه مال و بازيان. دو باره به ناسووده يی و به سه ره رزی له سه ر زهوی و مال و حالی خويان داده نيشن.

له سالی (۱۸۸۰ ز- ۱۲۹۸ ک) به ردی که ره م و هيس که هوزی بوون له عه شيره تی شاتری جاف له (برایم سه مين) له کاتی راودا دايان به سه ر (محمد پاشا) ی جاف داو کوشتيان، به هوزی نه وه ي پيش نه و کاته (محمد پاشا) سه ر و که که يان به ند کردبوو که ناوی (شاهه يس که ره م و هيس) بوو له بنده که دا ده مریت.

دواي خوی (عه زیزی) کورې بوو بوو به سه ر و کی عه شيره ته که و له تولی باوکيدا (محمد پاشا) ی کوشت.

له دواي کوشتنی (محمد پاشا) هيچ به ره و هوزیک له و ولاته دا دالده ي (که ره م و هيس) له کانی نه دا، ته نها جواميتر ناغای هممه ونده نه بيت، کاتيک په نای بؤ ده به نه ویش دالده يان ده دا.

(مه محمود پاشا) ی کورې (محمد پاشا) له شکرې جافی ناماده کردو (۵۰۰) نيستر سوازی سه ر بازيشی له حکومه تی عوسمانی وه رگرت. نامه يه کی بؤ جواميتر ناغا نووسی که دالده ي (که ره م و هيس) له کان نه دات. جواميتر ناغا به پيچه وانې نيزه که ي (مه محمود پاشا) جوابی نامه که ي دايه وه وتی:

سه‌روصالم له‌سه‌ر نهم هۆزوبه‌ره دانه‌نیم. (مه‌حموود پاشا) هێرشێ کرده سه‌ر هۆزی ههمه‌وه‌ند. له‌نزیك «گل» شه‌ر ده‌ستی پێ کردو له‌ناكامدا عه‌شیره‌تی (جاف) شكان، پاشان (ته‌قی پاشا) والیی به‌غدا هێزێكی سه‌ربازی نارد كه پشتگیری له هۆزی جاف بكات. شه‌رو مملاتی سخته روویدا له‌نیوانیان، ههمه‌وه‌نده‌كان خیزانه‌كانیان نارده زه‌هاو، خۆشیان له‌دیوی عێراق مانه‌وه. دوو سانگ شه‌رو كوشتاری پێ وچان به‌رده‌وام بوو كه هه‌ر له‌وشه‌په‌دا (ده‌رویش)ی برای جوامیتر ناغا ده‌كوژیت.

له‌ناكامدا شه‌ر ده‌بیته شه‌ری ههمه‌وه‌ند به‌رامبه‌ر تورك و جاف، بۆیه جوامیتر ناغا هێزه‌كه‌ی ده‌كیشیته‌وه بۆ زه‌هاو، نهم شه‌په شه‌ری ههمه‌وه‌ند نه‌بوو، به‌لام قایی ههمه‌وه‌ندی گرت له‌به‌ر پایه‌ندی به‌ دابو نه‌رتی كورده‌واری. به‌گه‌یشتی جوامیتر ناغاو سواره‌كانی بۆ ناو نێران له‌لایه‌ن كاربه‌ده‌ستانی نێرانییه‌وه پێشوازی گه‌رمیان لێ ده‌كری^۱.

(ظل سولتان) والیی ئه‌وكاته‌ی (ئه‌سفه‌هان) په‌یوه‌ندی پته‌وی له‌گه‌ڵ (جوامیتر ناغا) ده‌بیته. له‌ سالی ۱۸۸۰ز (جوامیتر ناغا) (قه‌سری شیرین)ی كرد به‌ مه‌لبه‌ندی خۆی و هۆزه‌كه‌ی. والیی (ئه‌سفه‌هان) جوامیتر ناغای كرد به‌ حاكمی زه‌هاوو مانگی (۱۰۰۰)هه‌زار تومه‌نی بۆ به‌په‌وه. توانی ههموو خزم و كه‌سو كاره‌كانی له‌ ده‌وری خۆی كوێكاته‌وه‌و په‌لو پایه‌ی به‌رزیان بداتی. هه‌روه‌ها قه‌لایه‌کی به‌رزی له‌ (قه‌سری شیرین) دروست كرد ناوی نا (قه‌لای جوامیتر ناغا) كه‌ تانیستا شوینه‌واره‌كه‌ی هه‌رماوه. ههمه‌وه‌نده‌كانیش سه‌ربه‌رزانه له‌زه‌هاوو قه‌سری شیرین ده‌ژبان. به‌لابردنی (ظل سولتان) له‌لایه‌ن حكومه‌تی ئه‌و كاته‌ی نێران له‌ریگه‌ی والیی تازه‌وه په‌رچ و گیسروگرفت ده‌خه‌رتمه‌ رتی

۱- سه‌وودمان له‌ سه‌رچاوانه وه‌ركرتوه:

ا- (ن. ف. ههمه‌وه‌ند).

ب- (زکی، تاریخ سلیمانیة)، ل ۱۹۳-۱۹۴.

(جوامیر ناغا) و هۆزه‌که‌ی^١، نه‌وانیش قبوولی ناگه‌نو ده‌کونه شه‌ره‌وه. ده‌وله‌تی قاجاری سوپایه‌کی گه‌ورده ریک ده‌خات به‌سه‌رکردایه‌تی (حسام الملک) و له‌م لاشه‌وه حکومه‌تی عوسمانی له‌شکرێ ده‌نیرتیت بۆ سه‌ر هه‌مه‌وه‌نده‌کان به‌سه‌رکردایه‌تی (قودره‌ت ئیسماعیل پاشا).

(حسام الملک) که سوپا‌که‌ی نزی‌ک (قه‌سری شیرین) ده‌بیته‌وه، ده‌نیرتیت به‌ده‌وای جوامیر ناغا که به‌ناوی ریک‌که‌وتن بچیت بۆ سه‌ریازگا‌که‌ی. (حسام الملک) هه‌ندێ له سه‌ریازه‌کانی خۆی له‌په‌شتی ده‌وار (خیمه‌) که‌یدا ده‌شاریته‌وه، له‌و کاته‌ی جوامیر ناغا ده‌چت بۆ لای، له نا‌کا‌و په‌لاماری ده‌ده‌ن و ده‌یکوژن. پاشان هه‌مه‌وه‌نده‌کان ده‌گه‌ریته‌وه بۆ سنووری قه‌رده‌داغ^٢. نه‌م هۆنراوه‌یه‌ش بو‌یژان به‌سه‌ر جوامیر ناغا هه‌لیان دا‌وه که ده‌لین:

قه‌لا‌که‌ی قه‌سه‌ر بو‌و به‌زه‌مه‌زه‌مه
جوامیر به‌خه‌نجه‌ر تو‌رکان به‌قه‌مه‌مه

بۆ‌چوونی تر زۆرن له‌سه‌ر شی‌وه‌ی کوشتنی جوامیر ناغا به‌ده‌ستی حسام

١- (زکی، تاریخ سلیمانیه)، ١٩٤٤.

٢- ماموستا محمد سه‌عید سه‌لیم جاف له‌باسێکدا به‌نا‌و‌نیشانی چوکل هه‌مه‌ومند کتیبه‌؟» ده‌لی: خوشکی (شای نیران) له نیرانه‌وه دمچیت بۆ شاری به‌غدا بۆ زیاره‌تی شوینه‌واره پیرزۆه‌کان له‌کاتی که‌رانه‌وه ریکای پتی دمگرن یه‌کتی له سواره‌کان به‌ده‌هوشتی له‌گه‌ل ده‌کاتو پیتی ده‌لێت: من جوامیر ناغای هه‌مه‌ومندم. خوشکی شا ده‌گه‌ریته‌وه نه‌له‌ها له‌ده‌ستی جوامیر ناغا ده‌کات. کارمه‌ساته‌که‌ی ریکا بۆ شا ده‌گه‌ریته‌وه. شای نیران به‌بێ لیکۆلینه‌وه سوپایه‌کی گه‌وره ناماده ده‌کات بۆ هێرش بردنه‌ سه‌ر جوامیر ناغا. هه‌روه‌ها له‌گه‌ل حکومه‌تی عوسمانی ریک ده‌که‌وتت به‌هیزی سه‌ریاز هه‌ردوو لایان له هۆزی هه‌مه‌ومند بدن و له‌ناوی به‌رن.

(جوامیر ناغا) بێ نا‌کابوو له‌و مه‌سه‌له‌یه زۆر به‌سه‌دایی مه‌سه‌له‌که‌ی وه‌رگرتبوو، نه‌ی نه‌زانی هۆی سه‌رمکی نا‌کوکی نیران چیه‌به‌ له‌که‌لیدا. بڕوانه‌ رو‌شنیبری نوێ، ژماره (٧١).

همه سوهنده كان له ميتر برو له لايهن دهوله تي عوسمانيه وه پيلاني نينژوكردن ولاواز كردنيان بو داريتزابوو، چونكه هوزي همه سوهنده له سالي ۱۷۸۷ز هه تا سالي ۱۸۳۸ به بهردهوامي پشتگيري له پاشا يهك له دواي يه كه كانى بابان كرده وه له دژي واليهه كانى به غدا و ريگه ي كه ركوك - سليتماني له مريز كوئترولي نهواندا بووه.

۱- كاك محمد فاتيح حاجي قارهمان كه له بابيرو ريش سبيي همه سوهنده كانى بيستوه كه نيستا له زياندا ماوه دهلي: (كاتيك سوپاي نيراني دينه نزيك (قهسري شيرين) (حوسام الملک) دهومتي جوامير ناغا دهكن بۆ سهربازگاكهي خزي. (جوامير ناغا)ش هيچ له خوييدا شك نابات، بريار دهوات كه بجيت، به لام هه ندي له خزم و كه سهكه ي رازي نابن كه بجيت، له وانه (خهليفه) به (جوامير ناغا) دهليت مه چۆ نم لهشكره بۆ سهر ئيمهيه به لام بۆ سوود بووه. (جوامير ناغا) دهكه ورتته ري و چهند پيساويكي تري همه سوهنده له گهلي دهرون بۆ سهربازگاكه.

كه دهكنه سهربازگاكه (حوسام الملک) پيشوازيان لي دهكات. له كاتي نان خواردن له هه موولايه كه وه تهقه له (جوامير ناغا) و خزمه كانى دهكن و هه موويان له وشوتنه دا دهكوژن. تنها يه كتي له برانكاني خهليفه رزگاري دهبيت كه ناوي (عبداللای شاكرهم) دهبيت و به برينداری خزي دهرياز دهكا.

(حسام الملک) سهری جوامير ناغا لي دهكات وهو دهبييات بۆ شای نيران. سهری (جوامير ناغا) دهبرتته بهردهمستي خوشكي شاو شويش دهليت نهه نيبه و هيچ شيوه ي بوه ي ريگا ناكات كه كاري بهردهمستي له گه لدا كردم.

شا بۆي دهردهكهويت كه جوامير ناغا بي گوناه بووه زۆر له كارمهكي به شيمان دهبيتوه، به لام كار له كار ترازواه. (جوامير ناغا) كوژرا و هۆزه كشي بهدم شهروه پاشه كشيان كرد بۆ عيراق و بربربوونه. چونكه وهك دهلين (لهدمي كورگ رزگاريان بوو كهوتنه دهمي شيرهوه)، ههردوو حكوممت ناحازي كورد بوون.

پاش نهو شهرو بارودوخه شای نيران (نعمه كورپي جوامير ناغا) دهباته لاي خزي پله ي بهرزي لهزه هاو بودياري دهكات و برانايه كي خزي لي ماره دهكات به ناوي (قهمر). پاش گوازستنه وه ي (قهمر) دووكوريان دهبي به لام نعمه كورپي جوامير زۆر دل تنگ دهبيت و دهگه رتته وه بۆ كوندهكه ي خزي له (عالي مهنسوور) جي نشين دهبيت.

هەر هۆزو تیره‌یه‌کی دروستی هه‌مه‌وه‌نده‌کان ناخۆشییان بکه‌وتایه‌ته‌ نێوانیان
 به‌ سێ و دوو وایی به‌غدا پشتیوانی لێ ده‌کردن له‌دژی هۆزی هه‌مه‌وه‌نده‌کان.
 شتیکی غه‌ریب نییه‌ نه‌خشی مه‌رکه‌زی داڕێژتی بۆ نه‌فی کردن^۱ و دوور
 خسته‌وه‌یان له‌زیدی باب و باپیرانیان و نه‌و ده‌ردو میخه‌ته‌یا، توش بکات که
 له‌وێگه‌یه‌ توشی بوون له‌ ئاواره‌یی و برسپه‌تی و ده‌ربه‌ده‌ری له‌پاش کیشتی
 جوامیر ناغا و گه‌رانه‌وه‌ی هه‌مه‌وه‌نده‌کان بۆ عێراق.

شهری هه‌مه‌وه‌ند له‌گه‌ڵ قاجارییه‌کان ده‌ست پێ ده‌کا، له‌نه‌نجامدا
 هه‌مه‌وه‌نده‌کان پاشه‌کشه‌ ده‌کن بۆ سنوره‌کانی عێراق، به‌لام له‌وکاتانه‌دا ده‌که‌ونه
 ناو بۆسه‌ی له‌شکری عوسمانی. پاش شه‌رو به‌رگری له‌ نێوان نه‌دوو ناگه‌ر،
 ده‌رباز ده‌بن و ده‌سته‌ ده‌سته‌ هه‌ریه‌ک به‌لایه‌کدا ری ده‌گرن و روونه‌که‌نه‌ شوئیتیک.
 حکومه‌تی عوسمانی «فرمانی گرتن» ی هه‌مه‌وه‌ند ده‌رده‌کا نه‌ چ شوئیتیک بن
 به‌ مال و مندا له‌وه‌ به‌ند بکرتن.

نه‌و هه‌مه‌وه‌ندانه‌ی وه‌ک له‌ بازیان و له‌ چیاکانی (سورتین^۲، قه‌رده‌اغ) و
 ناوچه‌ی خانه‌قین ده‌بن ماوه‌ی سێ مانگ به‌وجۆره‌ ده‌میئنه‌وه‌، به‌رگری له‌خۆیان
 ده‌کن، به‌لام که‌سیان ناگایان له‌که‌سیان نابیت و هه‌والی یه‌کتر نازانن.

حکومه‌تی عوسمانی بۆنه‌وه‌ی سنوریک بۆ جموجۆلی هه‌مه‌وه‌ند دا‌بهری و
 به‌پیتی نه‌خشی تایبه‌تی خۆی له‌گه‌ڵ حکومه‌تی قاجاری بریاری نه‌فی کردنی
 ئەم هۆزه‌ ده‌دن^۳. له‌وکاته‌ ناسکه‌دا که‌ جوامیر ناغا له‌زه‌هاو به‌فیتل ده‌کوژی
 هۆزه‌که‌ی په‌رته‌وازه‌ ده‌بیت، به‌لام هه‌مه‌وه‌نده‌کانی سنوری بازیان و چه‌مچه‌مال
 له‌ بریاری نه‌فی کردن پێ به‌ش نابن. بۆیه‌ له‌لایه‌ن کاربه‌ده‌ستانی عوسمانی
 بانگه‌یشتیان ده‌کن بۆ فرقه‌ی کۆنی که‌رکووک، زۆریه‌ی پیاوه‌ ناو‌داره‌کانی
 هه‌مه‌وه‌ند له‌و کۆپوه‌نه‌وه‌یه‌ ناماده‌ده‌بن، به‌ناوی سولتانه‌وه‌ پێیان را‌ده‌گه‌یه‌نن که‌

۱- د. حامد محمود عیسی - المشکلة الكردية)، ۲۲۱-۲۵.

۲- چیاکه‌ نزیك شاری هه‌له‌بجه‌یه‌ ده‌که‌ویته‌ نێوان سنووری عێراق و نێران.

۳- (ن.ف. هه‌مه‌وه‌ند).

هیرشه نارہواکانتان سالہهای سالہ زہرہرو زیانی زوری لی داوین و بۆتہ هوی
دواخستنی دہسلاتی عوسمانی، بۆیہ ہرپارمان داوہ بگوئیزرتنہوہ بۆ شاری
(رومادی)، حکومہت نۆردوگاتان بۆ دہکاتہوہو مہسرفتان ددکیشی پاش
نہوی کہ دہستان لہ ناژاوہو ہیرش کردن ہہلگرت، نہوہ سولتان ہہزیی پیتان
دیتہوہو دہتانگہرپیتتہوہ شوتنہکانی خۆتان.

بارودۆخی ہہمہوہند زۆر سہخت و ناخۆشبوو. کوشتنی جوامیر ناغا زۆر
کاریگہر بوو بۆ سہر ہہمہوہند، بۆیہ لہؤتیر نہو فشاردہ رازی بوون بہوہی
راگوئیزکرتن بۆ (رومادی). بہلام لہکاتی بردنیان دہرکہوت کہ نہمہ نہخشہو
پیلان بوو بۆ گرتنیان، چونکہ لہگہل دیلہکانی تیران یہک خران و دوورخرانہوہ بۆ
تورکیا و شوتنہکانی تر. فہقی قادری ہہمہوہند سہبارت بہم فیئل و
تہلہکہبازییہی تورکہکان لہم ہۆنراوہیہدا دہلتی:

بہدام و تہزویر بہ ~~حیلہو بہفہن~~!

ہاک ~~فستی نہدام تورک نہہرہمہن~~

ہہرک ~~س بہتورکمان بگہرؤ باوہر~~!

نہحمہق نہو کہسہن جہمن نہحمہق تہر^{۱۱}

فہقی قادر خۆبشی نہفی دہکرت بۆ لیبیاو سالی (۱۳۰۵) ی. ک. کۆچی
دوایی دہکات، لہ «درنہ»ی بہنغازی بہخاکی غہریبی دہسپیرن، تا نیتستاش
نارامگاکہی ہہر لہ لیبیاہ.

بۆ مہبہستی گرتنی ہہمہوہندہ (یاخی بووہکان) حکومہتی عوسمانی
(مہفرہزی) تہعقیبات دروست دہکات بۆ گرتنیان بہہر جۆرتیک بیت. نہوی
دہگیری یاخۆی دہدا بہدہستہوہ بالہبہست دہکرتو بہبہندکراوی دہنیترن بۆ
پیتگای سہریازی لہ کہرکوک، لہوی کۆمہل دہکرتن. لہم بارودۆخہ ناہہمواردہا
کہس نابیت دالدہی ہہمہوہندہکان بدات لہترسی حکومہتی عوسمانی.

۱- کۆمہلہی شیعری فہقی قادری ہہمہوہند- بہغدا- سالی ۱۹۸۰، ج ۳۳.

تهنانت کهس نهیده ویرا به ناشکرا له گونده کاندا نانیاں بداتی. زۆریه یان له کاتی
گهرا نیاں بۆ نان پهیدا کردن تووشیاں دهبوو به تووشی مهفرهزه کانی ته عقیبی
عوسمانی یا دهگیران یا دهکوژان.

له نیتوان ئه وه مه وه ندانه ی که له چیاکان مابونه وه حوسین خان خۆی و چند
کهسی له خانه قین دهگیرین. مستهفا نهحمه د گولای له نزیک خانه قین تووشی
مهفرهزه ی ته عقیبی عوسمانی ده بی پاش شه پتیکی سهخت مستهفا دهکوژری و
حه مه رهش هه مه وه ندیش خۆی و کوره کانی خۆیان ده ریا ز ده کهن و ده چنه ناو
سنبجایه بیهکان که له که لیاندا خالو خوارزان. عه زیز خه سه ره و نه فندی کاکه
عه بدوللا سوور و مه حموود حاجی خانه و فه تاح صالح و سلیمان صالح
سیته به سه رو قادره گیژو هندی له سۆفیو نه ده کان هر له سنووری خانه قین پاش
شه پتیکی سهخت ته قه مه نییاں بچ نامیتنی و دهگیرین.

هندی له به گزاده کان و سیته به سه ره کان له نزیک هه له بجه تووشی
مهفرهزه کانی عوسمانی ده بن، پاش شه پتیکی گهرم دهگیرین. هه ندیکی ترشیاں
ده چنه مالی شیخ سلیمان هه فیدزاده و په نا بۆ نه و ده بن، به لام له مالی نه و زاته
په پرزه دا له لایه ن حکومه تی عوسمانیه وه دهگیرین و ده یان به ن بۆ زبندانی
که رکوک. مه حموود خدریش له مووسل خۆی ددها به ده سه وه.

به م جوژه زۆریه هه مه وه ند له که رکوک وه دهگیرین و به به نندی ده یان به ن بۆ
شاری مووسل و پاشان حکومه تی قاجاری هه مه وه ند دیل و گیرا وه کانی^۱ لای
خۆی ده نیتری بۆ که رکوک. له و تشه وه به به نندی ده یان به ن شاری مووسل، ئینجا
هه موویان به خاوه خیزانه کانیان وه به پیاده ده برین بۆ (نه ده نه) له تورکیا و له
نۆردو و گایان ده کهن. هه رچه ند له ریگا هه ندیکیان به هۆی نه خۆشی و برسیتی

۱- نه و (هه مه وه ند) یان نه که له کاتی کوشتنی جوامیر ناغا له نه لای جوامیر و له و
شه رانه ی که له که ل قاجاریه کاندا کردیان له و کاتدا، هه ندیکیان له نیران به دیل
ده گیرین. نه مهش به لکه به که حکومه تی عوسمانی و قاجاری به پیی به رنامه یه کی
دار یژرا و ده یانویست به ربته کیانی نه م هۆزه کورده.

دهمرن. له و راگواستنه دا چندهها سه رگوزدهشتهی تالو ناخوشتی لئ دهگیتردیتتهوه^۱. ههمهوهنده نهفی کراوهکان له تۆزدوگای (ندهنه) لهنیرو خیرهت و رهشمالدا بهدهست بهسهری دادهنن. سولتان عهبدولحه میدو دایکی سهردانتیکیان دهگهزو بهناویاندا دهگهزین و دیمهنی یاخی بووزو ململانییهکانیان بیرهدهکهویتتهوه و دهلتی: «ههموویان فری بدنه دهریای ناوهراستهوه»، بهلام دایکی ههلدهداتتو و دهلتی: «گه نهمانه تاوانیشیان کردیتی ژنو منالهکانیان گوناهیان چیه؟» تو له مهغریبهوه تا سهوودیهت لهین دهستدایه. چاکتر وایه دابهشیان بکهی بهسهر نهو ویلایه تانهدا. چهند سالتیکی تر نهمانه دهمرنو وهچهکانیان زمانو کهلتووورو دابو نهریتیان لهبیر دهکن^۲.

سولتان عهبدولحه میدو پیشنیارهکهی دایکی پهسند کرد، ههروهها کاربهدهستانی عوسمانی چهندین مهزه تهیان بهرزکردهوه بۆ سولتان بۆ نهوهی دابهش بکرتین بهسهر دورگهکاندا. یهکیتک لهو مهزه تانه له بهرواری (۲۲)ی تهمووزی سالی ۱۸۸۶ز کهوته بهردهستی سولتانی عوسمانی. رۆژی ۱۳ی (ذی الحجة) سالی ۱۳۰۴ی کۆچی بهرامبهر به ۱۸۸۷ی زاینی (سهدرولنه عزم) لهگهله وهزیرهکانیدا، بریاری دابهشکردنی ههمهوهندهکانیان نیمزا کرد.

له چهند بهلگهنامهیهکی تورکیدا هاتوه^۳ کهچۆن ههمهوهندهکان له ناسیای بچووک بهسهر ناوچهکانی مووسل و ماردین و ههکاریدا دابهش کران و دواتر بۆ لیبیا دوورخرانهوه. له بهر گرنگیی نهو بهلگه نامانه لیتهدا ههندیکیان دهخهینهروو.

۱- ن.ف. ههمهوند.

۲- کۆفاری تایم، ژماره ۷ سالی ۱۹۹۸، ل ۲۴-۲۷.

۳- د. عهبدوللا عهلیاوهی (کوردستان فی عهد الدولة العثمانية ۱۸۵۱-۱۹۱۴) رسالة نکتوراه غیر منشوره.

به لگه نامه ی ژماره ۲۶

له (۷) ی جه مادی یه کهم له سالی ۱۳۰۴ ژماره ۴۸۸ په سه نذکردنی هه مه وهنده یاخییه کان و گه رانه و دیان له نئیران و جئ نشین کردنیان:

«هه لاتنی یه کیتک له سه رۆکه هه مه وهنده یاخییه کان به ناوی (تاقی قادر) به خۆی و (۲۰۰) سواره به پیتی نه و زانیارییه به ده و له ت زانراوه. . نه مه له مووسله وه گه یشتورن، هۆی داواکردنی یاخییه هه مه وهنده کان له لایه ن حکومته تی عوسمانییه وه ده خاله ت کردنیان به ده و له ت زانراوه. . نه مه له پروسه که یه دا زانراوه که نئیراوی (موشیری) یه له سویای شه شه می عوسمانی، له (۷) ی جه مادی یه که می سالی (۱۳۰۴) دا هاتووه.»

بیریار

له ئیر رۆشانیی برووسکه ی پیتشو مه رقوم (تاقی قادر) له گه ل (۲۰۰) سواره که داوای ته ده خولی ده و له تی کردووه، داواکه ی په سند کرا بۆ په ناھیتانی هه مه وهنده کان. له سنووره وه هه موو ئیشه کانی جئ به جئ کرا. نه و جییانه دیاری کران که یاخییه هه مه وهنده کانی تیا نیشته جئ ده بن، پاشان ویلایه تی مووسل ناگادار کرایه وه له گه ل چاودیری ناوخۆیی و (سر عسکر) بۆ هه مان مه به ست.

نه رشیقی وه زاره تی ده ره وه، چاپخانه ی نه نجومه نی وه زیران ژماره (۶۷۳) به پیتی برووسکه ی (نیسماعیل حه قی) کارمه ندی (نیسلحات) بۆ (مه قامی صداره العظمی). نیشته جئ کردنی ۴۴ خیزانی هه مه وهنده له مووسل و ۳۳ له ماردین ۴۴ خیزان له هه کاری. به لام هه ر له دوا ی نیشته جئ کردنیان که وتته نانوه ی ناژاوه له گه ل خه لکی ناوچه که، له به رنه وه خه لکی شاری مووسل که وتته به رزکردنه وه ی سکالا بۆ (سه درولنه عزم) له هه مان سالی ۱۸۸۶ زدا.

- هه ره ها له به لگه نامه یه کی تر دا به ژماره (۳۱) که له سالی ۱۸۸۶ دا دراوه به (سه درولنه عزم) به م شتوبه هه هاتووه:

به‌لگه‌نامه‌ی ژماره (۳۱) بۆ خاوه‌ن دادیاری (سه‌دروئه‌عه‌زم).

مووسل له‌به‌ر سوژو خو‌شه‌ویستی ئیوه‌ه‌مه‌وه‌نده‌کاتی گرت باوه‌ش، به‌لام به‌م کاره‌ی زیانی زۆری به‌ دانیش‌توانی خو‌ی گه‌یاندو زولمی زۆری له‌وانه‌ کرد که جیتی متمانه‌ی (ئیسماعیل پاشا) بوون. بۆیه‌ سزادانی ئه‌م نه‌شقیانه‌ و سه‌پاندنی پاره‌ پیتویسته. به‌شیکێ ئه‌و یاخییانه‌ له‌ ویلایه‌ته‌که‌مان و هه‌تا ده‌گاته‌ ماردین و هه‌ندیکی تریش که له‌ مه‌لبه‌ندی ویلایه‌ت نیشته‌جێ کران به‌هۆی تیکه‌لاوی می‌نداله‌کانیان به‌ منداله‌کاغان زیانی زۆری گه‌یاندوو هه‌یمان و به‌درتژیایی هه‌شت رۆژه‌ ری زبانی زۆری به‌ گوندو خه‌لکه‌ هه‌ژاره‌که‌ گه‌یاندوو. نه‌مه‌رۆ خه‌لکی چاویان له‌ دلۆقانی ئیوه‌یه‌ تا دووریان به‌خه‌نه‌وه‌ بۆ ته‌رابلوسی رۆژاوا یان شویتتیکێ تری ناوا، ئیته‌ چاودروانی فه‌رمانی سوڵتانین.

۱۹ی شه‌والی ۱۳۰۴ک، ۱۳/۶/۲۷ رۆمی، سالی ۱۸۸۶ز

ئیمزا/ نوته‌رانی مووسل و وتارخوتن و کۆتخاکان.

به‌پیتی سکا‌لانامه‌ی دانیش‌توانی مووسل، ئه‌م هه‌مه‌وه‌ندانه‌ جارێکی‌تر نیشته‌جێ ده‌کرتنه‌وه‌، و ده‌کو له‌م به‌لگه‌ نامه‌یه‌دا ده‌رکه‌وتوه‌:

الباب‌ العالی

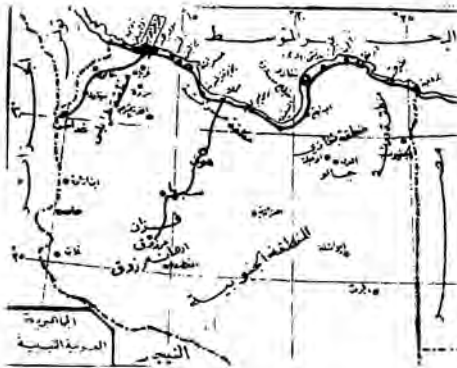
ئه‌نجه‌مه‌نی خصومی

له‌ژیر رۆشنایی برووسکه‌که‌ی (یاودر نه‌کردم) و کارمه‌ندی ئیسلاحاتی به‌ناوبانگ (ئیسماعیل حه‌قی) ئه‌وه‌ی که‌ روونی کردبۆوه‌ له‌سه‌ر هه‌مه‌وه‌نده‌کان که‌ ۴۶ خیزان له‌ مووسل نیشته‌جین و ۳۳ خیزان له‌ ماردین و ۴۶ له‌هه‌کاری فه‌رمانی سوڵتان جارێکی‌تر ده‌رچوو بۆ نیشته‌جێ کردنیان له‌ ویلایه‌تی (ئه‌نادۆل) به‌هۆی کیشه‌کانیان له‌گه‌ڵ دانیش‌توان و دوور خسته‌وه‌یان له‌سه‌ر سنوره‌کان. بۆ مه‌به‌ستی په‌روره‌ده‌کردنی منداله‌کانیان له‌قوتابخانه‌و ریکه‌خستی جیگا بۆیان به‌م شێوه‌یه‌ نیشته‌جێ ده‌کرتن: ۱۰۰ خیزان له‌ سیواس و ۲۳ خیزان له‌ قۆنیه‌ و ۵۰ خیزان له‌ ئه‌ده‌نه‌و (۵۰ خیزان) له‌ ویلایه‌تی ئه‌نقهره‌، فه‌رمانگا‌کان تی‌ بگه‌یه‌نن و ئیجرائاتی پیتویست پیتشکه‌ش بکه‌ن له‌ ئه‌م فه‌رمانه‌دا.

۱۳ ذی قعدة ۱۳۰۴ ک ۱۸۸۶ ز

نیما

سدری نعرده	شیخونیسلا	سدرکی شورای دولهت
محمد کامل	نمسعد نهحمده نهقندی	عارف پاشا
سر عسکر		
(سدرکی بالای سویا)	چاودتری دهیایی	چاودتری ناوغز
علی سائب	حسن حسن	مونیر محمده
چاودتری دهرهوه	چاودتری دادگبری	چاودتری نهوقف
محمده سعید	نهحمده جهودهت	هومایونی
چاودتری بازرگانی	چاودتری معاریف	چاودتری دارایی
ستهفا پاشا	مونیر	محمده زوهدی
راویکار		
موز		

نم بدلگه نامه پیش که تنکید لیسر جیهجی کردنی فرمانی سولتان دهکات

باب العالی / فہرمانگہی سہدارہ / فہرمانگہی دیوان

لجنہ نابی خاوند شکو، ہمہ وندہ نیرا وندہ کان بہ ۱۰۰ خیزان لہ سیواس و ۳۳ خیزان لہ قونیہ و ۵۰ خیزان لہ نددنو و ۵۰ خیزان لہ ویلاہ تی (نہنقرہ)، بہ پیتی بروسکہ کہی کارمندی نیسلاحیہ موشر (نیسماعیل حقی پاشا) و بہ پیتی مزہ تہی نہ لجمونی تایہ تی، ہر یاردر ا بہ جیبہ جتی کردنی نہم فرمانہ لہ ۱۳ ذی نہلقعدہ ۱۳۰۴ ک.

سدری نزعہم / محمد کامل.

بہرنامہی دابہ شکردن بہم جوڑہ دست پین دکات:

۱- مہ محمود خدرو ہندی لہ سفہرہ وندہ کان و کاویزو حدیدر محمد ہمہ و ہندی و بہ شیک لہ سیتاہ سہرہ کان و قادر گیترو سلیمان عزیز بڑوؤدس.

۲- کاکہ عہدوللا ناغا و عزیز خالہ و شریف خاتون و رحیم ناغا بڑوہ سینا.

۳- کریم بہگی فاتح بہگ و فہقی قادری شاعیر و حمہ نہمین ناغا و کاکہ بڑو درنہ و بہنغازی.

۴- حمہی مام سلیمان و حوسین خان و بہ شیک لہ سیتاہ سہرہ کان بڑو تہرابلوس و بہنغازی.

۵- حاجی مہ محمود نہ حمہد تورشو و نہ فہندی کاکہ و لا و عہدوللا سوورہ بڑو تونس.

۶- کاکہ رہش گولہ و عزیز خہسردہ ناغا و دولہ تیارو میستمہ و نہ کان بڑو قورس.

۷- شریف فہرہنگیزو عزیز ناغای برای لہ بہگزادہ کان و حمہی رہزای خاترو سفہرہ وندہ کان بڑوہ مہن.

۸- حمہی نیمام و قایتہ وندیہ کان بڑو (حومس و حمہا) لہ سوریا.

۹- فاتح خہسردہ ہمہیل و علی گولہ خاتون و حمہی فاتح پیریخان بڑو جہزائیر.

نہوانی ہلڈہاتن و دہگیرانہ و دہوانہی نہم دورگانہ دہکران: (قورس. گریڈ، رڈس، سہلانیک، مالتا، نلبانیا) "۱". (نہحمہد راسم پاشا)

به سولتانی راگه یاند که همه وهنده کان کوردن، خه لکی ناوچه یه کی شاخوین، نهسته مه له بیابانه کاندای بژین، نهویش فه رمانی دا بیابانه (جبل الاخضر)^۱، پاشان ههول درا به دابهش کردنی دانه ویتله به سه رباندا بۆ نهودی سه رقالی کاری کشتوکالیان بکهن، به لام نهو هس سه ری نه گرتو رت کرایه وه^۲، پاش حهوت سال ئاواره یی و دووره ولاتی، همه وهنده کان توانییان به ههولو ته قه لایه کی زۆر به پیاده و به هوی (نهستیره) ناسینه وه بگه رینه وه سنووری ناوچه ی بازبانو چه مچه مال که چه ندین که سیان لئ کوزراو هه ندیکتی تریش خنکان و به شیکتی تریشیان له برسانا مردن. ماوه ی گه رانه وه یان بۆ زیدی باب و باپیرانیان شهش مانگی خایاند.

ئاخواتنی هۆزی همه وهند

نیستا همه وهنده کان به زاری کرمانجی خواروو ده دوتین، به شیهه ناخواتنیک که نزیک له شیهه ناخواتنی که رکوک و گه رمیان. به لام ده لئین کاتی خۆی له سه ره تای هاتنی همه وهند بۆ نه و ناوچه یه زیاتر به شیهه ناخواتنی کوردستانی رۆژهه لات بوو به تاییه تی به گۆزانی ده وان و ورده ورده دیالیکته که یان ون کردو شیهه زاری ناوچه که یان به کاره ئینا. به لام هه تا نیستاش نه و کاریگه رتییه له سه ر قسه کردنیان دیاره^۳. زال بوونی دیالیکتی (گۆزان) به ر له دوو سه ده کاریگه ری خۆی هه بووه به سه ر زۆره ی دیالیکته کانی ده وره به ری خۆی له ناو نه وان هس هۆزی همه وهند که خۆیان له کوردستانی ئیرانه وه هاتبوون.

ده رباره ی پیتنا سه ی همه وهند راوی بچوونی جیا هه ن، هه ندی که س لایان وایه که همه وهنده کان له (وان) هه هه هاتین، که ده گوئجی شوینی نه سلنی نه وان بیت. هه ندیکتی تریش له و بیرو باوه رده ان که هه وهند له بنه رها (هاما وند) بیت که (هاما) یان (هوما) ناوی مه لیکتی سه نگین بیت. (وهند) یا (وهن) له په هله وی کۆنا به مانای (خاوه ن) دیت، که ده کاته خاوه ن بالنده ی (هوما)^۴.

پاشگری (وهند) یان (وهن) به سه ر تیره کانی هه وهند دوه ماوه، وهک

۱- (جبل الاخضر) له لیبیا به.

۲- د. حامد محمود عیسی المشکنة الكوردية في شرق الاوسط، ص ۲۵.

۳- (ادموندز، ک. ت. ع.)، ل ۲۳.

۴- عه لانه دین سو جادی میژووی نه ده بی کوردی ۱۹۷۱-۱۹۸۰ له گه ل هه ندی زانیاری خۆمان.

(قاسمه وهن، بابه وهن، سوئی وهن، سه فاره وهن... هتد). (نه دموندز) یش ده لئی
(وهند) زیاتر بهزاراوهی لهک و لوړ مانای (لیدان = الرمی) یان (لیدانی =
قذف) ده گه په نیت^۱ .

نهریتو پابهندی

نيسلامه لئی له ناو هممه وهند-۱۵

سه ره پای هه ندرتک خوو نهریتی ناپه سند که سیمای گشتیی زۆریه ی زۆری
هۆزه کورده کانی سه ده کانی رابردوو بووه، له وانهش خه ریک بوون به ناوخو
ناکوکی له نیتوان یه کتر، گهرچی نهم سیفته له ناو هممه وهندو هممه وهند له گهل
غه یری خوئی زۆر باشتر بووه به به راورد له گهل هۆزه کانی ترو په یوه ندی
دراوسیه تی.

هممه وهند زۆر خه سلته تی به رزیان هه بووه و چاکه خواز بوون و دالده ی هه ژارو
لئی قه و ماویان زۆر داوه داوین پاک و به ره وشت بوون و له ناوخویانا ته باو براو
هاوکار بوون، له گهل دراوسج چاک و به نه مهک. له گهل هۆزه کانی ده ورور به ریاندا،
نه گهر ده ست تیه و ردانی بیگانه لئی گه رابئی هممه یش هه و کارو دۆست بوون.

یه کتیک له خاسیه ته هه ره گرنه کانی هممه وهند نه وه بوو که له گهل
به ره وه ندی بالایی میله ته خویاندا بوون. میرنشینی بابان کاتی خوئی ره مزو
کیانیک میله تی کورد بوون له ناوچه که، هممه وهند به هه موو شیوه یهک له ده ست
درژی بی بیگانه پاراستویانه. هه ره کو دواتریش رۆلئی گرنه گیان گتیرا
له پاراستنی ده و له ته که ی کوردستانی باشور به سه ره ژکایه تی شیخ مه محمودی
نهمر.

هۆزی هممه وهند به عیزه ت ژباون و ژبانی سه ره شو پیمان قبول نه کردووه و له و
پیتاوهش ده ره ده رو ناو ره بوون و کۆلیان نه داوه. هه رگیز پشتیوانییان له تورک و
عه جهم نه کردووه له سه ره حیسابی هۆزه کانی ده ورور به ریان و بگره به پیچه وانوه
هه یشه زیانیان لئی که وتووه له بهر نه نجامی ده ستکیشی هۆزتک له هۆزه ده روون
به زیوه کان که بوونه ته پیاری بیگانه و زیانیان به هۆزی هممه وهند گه یان دووه.

هه قی خویان به سه ره که سه وه نه هیشته ستوته وه و به قه رز نه ترسان. زۆری و
گه له کۆمه کیی دوژمن له شه ر خاوی نه کردوونه ته وه. پشوو درژیرو به نارام بوون و

۱- (ادموندز، ک. ت. ع.)، ل، ۴۴.

نفس نرمی و سهرشوری و خزمه‌تکاری دوزمن و قبول کردن بی غیره‌تی و ترسان له مردن کاروپیشه‌ی نمان نه‌بووه و شتی و ایان قبول نه‌کردووه. به‌هه‌ر رتگه‌یه‌کدا گوزهریان کردبیت به‌و رتگه‌یه‌دا نه‌گه‌راونه‌تووه، له‌کاتی شه‌دا نه‌گه‌ر مایینیان کوژرایب یان مردار بووبیتتووه به‌زینه‌که‌یه‌وه به‌جییان نه‌هیشتتووه، هتا نه‌که‌ویتتووه ددستی بیتگانو بو‌ئودی به‌سووکایه‌تی نلتی نهمه زینی ولاغی فلانه که‌سه، که نهمه‌ش له‌کاتی خویدا نیشانه‌ی سووکایه‌تی بوو. هه‌روه‌ها جه‌نازه‌ی کوژراویان له‌میدانی شه‌ر به‌جی نه‌هیشتتووه هتا نه‌که‌ویتتووه دست دوزمن. دوزمنی خویمان قهت به‌نام‌ردی و زلیلی نه‌کوشتتووه.

شه‌ریان به‌کۆنه‌قین نه‌کردووه، دوزمنایه‌تی‌ییان دوزمنایه‌تی بووه دۆستایه‌تی‌شیان به‌همان شیوه دۆستایه‌تی بووه له‌په‌نای دۆستایه‌تی زه‌بریان نه‌وه‌شاندووه^۱.

نافره‌تی هه‌مه‌وه‌ند هه‌روه‌کو‌پیوا به‌شداری شه‌ری کردووه له‌شه‌ر کردنیشا نازاو به‌جه‌رگ بووه. مامۆستا محهم‌د نهمین زه‌کی به‌گ ناماژه‌بووه ده‌کات که نافره‌ته‌کانیشیان وه‌کو‌پیوان سواره‌و نازاو شه‌ر‌که‌ر بوون. نافره‌تی ناودارو نازای لی هه‌له‌که‌وتووه نهمه سهره‌پای به‌شداریان له‌شه‌رو جه‌نگ، هه‌میشه نافره‌تی هه‌مه‌وه‌ند له‌هه‌موو می‌خه‌ته‌کانی هۆزه‌که‌یدا به‌شداری کردووه. نهمه له‌کاتی ناواره‌یی و کۆچ و کۆچ باریدا، یان له‌نه‌بوونی و هه‌ژاری و ده‌ربه‌ده‌ریدا بووبیتت. نهمه سهره‌پای رتزرگرتنی پیوانیان له‌نافره‌ت که هه‌میشه پیوا‌ی هه‌مه‌وه‌ند به‌چاوی رتزو نیه‌تیرامه‌وه سه‌یری نافره‌تی کردووه.

ده‌گه‌یرنه‌وه هه‌ر کاروانیک نافره‌تی له‌گه‌ل بووبیتت رایان نه‌گرتووه و ده‌ست به‌جی به‌رتزه‌وه به‌رتیان کردوون. نه‌گه‌ر دوزمنیشیان له‌گه‌ل‌دا بووبیتت.

(له‌رووی دینه‌وه هه‌مه‌وه‌ند موس‌ل‌مان و پابه‌ند به‌ئه‌ه‌لی سونه‌ن و زۆر ده‌مارگیریان بو‌سونه‌یی هه‌بووه^۲). نوێژکه‌رو رۆژوو‌گربوونه، ته‌نانه‌ت له‌کاتی شه‌ریشدا به‌سوا‌ری له‌ولاغ‌ه‌وه دابه‌زیون بو‌ئودی نوێژی خویمان به‌جی بگه‌یه‌نن. هه‌روه‌ها به‌راسته‌گۆیی و سه‌راسته‌ی ناسرا‌بوون.

۱- (ن.ف.هه‌مه‌وه‌ند).

۲- (زکی، تاریخ السليمانية)، ۱۸۸۷.

بەشى دووۋەم

ھىۋى ھەمەھەند

که‌ریم به‌گی کوری فه‌تاح به‌گی همه‌وه‌وند له‌قوتابخانه‌ی نازاییه‌تی و ناوه‌ارانسی هۆزه‌که‌یدا . .

که‌ریم به‌گ کێیه؟

که‌ریم به‌گ کوری فه‌تاح به‌گ کوری کوتیخا ره‌سوولی کوری جوامیتری کوری یادگاری کوری خوادای باوکه‌گه‌وره‌ی همه‌وه‌نده‌کانه. که‌ریم به‌گ له‌تیره‌ی به‌گ‌زاده‌یه که نه‌وه‌ی یادگاری کوری خوادین و هه‌ر نهم تیره‌یه (چه‌له‌وی) یان (چه‌له‌بی) یشیان یه‌ ده‌لێن. فه‌تاح به‌گی باوکی که‌ریم به‌گ به‌ته‌نیا دوو کوری هه‌بووه «ره‌حیم» و «که‌ریم به‌گ».

دیاره «ره‌حیم» نه‌وه‌ی لێ نه‌که‌وتۆته‌وه به‌لام که‌ریم به‌گ (سابیر به‌گ و

عبدالللا بهگ و وههاب بهگ و عزیز بهگ و نهحمده بهگ) ی لئی کهوتوتهوه.
خۆی و نهوهکانی، ناو و ناوبانگ و کاریگری هۆزی ههمهوهندیان لهناوهوهو
دهروهه برده ناستیکی بالاتر.

کهريم بهگ سالی ۱۸۷۰ز لهدايک بووه، سێ سال بهر لهدايک بوونی کهريم
بهگ، ههمهوهندهکان لهسهردهمی (نامیق پاشا) ی والیی بهغدای نهو کاته له
حکومومتی عوسمانی ههلهدهگرینهوه. لهدوای شهرو پیکدادانیکی زۆر دهچنهوه
زههاو پاش دوو سال دهگرینهوه بازیان. له ماودی سالانی (۱۸۶۹ز تا
۱۸۷۴ز) له سهردهمی (مهدهت پاشا)، ههم دیسان ناواری نیران دهبنهوهو
دووباره له دوای ماوهیهک (رهئووف پاشا) لهگهلیان ریک دهکهویت و
دهگرینهوه بازیان^۱. سالانی هاتنه دونیای کهريم بهگ و سالانی مندالی
(۱۸۷۰ز-۱۸۷۵ز) سالانیکی پر له کویروههوی و شهرو ناوارییی بووه،
مندالیکی لهدايک بووی زهمان و شۆتیکی پر له شۆرش و راپهرین و ململانیی
دهسهلاتداریانی زل هیزو واقیعیکی پر له بهرهنگاری و ناوارییی، حهقهن
کاریگری خۆی لهسهر بهجی دیتلی. دیاره نهم حالته بهوهندهوه نهوهستاوه،
نهک ههر سالانی دواتر بهلکو وهکو زنجیرهیهک شۆرش و بهرهنگاری درێژی
ههبوو، ههتا کهريم بهگ گهوره بووه و چاوی کراوتهوهو دهستی جلهوی سواری
گرتوو و هاتوته میدان و لهتهک هۆزهکهیدا بهشداری گیانبازی و مهیدانی شهر
بووه.

بهشداری ههمهوهند لهشهپی رووس و دواتر بههۆی نهو ناژاوهی کهوته نیتوان
ههمهوهندو هۆزی زهنگنه، بههۆی کوشتنی سههرک تیرهیهکی هۆزهکهی بهدهستی
یهکت لهزهنگنهکان له سالی ۱۸۷۸، هۆزی ههمهوهند بهرامبهر نهم دست
درێژییه خۆیان پین رانگیری، بۆیه لهشکر ناماده دهکن بۆ تۆله سهندنهوه له

۱- فوناد حهمه خورشید، کۆقاری رهنگین ژماره ۸۴ سالی ۱۹۹۵، ۶.

کوئخا جوامیری ههمه‌هوند نه‌یکوت
 ها جوامیر! رۆم و عه‌جهم وا له‌دووت
 سه‌رئ که شاهان به‌ته‌مای نه‌بن
 بو نه‌وه ده‌سئ هه‌لکه‌ندرئ له‌بن
 نه‌وسا که جوامیر ده‌نسکی دایر‌بوو
 تیبی ههمه‌هوند ژنی‌شان شیر‌بوو^۱

که‌ریم به‌گ له‌ قوت‌ابخانه‌ی جوامیردا فی‌تری به‌ماکانی سو‌راچاکی و تیر
 نه‌ندازی و نه‌خشه‌و پیلانه‌کانی جه‌نگ بوو، که‌ رۆژانه‌ له‌سه‌ر زه‌مینه‌ی وافیع
 جئ به‌جیتی ده‌کرد، که‌ هه‌ر له‌سه‌ره‌تاوه‌ بوو به‌ مایه‌ی سه‌رنج راک‌یشانی دو‌ست و
 دو‌ژمن. له‌گه‌ل گه‌وره‌ه‌بون و نشوونما‌کردنی که‌ریم به‌گدا لیه‌هاتوویی و توانای
 سه‌رکردایه‌تیشی گه‌وره‌ ده‌بوو. هه‌تا بوو به‌و سه‌رکرده‌و فه‌مانده‌ سه‌ریازیه‌ی
 ناوی که‌وته‌ سه‌ر زاری هه‌موو شۆرش‌گه‌یتکی کوردی سه‌رده‌سه‌که‌ی و چووه‌ ناو
 لاپه‌ره‌ گه‌شه‌کانی می‌ژووی کورده‌وه‌.

۱ — پهنه‌کانی پیرمه‌تێرد، به‌رگی یه‌که‌م، کۆکردنه‌وه‌و ساغ کردنه‌وه‌ی کاکه‌ی فه‌لاح،
 ۹۹.

له ره‌وخته به‌رزه‌کانی که‌ریم به‌گ

که‌ریم به‌گ نمونه‌ی خه‌سه‌تی به‌رزو زیندوو و به‌رچاو بوو له‌میسوانداری و موسلمانیتی و سوار چاکی و نازایه‌تی و زیره‌کی و بیرتیری و به‌وه‌فایی و نه‌مه‌کداری، خو‌شه‌و‌بستی زوری بو زیندو ولاته‌که‌ی هه‌بوو و نمونه‌ی خه‌با‌ت‌گیری و ته‌باو هاوکار بوو، له‌گه‌ل سه‌روک هۆزه‌کانی تری مه‌یدانی بزووتنه‌وه‌ی رزگاری خوازی میله‌تی کوورد (که هه‌مووی له‌جی‌گای خو‌ی باس ده‌کرتین). هه‌می‌شه سه‌ره‌رزانه ژیاوه و نرخ‌ی بو دوزمنانی میله‌ته‌که‌ی دانه‌ناوه قینی له‌نوکه‌رایه‌تی و دژی نه‌رمی نواندن بووه له‌ به‌رامبه‌ر کیشه‌ی ره‌وای گه‌له‌که‌ی و له‌م مه‌یدانه‌شدا نمونه‌ی پشوو درژی و نارام گری بووه. جۆره‌ها شه‌ری ده‌سته‌ویه‌خه و پارتیزانی و رووبه‌رووی له‌دژی دوزمنانی گه‌له‌که‌ی نه‌نجام داوه، له‌هه‌موویان چالا‌کانه به‌خۆی و سواره‌ی هه‌مه‌وه‌نده‌وه رۆلی به‌رچاویان هه‌بووه.

بو زیاتر ناشابوون و سه‌لمانندی نه‌وه‌ی له‌وه‌سفی نه‌و پیاوه نازاو به‌جه‌رگه نووسیمانه، ده‌جینه خه‌زمه‌ت چه‌ند بیره‌وه‌ری و سه‌ربورده‌یه‌کی ژیا‌نی پر له‌ جه‌ره‌زیدی و می‌خه‌ت و نازایه‌تی و خاسیه‌تی مه‌ردایه‌تی نه‌و پیاوه.

* دکتۆر عیزه‌دین مسته‌فا ره‌سوول ده‌ریاره‌ی که‌ریم به‌گ-هوه ده‌لتی هه‌ر له‌کاتی خو‌یا‌نه‌وه تا ئیستا کن دیمه‌نی که‌ریم به‌گی فه‌تاح به‌گی هه‌مه‌وه‌ندی کرد به‌ که‌ره‌سه‌ی داستانی‌ک یا ته‌نانه‌ت له‌ دوو دیری هه‌لبه‌ستیکدا باسی کردبیت، که‌ریم به‌گ نه‌و قاره‌مانه‌یه که سه‌ره‌تایه‌کی بلیمه‌تانه‌ی بو شه‌ری پارتیزانی (پیشمه‌رگایه‌تی)ی کوورد دانا، داستانی هۆنراوه نه‌بیت چی تابلۆی نه‌و قاره‌مانه ده‌کیشیت که به‌ شه‌وی به‌فر یا مانگه شه‌و خو‌ی و جه‌نگاوه‌ره‌کانی سواری نه‌سپی سپی ده‌بوون و شه‌وی تاریک سواری نه‌سپی ره‌ش ده‌بوون تا ده‌گه‌یشتنه سه‌ر کامپی سوای ئینگلیزو ئینگلیزه‌کان له‌ناکاوه‌ستیان به‌وه ده‌کرد که گریان لی هه‌لده ستیت * !!^۱

۱- دکتۆر عیزه‌دین مسته‌فا، رۆژنامه‌ی براهیتی، ژماره (۲۹)، چوارشه‌مهه ۱۹۷۳/۲/۲۱.

به راستی و سف و دیمه‌نیکی جوان دهرده‌بهرت که ته‌عبیر له شه‌ورژی و نازایه‌تی و سوارچاکیی که‌ریم به‌گ ده‌کات و نه‌وه دهرده‌خا که که‌ریم به‌گ شایسته‌ی سازدانی ده‌یان شانوگه‌ری و چیرۆک و پرۆمانی پر له ده‌ست و په‌ندو نامۆزگارییه.

* له باره‌ی دینداری و ره‌وشته‌وه که‌ریم به‌گ زۆر خاوه‌نی ره‌وشتی به‌رزو پیرۆز بووه، خاوه‌نی ریزی تاییه‌ت بوو له‌ناو میلله‌ت، ده‌گیت‌نه‌وه که‌ریم به‌گ سه‌ره‌پای به‌هیزی و نازایه‌تییی زۆر به‌دین بووه له‌کاتی شه‌ردا له‌سه‌نگه‌ر نوێژی نه‌چوووه شه‌ری نینگلیزی به‌جیهاد داناوه بو تایتیکیش له‌جیهاد کۆلی نه‌داوه^۱.

که‌ریم به‌گ زۆر دل‌ی وابسته نه‌بوو به‌مالی دونیاو هه‌میشه له‌شه‌رو به‌ره‌ره‌کانیدا بووه له‌دژی داگیرکه‌راندا. ده‌گیت‌نه‌وه جارێک گوندی (کوپه‌له‌ی) بازبان ده‌فرۆشن له‌به‌رامبه‌ر نه‌سپیک و (تفه‌نگیک) که پینوسی پیتی بووه له‌کاتی جه‌نگ بو یه‌کیک له‌پیاوه‌کانی خۆی که‌ناوی (نامیق حوسین ناغا) یه که جه‌نگاوه‌رو سواره‌ی پشت و هیزی بووه^۲.

که‌ریم به‌گ له‌باره‌ی (وه‌فا) و سه‌ر راستی و له‌کاتی ده‌س رویشتندا خاوه‌نی به‌لین و په‌یمان‌ه‌کانی بووه، وه‌ک مامۆستا (نووری عه‌لی ئەمین) له‌باره‌ی که‌ریم به‌گوه‌ ده‌لێ:

۱- (که‌ریم به‌گ) یه‌که‌م سه‌ره‌ۆک هۆز بووه که‌پشت‌گیری له‌شۆرش شیخ

۱- شاکر خه‌سب‌اک له‌باره‌ی دینداری و به‌ره‌وشتی هۆزی هه‌مه‌وه‌ند-هوه‌ ده‌لێ. [هۆزی هه‌مه‌وه‌ند خاوه‌نی ره‌وشتی به‌رزو پیرۆزه، باری سه‌روشتی جوگرافیا پالی به‌خه‌لکی ناوچه‌که‌ ده‌نا بۆ دروست کردنی ژیا‌نکی جه‌رده‌یی و رووت کردنه‌وه، به‌لام له‌گه‌ڵ نه‌ه‌شدا نه‌و ژیا‌نه هه‌ستی نا‌ین په‌روه‌ریی نه‌م هۆزه‌ی که‌م نه‌کردۆته‌وه. له‌لایه‌ن دینه‌وه هه‌میشه به‌دوور بوونه له‌ژیا‌نی خه‌راپه‌کاری]. الاکرا، دراسته. جغرافیه اتنوگرافیه ص ۴۰۵.

- خوالی خۆشیوو (حه‌یدر عه‌زیز ناغا)، ده‌سنۆسه‌کانی.

۲- نووسه‌ر.

مهحموود کردوده له دهرهوهی سلیمانی و توانیویهتی چهچهمال لهسالی ۱۹۱۹دا رزگار بکات.

۲- له سالی ۱۹۲۳دا بهر له گه پانهوهی شیخ مهحموود له سهردهشت بۆ سلیمانی بۆ ماوهی سێ ههفته توانی بهناوی شیخ مهحموودهوه حوکمی سلیمانی بکات، دواي ئهوهی بهخۆی و لهشکرهکهی (سلیمانی)یان رتکخست.

۳- توانی لهم ماوهیهدا سلیمانی رتکخات له رووی نابووری و کارگیریهوه.

۴- لهکاتی هاتهوهی شیخ، پیشوازیهکی گهرمی لێ کردو دلسۆزی خۆی نیشاندا. نه مهش له راستیدا لهکاتی دیارنهبوونی شیخ مهحمووددا دهرکهوت. کهریم بهگ خاوهنی ههلوپست بووه بهرامهر شیخ و دلسۆزانه نیش و کاری شۆرشی به پێوه بردووه^۱.

ههروهها کهریم بهگ و هۆزهکهی لهناوچهکهی خۆیاندا به هیچ شتیهیهک ماوهی کهسیان نه داوه و تا توانیبتیمان یارمهتیی خه لکی ماف خوراویان داوه و مافیان بۆ وه رگرتوونه تهوه^۲.

۱- نووری عهلی نه مین، شۆرشی شیخ مهحموود - له دکتۆر ئیسماعیل شوکر وه زمان گرتووه.

۲- له سالی ۱۹۷۲ لهوکاتهی مالمان له باینجانی بازیان بوو رۆژیک کابرایهکی کۆبی بهناوی (دێوانه محمهده) بوو به میوانمان و شهو له مالمان مایهوه، ریش سپی و بهسالاچوو و دنیا دیدوه خاوهن ئهزموون دیاربوو. پرسبیری باوکمی لێ کردم وتم سالتیک نه بیت کۆچی دواي کردووه. ئیهمهش (۳) براین. نهویش بهناسینمان دلخۆش بوو. بهسه رهاتیکي کۆنی کتیرایهوه بهر له (۵۰) ساله که کاروانچی بووه له کهل ژماریهک له برادرانی خۆی که سێ کس بوون، رتگه یان دهکهوتته ناوچهی بازیان. کابرا وتی (ئیمه ۳ کهسی کۆبی بووین کاروانچی بووین و بهکاری بازرگانی دێ بهدێ دهکهراین. لهگهندی (مۆرتکه) بهرو (دهرکهزین) دهچووین. لهو نێوانه شهش کهسمان

لەم کاتانەدا مائ و مندالی کەریم بەگ دەوارنشین بوون لە چەمی نیشوان گوندی (کۆپەلە)ی (بازیان) و گوندی (باینجان) کەسەر بە ناحیەیی (تەینالە) لە پارێزگاری سلێمانی (کونە قەل)ی پێ دەلێن لەوێ نیشته‌جێ بوون، ئەم جێگایە پەنایەو لە کاتی بۆردومانی فرۆکەش کاریگەری وای نەبوو.

لە خوالیخۆشبوو یارکی خۆم بیستوو کە نینگلیزەکان هێزێکی زۆریان هێنابوو دەربەندی بازیان، جاروبار بە گوندەکاندا بلاو دەبوونەوه و بەدوای کەریم بەگدا دەگەران کەریم بەگیش لە هاتوچۆی ئەم دیو و ئەودیوی چەمچەمالدا بوو لە هەر جێگایەک بە نینگلیزەکان بەگیشتایە زێری لێ بەرز دەکردنەوه. شەویەک هێزێکی زۆریان لە دەواره‌کی مالی کەریم بەگ نزیک بوونەوه و کەریم

لێ پەیدا بوو، هەرچی شت و مەکتی پێمان بوو لێیان سەندین و بەجێیان هێشتین. بەسەر شاخەکانا سەرکەوتن و نێمەش بە هاوار هاوار و نارەحەتی بەرهو گوندی (مۆرتکە) کە پەینەوه. زۆر بە پەرشانی و دلەنگی خەلکی گوندی مۆرتکە بەرهو پیرمان هاتن و وتیان (کەریم بەگ) والە (گوندی بالاجۆ) دوورنێیە ئەگەر بچنەلای چارەبەکتان بۆ دەدۆزیتەوه. نێمەش بەپەله چووین و (کەریم بەگ)مان دۆزییەوهو حالی خۆمان تێ کەیاندا. زۆر خەمی خواردو پەرۆشی حالممان بوو. بەپەله بەپیر پەرشانیی نێمەوه هات و سواری نازای خست کە پەیدیوی چەمچەمال. نێمەش لەوێ مایەوه بۆ سەینێ (٤) چوار لەو دزانەیان کورت و هێنایان بۆ لامان. دزەکان دەست و پیتی نێمەیان ماچ دەکرد هەتا لێیان خۆشبین بەراستی نێمەش دلنەرم بووین. هەردوولامانیان برده لای کەریم بەگ، نەویش پرسسیاری دوانەکەیی تری لێکردن و سوارییان نارد بەدوای نەوانیش لەناکامدا شتومەکە کەمان وەرگرتەوهو دزەکانیش کەوتنە بەرلێدان و هەر لەوێ لەپێش چاوی خۆمان جەوزیک هەبوو هەموویان خستە ناو جەوزی ناوێکەوهو لێیان دان نێمەش بەخۆشی کە پەینەوه.

نێستا بۆ (٥٠) سال دەجێت بەسەر ئەم بەسەرھاتەو چاکەیی کەریم بەگ تێپەریوه خوا ناگادارە لەدوای هەر نوێژیک فاتحیایەک بۆ کەریم بەگ رەوانە دەکەم).

بهگ خۆشیشی لهوێ دههێ. ههسوو بهیانیان لهپیش نوێژدا کهرم بهگ لهگهڵ سوارهکانی سهردهکهوتنه سهرحیاکهو نهگهر بهاتایهوه له رۆژههلاتدا دههاتهوه. دهوارهکه لهم وهختهدا بینییان که سهربازهکان گهشهبوننه (دهوارهکه) کهرم بهگیش پشتی لێیان گرت و بوو به شهرو ئینگلیزهکان به ناوهینانی کهرم بهگ یهکسهر بههرو جادهی دهربهندی بازیان ههلهاتن. سوارهکانیش دوایان کهوتن و ههر لهویدا (۳) کوژراویان پێ بهجت هیشتن. دهگێرهنه ناوچهکەش دپکودالی زۆر بووه، نهوکاته چهند کهستیکیان لهوناوهدا که گیران خوارد بوو گیران. وادهکهوت که بو گرتنی مال و مندالی کهرم بهگ هاتبون بیانبه بن وادهکهوک، نهوانه که گیرابون وایان دهرخست که مهندوبی سامی بهریتانی عهفوری بو کهرم بهگ و نهوانه لهگهلیهتی دهکردوه به مهرجیک لهگوندهکهی خۆی دانیشی و دهست لهکاری حکومهت وهرنه دات، بهلام بهپێچهوانه نهوان کهرم بهگ لهروویان وهستا.

کهرم بهگ شارهزاییکی عهسکهری لێهاتوو بووه، زۆر ههولێ داوه سۆر شهکه سهرکهوێت. نه مهش لێرهدا دهخهینهروو، بو نمونه:

بیلال حوسین کاکه خان پیاوکی وشیاوی به سالاجوه کوری مامی (عهلی مهحمود کاکه خانه) و لهگهڵ (عهلی مهحمود) یش چهکداری کردوه و دهلی (من له مهحمودی کاکه خان و لهباوکی خۆم بیستوه که بنه ماله ی ئیمه بهتایهتی و شاری ههولیر بهگشتی په یوه ندیمان به شۆرشی شیخ مهحمود - ده کرد لهرتگای یهکن له سهروک هۆزهکانی ناوچهی چه مچه مال، چونکه دۆستایه تیمان لهگهڵ هه بوو، نهویش (کهرمی فهتاح بهگی هه مه وه نده) خوالیخۆش بێ) ^{۹۱}.

لهم چهند وشه یهوه دهتوانین چهند راستیهک به دیار بهخهین نهویش نهوه به:

۱- بیلال حوسین کاکه خان له دایک بووی سالی ۱۹۱۷ له کاتی چاوییکه و تنیک دهری بریهو که رۆژی ۱۶/۶/۱۹۹۷ له که لیدا کراوه له د. نیسماعیل شوکیر وهرمانگرتوه.

۱- ههولتیر رۆلی ههبووه لهو شۆر شه دا.

۲- کهرعی فهتاح بهگ ته نانهت وه کو لیتیر سراو پکی سه ریازی لیتها توو بووه و بیرو که بهکی سیاسی به هیتزو دورینی هه بوو، چونکه ویستوو به تی سنوری شۆر شه که فراوان بکات بۆ دوو مه به ست:

۱- تاوه کو شۆر شه که له هه رتیا به تی رزگار بکات و بیکات به شۆر شه تیکی کوردستانی به لایه نی که مه وه کوردستانی خواروو.

ب- دیا ره له لایه کی تره وه، له رووی ستراتیجی سه ریا زیش هه رچه ند سنور فراوان بیت، بهرگری کردن ناسان ده بیت و به ها که شی له سه ر دوژمن گران پاده وه ستن و دوژمن ده بی سه ریا زی زۆر دا بین بکات.

له ناو کورد و گهلانی دنیادا نه وه باوه که ناودارو جوامی ره کانی میللته تی خۆیان له بییرنا که ن و ده یان که ن به پاله وانی داستان و چیرۆک و شیعی میلی و له بۆنه گشتی به کاند ده یخه نه پروو. نه مه ش زیاتر له وقو ناغه دا که نه خوتنده واری بالی به سه ر کۆمه لگادا کیشا به تی.

کوردده واری له میتره شۆر شه کانی سمکۆو شیخ مه حموود و پاله وانی شۆر شه کانی کوردستانی باکووری له چوارچیتوی هۆنراوه ی میلی ناخنیوه و له کاتی (کارکردن و مه ره زه و کاری کشتوکالی و مه ردا ری و دروینه و... هتد) نه وه له دوا ی نه وه گه یاندوو به تی به هی دوا ی خۆی.

که ریم به گ یه کی که له وه قاره مانانه ی نه ک له سنووری با زبان و چه مچه مال به لکو له ده شتی هه ولتیر شه دا ناویانگ ده رده کات.

به ریتز عومه ر شیخه لالا ده شته کی له کتییی (داستان و گۆرانی له فۆلکلۆری کوردی-دا)^۱ له ده شتی هه ولتیری دور له ناوچه ی مه لبه ندی که ریم به گ به سته و لاواندنه وه له سه ر که ریم به گ کۆکردۆ ته وه. نه م به سته و لاواندنه وانه ده سه لمیتین که سنووری ناوداریتی نه و پیاوه له چوارچیتوی ناوچه یه کی ته سک

۱- عومه ر شیخه لالا ده شته کی، داستان و گۆرانی له فۆلکلۆری کوردی-دا، ۷۸-۷۹.

یان سنووری هۆزه که ی تێپه‌ری کردوو و بوته مولک و شوته‌واری هه‌موو
کوردده‌واری و جێگه‌ی شانازی پانتاییه‌کی به‌رفراوان له‌ناو ده‌لی ئەم میلله‌ته
سته‌مدیده، ده‌قی نمونه‌که به‌م شێوه‌یه:

والییه بری والییه شیخ مه‌حموودم والییه
ده‌زین غه‌زا غه‌زایه له‌ بنه‌ی سوله‌یمانیه
نه‌و بن چیایه‌ی سوورداش خێوت بزری کردیه
سببانه‌کی که‌که‌ک زوو فه‌زلی دا به‌یانیه
ته‌یاره له‌ عه‌سمانی ترمبیل له‌ عه‌ردیه
که‌مه‌گرمی تۆیان دێ دێ ده‌نگی ته‌خته‌یه
که‌ریمی فه‌تاح به‌گی سواره‌ی هه‌مه‌وه‌ندییه
بابی بابم شیخ مه‌حموود له‌که‌ر ده‌زگای دانه‌یه
هه‌بیه‌ت سوولتان برنده‌ تۆپخانه‌ی لی دانه‌یه
که‌ریمی فه‌تاح به‌گی عه‌سکه‌ری ته‌علیم دایه
عه‌سکه‌ری شیخ مه‌حموودی سنجیتاق راوه‌ستایه
بابی بابم شیخ مه‌حموود له‌که‌ر ده‌زگاو و دوکانی
تۆیه‌کی داده‌مه‌زران به‌ په‌ی ده‌خوا ده‌رمانی
گولله‌ی فه‌ندی شه‌کری نه‌و باشه‌ لۆ نیشانی
ناردی بۆسه‌ر ننگلیزی دینی مارو خو‌زانی

حه‌بیب عه‌لی میرانی له‌ یادی شه‌هیدان و نه‌دیانی کورد ده‌یلاوینته‌وه که
کورد به‌مه‌زران قوربانی به‌سه‌رو مال داوه له‌ لاپه‌ره (٨) دا ده‌لی:

شه‌رو کوشته‌تاری به‌ر ده‌ریه‌ندم دی
که‌ریم و سبیر خو‌م له‌ جه‌نگم دی، ١.

١- حه‌بیب عه‌لی میرانی، له‌یادی شه‌هیدان و نه‌دیانی کوردستان ٢٧-٨.

که‌ریم بهگ له باکووری شه‌فریقیا

که‌ریم بهگ، له‌که‌رمه‌ی مشتومری جوامیر ناغای سه‌رۆکی هه‌مه‌وه‌ند له زه‌هاوو قه‌سری شیرین و شه‌هید کردنی (جوامیر ناغا) ته‌مه‌نی له‌نیوان ۱۶-۱۷ سالان بووه^۱. نه‌وه بوو ئه‌م هۆزه نه‌فی کران بۆ (ئه‌ده‌نه) له‌ تورکیا و باکووری شه‌فریقیا له‌ سالی ۱۸۸۷ز^۲.

له‌کاتی به‌رینی هه‌زاران کیلومه‌تر له‌ژێر فه‌رمانده‌ی زه‌برو زه‌نگی جه‌ندرمه‌ی تورکان و مردن و زامدار بوونی ده‌یان که‌س له‌م هۆزه‌و خزم و که‌س و کاری که‌ریم بهگ و چه‌شتی می‌حه‌نتی و برسه‌ستی و شه‌ریبی له‌بازیانه‌وه بۆ که‌رکووک و له‌وتیوه بۆ مووسل ئینجا بۆ (ئه‌ده‌نه) له‌ تورکیا، که‌ریم بهگ له‌ته‌مه‌نی لاوتییدا ده‌بیت له‌گه‌ڵ چه‌مه‌ نه‌مین ناغا و فه‌قی قادر و چه‌سه‌ن بهگ و ژماره‌یه‌ک له‌هه‌مه‌وه‌نده‌کان له‌پاش نه‌وه‌ی ده‌یانبه‌نه (لیسیا) له‌ (به‌نغازی) نیسته‌جی ده‌کرتین^۳.

۱- محمه‌د نه‌مین زه‌کی، ده‌لی: (جوامیر ناغا) له‌سالی (۱۸۸۶ز) ده‌کوژن، تاریخ سلیمانیه، ل ۱۹۵.

هه‌روه‌ها د. فوئاد چه‌مه خورشید، ده‌لی: [نه‌مه هه‌تا سالی ۱۸۸۶ برتزه‌ی کیشاو، جوامیر ناغا کوژرا]، رهنگین ژماره ۸۴، ل ۷.

به‌لام نه‌دمۆن‌ز ده‌لی: له‌گه‌ڵ که‌وتنی (سیبه‌ری سولتان) له‌ سالی ۱۸۸۸ جوامیر دیسان رایبه‌ری، به‌لام دوا‌ی چه‌ند مانگی‌ک به‌هۆی مونا‌مه‌یه‌که‌وه که‌ له‌لاین قاچاریه‌یکانه‌وه ریکخرا‌بوو، کوژرا. [نه‌دمۆن‌ز، کورد، ترک، عه‌ره‌ب، ل ۴۳].

به‌هۆی زۆری بۆ‌چوونه‌کان، میژوونوسان سالی کوشتنی (جوامیر ناغا) به‌ سالی (۱۸۸۶) دادنه‌ین. چونکه‌ پاش کوشتنی (جوامیر ناغا) هۆزی هه‌مه‌وه‌ند په‌راگه‌نده بوون و نه‌فی کران. به‌پیتی به‌لگه‌نامه‌ی عوسمانی هه‌مه‌وه‌ندمه‌کان له‌سالی ۱۸۸۷ز نه‌فی کران. به‌روانه‌ رۆژنامه‌ی الاتحاد، ژماره (۲۱۵) ی رۆژی شه‌مه‌ ریکه‌وتی ۳/ ایار/ ۱۹۹۷ سالی پینجه‌م.

۲- رۆژنامه‌ی (الاتحاد)، ژماره (۲۱۵).

۳- ن. ف هه‌مه‌وه‌ند.

نه و در دهه سهریبه‌ی که هر له مندالیی که‌ریم به‌گه‌وه به‌سهر هۆزی همه‌وه‌ند هات، (که‌ریم به‌گ) ی برده ناستیکی به‌ریرسیاریتییی گه‌وره به‌جزرتیک پیلانی (نه‌حمده راسم پاشا) به‌ناسانی سهری پتی شۆم ناکات و (که‌ریم به‌گ) له‌ولاتی غه‌ریبی هه‌لناکات و نیشتمانی باوک و باپیرانی و شاخ و دۆل و ده‌شته‌کانی بازیان و چه‌مچه‌مال له‌بیرناکات، له‌ملاشه‌وه وابه‌ناسانی ده‌ست به‌رداری (زه‌هاوو قه‌سری شیرین) شۆتی دالده‌ی هۆزه‌که‌ی نابیت^۱.

یاخی بوون له‌ژێر ده‌سه‌لاتی (نه‌حمده راسم پاشا) و به‌جێ هیتشتنی ولاتی غه‌ریبی و گه‌رانه‌وه بۆ بازیان به‌ناخی (که‌ریم به‌گ) دا چوو بووه خوارێ و ناماده نه‌بوو نیشتمانیک له‌بیر بکات که‌ نازایه‌تی و مه‌ردایه‌تی فێرکردوو له‌گه‌لیدا گه‌وره بووه و چاوی کراوه‌ته‌وه. دیاره ده‌وله‌تی عوسمانیش له‌باکووری نه‌فریقیای باشتر ده‌ست نه‌که‌وتوو له‌وکاته‌ی که‌ تواناترین والی خۆی (نه‌حمده راسم پاشا) حوکمی تیا کردوو، تا بیکاته مه‌له‌ندی نه‌فی کردن و داپه‌ینی همه‌وه‌ند، بی ناگا له‌وه‌ی که‌ همه‌وه‌نددکان له‌وه به‌هێزترن که‌ نه‌م واقیعه بیانخه‌له‌تینێ یان بیانترسینێ و بمتنه‌وه و ئاواتی عوسمانییه‌کان بپته‌ دی. دوکتۆر فوناد حه‌مه خورشید ده‌لی (له‌دوا ده‌وروبه‌ری حه‌وت سال، یان له‌ سالی ۱۸۹۶ز نه‌و به‌شه‌ی که‌ له‌م خه‌له‌ دوورخرابوووه بۆ ته‌رابلوس، توانییان به‌هه‌ر کویره‌وه‌ریبه‌ک بیت به‌هه‌وت مانگ بگه‌رته‌وه بۆ بازیان له‌دوای نه‌وه‌ی که‌ هه‌زاران کیلومه‌تریان به‌پێ به‌ری. نه‌مه‌ش به‌یه‌کت له‌ شاسواریتی و نه‌به‌زی کورد داده‌نری له‌میترووی

۱- رووناکی، نۆرگانی حزبولای شۆرشگێری کورد ژماره ۲۶ له ۱۶/۳/۱۹۹۷، ۷۷، و تاریک به‌ناوونیشانی (کیشه‌ی کورد له‌ زانکۆی قاهیره!!) له‌نوسینی (ع. پ) که‌ ده‌لی [نابه‌م شێوه‌یه‌ نیشته‌جێ کردنی کورده‌کان، شێوه‌ی دوورخستنه‌وه‌ی به‌خۆی گرت و چونکه‌ کورد به‌خۆشه‌ویستی ولات و سروشته شاخاوییه‌ جوانه‌که‌ی خۆیان ناسراون، نه‌م پیلانه‌ی عوسمانیه‌کانیان به‌ستم و ته‌عه‌دايان له‌قه‌له‌م دا].

ختیلايه تيدا) ۱۰*.

دهرباره‌ی چۆنیتسی گه‌رانه‌وه‌ی هۆزی هه‌مه‌وه‌ند (دکسن) یش ده‌لتی (هه‌مه‌وه‌نده‌کان به‌رنامه‌یه‌کی زۆر رێک و پێک و که‌م و ینه‌یان دا‌رپشت بۆ ئه‌وه‌ی بگه‌رپنه‌وه‌و تو‌رکه‌کان نه‌زانن هه‌مه‌وه‌نده‌کان جل و به‌رگی عاره‌بیا‌ن پۆشیوه‌، (نه‌سپ) به‌کانه‌ی خۆیان فرۆشتوه‌، به‌ پاره‌که‌یان (هایین)‌ی عاره‌بی ره‌سه‌نیا‌ن ک‌ریه‌ که‌ له‌لای عاره‌به‌کان زۆر په‌سه‌نده بۆ سواری وه‌ک با‌وه‌نه‌رتی خۆیان، به‌هیلاکی و له‌سه‌رخۆبی و هه‌ول و ته‌قه‌لاو خۆبه‌ختییه‌کی زۆر توانییا‌ن بگه‌رپنه‌وه‌ بۆ ولاتی خۆیان) ۲*.

هه‌روه‌ها رۆژنامه‌ی رووناکی له‌ژێر نا‌ونیشانی (کتیسه‌ی کو‌رد له‌زانکۆی قا‌هیره‌دا) ده‌لتی (هه‌رچه‌نده حکومه‌تی ویلايه‌ت به‌لتینی دا یارمه‌تیا‌ن بدات و ده‌غ‌لسودان و تۆویان بداتی و پاره‌و پولیا‌ن له‌سه‌ر دا‌به‌ش بکات بۆ ئه‌وه‌ی ژبا‌نیکی تازه ده‌ست پێبک‌ن و هه‌ر بۆ ئه‌م مه‌به‌سته حکومه‌تی ویلايه‌ت رۆژانه یه‌ک (قرش ساغ)‌ی بۆ هه‌ریه‌ک له‌م کو‌رده گو‌تزر‌ا‌وانه، ته‌رخان کو‌رد) ۳*.

بۆ ئه‌وه‌ی ئه‌م هه‌ول و ته‌قه‌لایه‌ی تو‌رکه‌کان سه‌رنه‌گرتت هه‌مه‌وه‌نده‌کان به‌وه‌جۆره‌ش هه‌ل نه‌خه‌له‌تان، وه‌ک خ‌والتی خۆش بو‌و (حه‌یده‌ر عه‌زیز خه‌سه‌ره‌و ناغا) با‌سی کو‌دوه‌ که‌ ده‌لتی: (چه‌ند شا‌رو گو‌ندیان به‌زۆره‌ملتی پێ نا‌وه‌دان کو‌ردینه‌وه، به‌ناچاری چو‌وین رۆژانه‌یان بۆ بره‌نه‌وه‌ ده‌غل و دا‌نیا‌ن ده‌دا‌ینی بۆ

۱- د.فوناد حه‌مه خورشید، کۆفاری ره‌نگین، ژماره ۸۴ سالی ۱۹۹۵، ل. ۷.

۲- دکسن که ده‌لتی [ان الهموند خططوا لمسيرة العودة تخطيطاً فريداً، فمن اجل ان لايكشف الاتراك امرهم استبدلوا ملابسهم القومية بالملايس العربية، وباعوا خيولهم واشتروا بائعانها افراساً عربية أصيلة وهي التي يفضل العرب ركوبها عادة. وبكثير من العناء والصبر والمثابرة تمكنوا من العودة الى وطنهم الام]. بره‌وانه: د.فوناد حه‌مه خورشید، عشائر الكردية الجنوب، ل. ۶۸.

Dickson, Bentham, (Journeys in Kurdistan) G, J. Vol. xxx, No, 4, 1910, P:376.

۳- رووناکی ژماره ۲۶ به‌روار ۱۹۹۷/۳/۱۶. ل. ۷.

مه‌به‌ستی خه‌ریک کردمان به‌کاری کشتوکالییه‌وه.

به‌روژ و اخۆمان دهرده‌خست که هم‌زارین و غه‌ربین و به‌شه‌ویش هه‌ندیک، له‌خزمه‌کانی خۆمان کۆده‌کرده‌وه و له‌دووری نۆزدوو‌گا که مان په‌لاماری بنکه‌و کاروانی جه‌ندرمه‌کامان ده‌دا. چه‌ک و ولاغه‌کامان لی ده‌سه‌ندن. ولاغه‌کان نه‌گه‌رسپی بوونایه به (قه‌ره‌زاخ) ره‌شمان ده‌کرد یان نه‌گه‌ر ره‌ش بوونایه نیتوجه‌وانیامان له‌نمژنو به‌ره‌و خوارئ سپی ده‌کردن به‌ره‌نگ و یاگوئی یا کلکیمان ده‌برین، پاشان له‌شوینی دوورتر ده‌مانفرۆشته‌وه.

ئه‌و روژانه‌یه‌ی که حکوممه‌ت ده‌یدا پیمان و پاره‌ی کاسبی و پاره‌ی ئه‌و ولاغانه‌ی که له‌جه‌ندرمه‌کامان ده‌فراندن هه‌موویان کۆده‌کرده‌وه، پاشان ده‌ستمان کرد به‌کرینی چه‌ک و ولاغ بۆ ئه‌وه‌ی بتوانین به‌گه‌رتینه‌وه بازیان و چه‌مچه‌مال، به‌و جوژه له‌ناکامیشدا سه‌رکه‌وتین^۱.

ده‌باره‌ی به‌شیکێ تر له‌هه‌مه‌وه‌نده‌کان که دوورخرابوونه‌وه بۆ دوورگه‌کان و که‌ناره‌کانی ده‌ریای سپی ناوه‌راست. به‌رتیز کاک که‌ریم ناغا ده‌لتی (هه‌ندیکیان به‌پاره یاخود له‌به‌ر هه‌ستی مرۆیا نه‌دیانگواستنه‌وه بۆ که‌ناره‌کانی لوینان و سوویه‌و نه‌سه‌که‌ندرونه، له‌ویشه‌وه ده‌گه‌یشتنه‌وه کوردستان)^۲.

ئه‌مه‌ش نمونه‌یه‌که له‌چۆنیتیی گه‌رانه‌وه‌ی به‌شیک له‌هه‌مه‌وه‌نده‌کانی لیبیا که د.حامد ده‌لتی: (کورده‌کان ولاتی خۆیان له‌یاد نه‌کردو روژ به‌روژ سۆزبان زیاتر ده‌بوو تا ئه‌و راده‌ی که هه‌ندیکیان هه‌ولی راگردنیان دا، هه‌ندیکیشیان به‌راستی هه‌لاتن، هه‌روه‌ک سه‌رۆکه‌کانی هه‌مه‌وه‌ند (مه‌مه‌د ناغای کورپی سلیمان) و (ره‌شید کورپی فه‌تاح) و (عه‌بدولقادر کورپی حوسین به‌گ) و (حوسین کورپی عملی) و (مسته‌فا کورپی کامل) و (که‌ریم کورپی فه‌تاح) و (حه‌سه‌ن به‌گ). نه‌مانه روویان کرده روژه‌هلات، به‌لام هه‌یزه‌کانی ده‌ولت به‌شوئینیاندا چوون و

۱- ن.ف. هه‌مه‌ومندی.

۲- کۆفاری تایم (TIME) ژماره ۷ سالی ۱۹۹۸ ل ۲۷.

(جهندرمه) خۆی گه یانده هه‌لاتوووه‌کان و یاش شه‌رو تیریاران، کورده‌کانیان ده‌ستگیرکردو چه‌که‌کانیان لێ سه‌ندن، یاش نه‌وه‌ی سه‌روکه‌کیان (حه‌سه‌ن به‌گ)، له‌روژی (١٩)ی ذی القعدة - سالی ١٣١٠ی کۆچی کورژا،

ولایک بنەر لایقوولت لایقوولت
بالمه‌سه‌ریه: العربیه اللیبیه اللیبیه
الاشترکیه

حکف خاس بقالیق الاکراد، ولایک رقم ٢٧/٩
 وولایک حوزة ٢٩ أكتوبر سنه ١٣٠٧

ترجمه‌ا من العربیه الحاج مه‌د السلام آدمه‌ الموظف بالدار وارجعه من الکتاب
 مصدقه بقالق
 بنسخت

١١ محضر استجواب لقا بن سلیمان الکرمی، ٦٠ سنه.
 ١٢ محضر استجواب حید بن علی الکرمی، ٢٥ سنه.
 ١٣ محضر استجواب مه‌د القادر بن حید بن الکرمی، ٢٠ سنه.
 ١٤ محضر استجواب احمد بن محمد الکرمی، ٥٠ سنه.
 ١٥ محضر استجواب یحیی بن الحاج الکرمی، ٣٢ سنه.
 ١٦ محضر استجواب کریم بن الحاج الکرمی، ١٨ سنه.
 ١٧ محضر استجواب مصطفی بن کاتب الکرمی، ٤٠ سنه.
 ١٨ محضر استجواب بنیر الساهر الحاج محمد القاضی لایقوولت ٥٢ سنه.

* سفر جاوه:

المشکله الکردیه فی الشرق الاوسط تألیف د. حامد محمود عیسی - جامعه مصر العربیه. ص ٤٧٣.

لیتکۆلینیه‌وه له‌گه‌ل هه‌لاتوووه‌کان کرا) «١».

شایانی وه‌بیر هیتانه‌وه‌یه که (که‌رم به‌گ) له‌م شه‌ره‌دا بریندار کراوه، وه‌ک

١- د. حامد محمود عیسی علی، المشکله الکردیه، ص ٢٤، وثیقه رقم ٢٧١٩ دار الوثائق القومیه طرابلس-لیبیا. وثیقه خاصه بقالق قبیله الهماوه ند لیبیا، ترجمه‌ا من التریکیه الحاج عبدالسلام آدمه‌ الموظف بالدار «ملف المنینین الاکراد».

خوالیتخو شیبوو (حهیدەر عەزیز خەسرەو ناغا) لە دەس نووسە کەیدا دەلتی: (لەم هەولەدا هەمەوهەندەکان زیاتر لە شەو و رۆژی رۆی دوورکەوتنەوه لەنزیک گوندیک (ناوی نەزانراوه) لە لیبیا (جەندرمە) کانی تورک دەگا پیتیان لەنەنجامی روودانی شەرو پیتکەدان هەمەوهەندەکان دەستگیر دەکەرتن و سەرۆکەکیان (حەسەن بەگ) دەکوژی و لەخاکی غەریبی دەنیتژی و (کەرم بەگ) ییش بریندار دەکری^۱.

حهیدەر ناغا لەسەر باسەکەمی دەرواو دەلتی: (حەمە ناغای کورپی مام سلیمان) مۆئەبەد حوکم دەبت، گەنجەکانیش ۱۵ تا ۲۰ سال حوکم دەبن. ئەو هەمەوهەندەکانی لەپاش راگردووکان دەمیتنەوه حکومەت بێ نومییدیان لێی حاصل دەکات، وەکو عەزیز ناغای خەسرەو ناغا خۆی و هەندێک لەو هەمەوهەندەکانی روانەمی ناتەکانی (بەسەرەمی سفتیدە) ئەکەرتن. ئەو پیاوانەمی کە رایان کرد هەندیکیان بەختزانەوه هەندیکێی تریشیان بەبێ خێزان هاتبونە ناو عەشیرەتی شەمەر و شایانی باسە شتخی شەمەر زۆر ریزو نیحترامیان دەگری و هەرچی کەم و کوورپیان بوو بۆیانی جیبەجێ کردوو. ئەوکاتە شیخ (عەیان) رەئیسێ شەمەر بوو، بەهەموو توانای خۆی هاوکاریانی کردوو لە دابینکردنی چەک و ولاغ و کەلوپەلی تر. ئەو هەمەوهەندەکانی لای شتخی شەمەر بوون ۱- عەزیز حەیدەر ۲- نۆمەر و کوورەکانی ۳- مەحمود چیتە ۴- رەحیم ئەحمەد تۆرشێ ۵- کاکەرەش گولە ۶- عەزیز رەحیم دۆینەو چەندانی تر، ئەمانە بەهاوکاریی شیخ (عەیان) دەگەنەوه بازبان.

پیتنەوه سەر (حەمەمی مام سلیمان) و (کەرم بەگ) و (کاکێ)، ئەمانە حوکم بوون لەدوای ماوێهەک عەفوویان دەکەن و دەیاننەتەوه (نەسینا)، عەزیز ناغاش لەگەڵ هەمەوهەندەکانی تر عەفوویان بۆ دەرنەچیت و ئەیاننەتەوه نەسینا، هەمسوویان لەوئێک ئەگەرنەوه دەس ئەکەن بە پەیداکردنی چەک و ولاغ و نەسبایی تر، لەناکامیشدا سەرکەوتن و بەتیکرا گەیشتنەوه بازبان و

۱- عومەر عەلی شریف، خبات، جریده اسبوعیة، ژماره ۹۴۲ رۆژی ۱۷/۹/۱۹۹۹.

چمچه مال، به هر کویتره و ده ریبیک بیتت حکومتی عوسمانی دیسان که و ته
تاقیبیان بۆ نه و هی ده ستگیریان بکن.

له و کاته دا، مه محمود حوسیتین و نه حمده ناغا و ده و له تیار ده چنه مالی شیخ
سه عیدی حه فیدزاده له سلیمانی ده گیری و ده و انه ی تهرابلسیان ده کن. که ریم
به گ له گه ل باقی نه وانی تر له ده و روه ریه ری بازیان له چیاکان ده میتنه و ده و خو یان
نا دن به ده سه و ده.

نه و کاره ساته خورتناوی و ده ربه ده ری و کوشتن و برینه، وای له هۆزی
همه و نه ند کرد که نافرته کانیشیان شان به شانی پیاوه کانیان چه ک هه لگرن و
بکه و نه و یزه ی عوسمانیه کان که له باکووری نه فهریقیاوه به و به سه رها ته سه خته
که پابونه و ده. نه مهش یه کیتکه له و پرو دا وه میژویانه که هه رگیز له بیرنا چیته و ده.
به پرتز جه مال بابان له گوژاری رۆشنبیری نویدا ده لته (جاریک اقۆشه ن-
تابوور) یکی هه زار که سی سه ربازی عوسمانی ها ته سه ربان هه مه و نه ده کان
په لاما ربان دان سن کچی هه مه و نه د (جیهان کچی جوامیتر) و (ناهو کچی
عه ول قادر ریحان سن ته ل به سه ر) و (فه قق پیروزی کچی عه زیزی خاله له
به گزاده) که و ته ناو سه ربازه کانه و ده، به چه قو گوئیان برین و چه که کانیان
له ده ست سه ندن، نه مجا نه و (تابوور) ه نا و نرا (تابووری) گوئی برا و).^۱

هه روه ها سه ون ده لته: (بو تیری و جه ره زه یی هه مه و نه د و، توندو تیژی و
نه به ردیان له شه رو کوشتا ردا، له توندو تیژی و هه لمه تی پلنگی کتیری ده جوو.
نافرته کانیشیان له پال پیاوه کانیا ندا، وه ک مه ردی مه دیدان ده جه نگان. نه و انه ی
له شه ردا نه م هه مه و نه دانه یان دی بو، به دلنسیا ییه و ده بو یان ده گتیرا مه و ده که
نافرته ی هه مه و نه د شان به شانی پیاوه کانیان زۆر به نازایی و توندو تیژی به ک
ده جه نگان، که عه قل نایبیرئ و نایسه لیتتی).

له دوا ی نه م هه موو به لگانه ی که هیتا مانه و ده، ده بیت میژوو، چی بلتیت

۱- بروهانه رۆشنبیری نوئی، ژماره (۱۱۴) ی سالی ۱۹۸۷ ل. ۱۱۰-۱۱۱.

ددرباره‌ی نازایی و جوامیتری نیم ختله؟ نایا نهمانه گشتی نه‌به‌ردی و جوامیتری کورد پیشان نادهن دژی هیتزی داگیرکردن؟ نایا نیم نازایی و شاسواریه به نمونه‌یهک دانانژی له به‌جهرگی و کۆل نه‌ده‌ری و بوتری نیم گه‌له؟ نایا نهمانه ههموو به‌شیک نین له میژووی پر شانازی نیم میلله‌ته ره‌سمن و دیرینه؟^۱ له‌کاتی نیم گه‌رانه‌وه‌یه‌دا (که‌ریم به‌گ) له‌تمه‌نی لاوتیتی و ههرزه‌کاریدا بووه. به‌هژی نازایه‌تی و لیته‌اتوویی ناوی له‌گه‌ل سه‌رۆکه‌کانی ههمه‌وه‌ندا هاتووه وهک له‌رۆژنامه‌ی رووناکی نامه‌ژی پی داوه (که له‌پیشتر باسمان کرد). له‌کاتی‌کدا وهک سه‌رۆکه‌کی خاوه‌ن نه‌زموون و جهره‌زه که‌وتۆته پیش هۆزه‌که‌ی و هه‌ولی گه‌رانه‌وه‌ی داوه سه‌رکه‌وتوو‌بووه.

د. حامد ده‌لی (سه‌رۆکه‌کانی ههمه‌وه‌ند له‌سه‌ر بیروباوه‌ری خۆیان مانه‌وه و به‌هیچ شیشه‌یه‌ک رازی نه‌بوون له‌گه‌ل کۆمه‌لگای نوێدا بگونجیتن، بۆیه نه‌ویه‌ش‌ه‌یان که مابوونه‌وه، (نه‌حمه‌د راسم پاشا) ناچار بوو سالی ۱۸۹۳ حکومه‌تی عوسمانی رازی یکات که نیم کوردانه بگه‌رینه‌وه (نزمیر). بی گومان هژی یه‌که‌می سه‌رنه‌که‌وتنی پیلانی نیسته‌جیتکردنی نیم کوردانه ده‌گه‌رینه‌وه بۆ خۆشه‌ویستی و سۆزی کورده‌کان بۆ ولاتی کوردستان.

له‌م رووه‌ش‌ه‌وه، زۆر هه‌ول و ته‌قه‌لا درا بۆ نه‌وه‌ی سۆزی کورده‌کان کپ بکرتیت و نیم هه‌وله‌ی راگوتستنه‌وه‌ی کورده سه‌رکه‌شه‌کان - که‌به‌رده‌وام له‌کیشه‌و به‌ره‌نگاریدا بوون له‌گه‌ل رۆژمه‌دا نه‌تۆته‌وه و له‌ناونه‌جیت، نیمه‌یه‌که‌م پیلان نه‌بوو که له‌سه‌رده‌می حکومه‌تی (نه‌حمه‌د راسم پاشا) نه‌نجام‌بدریت. نه‌گه‌ر چی پیلانی نیسته‌جیتکردنی کورده‌کان له (سرت) سه‌ری نه‌گرت، چونکه ناوچه‌که ده‌شت و بیابانه‌و کورده‌کان له‌گه‌ل ژبانی کیتوو شاخ راهاتوون، که‌چی هه‌ولی نیسته‌جیتکردنیان له (الجبل الاخضر) یش له (به‌رقه) دا دیسان سه‌رنه‌که‌وت، ههرچه‌نده سه‌روشتی (الجبل الاخضر) زۆر به سه‌روشتی کوردستان ده‌جیت.

۱- د. فوناد همه خورشید، کۆفاری په‌نگین، ژماره (۸۴)، سالی ۱۹۹۵.

کوردەکان ملکەچی هیچ زۆلم و ستمەتیک نابن، بۆەش گشت پیلانەکانی نیشته‌جێکردنیان بەفەرۆ چوو بەرامبەر بەسورویون و داکوکییان و بەرامبەر بە خوشەووستیی ولاتەکه‌یان و بەرگریی بێ وینه و بەرەنگاری دەسه‌لاتداری عوسمانی و غەیره عوسمانی، هەرکاتی که ویستویانە سەرکوتیان بکەن»^۱.

(ئەحمەد راسم پاشا) ناچار بوو سالی ۱۸۹۳ز حکومەتی عوسمانی رازی بکات که ئەم کوردانە بگەڕێننەوه (ئزمیر). وەک د.حامد. ناماژدی بێ داوه، هەموو سەرچاوەکان دەلتین (هەمەوێندەکان توانییان لە سالی ۱۸۹۶ لە لیبیا بە پێی بە بیابانەکاندا بگەڕێننەوه کوردستان) وەک باسمان کرد. (ن.دەمۆن: یش هەر هەمان بۆچوونی هەیه»^۲.

هەر وه‌ها (میجەرستۆن) یش دەرباره‌ی چۆنیتیی ئەم گەڕانە و یدیه باس ئەکات که دەلتی: (تورکه‌کان هەندیک لە ناغاکانیان بەخۆیان و مال و مندالەوه‌ نه‌فییان ئەکات بۆ «طرابلس» لە ئەفریقایاوه‌ چۆن شەش مانگ بە رێگه‌وه‌ ببون لە پاشا خۆیان رزگار کردوه‌ بەچەته‌یه‌تی هاتوونەوه‌)»^۳ لەگەڵ ئەوه‌شدا هەمەوێندەکان خۆیان بەشانا‌زاییه‌وه‌ باسی (بەنغازی) و هاروواجیی خۆیان لەوێ ئەکەن»^۴.

بەرتێر کاک که‌ریم ناغا دەلتی: (لە ۷۵٪ هەمەوێندەکان لە لیبیا و جزائیر و تونس و میسر و یەمەن و جزیره‌کانی دەریای سەپیی ناوه‌راست بەچەکه‌وه‌ گەیشتبوونەوه‌ کوردستانی عێراق).

هێزێکی گه‌وره‌یان پێکه‌یتناو رێگای هاتوچۆی نێوان سلێمانی و که‌رکوکیان گرت داویان لە عوسمانییەکان کرد که‌ته‌واوی خێزانه‌ نه‌فی کراوه‌ هەمەوێندەکان

۱- د. حامد محمود عیسی، المشکلة الكردية، ص ۲۴-۲۵.

۲- ادەمۆندز، دەلتی: گەڕانەوه‌ی جەنگاومرەکان بەژن و مندالەکانیانەوه‌ لە باکووری ئەفریقا بۆ بازیان لە سالی ۱۸۹۶دا بوو، واتە حەوت سال دوا‌ی ناواری، ئەمەش بە که‌ورمترین داستان لە میژووی خێله‌کیی کورد دەژمێردریت. کورد و ترک و عرب، ل ۴۴.

۳- کۆفاری که‌لاویژ، ژماره‌ ۴ سالی ۶، نیسان ۱۹۴۵ ل ۱۴-۱۵.

۴- دیوانی فەقێ قادر هەمەوێند، ل ۴۴.

بگه‌ریتنهوه بۆ کوردستان*^۱.

د. فوناد حه‌مه خورشید ده‌لێ (که کاتێ هه‌مه‌وه‌نده‌کان گه‌یشتنه‌وه بازیان، نه‌وه هه‌مه‌وه‌ندانێ که له‌زه‌هاو ما‌بوونه‌وه له‌جیتی خۆیان نه‌جوو‌لابوون، هاتن به‌پیریانه‌وه تێکه‌ڵ به‌یه‌کتر بوونه‌وه و تێکه‌را که‌وتنه‌وه کارکردن بۆ گه‌رانه‌وه‌ی نه‌وه به‌ش‌ه‌یان که دوور‌خرا‌بووه‌وه بۆ نه‌ده‌نه، سه‌ره‌تا (۱۵۰) سواری هه‌مه‌وه‌نده له‌دوور‌خراوه‌کان توانییان له‌نه‌ده‌نه هه‌لبێتن، به‌لام عوسمانیه‌کان دوا‌یان که‌وتن و رێیان پێ گرتن و پێش‌نیازیان کرد، که له «حه‌له‌ب» یان دێرزۆر ب‌مێننه‌وه و نیشه‌جێ ب‌بن، هه‌مه‌وه‌نده‌کان نه‌مه‌یان ره‌ت کرده‌وه و رازی نه‌بوون و له‌سه‌ر پ‌و‌یشتنه‌که‌یان به‌رده‌وام بوون، هه‌تا گه‌یشته‌وه بازیان. له‌بازیان‌ه‌وه هه‌مه‌وه‌نده‌کان چوارسه‌د سواری نازاو نه‌به‌ردیان نارد بۆ (مووسڵ) و دا‌وایان له والی (مووسڵ) کرد، که هه‌مه‌وه‌نده‌کانی (نه‌ده‌نه) نازاد ب‌کات، تا بگه‌ریتنه‌وه بۆ ولاتی خۆیان. هه‌ره‌شه‌شیان له والی کرد که نه‌گه‌ر ب‌یتو نه‌مه نه‌کا، ناچارده‌بین به‌چه‌ک تۆله‌ی خۆمان ب‌که‌ینه‌وه و بیان ه‌تینه‌وه، له‌نه‌نجامدا عوسمانیه‌کان سه‌ریان بۆ دا‌خ‌وازی هه‌مه‌وه‌نده‌کان دا‌ه‌واند، دوور‌خراوه‌کانیان له‌سه‌ر حسابی تابه‌تی خۆیان گه‌راند‌ه‌وه بۆ بازیان، ئا به‌م جو‌زه خ‌یله‌که له‌بازیان یه‌کی گرت‌ه‌وه)*^۲.

نه‌فیکردن و گه‌رانه‌وه‌ی نه‌م هۆزه بۆ کوردستان پاش ب‌رینی هه‌زاران کیلۆمه‌تر به‌سواری و به‌پێ و به‌ده‌ریادا که ما‌وه‌ی چه‌ند مانگیکی خایاند‌ووه پێش زیاتر له سه‌د سال به‌ر له نیشه‌تا روویدا‌وه. ته‌نانه‌ت له‌ژێر مه‌ترسیی گرتن و کوشتن و ون بوون و برسیتی و تونیه‌تیدا ده‌توانم ب‌لێم که‌سانیکی زۆر له‌م هۆزه له‌غه‌ریبی و

۱- کۆفاری تایم، ژمه‌ره ۷، سالی ۱۹۹۸، ۲۷.

- مام‌وستا محه‌مه‌د نه‌مین زه‌کی ناما‌ژه‌ی به‌مانه‌وه‌ی نزیکه‌ی سی سوار کرد‌ووه که له‌زه‌هاو ما‌ونه‌ت‌ه‌وه، تاریخ السليمانية، ۱۹۵۷.

۲- فوناد حه‌مه خورشید، رهنگین، ژمه‌ره ۸۴، سالی ۱۹۹۵، ۷.

له پرتگادا مردوون و هه رله ویش نیشراون، یان په کیان که وتوهو به جی ماون یا له هژده که یان داپراون و چاره نووسیان دیارنیه.

همه مه ونده کان تا نیستاش باسی داستان و نازابه تیی باوک و باپیرانیان له باکووری نه فیه رقییادا ده کهن، که چۆن گه رانه ته وه کوردستان له سالی ۱۸۹۶زدا.

پیتوسته رۆلی نه ستیره ناسه کانی همه مه وند له م قوناغه دا له بیر نه کتیت که به راستی دهوری کاریگه ریان بووه له گه رانه وهی همه مه ونده کان له باکووری نه فرقیاووه بۆ کوردستان له ماوهی نهو شش مانگهی که به پرتگه وه بوون بۆ ولاتی خویان. ده گتیره نه وه له رۆیشتنی همه مه ونده کان به رۆژ زۆرجار پرتگیان هه له کردوووه وه ستاون نه یان توانیوه برۆن چاوه پتی نه وه یان کردوووه که شهو دابتی. به شهو نهو نه ستیره ناسانه یه کسه ر ناراسته ی ولاتی خویان زانیوه به ولایه دا رۆیشتون. که وتونه ته وه سه ر پرتگای خویان، به لام زۆرجار که نزیک گوندیک یان شاریک بوونه نه وه بۆته هۆی تاخیر بوونیان له و پرتگایه دا^۱.

پاش گه رانه وه بۆ کوردستان قسوناغی تازه له به شداری هۆزی همه مه وند له بزوتته وهی هه ست به نه ته وابه تی میلیله تی کورد ده ست پتی ده کات.

۱- ن. ف. همه وندی.

بەشى سىيەم

شۆرىسى ھۆزى ھەمەوھەند ۱۹۰۸

شۆرشى ھۆزى ھەممەۋەند لە ۱۹۰۸

گومانى تىيانىيە كە لە سەدەكانى پاپروددا، دەولەتى عوسمانى و داروددەستەكەى لەوالى و جەندرمەكانى زولم و زۆردارىيان لەخەلكى كوردستان كروودە، نەویش بەوەرگرتنى باج و سەرانبەى زۆر و ناكۆكى خستنه ناو ھۆزە بەتواناكانى و نەزىت و ئاستەنگ لەبەردەم خەلكى كوردستان. لەو نىوانەشدا ھۆزى ھەممەۋەند شۆرتن پەنجەى ديار بوود.

نەودى جىنى باسەو ودرچەرخانىكى نوتىيە لەمىژووى ناوچەكەو ولاتانى ژىر دەسەلاتى دەولەتى عوسمانى، ھاتنى توركە (ئىتتھادىيەكان) ە بۆ سەر حوكم و كوودەتاكەى سالى (۱۹۰۸) يە بەسەر سولتان عەبدوولخەمىدى دووم. ئەم كوودەتايە بەتەنيا گۆرانكارى نەبوو لەبەرتۆەبردن و حوكمكردن، بەلكو كوودەتايەكى ناسيۆنالىستەكان بوو. لە ئەنجامدا بارتىكى گرانى واى ھىنا بەسەر دەولەتى عوسمانى كە لە رەگ و رىشەو ھەلىتەكاندو گىيانى بەرەنگارى و رزگاربخوازىي لەناو ھەموو نەتەۋەكانى ژىر دەسەلاتىدا لەكاردانەو ھى توركچىتى گەشەى كرد و پەردى سەند.

لەسلىمانى و دەوروبەرى بەتايىبەتى و كوردستانى باشوور بەگشتى بنەمالەى شىخ سەعیدى حەفیدزادە جىتگەى رىزوقەدرى بەرزبوون. كاتى خۆى سولتان عەبدوولخەمىد لەدواى شىخ سەعیدى نارد، نەویش چوو ەستەمبۆل و سولتان زۆر رىزى لى گرت و ديارى و دەسەلاتى بىن داو رايىسپارد بەناوى نەووە بەگەرتتەو ەسلىمانى و خزمەت بەگەل و ولاتەكەى خۆى بكات^۱."

۱- ميجرسون، رحلة متكررة الى بلاد ما بين النهرين و كوردستان، ل ۲۳۵-۲۵۰.

له‌دوای هاتنه سهر حوکمی حیزی (نیتحدادو تهره‌دقی^{۹۱})، نهو نیتحدادیانه‌ی که له‌سهر بنه‌مای ره‌گه‌زه‌رستی و تورک‌چیتی دامه‌زراپوون، که‌وته سیاسه‌تی به‌تورک کردن و دژایه‌تی کردنی هه‌موو جوولانه‌وه‌یه‌کی زگاربخوازی میلله‌تانی ژئیرده‌سه‌لاتیان به‌گشتی و میلله‌تی کوورد به‌تایسه‌تی. نه‌مه‌ش کاردانه‌وه‌یه‌کی به‌هیزی دروست کردو له‌هه‌موولابه‌ک شو‌رش و راپه‌رین سهریبه‌لدا.

پاش به‌سهرچوونی رۆژگاری تال و پر له‌میحنه‌تی سه‌ده‌کانی راپه‌ردوو له‌نازارو نه‌بوونی و ناواری و نه‌فیکردن له‌سهره‌تای نه‌م سه‌ده‌یه، هۆزی هه‌مه‌وند کۆلی نه‌دا به‌رامبه‌ر عوسمانیه‌کان به‌لکو سواره‌نازاو به‌هه‌لمه‌ته‌کانی نه‌م هۆزه‌له‌ژئیر سهرکردایه‌تی که‌ریم به‌گ کۆبوونه‌وه، سهرقالی دۆزینه‌وه‌ی رینگاچاره‌یه‌ک بوون بۆ به‌ره‌لستی کردن له‌زولم و زۆری ده‌وله‌تی عوسمانی و خو‌رتیک‌خستق و ته‌بایی و یه‌ک ریزی بۆ هه‌لگیرساندن نالای شو‌رش له‌نه‌جمادا سالی ۱۹۰۸ (م. س لازاریف) ده‌لتی له‌تشرینی یه‌که‌می سالی ۱۹۰۸، راپه‌رینی گه‌وره‌ی کوورد له‌عیتراقیش ده‌ستی پێ کرد. خیتلی هه‌مه‌وند که‌له‌نیوان به‌غدادو که‌رکووکدا نه‌ژیان، نالای راپه‌رینیان به‌رزکرده‌وه. زیتباری و بارزانیه‌کانیش پشتگیرییان کسرد^{۹۲}. راپه‌رینی هه‌مه‌وه‌ند نه‌ک هه‌ر ره‌نگدانه‌وه‌و کاریه‌گریه‌که‌ی له‌لای میژوونووسانی لای خو‌مان دیاره، به‌لکو سهرنجی

۱- نیتحدادو تهره‌قی، ده‌سته‌یه‌کی ناسیونالیستی و له‌ژئیر کاریه‌گری فیکری ئه‌وروپی له‌سالی ۱۸۸۹ دایانمه‌زاند له‌چوارکس پیکهاتبوون که‌دووانیان کوورد بوون (نيسحاق سکوتی و عه‌بدوللا جه‌ودمت) بۆ دژایه‌تی سولتان عه‌بدولحه‌مید و ورده‌ورده‌که‌شه‌یان کرد تا له‌سالی ۱۹۰۸ به‌ده‌ستووریک سولتانان یابه‌ندکرد به‌تیروانین و بیری خو‌یان. له‌سالی ۱۹۰۸-۱۹۰۹ سولتان عه‌بدولحه‌مید له‌به‌ر زه‌برو کوشاری نه‌وان ده‌ستی له‌کارکیشایه‌وه. نیتحدادو تهره‌قی که‌وته‌نه‌چاندنی نۆوی تورک‌چیتی و دووبه‌ره‌کی نانه‌وه له‌ناو میلله‌تانی ژئیر ده‌سه‌لاتی ده‌وله‌تی عوسمانی.

۲- لازاریف: کیش‌هی کوورد ۱۸۹۶-۱۹۱۷، به‌شی یه‌که‌م، ل ۲۳۱. و: دوکتۆر کاویس قه‌فتان.

روژ هه لاتناسه کانیشی راکیشاوه و به گرنگییه وه باسیان کردوه، پالپشتیتی
زبیری و بارزانی و هۆز و خیتله کانی ترو پیتشه وایه تی همه وه مند خوی له خۆیدا
گرنگیی تاییه تی هه یه.

ههروه ها میژرو نووس محمه ده نهمین زه کی^۱ باسی نه وه ی کردوه که هۆزی
هه مه وه مند له سالی (۱۹۰۸ ز- ۱۳۲۶ ک) روژی شه هید کردنی شیخ سه عید،
ژبانی نه و ناوچه به یان تیکدا. چهند مانگیک ریگای هاتوچوی نیتوان سلیمانی
و کهرکوکیان داخست و بنکه ی پۆلیسی قهره داغیان گرت.

له هاوینی سالی ۱۹۰۹ چهند قافلله به کی چه کرداری و فهوجیکی (۲۵۰)
نه فهری له شاری چه مچه مال خۆیان ناماده کرد که رووه سلیمانی برون که زیاتر
له (۱۰۰) سه د تفهنگی (ماوزه ر) و کۆمه لتی کهل و په لی تریان پین بوو.

(۱۷۰) سواره و پیا ده ی هه مه وه مند^۲ له نزیک بازیان رتییان گرت له و قافلله
سه ریازییه. پاش شه رتیکی چاره که سه عاتی هۆزی هه مه وه مند توانییان دوو
نه فه سری په دارو هه ندی سه ریاز بکوژن و هه موو فه وجه که به دیل بگرن. پاشان
چه کیان کردن و هه رچی کهل و په ل و هیسترو چه کتیک که پتییان بوو لیتیان
سه ندن، پاش نه وه به سه لتی نازادیان کردن و به ره و کهرکووک گه رانه وه.

هه ر له و کاتانه دا (۳۵۰۰) سه هه زارو پینچ سه د سه ریازی تریان له
چه مچه مال کۆکرده وه ناماده کران بۆ هیرش کردن که سه مانگ خه ریکی
خۆنا ماده کردن بوون. به لام هه مه وه منده کان شه و تک هیرش ده که نه سه ریان له
چه مچه مال پاش شه رتیکی سه خت هه مه وه منده کان توانییان لای ناواییان لێ بگرن
و چهندین سه ریازیان لێ به دیل بگرن و به ره و پیتش بچن تا نه و هیتزه
گه رانه وه^۳. پاش نه وه ی نه و شه ره چهند مانگیک به سه ریدا تیه په ری،

۱- تاریخ سلیمانیه وانحانها، ۱۹۵۷-۱۹۷.

۲- نه و سه لته به سالی (ماوزه ر) ناوی ده بریت له ناو هه مه وه مند، چونکه چه کی زوریان
ده سه که وتوه که هه مووی تفهنگی (ماوزه ر) بووه.

۳- میجه سه سۆن ده لی: نه و سه رکه وتنه شاعیریک ناوی نه زانراوه و توو به تی نه وه ناگه هه ر له
دوره وه برونه رووناکییه که ی و نزیکه نه که می و مکوو په پوله به خۆت نه که میت ده تهرزینی.

تورکه‌کان له‌شاری چه‌مچه‌مال دووباره زیاتر له (۸۰۰۰) هه‌شت هه‌زار سه‌ریازیان کۆتۆکرده‌وه بۆ شه‌رکردن له‌گه‌ڵ (۲۵۰) دووسه‌دو په‌نجایا که‌س له هه‌مه‌وه‌ند^۱. حکومه‌تی عوسمانی و ئیترانی به‌ته‌واوی ئالۆز بووبوون. هیچ رتییه‌ک نه‌مسابوو بیگرنه‌به‌ر بۆ له‌ناو‌بردنی هه‌مه‌وه‌ند که رتیکه‌که‌وتوون. سه‌رکرده‌یه‌کی تازه هاته‌ شاری چه‌مچه‌مال بۆ نه‌وه‌ی سه‌رکرده‌یه‌ی ئه‌و هه‌تزه‌ گه‌وره‌یه‌ بکات که ناماده‌که‌رابوو بۆ هه‌ترش‌بێردن بۆ سه‌ر هه‌مه‌وه‌نده‌کان. هه‌مه‌وه‌نده‌کان هیچ وه‌لامیکیان نه‌بوو تا هه‌تزه‌که ده‌ستی کرد به‌ رو‌یشتن. هه‌تزه‌که که گه‌یشته‌ بازیان هه‌مه‌وه‌نده‌کان مال و منداله‌کانیان نارد بۆ زه‌هاو. که ئه‌م کاره سه‌ریازییه له‌ نابی سالی ۱۹۰۹ز ده‌ستی پێتکرد هه‌تزی تورک ده‌ستی کرد به‌کاری سه‌ریازی خۆی له‌ناوچه‌که‌داو په‌لاماری عه‌شیره‌تی شوان و چه‌ند تیره‌یه‌کی تریان دا که به (ناژاوچه‌ی) له‌قه‌لمه‌م درابوون.

هه‌مه‌وه‌نده‌کان له‌زه‌هاو مانه‌وه تا سالی ۱۹۱۰ز له‌گه‌ڵ نازم پاشای والییه‌ی به‌غدا رتیکه‌که‌وتن و دووباره‌گه‌رانه‌وه بۆ بازیان.

هه‌مه‌وه‌نده‌کان خۆیان به‌دۆستی نزیکه‌ی بنه‌ماله‌ی شیخ مه‌حموود ده‌زانی و کاتی خۆی شیخ سه‌عیدی باوکی شیخ مه‌حموود له‌گه‌رمه‌ی ناژاووه کێشه له‌ سلیمانی و له‌وکاته‌ی سولتان عه‌بدو‌لحه‌مید شیخ سه‌عیدی به‌نو‌تینه‌ری خۆی دانا‌بوو، ئه‌ویش په‌ستی به هه‌مه‌وه‌نده‌کان ده‌به‌ست و چه‌ند جار دا‌وای له‌ که‌ریم به‌گ سه‌رۆکی هه‌مه‌وه‌ند کرد که ناسایشی سلیمانی له‌ده‌ست درێژی نه‌ملاونه‌ولا بۆ بیاریزن^۲.

۱- پروانه: رحلة متکر الی بلاد ما بین النهرین و کوردستان، ترجمه: فؤاد جمیل ل. ۲۳۰.

۲- فؤاد حه‌مه خورشید الشانر الکوردیه، ل. ۱۰۲.

به شه‌هیدکردنی شیخ سه‌عیید و کوره‌که‌ی له (موسول)، همه‌وه‌نده‌کان له‌هه‌سووان زیاتر بهم هه‌واله شله‌مژان و یه‌کسه‌ر رنگه‌ی نیوان سلیمان و که‌رکوکیان کۆنترۆل کرد، مامۆستا رفیق حلمی له‌م باره‌وه ده‌لێ (عه‌شیره‌تی

عه‌شیره‌تی همه‌وه‌نده له‌گه‌ڵ نازم پاشا له به‌غدا سالی ۱۹۱۰ زایینی

نازاو به‌جهرگی (هه‌مه‌وه‌نده) خه‌ریکی نه‌وه‌بوون که شوێشیک بنێنه‌وه^۱. هه‌ر له‌گه‌رمه‌ی کێشه‌ی موسول، شیخ مه‌حموود له‌مالی مه‌حموود خدری هه‌مه‌وه‌نده دالده‌ ده‌دری که نه‌وکاته یوزباشی بووه له‌لای تورکه‌کان له موسول.

۱- رفیق حلمی، یادداشت، به‌رگی په‌که‌م، له ۴.

که ریم بهی له ساله‌کانی شه‌ری یه‌که‌می جیهانیدا

که نینگلیزه‌کان به سه‌رۆکایه‌تیی ژهنه‌رال (مۆد) شاری به‌سره‌یان داگیرکرد
تورکه‌کانی عیراق به‌همه‌مولایه‌که‌دا به‌ناوی (غه‌زا) و (جیهاد) که‌وته‌ هاندانی
هۆزی عاره‌ب و کورد دژی (نینگلیزه‌کان) و توانییان به‌و رتگایه‌ هستی
زۆرکه‌س بجوولتین که به‌جۆشه‌وه دایانه پال هتزه سه‌ربازیه‌که‌ی تورک به‌ نیازی
وه‌ستاندنی هتیشی له‌شکری نینگلیز.

مامۆستا ره‌فیق حلمی ده‌لتی: (هه‌زار سواره‌ی کورد له‌ژێر سه‌رکرده‌یه‌تیی شیخ
مه‌حموددا له‌و شه‌رده‌دا به‌شداربوون) «^۱». له‌نزیک شاری (ناسریه) بۆ کۆمه‌کی
تورک کۆبوونه‌وه. له‌ نیسانی ۱۹۱۵دا له‌شوعیبه‌ له‌شه‌رتیکی سێ رۆژیدا تورک
شکاو له‌و شه‌رده‌دا زیاتر له‌ دووه‌زارو پینج سه‌د که‌سیان لێ کۆژراو بریندار کران
و هه‌شت سه‌دیشیان لێ به‌دیل گیران، جگه‌ له‌هه‌ندیک چه‌ک و جبه‌خانه‌ش که
دایان به‌ده‌سته‌وه. له‌ ئه‌نجامی ئه‌م شکاندنه‌ سه‌رکرده‌ی له‌شکری تورک (سلیمان
به‌گی عه‌سکه‌ری) خۆی کوشت. زبانی نینگلیز له‌م شه‌رده‌دا ده‌گه‌یشه‌ ده‌ورو به‌ری
۱۲۵۰ که‌ستیک، هه‌لتۆستی پر له‌ رق گومانی بێ جیتی ئه‌فسه‌رانی تورک
جده‌نگاوه‌رانی عه‌ره‌ب و کوردیان ناچارکرد مه‌یدان به‌جێ به‌یتلن و به‌گه‌رتنه‌وه
سنوره‌کانی خۆیان، هه‌رچه‌ند له‌شه‌ری شوعیبه‌دا درتخییان له‌گیان فیداکاری
نه‌کرد^۲.

هه‌روه‌ها د. که‌مال مه‌زه‌هر ده‌لتی: به‌شی هه‌ره‌زۆری ئه‌و سێ هه‌زار کورده‌ی که

۱- ره‌فیق حلمی، سه‌رچاوه‌ی پیشوو، ل ۴۹-۵۰.

۲- د. که‌مال مه‌زه‌هر، کوردستان له‌ساله‌کانی شه‌ری یه‌که‌می جیهانیدا، ل ۶۵-۶۶.

چوونه شه‌ری نینگلیز بریتی بوون له لایه‌نگرانی شیخ مه‌حموود و کورگه‌لی داوده و دهلۆۆ زه‌نگنه و هممه‌وه‌ندو جافی دهوروبه‌ری که‌لار^۱.

له سالی ۱۹۱۶ز رووسیای قه‌یسه‌ری له‌دوای داگیرکردنی به‌شیتیکی کوردستانی ئیران به‌ردو ناوچه‌کانی شاره‌زوور و شاریاژیر پیتشه‌وی کرد، هیتی عه‌شایه‌ری کوردستان که‌وته خۆ بۆ به‌ریه‌رچدانه‌وی رووسه‌کان.

سوپیای رووس له‌ ماوه‌تی شاریاژیر و پیتنجوتین به‌ توپ باران و کاولکردن زیانی زۆریان له‌خه‌لکی ناوچه‌که‌ دا، ژن و مندالی بی‌ تاوانی زۆریان کوشت.

سواره‌ی هممه‌وه‌ند به‌هیتیکی سه‌د و په‌نجا سواره‌وه به‌شدارییان له‌و شه‌ره کردو له‌ سه‌نگه‌ری پیتشه‌وه‌ی به‌ره‌نگاریدا بوون له‌دژی رووسه‌کان^۲.

رووسه‌کان زیانی زۆریان به‌خه‌لکی ناوچه‌که‌ گیاند و توپ بارانی خه‌ست و چر بۆ سه‌ر (ماوه‌ت)^۳ و دهوروبه‌ری ده‌ستی پێ کرد. هه‌تا (نه‌ریمان که‌لی) هممه‌وه‌ند پیتشینیاری هیتیشی سواره‌ی هممه‌وه‌ندی کرد بۆ گرتنی توپخانه‌ی رووسه‌کان و لاچوونی نه‌و فشاره‌ ترسناکه‌. به‌هیتیش بردنیان توانییان ده‌ستبگرن به‌سه‌ر توپخانه‌که‌داو به‌ سه‌ شه‌یده‌وه‌ نازادانه‌ گه‌رانه‌وه‌ ناوچه‌که‌.

له‌م شه‌رده‌دا رووس له‌ به‌رانبه‌ر هیتیشی له‌شکری کووردو هممه‌وه‌نده‌کان شکان و ده‌ستکه‌وتی زۆر له‌ چه‌ک و ته‌قه‌مه‌نی که‌وته ده‌ستی هممه‌وه‌نده‌کان^۴.

۱- د. که‌مال مه‌زه‌هر، گۆفاری روشنبیری، ژماره‌ ۱۲۵، سالی ۱۹۹۰.

۲- نووسه‌ر؛ له‌خه‌لکی ناوچه‌که‌ وه‌ر مگرتوه‌.

۳- ماوه‌ت، ناحیه‌یه‌که‌ ده‌که‌وتنه‌ رۆژه‌لاتی سلیمانی.

۴- نه‌م زانیارییه‌مان له‌کاک فاتیح حاجی قاره‌مان وه‌رگرتوه‌ که‌ له‌ ژياندا ماوه‌و نویش له‌باوکی وه‌ریگرتوه‌.

بەشى چوارەم

كەرىم بەگ، درىزەدان بە شۆرش
دەزى ئىنگلىزەكان

که‌ریم به‌گ و دریتزه‌دان به شۆرش دزی ئینگلیزه‌کان

باری سیاسی سلیمان‌ی له‌کاتی هاتنی ئینگلیز

داگیرکردنی عێراق به‌گشتی و کوردستانی باشوور به‌تایبه‌تی له‌کۆتایی مانگی نابی ۱۹۱۴ز تا کۆتایی مانگی تشرینی یه‌که‌می ۱۹۱۸ز باری نارامی ناوچه‌که‌ی به‌ته‌واوی هه‌ژاند و کۆمه‌له‌ به‌رنه‌نجامه‌تیکه‌ی ترسناکی له‌گه‌ڵ خۆیدا هه‌تاو ره‌وتی مێژووی سیاسی ناوچه‌که‌ی به‌ته‌واوی به‌ره‌و واقیعه‌تیکه‌ی ترسناک برد.

له‌ سه‌ره‌تای سالی ۱۹۱۸ز تا مانگی تشرینی یه‌که‌م به‌ریتانیا سه‌رقالی ناوچه‌ کوردنشینه‌کان بوو، له‌ ۳۰ی ئه‌و مانگه‌ ناگره‌سه‌ستی (موندرس) له‌نێوان هه‌تزی به‌ریتانیا و تورکیای نیه‌تیه‌حادی راگه‌یه‌نرا. به‌لام له‌به‌ر ئه‌وه‌ی ئینگلیزه‌کان له‌دوای ناگر به‌ست مووسلیان گرتبوو بۆیه‌ سوپای (۶) له‌سوپای عوسمانیه‌یه‌کان ناگاداری سوپای ئینگلیزی کرد که مووسل به‌جێ به‌یتلێ، گوایه‌ له‌ دوای ناگر به‌ست سنووری به‌زاندووه. به‌ریتانیه‌یه‌کان نه‌ک مووسل به‌لکو بۆ ماوه‌یه‌ک هه‌ولیه‌ر و که‌رکووکیشیشیان چۆل کرد، هه‌تا له‌ ۲۸ تشرینی دووهم دووباره‌ که‌رکوکیان داگیرکرده‌وه.

سلیمان‌ی و ده‌وروبه‌ری له‌م هه‌ترشه‌ی به‌ریتانیا، به‌هۆی ئه‌و په‌یوه‌ندییه‌ نه‌هه‌تیه‌یه‌ی نێوان شێخ مه‌حموود و ئینگلیزه‌کان به‌شێوه‌ی نامه‌گۆڕینه‌وه‌ زۆر سه‌لامه‌ت بوو. چونکه‌ شێخ مه‌حموود له‌نه‌نجامی بێتزاری له‌زولم و زۆرداری تورکه‌ نیه‌تیه‌حاده‌یه‌کان له‌گه‌ڵ ئینگلیزه‌کان رێکه‌وت که سلیمان‌ی داگیرنه‌که‌ن و ئه‌ویش رازی بێت له‌ژێر سه‌ره‌رشته‌ی حاکمی سیاسی به‌ریتانی حوکمی

ناوچه که بکات^۱.

به لام ههروه کو باسما ن کرد ئینگلیزه کان شاری که رکوکویان چۆن کردو دوباره لهشکری تورک گه پرایه وه ناو شاری که رکوکو. مامزستا ره فیک حلمی ده لئی (باسی نامه کهی «شیخ مه محمود» که به هۆی یه کیتک له گه وه کانی خه لکی که رکوکو که وه نیررا بو، نهگا به سه رهشکری تورکه کان. له سه رنامه راسپیری نه دا به «مسته فا بهگ» قایقما می سه ربا زی و سه رکرده ی لهشکری نورک له سلیمان ی. مسته فا بهگ به فیتل و به بیانووی هه ندی باس و ته گبیره وه «شیخ مه محمود» ی داوا کرده لای خو ی و دهس به جتی گرتی و له ژیر چاودتیری هتیزیک ی گه وه دا ناردیه «که رکوکو»^۲.

پاشان له دادگای عوسمانی حوکمی له سیداره دانی پتدرا. به لام (عه لی نیحسان پاشا) که له ته مموزی ۱۹۱۸ سه رکرایه تیی سوپای شه شی وه رگرتبو له شوین (خه لیل پاشا). شیخ مه محمودی هتیا یه مووسل دلی دایه وه هاوکاری باشی کردو له حوکمه که شی عه فوری کرد و ناردیه وه سلیمان ی و به لینی لی وه رگرت که پشتگیری عوسمانیه کان بکات له دژی حکوومه تی ئینگلیزو ههستی جه ماوه ری ناوچه کهش به لای عوسمانیه کان راکتشی، ههروه ها پاشماوه ی نهو سوپایه ی له سلیمان ی ده بیت ده خاته ژیر فه رمانده ی شیخ مه محمود وه.

له کاتی دوباره گه رانه وه ی ئینگلیزه کان بو که رکوکو شیخ مه محمود په یوه ندی به ئینگلیزه کانه وه ده کات و نامه یی خو ی ده رده بری که سلیمان ی

۱- عبدالمنعم غلامی، نورتنا فی شمال العراق ۱۹۱۹-۱۹۲۰، مطبعة شفیق بغداد، سنة ۱۹۶۶، ۹۱.

۲- ره فیک حلمی، یاداشت به شی یه کم، چاپخانه ی رۆشنبری و لاوان ۱۹۸۸، ۵۲.
-Loyalties Mesopotamia Volume 11 1919-1920 A personal Historical Record. By sir Arnold .T. Wilson, M.P.

تەسلىم بە ئىنگلىزەكان بىكا بەرامبەر بە ھەندى قەول و دەستكەوت. وەكو مامۆستا رەفيق حەلى، كە سكرتيرى تايپەتى شىخ مەحمود بوو، ئاگادارى گەتوگۆى شىخ مەحمود و مېجەر نۆئىل بوو لەو رۆژانەدا، لە ياداشتەكانيدا باسى كەردوو دەلى: (بەلام نامەى ئەمجارەى بە عىزەت تۆپچى (عىزەتى فاتە) و بە (نەحمەد فاتق= فايەقى) تاپۆدا راستەو راست ناردە (كفرى) بەرامبەر بەو نىمىتيازاتە كە بوۆ خۆى و بوۆ كورد بەشەرتى دانابوو ئىنگلىزەكانى داواكردە سلىمانى، ئىنگلىزەكان كە لە تەرتىباتى (عەلى ئىحسان پاشا) لەگەل شىخ مەحمود ئاگاداربوون ئەمەيان لى رانەئەپەرموو و بە تەمانەبوون كە تا كاتى خۆى نەيىت بىنە سلىمانىيەو لە بەرئەو ئەم نامەيە «شىخ مەحمود» يان پىن خۆش بوو و نارديان بوۆ (ويلسن). خۆشيان وەلامى (بەلەين) يان بوۆ ناردەو و داوايان لى كەرد كە چاوەروانى ئەمرى «ويلسن» ى حاكىمى عام بىكا) ^{۱*}.

بەم جۆرە زۆرەيە ھۆز و عەشايەرى سنوورى ناوچەكە كە پەيوەندييان پتەو بوو لەگەل شىخ مەحمود لەوكاتانەدا دەستەو دەستان وەستابوون و چاوەپرتى گۆرانكارى نوۆ بوون دەربارەى ناوچەكە.

پاشان ويلسن حاكىمى گەشتى بەرىتانىا فەرمان ئەدا بە (نۆئىل) كە ئەفسەرىكى شارەزاي باروودخى كوردستان بوو دەست بەجىت بچىت بەرەو سلىمانى گوندى (دارى كەلى) ^{۲*}. (نۆئىل) خۆى و ئەفسەرىكى ترى ئىنگلىز (مىجەر دانلىس) و دوكتۆرىتك و ئەندازيارىتك و ناشپەزىتك و ژمارەيەكى سەربازى لەگەل دەپى. وەكو مامۆستا رەفيق حەلى دەلى: (ئىنگلىزەكان لەسەرەتادا نەيانووست بىنە ناو ئەوان، ھىزىكىيان لەگەل خۆياندا نەھانى بوو) ^{۳*}. پىش ئەوئى ئىنگلىزەكان بگەنە ناو شارى سلىمانى، فەوجەكەى تورك ئەوئى كورد بوو و جلى كوردىي لەبەركرد و ئەوئى ترىشان كە كورد نەبوون

۱- رەفيق حەلى، ياداشت بەشى يەكەم، ل ۵۷-۵۹.

۲- دارى كەلى دىپەكى «شىخ مەحمود» لەناوچەى بازىان.

۳- رەفيق حەلى، ياداشت، ل ۵۹.

خویان شاردهوه و شلمژان.

پاش گه‌یشتنی (میجهر نوئیل) بۆ ناو شاری سلیمانی، له‌به‌رده‌م کۆیو‌نه‌وه‌یه‌کی جه‌ماوه‌ریدا شتیوازی نییاری و ده‌سه‌لات راده‌گه‌یه‌نیت، شیخ مه‌حموود حوکی ئه‌وه‌ی پتی سپی‌دررا که حکومه‌تیکی تایبه‌ت به‌ کورد له سلیمانی به‌ سه‌رۆ‌کایه‌تی خۆی دا‌به‌زرینیت. ئه‌ویش هه‌ر زوو ته‌شکیله‌ی وه‌زاری حکومه‌ته‌که‌ی را‌گه‌یاندا.

ماوه‌ی حکومه‌ته‌ی یه‌که‌م له (تشرینی دووه‌می ۱۹۱۸ تا مانگی مایسی ۱۹۱۹)ی خایاند، له‌سه‌ره‌تاوه تا مانگی نیایاری ۱۹۱۹ په‌یوه‌ندی نیوان

ئینگلیزه‌کان و حکومه‌ته‌ی شیخ مه‌حموود

ناسایی بوو، له‌و مانگه‌وه و به‌هاتنی

(میجهرسۆن)^۱ بۆ سلیمانی له‌جیاتنی

(میجهر نوئیل) وه‌کو حاکمی سیاسی

په‌یوه‌ندی نیوان ئینگلیزه‌کان و شیخ که‌وته

گرژی و ئینگلیزه‌کان له‌ شیخ که‌وته

بیانوو. ئه‌ویش لیتی قبوول نه‌کردن و شه‌ر

له‌نیوان کورد و ئینگلیزه‌ده‌ستی پتی کرد.

میجهرسۆن

۱- (میجهرسۆن) زمانی کوردیی باش ده‌زانی، بۆزیاتر ناشنا بوون له‌م باره‌وه‌ پروانه: کۆفاری نووسه‌ری نوێ، ژماره (۵) ئه‌یلوولی ۱۹۹۸ ل ۷۱ ۷۳ له‌نووسینی کاک که‌مال ئه‌سه‌د چه‌رمه‌گا، وتاری به‌ناوینیشانی، «میجهرسۆن کوردی زانیکی که‌م وینه‌ بووه».

په یوه نډیې بڼه ماله ی شیخ

به هوزی هم مه وند - هوه

پیتستر باسی په یوه نډیې شیخ مه محمود و که یم بهگ و پیاوه ناوداره کانی تری هوزی هم مه وندمان کرد، هر له کاتی شیخ سه عیدی باوکی شیخ مه محمود و کاتی شه پری شوعیتبه و شه پری رووس-هوه، ناودارانی نیم هوزه لهو پرژه سه ختانه دا هاوسه نگره ی شیخ مه محمود بوون.

که یم بهگی هم مه وند په یوه نډی و پاه نډیې به هلرتستی شیخ مه محمود زور به تین بووه، نیمه ش وای کردووه لهو کاتانه ی شیخ مه محمود په یوه نډیې له گه ل نینگلیزه کان باش بووه که نیلتزام به ناگر به سته وه بکات.

ماموستا رفیق حلمی ده لقی (به لام که پانه وه ی تورکه کان بز که رکوک بوو به هوزی تیکچوونی هم موو شتیک. «شیخ مه محمود» وه کو گیترا مسانه وه له سلیمان ی گیراو نیررایه که رکوک. گه لقی له وانیه ی که له ناردنی نامه که ی پیتشودا هاو بییری بوون خرانه به نډیخانه وه یا جهریمه کران. هه نډیکیشیان رایان کردو سلیمان ییان به جیهیتشت. هم مه وند ه کانی ش لهو پرژه وه له نینگلیزه کان هه لگه پانه وه و بوون به دورم نیان) «^۱». له کاتی دیارنه بوونی شیخ مه محمود هوزی هم مه وند دژایه تیبی نینگلیزه کانی کردووه و له کاتی په یوه نډیې شیخ مه محمود بز دووم جار به نینگلیزه وه به پیتی نه و جوړه ریکه وتنه که یم بهگ و هوزه که ی چاره یتیبی به رو بوومیتک بوونه بزگه لی کورد، له ناکامی نه و گفستوگتو و په یوه نډیانه ی شیخ و نینگلیز.

قایمکاری که یم بهگ له دهره نډی بازبان له وده ا نه بوو به یتلی نینگلیزه کان وا

۱- رفیق حلمی، یاداشت، به شی یه که م، ل ۵۵.

به‌سلامه‌تی تیپه‌رن بۆ سلیمانی و شاره‌زور. که می‌تجر (نوئیل) خۆی و چند نه‌فسه‌رو سه‌ریازیک به‌ناو ولاتی هه‌مه‌وه‌ندا چونه‌ته سلیمانی مامۆستا ره‌فیع حلمی باسی نه‌وه‌شی کردوه ده‌لێ (یه‌که‌م نوینه‌ری ئینگلیز له‌ کوردستان له‌ کفری) و چه‌مچه‌مال- دا هاته داری که‌لی) ^۱.

مامۆستا نه‌حمه‌د خواجه ده‌لێ (که می‌تجر هاته سلیمانی بارگه‌که‌ی ته‌نها ده‌ستیک پتخه‌ف بوو. رۆژی دوایی له‌به‌ر ده‌رگای سه‌رای حکومه‌تدا له‌پیش چاوی چند هه‌زاران دانیشتوانی شارو عه‌شایه‌ره‌کانی- وه‌کوو جاف و هه‌مه‌وه‌ند و پشه‌در، مه‌نگور، ناکۆ، بلباس، جه‌باری، زه‌نگنه، داوده، تاله‌بانی و عه‌شایه‌ره‌کانی تری سلیمانی چوه سه‌رکورییه‌ک، به‌زمانی فارسی گوئی:

به‌ناوی حکومه‌تی به‌ریتانیو حاکی عامی عیراقه‌وه قسه‌تان له‌گه‌ڵ نه‌که‌م:
(ئه‌وا له‌ یه‌خسیری رزگار بوون. ئیتر سه‌ره‌ست و نازادن. شیخ مه‌حموود
حوکمداری کوردستانه. له‌سه‌ره‌رمایشی حاکی عام له‌ به‌غدا ئه‌م مژده‌یه‌تان
نه‌ده‌می) ^۲. به‌م جوژه فه‌رمانی حوکمداری شیخ مه‌حموود له‌لایه‌ن به‌ریتانیاه
ده‌رچوو و می‌تجر (نوئیل) خۆی ناوی (حاکی سیاسی) لێنرا. ده‌ریاره‌ی
ته‌شکیلاتی وه‌زاره‌ته‌که‌ی شیخ مه‌حموود مامۆستا ره‌فیع حلمی ده‌لێ: (مانگی
(۱۵۰۰۰) روپیه بۆ حوکمدار بپایه‌وه. له‌ سلیمانیدا ته‌شکیلاتیکی وه‌کو
ته‌شکیلاته‌که‌ی پیشوو لیوا دامه‌زرا. «سه‌یید عومه‌ر»ی مامی شیخ مه‌حموود
کرا به‌ موته‌سه‌ریف و حاجی سه‌یید حه‌سه‌ن مامی دووه‌می بوو به‌ (حاکم) یا
(ره‌نێسی شه‌رع). شیخ قادری براشی بوو به‌ (سه‌رداری له‌شکر). سه‌یید عه‌لی
(بسم الله) اش به‌ش نه‌کراو بوو بوو به‌ (قۆمیسه‌ر).

به‌م جوژه به‌شی زۆریه‌ی خۆم و که‌س و کاری حوکمدار و ده‌سته‌و دائره‌ی
شیخان هه‌ریه‌که به‌جوژتیک و به‌پیتی حال، کارتیک یا مه‌واجبه‌تکیان بۆ

۱- ره‌فیع حلمی، یاداشت، به‌شی یه‌که‌م، ل ۵۸.

۲- نه‌حمه‌د خواجه، (چیم دی)، به‌رگی یه‌که‌م، ل ۲۰-۲۱.

ریکخرابوو و دامه زرابوون)^{۱۰۱}. که ریم بهگ و مه محمود خان، دزلی و سه یید
 محمدهد جه باری له کاتی ته شکیلاته که ی حکومتی شیخ مه - موود هیج پله و
 پایه یه کیان نه ویست له بهر نیشوکاری هۆزه کانیان که ده سه لاتی بالا یان هه بووه
 له ناوچه که. به لام پشتگیری ته اواریان له حکومت ته که ی شیخ مه محمود کردوه.
 لیره دا به پیتویستم زانی به کورتی باسی نه و ناکوکیه ی موشیری حمده ی سلیمان
 و شیخ مه محمود به کم که موشیر ناغا له سه رچی له شیخ مه محمود دلی ره نجاوه.
 به لئی شیخ مه محمود هه موو خزم و که سوکاری خۆی هه ریه که به پله یه که له
 حکومت ته که ی دامه زرانوو بۆ موشیر ناغاش هیج، که به راستی موشیر ناغا
 یه کتی بووه له وانیه له هه موو ناخۆشی و تالیسه کدا له گه لیدا بووو رۆلینکی
 گرنگی هه بووه له ناوچه کدا، به تاییه تی به رامهر عوسمانیه کان و نینگلیزه کان.
 مام موشیر وتی: که ریم بهگی فه تاح بهگی هه مه وه ندو زۆری تر ناماده ی نه و
 کۆبوونه وه بوون. هه موو که سوکاری شیخ مه محمود پله و پایه ی نه فسه رو وه زیریان
 وه رگرت، له وانیه شیخ قادری برای مقه ده م قادر و خزمی وای هه بوو لووله ی
 تفه ننگ و ماوزه ری بارووت پیسی نه کردبوو. ته قه ی نه کردبوو، به لام بوو به
 میجهر و نۆفیسهر و وه زیر. منیش هیج، تووره بووم و وتم قوریان شیخ مه محمود
 نه مه ناحه قیسه و نه گهر و ابیت لهم رۆژه وه من له گه لت نیم له پشتی تفه ننگه وه
 نه بیت نامبینی. حه قی خۆم بوو من دوزمنی کورد نه بووم گونا هم به ملی شیخ
 مه محمود.

موشیر ناغا ده لئی: به په نجای سواری جه ریه زه ی هه مه وه ندوه بۆ سلیمانی چووم
 بۆ پشتگیری کردن له شیخ مه محمود. هه ر هه مه وه ند بوو دوا ی کوشتنی شیخ
 سه عیدی باوکی سالی ۱۹۰۸ یاخی بوون و نازاوه یان نایه وه له سلیمانیدا دژی
 عوسمانیه کان، داوای نازا کردنی شیخ مه محمودیان ده کرد له به ندیخانه. هه ر
 چاونه ترسی و شۆره سواریی نیه بوو نینگلیزی ناچار کرد بۆ داخوازی کورد مل
 که چ بکات و کورد بوو به حکومت و شیخ مه محمودیش بوو به حوکومداری
 کورد^{۱۰۲}.

۱- رفیق حلمی، یاداشت، به شی یه کم ل ۶۲.

۲- نازاد هه مه وندی، کۆفاری رهنگین، ژماره ۱۰۹، سالی ۱۹۹۸.

که‌ریم به‌گ

له شوړشی به‌که‌سی شیخ مه‌حموود-دا

کاتیک نینگلیزه‌کان له‌شیخ مه‌حموود که‌وته بیانوو، نه‌مه‌ش ناکوکیی دروست کردو شیخ مه‌حموود که‌وته په‌یو‌ندی کردن به‌سه‌رؤک هؤزه نریکه‌کانی خوځی، له‌پیشه‌وه‌یان که‌ریم به‌گی هم‌مه‌و‌ند و مه‌حموود خانی دزلی و ه‌ب‌اسی مه‌حموود ناغای پشدر^۱.

ماموستا نه‌حمد ته‌قی که‌خوځی له‌وسه‌رده‌مه‌دا ژباوه‌دلئی: (شیخ مه‌حموود توانی که‌ریم به‌گی فه‌تاح به‌گی سه‌ره‌ک عه‌شیره‌تی هم‌مه‌و‌ند و ه‌ب‌اسی مه‌حموود ناغای پشدر و مه‌حموود خانی دزلی بکات به‌دؤستی خوځی، هر به‌پشتی نه‌مانه‌ش که‌وته خوټا‌ماده‌کردن بؤ به‌ریاکردنی شوړشیک)^۲.

نه‌مه‌ش له‌کار‌دانه‌وه‌ی (می‌جهرسون) ی حاکمی سیاسی نینگلیز له‌سلیمانی که‌که‌وتب‌وه‌و په‌یو‌ندیکردنی نه‌یونی به‌عه‌شایه‌رو خه‌لکی د‌روون به‌زیوو تا بیانکاته‌دارده‌ست و به‌کری‌گیراوی خوځان^۳.

شیخ مه‌حموود له‌گه‌ل که‌ریم به‌گ ریک ده‌که‌و‌یت که‌کاری که‌ریم به‌گ ریگرتن بیت له‌هر ه‌تیزکی سه‌ریازی که‌له‌که‌رکو‌که‌و‌د بیت بؤ پشتیوانی ه‌تیزی نینگلیزه‌کان له‌سلیمانی و له‌گه‌ل مه‌حموود خانی دزلی ریک ده‌که‌و‌یت که‌بیت بؤ سلیمانی به‌ناوی زیاره‌تی مه‌رقه‌دی کاکه‌نه‌حمه‌دی شیخ‌وه‌و رزگاری بکات له‌ده‌ستی نینگلیز. می‌جهرسون ه‌ست به‌مه‌ده‌کات و داوا له‌شیخ مه‌حموود ده‌کات نه‌یولئ مه‌حموود خانی دزلی به‌و ه‌تیزه‌یوه‌ که‌بریتیب‌وه‌ له‌۳۰۰ س‌س‌ه‌د که‌سی چه‌کدار بیته‌سلیمانی. به‌لام شیخ مه‌حموود وه‌لامی دایه‌وه‌ که‌له‌عورفی

۱- ره‌فیق حیلمی، یاداشت، به‌شی دووم، ل ۱۱۳.

۲- نه‌حمه‌د ته‌قی، یاداشت‌کانی، ل ۲۸.

۳- ره‌فیق حیلمی، یاداشت، به‌رگی یه‌کم، به‌شی دووم، ل ۱۱۳.

تیئمه‌دا نییه کۆسپ به‌خه‌ینه پیش نه‌وانه‌ی دینه زیاره‌تی کاکه نه‌حمه‌دی شیخ.

می‌جهرسون به‌هاتنی مه‌حموود خانی دزلی زۆر نشپرزه ده‌بیت و له‌خۆی ده‌ترسیت. ناچار هه‌لدی و خۆی ده‌گه‌یه‌نیتته شاری که‌رکووک و له‌رۆژی (۲۱)ی مایس ۱۹۱۹ و (گرینه‌هاوس) ده‌کاته وه‌کیلی خۆی. راگردنی می‌جهر سۆن بۆ که‌رکووک سانای شه‌رو بێ‌نومید بوونه له‌ سلیمانی و ده‌رووبه‌ری. خه‌تی تده‌فۆنی نیوان که‌رکووک و سلیمانی براو هه‌وال نه‌ده‌گه‌یشته به‌غدا. پاش شه‌رتیکی گه‌وره له‌نیوان له‌شکره‌که‌ی مه‌حموود خانی دزلی که ژماره‌یان ۳۰۰ سوار بووه و هیزه‌که‌ی نینگلیز به‌سه‌ره‌رشتی (موقه‌ده‌م دانلیس)، شوپشگێران توانییان نه‌و هیزه‌ی نینگلیز بشکێتن و (موقه‌ده‌م دانلیس) به‌دیل بگرن. پاشان هه‌موو نه‌و نه‌فسه‌رو کاربه‌ده‌ستانه‌ی نینگلیز به‌دیل ده‌گیرتن و ده‌یانه‌یتنه‌وه ده‌بۆکه^۱. پاش نه‌وه له‌شکرته‌کی نینگلیز له‌که‌رکووک وه‌ده‌گه‌وتته‌پێ بۆ نه‌وه‌ی بگه‌نه‌فریای هیزه‌که‌ی نینگلیز له‌ناو شاری سلیمانی و شوپشه‌که‌ فەرماوش بکه‌ن، به‌لام ده‌که‌ونه بۆسه‌ی سواره‌کانی که‌ریم به‌گی هه‌مه‌وه‌ند. له‌ ده‌ربه‌ندی بازیان به‌دیل ده‌گیرتن و رووت ده‌کرتنه‌وه له‌و چه‌ک و ته‌قه‌مه‌نییه‌ی که‌ پێیان بوو به‌نیازی نه‌وه‌ی بۆ مه‌به‌ستی به‌رگرکردن له‌ شاری سلیمانی به‌کاری به‌یتن. مامۆستا ره‌فیع حلمی له‌ باسی ئەم شه‌ره‌دا ده‌لی: (هه‌ر له‌م رۆژه‌دا کاروانتیکێ عه‌سکه‌ری که‌ چه‌ک و سیلاحتیکێ زۆریان پێبوو و له‌که‌رکووک وه‌ده‌هاتنه سلیمانی له‌لایه‌ن کورده‌کانه‌وه شپرزه کران و رووت کرانه‌وه)^۲.

شیخ له‌تیف-ی شیخ مه‌حموودی هه‌فید ده‌لی: (له‌شکرێ نینگلیز، ویستیان بینه ناو شاری سلیمانی و ناگری بزوتنه‌وه‌که‌ خامۆش بکه‌ن، به‌لام سوپای کورد له‌ژێر فەرمانده‌ی میر مه‌حموود خانی دزلی-ی هه‌ورامیدا، په‌لاماری سوپای نینگلیزی داو له‌ماوه‌یه‌کی که‌مدا توانییان له‌ناویان به‌رن کاتیک ئەم هه‌واله‌ گه‌یشته خه‌لکی و گوێیان له‌ دهنگی ته‌قه‌بوو، به‌ره‌و لای مه‌حموود خان رۆشتن

۱- سه‌رچاوه‌ی پیشوو، ل ۱۱۵.

۲- سه‌رچاوه‌ی پیشوو، به‌رگی یه‌که‌م به‌شی دووم ل ۱۱۵.

بۆ ئەوێ لە شەرە کە دا یارمەتییان بۆ دەن، بەلام پێش ئەوێ بگەنە لایان کۆتاییان بەدوا سەریازی ئینگلیز هێنا بوو. جگە لە هەندیکیان کە هەلاتن، یان دەستگیر کران.

کە ریم بەگی فەتاح بەگ و نەحمەد بەگی ساحتیبقران، لە گەڵ ژمارە بەک لە چە کدارانی کورد دوا یان کە و تن. ژمارە بەکیان لێ کوشتن و هەندیکیشیان بەرەو کەرکوک هەلاتن. ئەوانەش کە پیاوانی رامیاری ئینگلیز بوون، بە دیل گیران و پارتیزگاری باش و ریزی زۆریان لێ گیرا^{۱۰}.

۱- شیخ مەحمود شیخ کاوێ حەفید، یاداشتەکانی شیخ لەتیفی حەفید، ل ۵۴.

شهری تاسلووجه

مهوالی راپه‌پین و تیکشکانی ئینگلیز له‌لایهن شۆڤر شگێره کورده‌کانه‌وه
گه‌بیشه مه‌ندووپی سامی له به‌غدا. مه‌ندووپی سامی نه‌مری به‌سه‌ر کردایه‌تی
عه‌سه‌کری که‌ر کووک کرد که به‌زووترین کات بگاته سلیمانی بۆ نه‌وه‌ی
ناپروویان بکهنه‌وه، چونکه (گرین هاوس) یش له سلیمانی گیرابوو. شتیخ
مه‌حموودیش له‌شکره‌که‌ی خۆی له تاسلووجه له‌سه‌نگه‌ردابوو، که‌ریم به‌گیش هاته
تاسلووجه، عه‌شیره‌تی (نیسماعیل عوزیری)ش که‌سه‌ر به‌ جافه‌کان بوو
تیکه‌لاوی شۆڤشه‌که‌ بوون.

هیتزکی گه‌وره‌ی ئینگلیز که‌ پیکهاتبوو له (۵۰۰۰) پینج هه‌زار سه‌ریاز
به‌سه‌ر ژکایه‌تی (میتجه‌ر بومی) له ۱۹۱۹/۵/۲۵ گه‌بیشه تاسلووجه. شهر
سه‌ر له‌به‌یانی ده‌ستی پیکردو به‌پیتی نه‌خشه‌یه‌کی سه‌ریازی دارنژراو شۆڤر گێره‌کان
له‌م شه‌ره‌دا زال بوون. له‌شکری ئینگلیزه‌کانیش شکستی هیناو زیاتر له
(۱۰۰) سه‌د کوژراو له‌دوای خۆی به‌جی هیشته، له‌گه‌ل که‌لویه‌لیکی سه‌ریازی
زۆردا. له‌نیوان ده‌سه‌که‌وته‌کاندا ئوتۆمبیل و زری پۆش و توپ و چه‌ندین پارچه
چه‌ک و ته‌قه‌مه‌نی و چادر و که‌ره‌سه‌ی تر که‌وته ده‌ستی شۆڤر شگێرانی کورد،
له‌گه‌ل ژماره‌یه‌کی زۆر له‌دیل. هۆزی هه‌مه‌وه‌ند له‌م شه‌ره‌دا رۆلی کاریگه‌ری
گیرا. دیل و ده‌ستکه‌وتی زۆر که‌وته به‌رده‌ستیان. ئه‌م شه‌ره‌ هه‌تا سه‌رله‌نیواره‌ی
خایاند. دوابه‌دوای شه‌ری تاسلووجه که‌ ئینگلیزه‌کان به‌زه‌لیلییه‌وه هه‌لاتن.
عه‌به‌دولونه‌عیم غولامی باسی به‌شداریی که‌ریم به‌گ ده‌کات ده‌لتی (له‌لای
چه‌مچه‌ماله‌وه (که‌ریم به‌گی فه‌تاح به‌گی هه‌مه‌وه‌ند) که‌یه‌کێکه له‌هه‌ره
به‌ناوبانگترینی سه‌رژکه‌کانی هۆزی هه‌مه‌وه‌ند به‌خۆی و ژماره‌یه‌کی زۆر له
سواره‌ی هۆزه‌که‌یه‌وه گه‌بیشه شۆڤرانی ناوبراو) ۹۱.

۱- (عبدالمعتم غلامی)، ۹۸-۹۹.

رزگارکردنی شارۆچکەى چەمچەمال

لەدوای شەرى تاسلوجە و تێکشکانى ئینگلیزەکان شەوى ۱۹۱۹/۵/۵ هێرشیان بۆ سەر شارى (چەمچەمال) و نازادىان کرد. ئەم نازادکردنە بە سەرۆکایەتیی کەرىم بەگ بوو. ئەم دەست بەسەراگرتنە «کاپتەن بۆند» حاکمى سیاسى چەمچەمال و کۆمەڵە کاربەدەستى ئینگلیز بەدیل گىران و بەسەلامەتى گەیتندرانە سلیمانى. دیارە بەم زەبر وەشانەى کەرىم بەگ

لەئینگلیزەکان، بەتایبەتى (کاپتەن بۆند) رق و کینهیان زیاتر هەلساو دوای پىلاتى لەناوبردنى کەرىم بەگيان دارشت.

سەبارەت بەم داستانە عەبدولمۆنعیم غلامى دەلى: (یەكەم كەس كە چوو ناو شارەكەو کەرىم بەگى هەمەوهند بوو كە سەرکردهى سوارهكان بوو و لەم رووداوەدا (نەقیب بۆند) كە جیتیگری قەرمانتەوای سیاسى بوو لەم شارەدا بەدیل گىراو

بەبەندكراوى و لەژێرچاودێرى هێزى ئۆردا ناردرا بۆ سلیمانى) ۱۰. لەئەنجامى بەدەست هێنانى ئەم سەرکەوتنانە، شۆرش زیاتر كێشەى سەندو زۆریەى ناوچهكانى تری كوردستانی گرتەو، وەك ناوچهى رانیە و كۆبە.

۹- (عبدالمنعم غلامى)، ل. ۱۰۰.

شهری قهره‌ه‌نجیر

رفیق حلمی ده‌لن: (هیتزکی تر لمزیر سهر کردایه تیبی (میتجر فریزهر)، ۱۷ میل له‌لای که رکوکوه له‌نزیک (قهره‌ه‌نجیر) له‌لایه‌ن هیتزی «محمود خانی دزلی» یه‌وه سنی رۆژ که مارۆدران. ئەم هیتزی (فریزهر) رابه‌رایه‌تیه‌کی نازیانه‌ی کرد به‌لام له‌نه‌نجامدا تووشی گه‌لن دهرده سهری و رهنج هات و کوشتاریکی زۆری دا) «۱».

هه‌روه‌ها مامۆستا ئەحمەد خواجە دەرپارە‌ی ئەم شەرە دە‌لن: (دوو‌ه‌مین شوه هه‌ورامی دزلی و دوو‌من له‌ قهره‌ه‌نجیر له‌ جه‌نگدان. ئیسمرۆ سواره‌ی مه‌ندمی و هه‌مه‌وه‌ندیش ناو‌یته‌یان بوون، له‌ دوو‌من کوشتار زۆره. تالان زۆر گیراوه. پینج له‌ هه‌ورامی و دوو له‌ مه‌ندمی کوژراوه و بیست و دوو بریندار هاتۆته‌وه).
دوو‌من هیتزکی زۆری ئینگلیزو هیندی به‌تۆپ و چه‌کی زۆره‌وه له‌ مووسله‌وه گه‌یانده‌ که‌رکوک.

نووسراوی ژماره‌- ۴۲/ له ۱۰ حوزه‌یران: دوو‌من دیت بق چه‌مچه‌مال هیتزی سواره‌ی ئیمه له‌ کفریه‌وه تا نالتوون کۆیری بلاوه. کار به‌باشی نابینریت ته‌نیا هیتزی پیاده له‌ باره‌گا ماوه «۲».

۱- رفیق حلمی، یاداشت، به‌رگی (۱)، به‌شی ۲، ل ۱۲۱-۱۲۲.

۲- ئەحمەد خواجە، به‌رگی (۱)، ل ۴۶-۴۷.

شهری چیمهن^۱

ماموستا ئەحمەد خواجە باسی ئەم شەری کردوو دەلتی: لە چیمهن تالانتیکی زۆر لە دوژمن گیراو (۱) مەترالیۆز. لاشە نەفسەرتیکی نینگلیزی و (۱۵) سۆلجەر بەجی مابوو. بریندارەکانیشیان بردوو. زەرەوزانی نێمەش لەم شەردا ئەوە بوو کە حەمەنەمینی کۆزەرەقە کوژرا، لەگەڵ (۲) جەباری و (۱) هەمەوندو (۲) برینداریشمان هەبوو^۲.

لە باسی گەرانەوی ئەم شەره حاجی ئەحمەد فەتاح هەمەوندی لە مامی سەعیدی بیستوو کە خۆی بەشداری ئەم شەری کردوو دەلتی: (ئەم شەره کە شوو و پۆزتیکی خایاند. دوژمن هێزتیکی زۆری هێنابوو شیرزیان کردین. چونکە فرۆکەیش نامانی نەبوو. تۆپتیکی گەورەیان هێنابوو، تۆپ بارانیان نەکردین. لەوکاتەدا کەڕیم بەگ و سەییە محەمەدی جەباری هاتن و وردی لەشکرە کەمان زۆر بەرزبوووەو نێمە دەستمان کرد بەهێرش بردن بۆ سەر دوژمن. دوژمن شکا. تۆپە کەشمان گرت. من بە چاوی خۆم هەشت کوژراوم بینی، لەگەڵ یەک نەفسەر کە لاشەکانیان بەجی مابوون. چوار (تەیارە) لە گەردابوون بوو بە هۆی شەهیدبوونی شەش کەس لە هەمەوندو جەباری و برینداربوونی هەشت قارەمانی تر. شەهیدەکان سێیانیان هەمەوندبوون. سەییە عەبدولپەحمان مۆردانەش کوژرابوو، لەگەڵ سەییە وەلی سەییە مستەفا جەباری. دەست کەوتیکی زۆرمان کەوتە دەست لەگەڵ تۆپتیکی گەورە بە چوار گوللەووە مەترەلیۆزیک و چوار چەک و هەندێ کەل و پەلی تر. لە دواییدا هێزێ دوژمن هەتادەهات زیاد دەبوو

۱- چیمهن، کوندیکە پێنج کیلۆمەتر لە کەرکووکەووە دوورە، دەکەوتتە رۆژەلاتی شاری کەرکووک-موه.

۲- ئەحمەد خواجە، (چیم دی)، بەرگی یەکەم، ل: ۴۶.

له وناوچانه دا هيرشى دوزمن بوو به هوى شكاندنى هم مسو نو هيزانهى كه له نيتوان قهرهه نجيرو كه ركوك دانرابون. له شكرى هوراميش له وى بوو. سى شهيديان هه بوو، دواتر گه رانه وه بو قهرهه نجير) ^{۱۶}. له باسيكى ترى، كاك حاجى نه محمد ده لى: هيزتكى دوزمن كه شه وىك پيش شه رى دهره ندى بازيان دزه يان كر دبوو بو به ينى (باشبلاغ) و قهرهه نجير، له كاتى گه رانه وهى له شكره كان بو چه مچه مال، له گه ل نيوه شه ودا هه ندى سواره ي هورامى و جه بارى كه و تنه بو سه كه يانه وه شه ر دامه زرا چوار بريندار هه بوو نيتر له شكره كانى تر به دهنكى ته قه كه وه هاتن. لتيان دان. هيزه كه ي نينگليز شكاو لاشه يه كيان به جيتما. هيزه كانى كورد به ره و چه مچه مال كشانوه شتيخ م محمود خوى هاته دهره ندى بازيان. له شكره كه له ده ورو به رى چه مچه مال و دهره ندى بازيان دامه زرا.

۱- كاك رهمه زان ره زا فره ج له زارى باوكيبه وه باسى نم روودا وهى ده كرد، كه نه م شه ره به چاوى خوى دييوو، كه ده يوت: [شه ره كه زور سه خت بوو، مه تره ليو زى دوزمن شپرزى كرد بووين. سى بريندار مان هه بوو، يه كيكيان ناوى (نه محمد كورى قادر بئرى هم مهندي) بوو. (نه محمد) كه بريندار بوو مابينه كه شى كوژا.

(قادر بئرى هم مهندي) خويشى له شه ره كه دا بوو. ناگادار كرا كه (نه محمد) كورى بريندار بووه. شمش شه هيدى تريش هه بووه. مام قادر بئرى وتى: (نه محمد) بده نه دستم. نيمش (نه محمد) مان به رزكرده وه بوى بو بان (نمسه كه ي) و دامانه ده ستى. بينيم مام قادر بئرى، (نه محمد) كورى به پشت خويوه به ستوه، له بان مابينه كه. سه ير له وه دا بوو (مام قادر بئرى) مه يدانى شه ره كه ي به جى نه هيشت و هر ته قى له دوزمن ده كرد هتا مه تره ليو زه كه له لايمن (سه يد محمد جه بارى و سابير به ك) گيراو دوزمن شكا. نيمه سه ركه وتين.

نينجا (مام قادر بئرى هم مهندي) به ره و چه مچه مال گه رايه وه بو تيمار كرنى كوره كه ي. نه ممش هه لويسى نه شو شگريره بوو له كاتى دزايه تى نينگليزه كان]. بو سه ملاندنى نم راستيبش (كاك رهمه زان ره زا فره ج) به همان شيوه بو مانى گتيرايه وه كه نيسا له ژيان ماوه دانيشتووى ئوردووكاى (ته نال) ي سه ر به سه رچناره له پاريزگاي سليمانى.

شهری دهریه‌ندی بازیان

حکوموه‌تی به‌ری‌تانیای ژۆر ناروحت بوو، به‌سه‌رکه‌وته‌نه یه‌ک له‌دوای یه‌که‌کانی شیخ مه‌حموود و هۆزه‌هاویه‌یمان‌ه‌کانی، بۆیه زیاتر که‌وته خۆ بۆ رینگه‌گرتن له‌ته‌شه‌نه‌ی شوێش بۆ ناوچه‌کانی‌تر، نه‌وه‌بوو له‌ (به‌غدا) فه‌رمان به‌ ژه‌نه‌رال (فریژه‌ر) درا له‌ (موسول) که‌ فیرقه‌ی (۱۸) هه‌ژده‌مین بگه‌رتنیسته‌وه‌ (که‌رکووک). مامۆستا ره‌فیق حلمی ده‌لتی: (به‌راستی نیتر نینگلیزه‌کان که‌وتیونه‌ (ده‌ره‌ک) وه‌. له‌به‌ر نه‌مه‌ نه‌مردرا به‌ (ژه‌نه‌رال فریژه‌ر) که‌به‌فرقه‌ی هه‌ژده‌هه‌مه‌وه‌ بگاته‌ کۆپی شه‌ر. له‌ولای تریشه‌وه‌ (ژه‌نه‌رال سانه‌ده‌رس) له‌ (هه‌ولیر) و (نالته‌ون کۆپی) یه‌وه‌ تا (که‌رکووک) و (چه‌مچه‌مال) چاودتیری رینگه‌کانی یێ سپیترابوو. جگه‌ له‌مه‌ش نه‌بوو مه‌شق به‌ له‌شکه‌ره‌کانی که‌رکووک و فیری شه‌ری ناو شاخه‌کانیان بکا) ^{۱۰۱}.

د. فوناد حه‌مه‌ خورشید ده‌ریاره‌ی هه‌لسه‌نگاندنی هه‌یزه‌که‌ی (ژه‌نه‌رال فریژه‌ر) ده‌لتی: (هه‌یزه‌زه‌به‌لاحه‌که‌ی پتیک هاتبوو له‌یه‌ک لیواو سێ فه‌وج و دوو سهریه‌ له‌ته‌ک چه‌ندین به‌شی تۆپی میکانیزمی و فرۆکه‌ی جه‌نگی و شاره‌زایی می‌مۆخابه‌ره‌ی بێ‌ته‌ل و نه‌ندازیارانی مین چاندن و نه‌ندازیارانی شاخ. چونکه‌ نه‌و هه‌یزه‌ داگیرکه‌ره‌ پتیشه‌کی زانیارییه‌کی ته‌واوی به‌ده‌سته‌وه‌ هه‌بوو ده‌ریاره‌ی جوگرافیای سوپایی ناوچه‌ی دهریه‌ندی بازیان- گۆره‌پانی جه‌نگه‌که‌ نه‌ک هه‌ر به‌نه‌خشه‌و فۆتۆگرافی-ناسمانی (به‌فرۆکه‌)، به‌لکو له‌پرووی مه‌یدانیسه‌وه‌ چه‌ند نه‌فسه‌ری مه‌ساح و نه‌فسه‌ری سیاسی پتیشه‌کی نه‌و ناوچه‌یه‌یان به‌باشی تا سلیمانی بینیه‌وه‌ پشکنیه‌وه‌. سه‌ره‌رای هه‌موو نه‌و زانیارییه‌ جوگرافیاییانه‌، چه‌ندین راپۆرتی نه‌یتی ده‌ریاره‌ی ناوچه‌که‌و دانیشه‌وانی و هه‌لوێستی خه‌له‌کانی

۱- ره‌فیق حلمی، یاداشت، به‌رگی یه‌که‌م، به‌شی دووه‌م، ۱۲۲-۱۲۳.

له نارشیفی موخابه راتی بهرستانیا له ژیر دهستی ژه نرال (فریزه) و نهرکانی
 جهنگی بوون، کاتی پلان دانانی نو هتیره یان بو سر بهره قاره مان) «^۱».

نه و بهو بهره بیانی روژی ۱۸/۶/۱۹۱۹ هتیره کهی (ژه نرال فریزه)
 گه یشته دهره بندی بازیان. شهردامه زرا. پاش دوو کات ژمیرونو «^۲» شه
 کوژی پیتهات. له شگری شیخ مهحموود شکا. ماموستا رفیق حلمی ده لن:
 «له شگری (سیک و گورگه) به سر کوردا زال بوون. زیانی له شگری کورد (۴۸)
 کوژراو و ژماره یه کی زور بریندار له و ناوه دا که و تبوون، نه وانه ی به دیلیش گیران
 (۱۲۰) که سیک نه بوون. «حاجی سه بیید حه سه ن» ی مامی شیخ مهحموود
 تایه ری فخره (تاهیر نه فندی مودیری پولیسی شیخ مهحموود) له ناو
 کوژراوه کانا بوون. «حهمه نیرگه له» ی پیانو ماقوولی شیخ وای زانی که شیخ
 مهحموود کوژراوه. له بهر نه مه سواری (نه سه که ی شیخ) بوو بوو رای کرد بوو.
 بهم جوژه له (دیل) ی رزگاری بوو. «شیخ مهحموود) دوا ی برینداری کشایه وه
 ژیر بهردی و له ویدا لینی که وت. ٲینگلیزه کان دیسانه وه به وژی موشیر ناغاوه «^۳»
 شیخ مهحموودیان ناسییه وه و خستیانه (سه بیاره) ٲیکه وه ٲینجا له ژیر
 پارٲیزگاری هتیرکی گه ورده ده سه جٲی ناردیانه (به غدا) «^۴».

زور هوکاری بابته ی و زاتی هه بوون له ٲٲیکشکانی شیخ مهحموود، له وانه
 نابهرامبه ری چهک و تهقه مه نی و خوارده مه نی. له شکره کهش له ناستی نو
 سوپایه ی نه واندان بووه، نه به ژماره و نه به چهک.

-
- ۱- د. فواد حهمه خورشید، کوفاری رهنگین ژماره ۱۰۷ سالی ۱۹۹۷ ل ۱۴ (وتاریکی
 میژوویی به ناوونیشانی «جوگرافیای سه رازی و موشیری حهمه ی سلیمان».
 - ۲- نهندازیار: نازاد ههمه وندی، کوفاری رهنگین ژماره ۱۰۹ سالی ۱۹۹۸ ل ۱۲.
 - ۳- پروانه ٲاشکوژی ژماره (۱)
 - ۴- (رفیق حلمی، یاداشت)، بهرکی به کم، بهشی دووم، ۱۲۶-۱۲۷.

لهکاتی شهری دهریهندی بازبان ماموستا عهبدولمونهیم غولامی دهلتی: (شۆزگیتر عهبدولکه ریم کورپی عهبدولفه تاح هه مه وهندی بهردهوام بوو له شه رکردن دژی نینگلیز به شتیوهی شهری (پارتیزانی) و شهری (سوارهیی))^{۱۰۹}. له دۆکیومهنتی ژماره No.831-C.O.130-22 رۆژی ۱۹۲۲/۶/۲۳ دا راپۆرتیکی تیا دایه که مه ندووبی سامی له به عداداوه نارادوویه تی بو وه زیری موسته عمه راتی به ریتانی دهلتی: (به پیتی ته له گرافی ژماره (۴۳۸) ی رۆژی ۱۹۲۲/۶/۱۶، که ریمی فه تاح به گی سه رۆکی به گزادهی عه شیره تی هه مه رهند که ماوه یه کی زۆره چه مچه مال به هۆی ئه وه نا تارامه و یه کیتک بو له وانهی له ۱۹۱۹ دا سه ر به شیخ مه محمود بوو، له وساوه هه میشه له یاسا لای داوه...)^{۱۱۰}.

مام عه بدوللا کورپی که ریم به گ که خۆی له وکاته دا له گه ل ته ریم به گدا بوو ده یگتیرایه وه، ده یگوت: (شه ویک به رله وهی که له شکری (فریزه ر) هیرش بکاته سه ر دهریه ند شیخ مه محمود داوای له باوکم کرد، که به شیک له سواره کانی له گه ل خۆیدا به ریت و به جیت بو نزیک قه ره هه نجیر له کاتی ده ست پیکردنی هیرش بو سه ر دهریه ندی بازبان، ئه ویش له لای قه ره هه نجیره وه شه ریکات بو ئه وهی سه ر له دوژمن به شتیوتی. له سه ر قه ره مووده ی شیخ باوکم به شیک له هیزه که ی خۆی له دهریه ندی بازبان به جی هیشت، بو ئه وهی به تواتری به رگری له دهریه نده که بکریت. خۆی و به شیک له هیزه که ی ئه وشه وه له (دهریه ندی بازبان) وه که وتینه ری، چووینه گونده کانی (شۆراوه) و (هه راوه) و چه ن گوندیکی تر. هه ندی چه کداری عه شایه رمان کۆکرده وه و له گه ل خۆماندا برده مان بو گوندی (باشبلاخ) نزیک قه ره هه نجیر.

ئو شه وه له رتیگی که رکوک له چه ند لایه که وه ته قه هه بوو. هیزه که ی دوژمن زۆریو به دریزی جاده ی نیوان که رکوک و چه مچه مال مۆلی خوارد بوو. له بانێ

۱- عبدالمنعم غلامی، ئورتنا فی شمال العراق له ۱۰۸.

۲- محممه رمسول ماوار، شیخ مه محمودی قاره مان و ده ولته که ی خواریوی کوردستان، چاپی له نهن، به رکی دووه م ۲۲۲.

مهقان رووبه‌پووی شه‌پتیکی گه‌وره‌بووین. یه‌ک شه‌هیدمان داو نیتر هیتزه‌کی دوژمن پرایان کرده‌وه ناو مؤلگا‌که‌یان له‌سه‌ر جاده‌ی که‌رکووک چه‌مچه‌مال. نه‌وشه‌وه شیخ مه‌حموود به‌په‌له داوای که‌ریم به‌گی کرد که بگاته‌وه دهره‌ندی بازبان. کار له‌وه‌شدا نه‌بوو که نه‌و هیتزه‌ی دوژمن بگه‌پتیه‌وه داووه. سه‌رله‌به‌یانی گه‌بیش‌تیه‌وه دهره‌ندی بازبان. که‌ریم به‌گ برینداربوو. نیتر نیمه‌ش به‌په‌له له‌سه‌ره‌که دوورمان خسته‌وه. مامۆستا جه‌مال بابان ده‌لیت: (ه‌روه‌ها که‌ریم به‌گی فه‌تاح به‌گی هه‌مه‌وه‌ند و سابیری کووی، به‌خۆیان و له‌شکره‌یانه‌وه شان به‌شانی شیخ مه‌حموود و له‌شکره‌کی دژی نینگلیز له‌شهری دهره‌نددا سالی ۱۹۱۹ جه‌نگاون).^{۱۰}

ه‌روه‌ها مامۆستا ره‌ئووف توفیق فه‌تاح ده‌لیت: (باسی نه‌وه‌کراوه که باوکم ناوی توفیق فه‌تاح بوو، له هه‌ندیک شو‌نیشدا ناوی به توفیق ناغا هاتووه. یه‌کیک بووه له سواره جه‌نگاوه‌ره هه‌ره نزیکه‌کانی که‌ریم به‌گ وتی: داوای کو‌تایی هاتنی جه‌نگه‌که نیمه له‌بلاوه‌کردندا بووین. کاتیکمان زانی له‌ناو چره ده‌وه‌نیکه‌وه ته‌قه‌یه‌ک کراو که‌ریم به‌گ له‌نه‌سه‌به‌کی گلاو به‌ریووه خواره‌وه. نیمه په‌لامارمان دا که‌ریم به‌گمان راست کرده‌وه. یه‌ک دووانیک شانی نه‌ومان گرت و یه‌ک دووانیکیشمان به‌رهو جیگه‌ی ته‌قه‌که چووین. له‌ناو ده‌وه‌نیکدا بینیمان سه‌ریازتیکی لیقی برینداربوو. تفه‌نگیکی نینگلیزی پهن بوو. هه‌ر نه‌وفیشه‌کی تیدا ما‌بوو که‌نای به که‌ریم به‌گه‌وه. نیمه‌ش فیشه‌کیکی ترمان پیوه‌ناو تفه‌نگه‌که‌یمان هیتاو هاتینه‌وه. به‌رهو جیگای پاشه‌کشی گه‌پاینه‌وه بو‌گوندی (خه‌ربه‌نده‌لوو)ی نیوان ناغجه‌له‌ر و دهره‌ند. نه‌وه‌ی باش بوو گولله‌که سه‌رشانی که‌ریم به‌گی گرتبوو، سه‌لامه‌ت بوو، زوو چاک بووه‌وه)^{۱۱}.

۱- جه‌مال بابان، کو‌فاری روشنبیری نوئ، ژماره ۱۱۴ سالی ۱۹۸۷ ل. ۱۱۰ (ناو‌پیک له‌میتزویی هه‌مه‌وه‌ند).

۲- ره‌ئووف توفیق هه‌مه‌وه‌ندی، کو‌فاری یه‌یقین، ژماره (۳) سالی ۱۹۹۸ ل. ۱۹۴-۱۹۵ (هه‌مه‌وه‌ند له‌خباتی سه‌ختی میتزوودا).

بەشى پىنچەم

كەرىم بەگ و درىزەدان بەشۆرش
پاشا گرتىنى شىخ مەھمۇود (۱۹۱۹-۱۹۲۲)

که‌ریم به‌گ و درټزه‌دانی به‌شورش باش گرتنی شیخ مه‌هموود (۱۹۱۹-۱۹۲۲)

له‌دوای کاره‌ساتی دهر به‌ندی بازیان نینگلیزه‌کان بوجاری دووم سلیمانی داگیرده‌که‌نه‌ووه و هممو (گیراوه‌کانیان)^{۱*} له سلیمانی به‌ره‌لاده‌که‌ن. له‌ناو‌گیراوه‌کاندا «کاپتن بوند» حاکمی سیاسی چه‌مچه‌مال بوو دوای به‌روونی که‌رایه‌وه شوتنی خوی.

له‌دوای گرتنه‌ووی شاری سلیمانی هیتزکیان نارده (گوندی داری که‌لی) و هیتزکیان نارد بو داگیرکردنه‌ووی هه‌له‌بجه. نه‌گه‌ر چی له‌رتگه‌دا تووشی به‌رندگاری زور هات له‌لایه‌ن شورشگتیره کورده‌کانه‌وه، به‌لام بی‌نه‌نجام بوو. له ۲۱ی حوزه‌یرانی نه‌و ساله‌دا شاری هه‌له‌بجه‌ش بو جاری دووم داگیرکرایه‌وه^{۲*}.

له‌گه‌ل که‌رانه‌ووی نینگلیزه‌کان، (هیتجه‌رسون) وه‌کو حاکمی شار که‌رایه‌وه

۱- محمهد ساله‌ح نیراهیم محمهدی، ناماژه‌ی به‌ناوی دیله‌کان داوه که‌نه‌مانه‌ن:-

أ- می‌تجه‌رگرینهاوس (معاون حاکم سیاسی شاری سلیمانی).

ب- کاپتن دکلاس (معاون سیاسی).

ج- کاپتن هولت (معاون سیاسی).

د- کاپتن رایت (معاون سیاسی).

ه- می‌تجه‌ر دانلیس (فرمانده‌ی سیاسی لیفی).

و- شکوفیل (ساجن می‌تجه‌ر).

ز- کاپتن بوند (حاکم سیاسی چه‌مچه‌مال) که‌ریم به‌گ به‌دیل کرتی له‌چه‌مچه‌مال. نه‌مانه‌ش دیل بوون (چه‌ند نه‌فسه‌ریکی‌تر و مه‌نموور له‌گه‌ل هیندی و عه‌رب و نه‌فغانی و نیرانی له‌که‌ل هممو خزمه‌تکارمکانیان.
ژیناوی زانایانی کورد له‌جیهانی نی‌سلامه‌تی یا که‌نجینه‌ی فره‌نگ و زانست ل. ۶۹۱.

۲- (عبدالونعمیم غولامی)، ل. ۱۰۸.

سلیتمانی و که‌وته نیزی خه‌لکی بی‌تاوان و خۆسه‌پانندن به‌سه‌ر شار. ئەمه‌ش ورده ورده به‌ره‌و ناپه‌زایی زیاتری خه‌لک ده‌چوو. هۆزو سه‌ره‌ک هۆزه‌کان چالاکیی سیاسییان له‌ناودا بلا‌بووه‌وه له‌به‌رامبه‌ر زولم و زۆرداری کاربه‌ده‌سته نینگلیزه‌کان^۱.

له ۲۳ی حوزه‌ییرانی ۱۹۲۲ز که‌مالیه‌کانیش که هیتستا به‌ته‌واوی ده‌وله‌تی ناسیونالیستی تورکیان رانه‌گیان‌دبوو، هیتزیکیی بچووکیان به‌سه‌رۆکایه‌تی (نۆزده‌میر)^۲ نارد ه‌واندز^۳. کاری (نۆزده‌میر) زیاتر بلا‌وکردنه‌وه‌ی گیانی دۆستایه‌تی و خۆشه‌ویستی تورکیا بوو بۆ کورد و سوود و هرگرتن له‌و رۆژگاره‌ی له‌سه‌رده‌می عوسمانیه‌کان پیتکه‌وه ژیاون، له‌گه‌ل هه‌ولدان بۆ زیاتر دروست بوونی ناحه‌ز بۆ نینگلیزه‌کان. ئەمه‌ش له‌کاتی خۆیدا سوودی هه‌بوو.

دیاره‌که که‌مالیه‌کان له‌نینگلیزه‌کان دۆژمترن به‌رامبه‌ر مه‌سه‌له‌ی کورد. به‌لینه‌کانیشیان هیچی لێ هه‌لنه‌وه‌راو هه‌وله‌کانیشان زیاتر بۆ ویلایه‌تی (مووسل) و شوتین پێ له‌ق کردنی نینگلیزه‌کان بوو له‌ناوچه‌که‌دا. به‌لام هۆزه شۆپشگیترو دۆژمن به‌نینگلیزه‌کان سوودیان له‌حواله‌ته‌وه‌رگرت. به‌مه‌ش فشارتیکی باش بۆ سه‌ر نینگلیزه‌کان هات بۆ ئەوه‌ی به‌سیاسه‌تی خۆیدا بچیته‌وه‌وه‌و سیاسه‌تی زولم و زۆرداری بگۆری به‌ده‌رفه‌تدان به‌گه‌رانه‌وه‌ی شیخ مه‌حموود^۴.

۱- ئەحمه‌د خواجه (چیم دی) - به‌رگی یه‌که‌م له ۵۸-۵۹.

۲- (نۆزده‌میر) نازناوی (عه‌لی شه‌فیق) بووه له‌بهنه‌چه‌دا له‌چه‌رکه‌سه‌کانی میسر بوو. وشه‌ی (نۆزده‌میر) مانای (پۆلا) یا (رۆییتن) ده‌گه‌رتنه‌وه. به‌سه‌رۆکایه‌تی هیتزیکیی بچووکی تورک که‌له‌چهند زابت و دهرمه‌دارتکی تورک و کورد پیتکه‌اتبوو هاتنه‌ ره‌واندز. به‌رنامه‌ی (نۆزده‌میر) که‌ناوی (نۆزده‌میر پاشا)ی له‌خۆنابوو زیاتر بریتی بوو له‌ راپه‌راندنی پیلانی که‌مالیه‌کان که هاندانی هۆزه‌ کورده‌کان بوو له‌ دژی نینگلیز له‌ژێر سیتبه‌ری (نایین) و ئیسلامه‌تییه‌وه‌ بۆ خۆش کردنی زهمینه‌ بۆ گه‌راندنه‌وه‌ی ویلایه‌تی (مووسل) بۆ تورکیا.

۳- ره‌فیق حله‌می، یاداشت، به‌رگی دووم، له ۵۵.

۴- ره‌فیق حله‌می، یاداشت، به‌رگی دووم، له ۵۵ - ۵۶.

شیخ محموود به‌برینداری به‌دیل گیراو دهس به‌جی به‌یه‌خسیری بردیانه شاری به‌غدا. له (مه‌جلسی عورفیعی عه‌سکه‌ری) دادگایی کرا. له‌ناکامدا حوکمی (ئی‌عه‌دام)ی به‌سه‌ردادرا. به‌لام (حاکمی مه‌لیکی عام) حوکمه‌کهی له (ئی‌عه‌دام)هه‌گۆری بۆ ده سال به‌ندی و نه‌فی کرا بۆ هیندستان. له‌سلیمانی و ده‌روبه‌ریشی زۆریه‌ی کوردپه‌روه‌ره‌کان ناواره‌و ده‌ریه‌ده‌ریبون و هه‌ندیکیان گیران و حوکم دران به‌سجن یا (غه‌رامه‌)ی ماددییان لئ سه‌ندرا.

به‌لام سه‌یر له‌وه‌دابوو له‌کاتی دادگایی کردنی شیخ محموود، له (سلیمانی)یه‌وه‌به‌ناوی شایه‌ت کۆمه‌لتیک له‌پیاوی ناسراویان کۆکردبۆوه‌و به‌زۆری یا به‌خواهش له‌کاتی موحاکمه‌که‌دا ناماده‌هبون. ئه‌م ناوانه‌ له‌گه‌ل (کاپتن بۆند) حاکمی سیاسی چه‌مه‌مه‌مال نئیرابوونه به‌غدا:

- ۱- حاجی مه‌لا سه‌عیدی که‌رکووکی.
- ۲- عیزه‌ت به‌گی وه‌سمان پاشای جاف.
- ۳- شیخ (نه‌جیب)ی (قه‌ره‌داغ).
- ۴- عه‌ونی نه‌فه‌ندی یوزیاشی کۆری (حاجی کووروون).
- ۵- حه‌مه‌د به‌گی قادر پاشا.
- ۶- حاجی ناغای حه‌سه‌ن ناغا.
- ۷- (میرزا فه‌ره‌ج)ی حاجی شه‌ریف.

شیخ محموود وتیرای نه‌و هه‌موو کاره‌ساتانه‌ وه‌ی به‌رنه‌دابوو و نه‌یه‌شو‌کابوو. برینداری و به‌دیل گیران و (دیوانی عورفی)ی شلمه‌زانده‌بوو. به‌وینه‌ی (پلنگ)یکی ناوقه‌فه‌س له‌هه‌لمه‌ت بردن و چه‌پۆک داهینان نه‌گه‌را^۱.

۱- ره‌فیع حلمی، یاداشت، به‌رگی به‌که‌م، ل ۱۶۷-، ۱۶۹.

ھەممەۋەند لە شۆرشىكى نويدا

سەرەراي بارى توندوتىرى لىناۋچەكەدا و گەرپانەۋەي (بۆند) بۆ چەمچەمال و (مىجەرسۆن) بۆ سلىتمانى^۱ و پىيادەكردنى سىياسەتى تۆقاندن و ھەلخەلەتاندنى سەرەك ھۆزۈ پىياۋى دەروون بەزىو، كەرىم بەگ چەكى شۆرشگىتېرى دانەناۋ سەرى بۆ دوزمن دانەنەۋاندو بەغەفۋوى ئەۋان ھەلخەلەتاۋ شاخ و دۆلەكانى بازىان و چەمچەمال و قەرەداغ و سەنگاۋى كرده لانەي رووبەرۋوبوونەۋە و ترساندن ئىنگلىزەكان و ھاندانى ھىزى عەشايرەي ناۋچەكە بۆ بەرەنگارى و شۆرش. ھەرۋەھا رۆژ بەرۆژ سوورتىر بوۋە لەسەر داۋاي مافى رەۋاي نەتەۋەكەي، مامۆستا عەبدولمۇنعىم غولامى دەلتى (بەلام عەبدولكەرىمى كۆرى عەبدولغەتەح ھەمەۋەندى لە شەر كىردن دۆ ئىنگلىز بەردەۋام بوۋ - نەۋىش لە شىۋى شەرى پارتىزانى و سوارچاكي - لە دوورى چل كىلۆمەتر لە «دەرەندى بازىانەۋە»^۲.

كەرىم بەگ لەدۋاي شەرى (دەرەندى بازىان) ىش كۆلى نەداۋەو سەنگەرى پاراستنى ولاتەكەي و دوزمنكارى ھىزى داگىر كەرى چۆل نەكردوۋە. ھەر بەپارتى زانى لىناۋچەكەدا ماۋەتەۋەو خەرىكى شۆرش بوۋە لە دۆ ئىنگلىزەكان. كەرىم بەگ ھەمىشە رېگەي (بازىان - چەمچەمال) ى كىردبوۋە مەلبەندى شەرى و نواندن پالەۋانىيەتى لەدۆى ناخەزان و دوزمنان.

دۋابەدۋاي شەرى دەرەندى بازىان حكومەتى بەرىتانىيا ھىزىكى (۲۰۰) دووسەد كەسىي لەدەرەندەكە دانا بەمەبەستى پاراستنى ئەۋدەقەرە

۱- نەحمد خواجه، چىم دى، بەركى بەكەم، ۵۸۷-۵۹.

۲- (عبدالمنعم غلامى)، ۱۰۸۷.

به سه‌رؤکایه تیبی (کاپتن لاین) ای نوسترالی و جیتگره‌ک‌هی که ناوی نه‌قیب وینکل (کاپتن وینکل) ای نینگلیزو (سید ره‌شید داود) که (کاتبی) نه‌و بنکه‌یه‌ه‌وو.

کهریم به‌گ و سواره‌کانی ش‌ه‌وی یه‌ک‌م پلنگ‌ناسا په‌لاماری نه‌و هیزه نه‌دن و چند س‌ریازتکی ل‌ت ده‌کوژن و بریندار ده‌ک‌ن و چند مؤلگ‌ایه‌کیان تیکریتیک ده‌ده‌ن. ه‌ه‌موو نه‌و هیزه له‌یه‌ک مؤلگ‌ادا کؤده‌ب‌نه‌وه.

بؤ ش‌ه‌وی دووم ک‌هریم به‌گ فه‌رمانی‌دا به‌ چ‌ن س‌وارتکی ناگریان به‌ردایه ه‌هرچی پ‌ووش و درک و دالی چ‌واره‌ه‌وری بنکه‌ک‌هی د‌وژمن و ده‌ست ک‌را به‌ ته‌قه‌ه ه‌یرش کردن بؤ س‌ر بنکه‌کانیان.

هیزه نابلس‌وقه دراهه‌ک‌هی د‌وژمن ش‌س‌رزده‌ه‌بن. (کاپتن لاین) به‌بی‌ته‌ل (لاسلیکی) په‌یوه‌ندی به‌ (م‌تیج‌ه‌ر بومی) یه‌وه له‌ ک‌ه‌رک‌ووک ده‌کات و داوای هاوکاری ل‌ت ده‌کات که‌فریای که‌ون.

پاش نه‌م په‌یوه‌ندی به‌چ‌ند کات ژم‌تیریک ش‌ه‌ش فرؤک‌هی جه‌نگی ده‌گات‌ه س‌ر ده‌ریه‌نده‌که و به (ناپالم) فر‌تدان و به‌ به‌رگری زؤر توانیبیان شؤش گ‌یران دور بخ‌نه‌وه و نابلس‌وقه‌ی س‌ر هیزه‌ک‌هی (کاپتن لاین) بکه‌نه‌وه. بنکه‌ک‌هی س‌ووتا و هیزه‌ی د‌وژمن له‌وناوچه‌یه دورکه‌وتنه‌وه که‌زوری نه‌ما‌بوو بس‌ووتین. (کاپتن لاین) به‌ه‌زی ناگر و دووک‌له‌که‌وه به‌هیلاکی ده‌یگ‌یه‌ننه نه‌خوشخانه‌و ه‌ر له‌ه‌مان ش‌ه‌ودا ده‌مرئ^۱.

مح‌مه‌د ره‌س‌ول‌ هاوار ده‌لتی (ک‌هریم به‌گی فه‌تاح به‌گی ه‌ه‌مه‌وه‌ندو سابیری ک‌وری د‌وای نه‌وه‌ی ش‌یخ مه‌حم‌ود له‌ ش‌ه‌ری ده‌ریه‌ندی بازاندا گ‌یرا نه‌وان خ‌ویان نه‌دا به‌ده‌سته‌وه‌و چ‌ه‌کیان فر‌ئ نه‌داو ه‌ه‌میشه به‌رام‌به‌ر نینگلیزه‌کان ش‌ه‌ریان نه‌کرد^۲.

ه‌روه‌ها مام‌وستا مح‌مه‌د ره‌س‌ول‌ هاوار ده‌لتی (د‌وای ش‌ه‌ری ش‌اره‌زور له‌ ناوچه‌کانی بازیان و چه‌مچه‌مالیش راپه‌رین ده‌ستی پی‌کرد. مه‌حم‌ود خ‌در

۱- (عبدالم‌نعم غلامی)، ۱۰۸-۱۰۹.

۲- م. ر. هاوار، به‌رکی یه‌ک‌م، ۲۰۱.

هممه‌وه‌ند که له زمانه‌ی عوسمانییه‌کاندا فرماندهی ژاندرمه‌بوو (له‌به‌رگی یه‌که‌مدا له‌باسی کاره‌ساته‌که‌ی موسلدا باسی مه‌حموود خدر هممه‌وند کراوه) نه‌و مه‌حموود خدره له‌ورژانه‌دا دژی نینگلیزه‌کان راوه‌ستاو رتگیه‌ی سلیمانی و که‌رکوکی پری.

(میتجه‌رسۆن) وه‌کو لاسایی‌کردنه‌وه‌ی تورکه‌کان هیتزکی نیستر سواری له‌ناو کورددا دامه‌زراندو ناردنی بۆ شه‌ر دژی مه‌حموود خدر و فرمانی‌دا مه‌حموود خدر و سه‌ید محمه‌دی جه‌باری بگرن. هیتزی هه‌ردوولا له‌ده‌ریه‌ندی بازبان به‌ره‌نگاری یه‌ک بیون و زیانیکی زۆر له‌ نینگلیزه‌که‌وت. (کاپتن بۆند) که‌کاتی خۆی له‌ نه‌سته‌مبۆل ژیا‌بوو، زمانی تورکی باش ده‌زانی و له‌ورژانه‌دا کرابوو به‌ حاکمی سیاسی له‌ چه‌مچه‌مال هه‌تا بلتی پیاویکی چه‌تون بوو.

(بۆند) هه‌ولی‌دا مه‌حموود خدر ببینیته‌ و له‌پاش رتکه‌وتن به‌ مه‌حموود خدر ده‌لی: مه‌ندوویی سامی به‌ریاری داوه له‌ حه‌پسکردنت خۆش به‌ی به‌مه‌رجیتک دووه‌زار روپیه‌ بده‌ی له‌تۆله‌ی نه‌و زیانانه‌ی که‌ به‌هۆی تۆوه‌ لیمان که‌وتوه‌.

مه‌حموود خدر سوپاسی ده‌کاوه‌چیتسه‌ ژووره‌وه‌ لیغه‌یه‌کی شه‌ری بۆ ده‌رده‌هینیت و به‌ (کاپتن بۆند) ده‌لی: جه‌نابی حاکم: نه‌م لیغه‌ شه‌ر بنیره‌ بۆ له‌نده‌ن با لۆکه‌که‌ی بکه‌ن به‌ بانقه‌تۆتی ده‌ روپیه‌یی و چه‌ندتان گه‌ره‌که‌ هه‌لی‌گرن و نه‌وی تریشی بیده‌ن به‌من. مه‌حموود خدر له‌و رۆژانه‌دا پییر بو‌بوو، به‌رگی شه‌ری نه‌ده‌گرت، به‌لام سه‌ید محمه‌دی جه‌باری کۆلی‌نده‌ا هه‌تا ماوه‌یه‌ک هه‌ر دژی نینگلیزه‌بوو) ^{۱۰}.

به‌وجۆره‌ ناگری شو‌پش و راپه‌رین له‌ناوچه‌ی (چه‌مچه‌مال- بازبان) رۆژ به‌رۆژ که‌شه‌ی ده‌کردو ناوچه‌کانی تریشی گرتوه‌. نینگلیزه‌کان مه‌ترسییه‌کی زۆریان

۱- (م.ر. هاوار)- به‌رگی دووه‌م، له‌ ۲۱۶-۲۱۵.

پیدا کردبوو له هاتوچۆی نیتوان که رکوک و سلیمانی، به هۆی ئه وهی بو چه نیدین جار ئه و ڕتگایه له لایهن دهستی سواره ی هه مه وه نده وه قه تاع ده کرا.

ماموستا محمه د ره سوول هاوار له کتیبه کهیدا له به لگه نامه یه کی به ریتانی بوخته کراوه و تایبه ته به بیره وه ریه کانی (کاپتن بوند) که بو (ویلسن) له سالی ۱۹۲۰ نووسیه تی، ده لتی: (که ریم به گ) ی سه رۆکی به گزاده له مانگی مایسی ۱۹۲۰ وه به ره لایه و چه ته یه و ناویانگی وای کردوه که به سه ر عه شیرته کهیدا زال بیت) ههروه ها ده لتی (بو ئه وهی تووشی هه را نه بین له گه لیا وه کو ئه و تووش بوونه ی تورکان له گه ل هه مه وه نده کانا باشته رین شت ئه وه یه هه ول بدریت عه شیرته ی به گزاده له که ریم به گ دوور به خریته وه و ته قه لای ئه وه بدریت عه شیرته که ی له ناوخویانا نارپیک بن و دووبه رکییان تی بکه وی). له سه ر قسه کانی ده رواو ده لتی (ئه و سیاسه ته ی هه تا شه ش مانگ له مه و به ر به کاره یتره داوا له که ریم به گ کرا له گونده که ی خۆیدا به بی دهنگ دانیشیت و نه خۆی و نه هه مه وه نده کانیس ده ست نه خه نه کاروباری حکومه ته وه، به لام دوا ی ئه وه به هۆی پرپیانه نده ی تورکخوازه کانه وه له که رکوک و ره واندر به لینی ئه وه ی پهن درابوو بکری به سه رۆکی هه مو وه مه وه ند که ئه مه وای له که ریم به گ کرد خزم و که س و کارو ده ست و په یوه نده کانی به گونده کانا به لاوه کاته وه که ئه مه هه تا گونده کانی ناوچه ی سوورداشی گرتوه) ^۱». «کاپتن بۆند» هه ولی زۆری داوه دووبه رکی بخاته نیتوان که ریم به گ و هه مه وه نده وه و کیشه ی ناوخۆی بو که ریم به گ دروست بکات. خۆی گوته نی «باشترین شت ئه وه یه هه ول بدری عه شیرته ی به گزاده له که ریم به گ دوور به خریته وه و ته قه لای ئه وه بدری عه شیرته که ی له ناوخویانا نارپیک بن» ^۲.... هتد).

۱- (م.ر. هاوار) - به رگی نووم، ل ۲۲۷.

۲- هه مان سه رچاوه ی پیتشو، ل ۲۲۷.

دۆکیومه نتی ژماره C.O 730-22 ی رۆژی ۱۹۲۲/۶/۲۲.

دیاره نهو رق و قینهی (بۆند) له کهریم بهگ سه ره رای سیفه تی که لله ره قی و چه توونی و لووت به رزی و توندو تیژی خۆی که هه بووه، رقی تایبه تی بووه له کهریم بهگ، چونکه کاتی خۆی به دهستی نهم دیل ده کری و^۱ ره وانهی سلیمانی ده کرتیت. لیره دا ئیمه چند لیکۆلینه وه یهک ده خهینه روو ده رباره ی نهم قسانه ی (کسپتن بۆند) که هه لبه سترای خۆیه تی بۆ ناو زانندی کهریم بهگ و تاوانبار کردنی به په یوه ندی به تورک خوازه کانه وه.

به لام نایا بۆند ج به لگه یه کی به دهسته وه بوو که (کهریم بهگ) له گه ل تورک خوازه کانا ریککه و تووه و نایا تورکه کان به رامبه ر به وه چییان بۆ کهریم بهگ کردووه. یاخود نهو توانا جه ماوه ره ی کهریم بهگ له و کاتانه دا نه گه ر ده عمیکی مادی و مه عنه وی هه بوایه شۆرشه که گه وره تر نه ده بووه وه؟

کهریم بهگ ده سه لاتنی به سه ر هه موو ناوچه ی چه مچه مال و بازیا ن هه بوو، نهمه سه ره رای ناوچه ی سوورداش. له هه مان کاتدا سه رۆکی تیره ی به گزاده ش بوو و به سه ر عه شیره ته که یدا زال بوو، وهک (بۆند) خۆی ده لتی نایا سه ره ک هۆز وهک نهم نه بیته ده بیته ج سه رۆک هۆزی نهو ده سه لاتهی هه بوو بیته. هه روه ها (تورک) پاش دوو سال به سه ر نامه که ی بۆند بۆ ولسن ۱۹۲۰ به نه یینی و له ژیر په رده ی (نایین) په روه ری (نۆزده میسر) یان نارده ره واندا. نهمه خۆی له خۆیدا لاوازیی تورک ده رده خات. ده بیته کتی له ۱۹۲۰ باوه ر به به لینه کانیان بکا که وهک بۆند ده لتی (به لینی نه وه ی پنی درابوو بکری به سه رۆکی هه موو هه مه وه ند).

۴- شورتنا فی شمال العراق عبدالمنعم غلامی ل. ۱۰۰.

نهجومه نی هه ئبژی ره راوی سلیمانی (مه جلیسی ئیداری) (۱۹۲۱-۱۹۲۲)

لهو کاتهی که (شیخ محمود) له هیندستان دس به سهر بوو، که ریم بهگی هه مه وه ندو سواره کانی ناگرو بلیتسه بوون له دژی نینگلیزه کان. نینگلیز به هه موو شیوه یه که هه ولی سهر کوت کردنی شۆرشی کوردی ده دا، بۆ ئه م مه به سته چه ند هه نگا ویتکی نا وه ک نامه کردنی هیزی سهر بازی و فرۆکه و گرتن و ئازاردانی شۆرشگێره کان.

به لام هه موو ئه مانه دادی نه دا، رۆژ به رۆژ ناگری شۆرش له گه شه سه ندندا بوو. وه ک ماموستا ره فیق حلمی ده لێ: (ناگری شۆرشی دووم ده ستی کرد بوو به یرشکدان و گه شان هود. له بهر ئه مه بهر له دامه زاردنی ئه نجومه نیک کرایه وه له سنووری هه ریمی سلیمانی دا، که بیته هانده ری حاکمی سیاسی. ئه نجومه نه که له (۱۲) ئه ندام پیکه اتبوو، به سه ره رشتیی حاکمی سیاسی بوو، به لام ئه نجومه نه که به هۆی مانه وهی (میجهر سۆن) له سلیمانی نه یوانی کوتایی به ئاژاوه به یئیت و شۆرشه که هه ر به رده وام بوو^۱.

«گۆلد سمیث» کرا به حاکمی سلیمانی، هه ولی دا ئه و بیزارییی له ناو دانیشتونانی شاری سلیمانی و ده ورو به ری به هۆی ره فتاره کانی میجهر (سۆن) هه و په یدا بوو بوو نه هیتن، ته قه لای ئه وهی دا رینگا چاره یه ک بدۆزیته وه دلێ خه لک رازی بکا. ماموستا محمه د ره سول هاوار ده لێ: *^۲ (ده رباره ی

۱- ره فیق حلمی، یاداشت، به رگی دووم، به شی به که م، ل ۲۰-۲۱.

۲- (م.ر. هاوار) به رگی دووم، ل ۲۱۷-۲۱۸.

نو تهغه لایه‌ی گولډ سمیث له دؤکیومه نټی ژماره (15-0-20.F.O) روژی
 ۷/ دیسمبر ۱۹۲۱دا نامه‌ی کی مهن دووبی سامیسی تیا به که له به‌غدادوه
 نار دووبه تی بز (چه چل) که ده لټی: «نه‌نجومه نی هه لټی ژیر دراوی سلیمان یه که م
 کو بو نه وه ی له ۲۲ ی نؤغه مبر ی ۱۹۲۱دا کرد، که نه‌ندامه کانی بریسی بوون
 له مانه (که وه کو چو ن نو سراهه بلاوی ده که ی نه وه):

- ۱- میجر گولډ سمیث نه‌فسه ری سیاسی و نوټنه ری حکومتی به ریتانیا
- ۲- نه‌حمده موختار قازی
- ۳- سه‌دیق مه‌زه ر حاکم
- ۴- صالح پاشا سکر تیری واریدات
- ۵- حه ناغای عبده وله رحمان ناغا نوټنه ری دانیش توانی سلیمان ی
- ۶- حاجی نبیراهیم ناغا نوټنه ری دانیش توانی سلیمان ی
- ۷- عبده وللا چه له بی مه‌نموری کون بووه نیسته بازگانه
- ۸- حامد بهگ به‌گزاده ی جاف - نوټنه ری هه له بهجه
- ۹- مه‌مه ده صالح بهگ مه‌للاک و نوټنه ری شارباز تیر
- ۱۰- نه‌مین ره‌شید ناغا^{۱۰} سه‌روکی عه‌شیره تی هه مه وه ندو نوټنه ری

چه‌چه مال.

۱- نه‌مین ره‌شید ناغا، به‌کیک بووه له سه‌روکه کانی هؤزی هه مه وه ند، کار به ده ستانی
 نینگلیز بو نژایه تی کردنی (که ریم به‌گی فه‌تاح به‌گی) هه مه وه ند هه ولیان دا به‌دروست
 کردنی ناکوکی و ناحه زی له‌نیوانیان بو نه وه ی سوود له بو شاییه بیین هه ر بو یه له
 سالی ۱۹۲۳ نه‌مؤندز له کتیبی کرد و ترک و عه رب ل ۲۸۷-۲۸۸ ده لټی: فه‌رمان مان
 و هرگرت چه‌چه مال بگرین و نیداره و کاروباری شار بسپیرین به قائم مقام که وه ک
 (به‌ریهستی گولله و ابیت) که نه‌ویش نه‌مین ره‌شید ناغای ره مه وه ند ه که سه ر به
 هه مه وه ند ه و زور رقی له (که ریم فه‌تاحه).

ره فئق حلمى له په راوټيزى لاپه ره كسانى (۲۰-۲۱) ى به رگى دووه مى
ياداشته كانيدا نهو نه نجومه نه ى ناوناوه (مه جليسى نيدارى) او ده لټن (به نه وه
پټك هاتبوو كه يارمه تى حاكمى سياسى بدا له راوټيز كردن و كاروباردا. به لام له
ناوه كانا كه باسى كردوون عه بدولتلا چه له بهى به عه بدولفه تاح چه له بهى ناو
هيتاوه و ناوى (كابتن هټلټ) ى معاونى حاكمى سياسى له و نه نجومه نه دا ناو
هيتاوه، كه له دؤكيومه نه كه دا ناوى نوټنه رى رانيه نه هاتوه. به لام ره فئق حلمى
له لاپه ره (۲۲) دا ده لټن هم مزه ناغاي نه ولاغسا به ناوى نوټنه رى رانيه وه دانرا
(كه دوور نيبه چ كابتن هټلټ و چ هم مزانغا هه ردووكيان له دو اييدا خرابنه سهر
نهو نه نجومه نه)) به لام نه مهش سهرى نه گرت.

کوشتنی

(کاپتن بۆند) و (میتجر ماکانت)

(کاپتن بۆند)ی دلپهق له سههر کورد و شوپشه که یان له دوای امری بونی له دیلی و یاش شهری (دهره نندی بازیان) ، (شیخ محمود) ده باته بهره می (مه حکمه می عورفی)ی بهریتانی^۱ ههتا حوکمی له سیتداره دانی به سهرا به دن. نهو (بۆند)ه هه می شه خه ریکی نازاوه نانه و بهوو له ناوتی سهرو هۆزه کورده کانی دهورو بهری چه مچه مال. سیاسه تی دوژمنکارانه و دلپه قیتی بهرام بهر کورد ، کار ده هینار نار په زایی زۆری له لای خه لکی ناچه که دروست کرد بوو به تایبه تی یاش نه وه ی فیری زمانی کوردی بوو .

(میتجر ماکانت)یش کاتی خۆی له سوپای لیژی بوو ، ماو به یک بوو له چه مچه مال هاو کاری (بۆند)ی ده کرد. کوردیی ده زانی. له کاروباری عه شایه ردا شاره زا بوو .

(که ریم بهگ) زۆر کتیشه و گرفتیی بو دروست کراوه له لایه ن کاپتن بۆنده وه . پقی کۆن و نازایه تی و جوامیری (که ریم بهگ) مملاتی گه یانده نه و به پری . ههتا کارگه یشته راده یهک (که ریم بهگ) بهریاری مه رده انه ی دا که (بۆند) له کۆل خه لکی ناچه که بکاته وه و بیکوژی .

به ر له ۱۸ی حوزهیرانی ۱۹۲۲ که (که ریم بهگ) ههردوو حاکمه که ی کوشت دیاره نامه و نامه گۆرینه وه له نیوان (بۆند) و (که ریم بهگ) دا هه بووه ، هه ریهک به مه به ستیک .

محمه د ره سول هاوار له کتیبه که یدا به لگه نامه یهکی بهریتانی-ی ده ر خستوه که له ته له گرافیکدا له سههر بارودۆخی ناچه ی چه مچه مال و که ریم بهگ بهرز کراوه ته وه . نهو ده نووسیته (به پتی ته له گرافی ژماره ۴۳۸ رۆژی ۱۶/۶/

۱- کوردستان والحركة القومية الكردية لجلال طالبانی ۲۱۶ طبعه الثانية ۱۹۷۱.

۱۹۲۲ کهریم بهگی فهتاح بهگی سه‌رۆکی به‌گزاده‌ی هه‌مه‌وه‌ند که هه‌ماه‌یه‌کی زۆریوو چه‌مچه‌مال به‌هۆی نه‌وه‌وه نا‌ئارام بو و یه‌کیتیک بوو له‌وانه‌ی که له‌ سالی ۱۹۱۹ سه‌ر به‌شیتخ مه‌حموود بووه و له‌ماه‌یه‌دا هه‌میشه له‌یاسا لای‌داوه. به‌لام ماه‌یه‌که ده‌یه‌وی ئارام به‌گری و داوای له‌خۆش بوون ده‌کا^{*۱}.

نه‌دی له‌م به‌لکه‌نامه‌یه ده‌رده‌که‌وی نه‌وه‌یه‌که به‌ درت‌زایی ماه‌ی نیتوان شه‌ری ده‌ریه‌ندی بازبان هه‌تا نه‌و میت‌ژوهه، (که‌ریم به‌گ) به‌رده‌وام بووه له‌ کوشتنی ئینگلیزه‌کان. سه‌باره‌ت به‌و نامه‌یه‌ی که داوای له‌ خۆشبوون ده‌کات و ده‌یه‌وی‌ت ئارام به‌گری، له‌ کاتی‌کدا نه‌م ته‌له‌گرافه‌ نووسراوه دوو رۆژ پێش کوشتنی (کاپتن بۆند) و (میت‌جهر ساکانت) بووه و له‌وه‌سه‌روه‌خسته‌دا شۆرش به‌ ته‌واوی له‌ ناوچه‌کانی بارزان و ئاکرئ و زاخۆ و ره‌واندز له‌ دژی ئینگلیزه‌کان له‌ گه‌له‌دا بووه و هه‌لو‌تستی (که‌ریم به‌گ) له‌ ته‌نگه‌ی رۆژانی دوا‌ی شه‌ری ده‌ریه‌ندی بازبان نه‌و ته‌نازوله‌ی نه‌به‌ردوه، ئیتستا چۆن به‌م شتیه‌یه داوای له‌ خۆش بوون ده‌کات. به‌تایبه‌تی نه‌گه‌ر له‌ قسه‌کانی (که‌ریم به‌گ) وردبینه‌وه له‌ کاتی رووبه‌رووبوونه‌وه‌ی له‌گه‌ل (کاپتن بۆند) که چۆن که‌له‌پیاوانه‌ دیته‌ گۆ. نه‌مه‌ی هه‌یه، وای بۆ ده‌چم، زیاتر هه‌یمن کردنه‌وه‌ی کاربه‌ده‌ستانی ئینگلیزی‌ت له‌لایه‌ن (که‌ریم به‌گ) هه‌وه‌ هه‌تا زه‌بیرکی کوشنده‌یان له‌ بدات و هه‌ردوو رۆژ دوا‌ی نه‌و ته‌له‌گرافه‌ له‌ ۱۸ی حوزه‌یرانی نه‌و سه‌له‌ له‌سه‌ر رتگه‌ی گوندی مۆرتکه‌وه هه‌نجیره (کاپتن بوند) و (میت‌جهر ساکانت) ده‌کوژی و تۆله‌ی چه‌ند سه‌له‌ی زولم و زۆرداریان له‌ ده‌کاته‌وه.^{*۲}

گه‌یانه‌وه‌ی جۆراوجۆر هه‌یه له‌سه‌ر به‌یه‌ک گه‌یشتنی (که‌ریم به‌گ) و (کاپتن بۆند) و کوشتنی (بوند) و (ساکانت). نه‌وه‌ی پوخته‌یه‌وه هه‌مه‌وه‌ گه‌یانه‌وه‌کان له‌سه‌ری یه‌ک ده‌نگن نه‌مه‌ی خواره‌وه‌یه: - ماه‌یه‌ک له‌پێش ۱۸ی حوزه‌یرانی

۱- (م.ر. هاوار)، به‌رکی دووهم، ل ۲۲۳.

۲- (م.ر. هاوار)، به‌رکی دووهم، ل ۲۲۴.

۱۹۲۲ نامه گزینمونه له نیتوان (بۆند) و (که‌ریم به‌گ) دا هه‌بووه ^۱.

له‌لایهن (بۆند) هوه جه‌خت کراوه‌ته سه‌ر دامالینی چه‌ک و دانیشتنی (که‌ریم به‌گ) به نارامی و ده‌رکردنی لێ بوردنی گشتی هۆ خۆی و هه‌موو سواره‌کانی، هه‌روه‌ها به‌لێتی نه‌وه به (که‌ریم به‌گ) ده‌دا که ناوچه‌ی نیتوان تاسلوجه‌ه و ده‌ریه‌ندی بازبانی له‌سه‌ر تا پۆ بکات ^۲ به‌لای که‌ریم به‌گه‌وه ئه‌م به‌ره‌و پیره‌هاتنه‌ گرنه‌گ نه‌بووه و نه‌و زیاتر ویستوو به‌تی میله‌ته‌که‌ی له‌ژێر ده‌ستی رزگار بیته و که‌له‌که‌ی نازاد بیته و شیخ مه‌حموود به‌گه‌رێته‌وه کورده‌ستان و ئینگلیزه‌کان له ولات دا نه‌میته‌ن.

۱- ته‌نانه‌ت له‌ نامه‌یه‌کی مه‌ندوبیی سامیی به‌غدا که له‌ رێگه‌ی حاکمی سامیی چه‌مه‌مال بۆ (که‌ریم به‌گ) نێزیرا بوو، داوای لێ ده‌کات خۆی ته‌سلیم بکاته‌وه‌و هه‌موو داواکارییه‌کی بۆ جێ به‌جێ ده‌کات. ئه‌م نامه‌یه‌ له‌لایهن (فه‌قی مه‌حه‌مه‌دی مۆرتکه‌)ی مدیری ناحیه‌یی بازبان گه‌یشته‌بووه (که‌ریم به‌گ) که خزمی خۆیه‌تی.

نه‌و نامه‌یه‌ له‌لایهن (نه‌حه‌مه‌د به‌کی) باوکه‌م پارێزراویوو هه‌تا ساڵ ۱۹۷۷ به‌هۆی کاره‌ساتی (گوندی باینجان) سووتا.

۲- نووسه‌ر.

(کاپتن بۆند)

پیش کوژرانی، (که‌ریم به‌گ) ده‌بینتیت

باش ئالوگۆزکردنی نامه بۆ گفتوگۆکردن له‌نیوان (که‌ریم به‌گ) و (کاپتن بۆند)، مامۆستا محهمه‌د ره‌سوول هاوار ده‌رباره‌ی دیاریکردنی شۆتینی دیاری کراو بۆ یه‌کتر بینین نووسیویه‌تی:

چهند جارتیک هه‌ولتی بینینی نه‌فسه‌ری سیاسی داوه، بۆ نه‌وه هه‌تا ئیستا (کاپتن بۆند) که یارمه‌تیده‌ری نه‌فسه‌ری سیاسی بوو، هه‌ولتی‌دا له (ته‌ینال)^۱ له ۱۶/ی حوزه‌یراندا یه‌کتر بینین، رۆژی ۱۷/ی مانگ نامه‌یه‌ک له (که‌ریم به‌گ) هوه ده‌گات به‌ده‌ستی (کاپتن بۆند) که شه‌ویک به‌رله‌وه له گوندی (هه‌نجیره)^۲ بوو، له‌و نامه‌یه‌دا پرسیارێ نه‌وه‌ی کردبوو له کاتیکدا که نه‌و ده‌یه‌وی له‌گه‌لێانا رێک بکه‌وی که‌چی نه‌وان هێز ده‌نێرن بۆ ناوچه‌که‌؟.

وه‌رامی (کاپتن بۆند) نێررایه‌وه بۆ (که‌ریم به‌گ) که له گوندی (کانی مسته‌فا)^۳ بوو، به‌لام (که‌ریم به‌گ) یه‌کسه‌ر وه‌لامی نامه‌که‌ی بۆندی نه‌دایه‌وه به‌لکو نامه‌یه‌کی ناردبوو بۆ (فه‌قێ محهمه‌دی مۆرتکه) و له‌و نامه‌یه‌دا ناماده‌یی خۆی ده‌رپرێوو که له (کانی مسته‌فا) (کاپتن بۆند) بینیت.

(کاپتن بۆند) له‌لایهن دۆسته‌کانییه‌وه ناگادارکرا که نه‌و شۆتینه بۆکۆبوونه‌وه باش نییه، به‌لام (بۆند) زۆری جه‌زده‌کرد (که‌ریم به‌گ) بینیت. بۆیه گوتی به‌م قسه‌یه نه‌داو کاپتن (ماکانت)یشی له‌گه‌ل خۆیدا برد له‌گه‌ل دوو سه‌ربازی لیثی و

۱- ته‌ینال، گوندیکه‌ ده‌که‌وتتێ نه‌وان ده‌ربه‌ندی بازيان و مله‌ی تاسلووجه له‌سه‌ر جاده‌ی کشتییه.

۲- هه‌نجیره، گوندیکه‌ له (دۆلی بازيان)ه ده‌که‌وتتێ که‌ناری شاخی هه‌نجیره‌وه ۲ کم له‌جاده‌ی کشتی‌یه‌وه دووره.

۳- کانی مسته‌فا، گوندیکه‌ به‌شاخ ده‌ربه‌ندی بازيانه‌وه به‌دیوی چه‌چه‌مالدا .

سی سواری کورد که مفرزه‌ی تاییه‌تی (کاپتن بۆند) بوون، له شوتیتیک که دوو میل دوربوو لهو شوتنه‌ی که‌ریم بهگ داینا‌بوو، له‌وی یه‌کتریان بینی "۱".
 نه‌وه‌بوو له‌نیوان گوندی مۆرتکه‌و هه‌نجیره له‌سه‌ر کانی و ناوی (سه‌رمۆرد)^۲ به‌یه‌ک ده‌گه‌ن و وتووێژی توند ده‌که‌وتیه‌ نیوانیان و قسه‌یان ناگاته‌یه‌ک و که‌ریم بهگ و سابیر به‌گی کورپی و چه‌کداره‌کانی تر هه‌ر له‌وی (کاپتن بۆند) و (میجهر ماکانت) و (غه‌فوری خه‌جی) ی پیاو ماقوولی (بۆند) که‌ خه‌لکی سلیمانی-ی گه‌ره‌کی ده‌رگه‌زینه‌- ده‌کوژن. چه‌کداره‌کانی تریش خۆده‌ده‌ن به‌ده‌سته‌وه‌و ده‌گیرین.

له‌ پیاوه‌ نازاکانی هه‌مه‌وه‌ند که‌ له‌کوشتی حاکمه‌کان له‌گه‌ل که‌ریم به‌گدا بوون (سابیر بهگ و عه‌بدوللا به‌گی کورپی) و (نامیق حوسین ناغا) و (مه‌مه‌د حوسین ناغا) و (عابید شه‌ریف) و چه‌ند سواریکی تر بوون. پاش نه‌م ڕووداوه (که‌ریم بهگ)، (سابیر بهگ) و (مه‌مه‌ ره‌شید فه‌قی مه‌مه‌د) ده‌نیتری بۆ به‌رینی نه‌و هیتله‌ ته‌له‌فۆنییه‌ی نیوان که‌رکووک و سلیمانی:

۱- کاپتن بۆند حاکمی سیاسی چه‌مچه‌مال بوو.

۲- میجهر ماکانت سه‌ر له‌شکری سوپای لیقی بوو که‌ که‌ریم بهگ له‌ورۆژه‌دا هه‌ردووکیانی کوشتن، واته‌ له‌ ۱۸ / حوزیرانی ۱۹۲۲.

۱- (م.ر. هاوار)، ۲۲۳-۲۲۴.

۲- (سه‌رمۆرد) کانی و ناوتکه، به‌ شاخی ده‌ربه‌ندی بازیا‌نه‌وه‌یه.

که‌ریم به‌گ پاش کوشتنی کاپتن بۆند

روژی (۱۸)ی حوزە‌یران هە‌والی کوشتنی (کاپتن بۆند) و هارپتیکانی گە‌یشتە (تە‌ینال)، پاشان ناگاداری سلیمانی کرایمە‌وه. لە‌هە‌مان روژدا کۆلۆنیل (مانت) کە‌ نە‌فسە‌رتکی هێزی لیقی بوو، بە‌هێزتیکی گە‌وره‌و بە‌ پالپشتی زریبۆش و چە‌ندین پارچە‌ چە‌ک، توانییان بچە‌ شوینی رووداوە‌کە‌و لاشە‌کانیان بە‌هیننە‌وه.

کوشتنی ئە‌و (کاپتن)ە‌ ناگرتکی گورچە‌گ بر بوو لە‌ دلی ئینگلیزە‌کان درا. لە‌ سەرە‌تادا ویستیان ئە‌م زیانە‌ قەرە‌بوو بکە‌نە‌وه. دە‌گێرئە‌وه لە‌وای کوشتنی ئە‌و ئینگلیزە‌نە‌ بە‌شێ‌وه‌یکی زۆر دەرئانە‌ کە‌وتنە‌ گیانی خە‌لکی ناوچە‌کە‌و گوندە‌کان و بە‌فرۆ‌کە‌ بۆردومانیان دە‌کردن. مامۆستا محە‌مە‌د رە‌سول ه‌اوار لە‌ باستیکی دا دە‌ربارە‌ی روژی ۱۹/حوزیرانی /۱۹۲۲ کە‌ بە‌رتیزی لە‌ دۆکیومە‌نتی ژمارە‌ 730-22-۲۰۵-831 No روژی ۱۹/۲۳/۱۹۲۲ لە‌راپۆرتیکیدا دە‌ربارە‌ی ئە‌و پۆژە‌ نووسیویە‌تی (روژی ۱۹/ی مانگ شە‌ش فرۆ‌کە‌ بە‌سەر سلیمانیدا فرین و دوانیان بە‌سەر چە‌مچە‌مالدا فرین و لە‌ چە‌مچە‌مال یە‌کتیک لە‌و دوو فرۆ‌کە‌یە‌ کاپتن (هۆلت)ی معاوینی نە‌فسە‌ری سیاسی هە‌لگرت.

فرۆ‌کە‌کان بە‌سەر ئە‌و ناوچانە‌دا فرین کە‌ کە‌ریم بە‌گ و تاقمە‌کە‌ی لێ‌بوو کە‌ ۳۰-۴۰ کە‌سی‌ک دە‌بوون بە‌لام هێچ بزوتنە‌وه‌و جم و جوسولتیک لە‌و ناوچە‌یە‌ نە‌بینرا^{۹۱}.

بە‌وشێ‌وه‌یە‌ی باری ئارامی ناوچە‌کە‌ تێکچوو بوو. ژیان بە‌جاری لە‌ناوچە‌ی چە‌مچە‌مال و بازیان بە‌ره‌و ئالۆزتر دە‌چوو. مامۆستا محە‌مە‌د خواجە‌ دە‌ربارە‌ی ئە‌و پۆژانە‌ نووسیویە‌تی و دە‌لتی: (زۆر

۱- (م.ر. ه‌اوار)، بە‌رگی دووم ل. ۲۲۴

خوتتېبو تا ده رۆژ له دېتهاته كانی سلیمانی - دا به فرۆكه بویان ده كه ران. نزيكې سده چو وغل جاسووسيان بلاو كرده وه كه چي نهيانده زانی كه چوون بو كوتی) ^{۱*}.
 ههروهها رۆژی ۱۹۲۲/۶/۲۲ له ژماره ۱۱۳ ی رۆژنامه ی (پيشكهوتن) دا نهم هه واله له شاری سلیمانی بلاو كرايه وه.

(شهخصيتك وه يا چهند شهخصيتك اگر خپرو اطلاع بدن او خپرو اطلاع بهی به سه بهی توقيف و گرتنی كه ريم فتاح بهی همنده، له لایمن حكومه ته وه ده هزار روپيه انعام وه بخشيشی نه درقتن، ديسان ههروهها اطلاع بدریت و بهی به سبب گرتنی سيد محمد جباری بۆ نه مهش دوو هزار روپيه انعام و بخشش نه درتی) ^{۲*}.

نیمزا

حاکمی سیاسی گوند سمیس

له م كاتانه دا مال و مندالی (كه ريم بهگ) و (سابیری كوری) له سه رووی گوندی (باينجان) خویان شار دبووه.

مام عه زیزی كوری كه ريم بهگ بۆی گيترا مه وه كه مال و مندالی كه ريم بهگ و (صابیر بهگ) له گوندی (كۆپه له)، شاخيتك هه يه به (كونه قهل) ناسراوه. له وێ چوونه دهواره وه. نهم جيتگه يهش په نايه و شوینی دالدديه، ده كه ویتته نیتوان گوندی (كۆپه له) و شاخی (قهلا بهردينه) له سه رووی گوندی (باينجان). مام عه زیز ده يوت نه و رۆژده ناگامان لی بوو، كه چۆن فرۆكه كانی دوژمن دېتهاته كانسيان بۆردومان ده كرد و پووش و پاوانی خه لكیان ده سووتاند و له ده وره يه گوندی (مۆرتكه) گونده كانسيان ده رووخاند. به بهرده وامي چهند ته ياره يه كه له ناسمانی ناوچه كه ده سوپرا نه وه. شه و كه ريم بهگي باوكم هات، ده وارمان پيچايه وه و به ره و

۱ - نه محمد خواجه (چيم دي)، بهرگی يه كه م. ل. ۸۴.

۲ - (م. ر. هاوار)، بهرگی دووه می كتابه كی، ل. ۲۲۵.

گوندی (ته‌ره‌مار)^۱ سهرکه‌وتین. مالی که‌ریم به‌گی باو‌کم و سابیر به‌گی برام، له‌گه‌ل پیرۆزه‌ی^۲ دایکم و سه‌کینه‌ی^۳ باوه‌ژنم و نه‌وانی تر که هه‌موومان (۱۵) تا (۲۰) ژن و مندال ده‌بووین، نه‌و رۆژه بۆ به‌یانی فرۆکه‌کان به‌رده‌وام بوون له‌بۆرد و ماسان‌کردنی ناوچه‌که‌و چه‌نده‌ها ژن و مندالی بی تاوانیسان له‌ناوچه‌که‌دا کرشت.

(که‌ریم به‌گ) پیتی وتین ئیتوه لیره نه‌میتن و بچه ناوچه‌ی (شیخ بزینی)^۴ لای مالی (ره‌شید ناغا عه‌بدولوه‌هاب ناغای سه‌رچنار)^۵. ئیمه له (ته‌ره‌مار) هوه به‌ره‌و (چه‌می ره‌زان)^۶ و له‌وتیه به‌ره‌و سه‌رچناری شیخ بزینی رو‌یشتین. خه‌لکی گونده‌کان زۆر یارمه‌تیان داین.

له‌گوندی (کانی هه‌نجیر)^۷ نیشته‌جیتیان کردین. له‌ده‌ره‌وه‌ی گونده‌که باختیکی هه‌نجیر هه‌بوو ژوور‌تکیان به‌دارو به‌رد بۆ دروست کردین و له‌وی ماینه‌وه. به‌و‌جۆره ماینه‌وه هه‌تا زیاتر له سالتیک، ئینجا دوابی چووبنه ناوچه‌ی هه‌ورامان و له‌گوندی (دزلی) نیشته‌جی بووین^۸.

له‌ دوابی کوشتنی حاکمه‌کان، نه‌ک هه‌رخیزان و مالی (که‌ریم به‌گ) به‌ته‌نها، به‌لکو زۆر له‌خزمه‌کانی و هه‌ندی له‌هه‌مه‌وه‌نده‌کان که له‌گه‌ل که‌ریم به‌گ بوون

۱- (ته‌ره‌مار) گوندیکه ده‌که‌وتیه سه‌ر زنجیره شاخی تاسلووجه به‌دیوی سوورداشدا ده‌روانی.

۲- (پیرۆزه) خیزانی که‌ریم به‌گ بووه‌و خزمی خۆی بووه.

۳- (سه‌کینه) خیزانی دوومی که‌ریم به‌گ بووه‌و که نه‌م ژنه‌ی له (عه‌شیره‌تی شیخ بزینی) خواستوه.

۴- (ناوچه‌ی شیخ بزینی): شیخ بزینی عه‌شیره‌تیکي ناودار و دۆستی خۆشه‌ویستی هۆزی هه‌مه‌ونده، سنووریان ده‌که‌وتیه ئیوان چه‌مه‌مال و کۆیه.

۵- (ره‌شید ناغای عه‌بدولوه‌هاب ناغای سه‌رچنار) یه‌کیکه له‌پیاوه به‌ناویانگه‌کانی شیخ بزینی.

۶- (چه‌می ره‌زان) چه‌میکي زۆر سه‌خت و گه‌وره‌یه، به‌ناویانگترین چه‌مه له‌و ناوچه‌یه.

۷- (کانی هه‌نجیر) گوندیکه له‌ناوچه‌ی شیخ بزینی.

۸- نه‌م باسه له‌زاری مامه‌ عه‌زیز کوپی که‌ریم به‌که‌مه‌ وه‌رمان گرتوه.

تووشی نازارو نه‌شکه‌نجه بیون، بهر چه‌پۆکی ئینگلیزه‌کان که‌وتن و زۆریان لێ ده‌ریه‌ده‌ر بیون بۆ شارو ناوچه‌کانی هه‌ولێترو سلێمانی. هه‌ره‌شه‌و بریاری ئینگلیزه‌کان له‌سه‌ر (که‌ریم به‌گ) و خزمه‌کانی و نه‌وانه‌ی شوێنیان ده‌زانین یان دالده‌یان ده‌دان توندوتیژ بوو.

که‌ریم به‌گ له‌دوای به‌رێ کردنێ ژن و منداله‌که‌ی بۆ ناوچه‌ی شیخ بزێنی، به‌خۆی و سواره‌کانییه‌وه ده‌چیت بۆ دیوی چه‌مچه‌مال بۆ گوندی کانی مسته‌فا و پاشان ده‌چیت بۆ گوندی (تاله‌بان)^{۱*}.

له‌کاتی رۆژه‌له‌هاتن شه‌ش فرۆکه‌ی جه‌نگی ئینگلیزه‌کان ده‌که‌ونه بۆردومان کردنی ئهم گوندانه که له‌ناوچه‌ی هه‌مه‌وه‌ندن (کانی سارد، تاله‌بان، کانی مسته‌فا، قه‌ره‌تامۆز، حه‌مک)^{۲*}.

د. که‌مال مه‌زه‌هر ده‌لێ: «هه‌ر له سه‌ره‌تاوه ئه‌لێم نه‌گه‌ر فرۆکه‌کانی ئینگلیزو زۆر جار بۆمبا‌ه‌رانی بێ وچانیان نه‌بوایه شیخ مه‌حموود و لایه‌نگرانی له‌وانه بوو بتوانن به‌شی زۆری نامانجه نه‌ته‌وه‌ییه‌کانی کو‌رد جێ به‌جێ بکه‌ن. بۆ روون کردنه‌وه‌ی ئهم راستسییه‌ بایه‌خدا‌ره ده‌یان به‌لگه‌و رووداوی هه‌مه‌چه‌شنه به‌ده‌سته‌وه‌ن که سه‌رچاوه‌کانیان ئینگلیز خۆیان»^{۳*}.

له‌کاتی بۆردومان‌کردنی گوندی (تاله‌بان) که‌ریم به‌گ له‌وێ بوو و له‌لایه‌ن فرۆکه‌کانی ئینگلیزه‌وه بینه‌راوه، چونکه زۆر به‌گه‌رمی بۆردومانی ئهم گونده‌یان کردووه‌و بۆته هۆی شه‌هید بوونی زۆر که‌س له‌ژن و مندال و خه‌لکی نه‌و ناوچه‌یه. که‌ریم به‌گیش به‌چه‌کی سووک شه‌ری له‌گه‌ل کردوون، به‌لام بێ نه‌نجام بوو. له‌دواییدا. (که‌ریم به‌گ) و سواره‌کانی ده‌چن بۆ نیوان جاده‌ی کفری - که‌رکووک، له‌وێ بۆسه‌یه‌ک داده‌نێن. هه‌یتکی لیقی ده‌که‌وتیه ناو بۆسه‌که‌وه‌و

۱- (تاله‌بان) گوندیکه له ناوچه‌ی هه‌مه‌وه‌ند ده‌که‌وتنه باکووری چه‌مچه‌ماله‌وه.

۲- ئهم گوندانه ده‌که‌ونه نیوان چه‌مچه‌مال و که‌رکووکه‌وه، به‌لای رۆژه‌لاتدا.

۳- د. که‌مال مه‌زه‌هر، گۆفاری رۆشنییری، ژماره (۱۳۶) سالی، ۱۹۹۵.

چواریان لئی ده کوژن^۱ بهم جوړه ناوچه ی کهرکووک و سلیمانی و چه مچه مال له ژیر هیرشی فو کوه ده بیته مهیدانی شه پو رووبه رووبونه وه. هیزی لیفی به پالپشتی چندین تانک و زرتپوش ده که ونه مملاتی و رووبه رووبونه وه. بهلام دواتر ترس و ناراحتی که و ته ناو سویای نینگلیزه وه، هه تا کار که یشته نه وه سیر پرسی کوکس مهندوبی سامی له بهغدا ته له گرافیتیکی له ۱۹۲۲/۷/۵. نارديوو بۆ (قوسته نته نییه) او (نسته مبول) و هیندستان و میسر که به رسمی ده لئی: «ناوچه ی سلیمانی و کهرکووک له گمل نمو هموو هدرشمو فشاره ی که هیزی لیفی خستیه سهر پیاو کوژه کان که که ریمی فده تاح بهگ و تاقمه که ی لئی برو، نه وگوندانی که یارمه تیمان دابرو هموو سزاداران و هیزی ناسمانی دهوری خوی بینی. بهلام له گمل نه وهدا که ریم بهگ په لاماری هیزیکی بچوویکی هیزی لیفی دا له سهر ریگه ی کفری- کهرکووک که لهوشه رده چوار لیفی کوژراو هیچ دسه لاتدار و ناغایه که لهوناوچه یه دا نه بوونه لایه نگری که ریم بهگ. نمو هیزه توپخانه یه ی (سیک) که له مورس لوه نهرراپرو له ۹/۱ ته موروزدا که یشته کهرکووک»^۲.

نیمزا/ پرسی کوکس

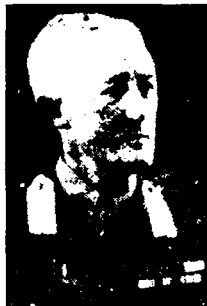
نم بهلگه نامه یه نه وه ددرده خات که هموو ناغاو پیاو ماقوولانی نو سنوران له لایه ن نینگلیزه وه، له سهر هاوکاریکردنی که ریم بهگ و هیزه که ی سزاداران. که ریم بهگ و هیزه که یشی هولی نه وه یان ددها که نه چنه هیچ گوندیک بۆ نه وه ی دانیش توانه که ی سزا نه درین. بهلگه ش بۆ ده رختی راستی نی نم رهفتاره له دوکیسومه نئی ژماره 23 - C.O 730 روژی ۱۹۲۲/۷/۶ که

۱- (م.ر. هاوار)، ل. ۲۲۶.

۲- (م.ر. هاوار)، ل. ۲۲۶.

مه‌ندوبی سامی (سپتر پرسى كۆكس) ناردوويه‌تى بۆ كاربه‌دهستانى خۆى له
له‌ندن ده‌رده‌كه‌وت. له بره‌گه‌ى - ۱۹۷۹دا ده‌لى:

(به‌لام نه‌وانه‌ى دژى هينانه‌وه‌ى شىخ مه‌حموودن وه‌كو شىخ عه‌بدولكه‌رىمى
قادر كه‌رم به‌لئىنى ته‌واويان داوه كه گوندو ناوچه‌كانى خۆيان له‌ژيتر كۆنترۆلى
خۆيانا به‌ئىنه‌وه‌و ره‌گه‌ى نه‌وه نه‌ده‌ن ياره‌ته‌بى (كه‌رىم به‌گه‌ى) هه‌مه‌وه‌ند بدرئ و
بۆ نه‌و مه‌به‌سته له‌گه‌ل نه‌فسه‌ره سىياسىيه‌كانى ئىمه‌دا له‌و رووه‌وه
رىكه‌كه‌وتون) ^۱. هه‌رچه‌نده نه‌م بارودۆخه ناهه‌موارىبوو تارا‌ده‌يه‌ك بوو به هۆى
دوو كه‌وته‌وه‌ى كه‌رىم به‌گ و هه‌يزه‌كه‌ى له كۆپو كۆمه‌ل و په‌نا بردنى بۆ ناوچه
شاخاوييه‌كانى ده‌رويه‌ر و ده‌يان «سىخوپ» به‌ناوى «سوال‌كردن» و «كړين و
فرۆشتنى» نازه‌له‌وه ده‌گه‌ران بۆ دۆزىنه‌وه‌ى باره‌گاوه‌ى مه‌ل‌به‌نده‌كه‌ى، بۆ نه‌وه‌ى
ئىنگليزه‌كان به‌ئىنه‌ سه‌ريان و نه‌و خه‌لاته زۆره ته‌رخان كراوه‌كه‌ى ئىنگليز
وه‌ربگرن. به‌لام كه‌رىم به‌گ سووربوو له‌سه‌ر نه‌وه‌ى به‌هه‌ر شىوه‌يه‌ك بىت پى
ئىنگليزه‌كان له كوردستان نه‌هيتلى. وه‌ك سابير به‌گ باسى ده‌كرد كه له‌وكاتانه‌دا

سپتر پرسى كۆكس

(كه‌رىم به‌گ) هه‌ره‌شه‌ى ناردووه بۆ كاربه‌دهستانى
ئىنگليز، به‌م شىوه‌يه: (كه‌ر كوردستان و نه‌م
ناوچه‌يه به‌جۆ نه‌هيتلن چاره‌نووستان له بۆند و
ماكانت باشتىر نابىت) ^۲ نه‌مه‌ش به‌جارى ترسى
خسته ده‌لى ئىنگليزه‌وه، هه‌ر بۆيه له ۱۹۲۲/۷/۶
مه‌ندوبى سامى (سپتر پرسى كۆكس) به‌راپۆرت
كاربه‌دهستانى خۆى له‌ لندن ناگادار ده‌كاتوه‌وه
ده‌لى: (داواى سه‌ربه‌خۆى بۆ كورد له خوارووى
كوردستان-دا له‌په‌ر سه‌ندن‌دايه كه بىگومان
سه‌ر كه‌وته‌كانى سمكۆ له ئىراندا نه‌و هه‌سته‌ى

۱- (م.ر. هاوار)، ۲۳۶.

۲- سابير به‌گ، له ده‌س نووسه‌كانىدا كه هه‌شتا بلۆنه‌كراونه‌وه به دريژى باسى له‌م
بابه‌ته كرده‌وه.

زۆرتر بەتەین کردوو. بۆ ئەو مەبەستە داوای بوونی سەرکرده یەکی کورد دەکەن و بەهیچ جوۆرتیکیش نایانەوی بەخرینه سەر عێراق)*^۱. بەرواری نووسینی ئ.م راپۆرتە لەکاتی تێپەربوونی نزیکە ی ههژده رۆژ بەسەر کوشتنی (کاپتن بۆند) ر (میتجەر ماکانت) بووه.

۱- (م.ر. هاوار)، ل. ۲۳ه. دۆکیومنتی ژماره 730-23 c.o رۆژی ۱۹۲۲/۷/۶.

کوشتنی کاپتن بؤند و ماکانت ده‌ست وه‌شاندنیکي گه‌وره بوو که له هکومه‌تی به‌ریتانیا درا

کوژرانی (بؤند) و (ماکانت) ده‌سه‌لاتی نینگلیزه‌کانی له‌ناوچه‌که خسته له‌رزو و ای لی‌کردن چاو بخشیتن به هم‌مو به‌رنامه‌کانیان که بو‌مانه‌و بیان له‌ناوچه‌که دایان رشتبوو. نم ده‌ست وه‌شانده جوامیرانه‌یه‌ش گوروتینیکي تری دا به‌و هه‌لچوون و ناره‌زایی‌یه‌ی که له‌زۆری‌یه‌ی ناوچه‌کانی سلیمانی و شاره‌زوررو پشده‌رو ره‌واندز و ناگرئ و زاخودا هه‌بوو. به‌مه‌ش شوپش له‌ دژی نینگلیزه‌کان فراوانتر بوو. له‌هه‌مان کاتدا تورکه‌کان هیتزیکي بچووکیان به‌سه‌رۆکایه‌تی (نۆزده‌میر) نارده‌بووه ره‌واندز، نه‌مه‌ش بوکاتی خۆی زۆر به‌سوود بوو. که‌ریم به‌گ دوای نه‌وه‌ی چهند رۆژتیک له‌ناوچه‌که ده‌میتیته‌وه خۆی و سه‌یید محمه‌دی جه‌باری^۱ له‌رتگی هه‌ربره‌وه به‌ دووسه‌د سواره‌وه ده‌چنه ره‌واندز. له‌م باره‌یه‌وه مامۆستا رفیق حلمی ده‌لی: «چوونی (که‌ریم به‌گ) بو‌لای (نۆزده‌میر) نه‌مه‌ بوو به‌هۆی په‌ره‌سه‌ندنه‌ی ده‌سه‌لاتی (نۆزده‌میر) و زیاده‌بوونی ناژاوه له‌ کوردستان»^۲. له‌راستیدا مامۆستا رفیق حلمی له‌وه راست ده‌کات که‌ده‌سه‌لاتی (نۆزده‌میر) و سام و هه‌یه‌تی زیادی کرد. چونکه مه‌فره‌زه‌یه‌کی تورک - که زۆر له‌ نووسه‌رو مێژوونووسان به‌ مه‌فره‌زی ناوده‌به‌ن - به‌ سه‌رۆکایه‌تی (نۆزده‌میر) که هه‌چی له‌ده‌ست نه‌ده‌هات به‌چوونی که‌ریم به‌گ ده‌سه‌لاتی زیادی کرد. به‌لام نه‌مه وه‌کو شمشیتر وایه، به‌هه‌ردوولا ده‌په‌رئ. له‌وه‌دا

۱- سئ برای کاکه عبداللای ناغای به‌گزاده‌ش له‌گه‌ل که‌ریم به‌گدا چوون بق ره‌واندز. هه‌روه‌ها فه‌قی محمه‌دی مورنکه سه‌رۆکی ره‌شاومند نویش به‌هۆی کوشتنی (بؤند) هوه کله‌منزیک گونده‌که‌ی نه‌و رووی دا نویش له‌گه‌ل که‌ریم به‌گ چوو بق ره‌واندز.
۲- (رفیق حلمی، یاداشت) به‌رکی دووهم، به‌شی یه‌که‌م، ۲۶.

دهسه لاتی زیادی کرد و له گه له نو گه له کۆمه لیبیه ی شه ری دهره ندی رانیه یان کرد و سه رکه وتن، به لام نه گه ر مه به ست دانه پال و چوونی رهواندز په یوه ندی له پیشینه ی که ریم به گ و نۆزده میره وه هه بیت نه وه شتی وانه بووه. نه مه سه ره رای تیبینی له سه ر وشه ی ناژاوه، چونکه شوپش له دژی ئینگلیزا په ره ی سه ند، نه ک ناژاوه زیادی کرد.

رهواندز بیووه مه لبه ندی شوپش و ناره زایی، بۆیه (که ریم به گ) رووی تیکرد. نه گینا (نۆزده میر) هیزتکی نه وتۆی له گه له نه بوو پارێزگاری له خووشی بکا، که ریم به گ پشتی به به ره له ستکارانی ئینگلیز ده به ست له و ناوچه په دا. له لایه کی تره وه حکومه تی ئینگلیز پارهیه کی زۆریان ته رخا ن کرد بوو بۆ دۆزینه وه و کوشتنی (که ریم به گ)، له و

کاته ی که هه والی نه م ده ست وه شانده ی له ئینگلیزه کان گه بیسته مه جلیسی عمومی به ریتانی. مامۆستا محمه د ره سول هوار نووسیویه تی (له و روژانه دا که هه والی بزووتنه وه ی کورد دژی بریتانیا په ره ی سه ندبوو، له په رله مانی به ریتانیا باسی کوشتنی (بۆند و ماکانت) کراوه.

له ژماره ی (۱۱۷) ی روژنامه ی پیشکه وتن روژی ۲۰/۷/۱۹۲۲ دا نه م هه واله بلاو کراوه ته وه له وپرووه که

نووسراوه: له نده ن ۵ ته موز (له مه جلیسی عمومی به ریتانیا دا مسته ر چه رچل)^۱ جوابی نه و پرسیاره ی دایه وه که

۱- (م.ر. هوار) له ۲۲۶-۲۲۷ روژنامه ی پیشکه وتن، ژ (۱۱۷) ۲۰ ته موز ۱۹۲۲.

لہمہ جلیسی عوامدا لیتیان کردو وتی: هیچ زانیاریہ کی تری دہست نہ کہه وتووه
 دہرباره کی کوشتنی (بوند و ماکانت) له لایهن که ریمی فہ تاح بہگی هہ مہ ودندودہ کہ

۱۹۲۲/۶/۱۸

سرکار
 دہستان
 ۵۰۰
 ۵۰۰
 ۵۰۰
 ۵۰۰
 ۵۰۰
 ۵۰۰
 ۵۰۰
 ۵۰۰
 ۵۰۰
 ۵۰۰

پیشکون
 خا بہ دہستان

۱۱۷ شہدہ ۲

[پیشکون] ۱۱۷ شہدہ ۲

بہاریہ تیی ہیزی ناسمانی
 سزای تاوانبارہ کان بدری و
 لہ کوتاییی نہو باسہ دا
 چہرچل دہلتی: کوردہ کان
 نیتاعہ تیی مہ لیک فہ یسہ ل
 ناکہن. بہ لام نہ گہر پدیمانی
 ناشتبوونہ وہ لہ گہل تورکدا
 مۆریکری نومیسد وایہ کہ
 تہر تیبساتیکی وایکری
 کوردو عہرہ بیک بگرن و
 لہ گہل مہ لیک فہ یسہ لدا
 بہرہ زامہ ندیی ہہر دو وولا
 ریک بکہون).

بہو جوڑہ کہ ریم بہگ و
 سوارہ نازاکانی لہ ژیر نہم
 کوشارہ گہوردہ دا لہ

بہاریہ تیی ہیزی ناسمانی
 سزای تاوانبارہ کان بدری و
 لہ کوتاییی نہو باسہ دا
 چہرچل دہلتی: کوردہ کان
 نیتاعہ تیی مہ لیک فہ یسہ ل
 ناکہن. بہ لام نہ گہر پدیمانی
 ناشتبوونہ وہ لہ گہل تورکدا
 مۆریکری نومیسد وایہ کہ
 تہر تیبساتیکی وایکری
 کوردو عہرہ بیک بگرن و
 لہ گہل مہ لیک فہ یسہ لدا
 بہرہ زامہ ندیی ہہر دو وولا
 ریک بکہون).

بہو جوڑہ کہ ریم بہگ و
 سوارہ نازاکانی لہ ژیر نہم
 کوشارہ گہوردہ دا لہ

ناوچه که مانه‌وه. رۆژتیک له بازيان و رۆژتیک چيای سورداش و له‌ده‌وروه‌ری چه‌مچه‌مال و کفری. شاخ نهما، گوند نهما، دره‌خت له چياکان نهما بهر بۆردومانی فرۆکه نه‌که‌وی. بۆ دواجار که‌ریم به‌گ و سواره‌کانی به‌ره‌و ره‌واندز ده‌چن. فرۆکه‌و هیزی لیقی به‌دوایاندا ده‌گه‌ران و به‌شوتنیانه‌وه بوون. ده‌ریاره‌ی نهم بارو‌دۆخه مامۆستا محهمه‌د ره‌سول ه‌اوار ناماژهی به‌ راپۆرتیتکی نه‌وکاته داوه، که نووسراوه (ه‌ه‌وال گه‌یشت که که‌ریم به‌گ روه‌ی کردۆته ناوچه‌ی سورداش و به‌ره‌و ده‌ره‌ندی زاب ده‌روا. فرۆکه به‌سه‌ریه‌وه دوا‌ی که‌وت و ش‌ه‌ش گوندی نه‌و ناوچه‌یه بۆردومان کرا. ه‌ه‌ندی ه‌ه‌والی تر واده‌گه‌یه‌نیت که که‌ریم به‌گ له ناوچه‌ی دوکانه‌وه له‌ناوی زنی په‌ریه‌ته‌وه. ه‌یزی لیقیش له‌زنی په‌ریه‌وه بۆ ناوچه‌ی رانیه، به‌لام ه‌ه‌ندی ه‌ه‌والی تریش واده‌گه‌یه‌نن ه‌یشتا ه‌ه‌ر له‌ناوچه‌کانی خواروه‌ی سلیمانیدا‌یه. ه‌ه‌والیتکی تریش ده‌لنی که‌ریم به‌گ له‌گونده‌کانی شیخ مه‌حمود- دایه. کۆلۆنیل (ماینت) لای وایه سه‌یید محهمه‌دی جه‌باری وه‌کو په‌ناه‌ندیک لای شیخ عب‌دولکه‌رمی قادر که‌ره‌مه له (قه‌لای میکانیل)، به‌لام شیخ عب‌دولقادر نه‌و ه‌ه‌والی به‌درۆ خسته‌وه)^۱.

به‌م جو‌ره له‌لایه‌ن ده‌سه‌لاتدازانی ئینگلیزه‌وه جه‌خت کراوته سه‌ر سوپاکه‌یان که به‌ه‌ه‌ر شتیه‌به‌ک بیت که‌ریم به‌گ له‌ناو به‌رن. به‌لام که‌ریم به‌گی ه‌ه‌مه‌وه‌ند سه‌رکرده‌یه‌کی خۆشه‌ویست بووه و خاوه‌ن جه‌ماوه‌رتیکی زۆر بووه له‌ کوردستاندا. چونکه ه‌ه‌تا (که‌ریم به‌گ) ده‌گاته ره‌واندز ه‌یچ که‌ستیک به‌ته‌واوی نه‌یانزانیه که چۆن رۆیشتوه. سه‌ره‌رای نه‌وه‌ی حکومه‌تی به‌ریتانیا چه‌ن‌دین جاسوسیان ه‌ه‌بووه له‌و ناوچه‌انه‌دا.

۱- (م.ر. ه‌اوار)، ل ۲۲۹

له‌ژۆکیومه‌نتی ژماره، c.o 730-22 رۆژی ۱۹۲۲/۶/۲۳.

پاش گه‌یشتنی (که‌ریم به‌گ) یۆ ره‌واندز هه‌وال و راه‌پۆرته‌کان بۆ حکومه‌تی نینگلیز روونیان کرده‌وه، که که‌ریم به‌گی هه‌مه‌وه‌ند له‌گه‌ل سواره‌کانی چونه‌ته ره‌واندز.

هه‌روه‌ها نه‌دمۆندز له‌کتیبه‌که‌یدا ده‌لتی (که‌ریم به‌گی فه‌تاح به‌گ) ی هه‌مه‌وه‌ند که‌ کاپتن (بۆندو ماکانت) ی کوشته‌ له (۲۳) ی ته‌موروزدا له‌ نزیک دوکانه‌وه له‌زی پهریوه‌ته‌وه «^۱».

هه‌روه‌ها مامۆستا نه‌حمه‌د خواجه‌ ده‌لتی (له‌دیهاتی سلیمانیدا؛ به‌فرۆکه‌ بۆیان نه‌گه‌ران و نزیکه‌ی سه‌د چووغل جاسوسسیان بلاوکردبۆوه. که‌چی نه‌یان نه‌زانی که‌ بۆ ره‌واندز چوون) «^۲».

که‌ریم به‌گ له‌ نزیک گوندی کانی هه‌نجیر له‌زیتی بچووک ده‌په‌رته‌ره‌و ده‌چیتته گوندی گۆمه‌شین.

کاک (نه‌جمه‌ددین عومه‌ر فه‌قن عه‌لی) که‌ له‌ ژباندا ماوه‌و دانیشته‌وی گوندی گۆمه‌شین له‌زاری کاک (قادر عه‌لی نادر) خه‌لکی (گۆمه‌شین) که‌ پیاویکی به‌ته‌مه‌ن و له‌ژبان دا ماوه‌و نیستا له‌ (گۆمه‌شین) ده‌لتی: له‌ سه‌له‌کانی ۱۹۲۲ (که‌ریم به‌گی فه‌تاح به‌گی هه‌مه‌وه‌ند) و سواره‌کانی هاتوونه‌ته‌وه ناوچه‌که‌مان، چهند رۆژتیک له‌ نه‌شکه‌وتن نزیک به‌ (قه‌لادگه‌) ی سه‌ره‌به‌ (گۆمه‌شین) خۆی و سواره‌کانی ماوه‌ته‌وه. له‌و کاته‌وه‌ هه‌تا نیستا نه‌و نه‌شکه‌وته به‌ (نه‌شکه‌وتی که‌ریم به‌گ) ناسراوه.

هه‌روه‌ها ده‌لتی: رۆژتیک سه‌ر له‌به‌یانی فرۆکه‌ی نینگلیز دیتته سه‌ریان، له‌ نه‌نجامدا فرۆکه‌یه‌ک له‌ گۆمه‌شین ده‌خه‌نه خواره‌وه.

کوشته‌نی کاپتن (بۆند و ماکانت) سه‌ری بۆ پیاچوونه‌وه به‌مه‌سه‌له‌ی په‌یوه‌ندی

۱- نه‌مۆندز، (ک . ت . ع .)، ل ۲۲۷.

۲- نه‌حمه‌د خواجه (چیم دی)، به‌رگی یه‌که‌م، ل ۸۴-۸۵.

نیوان نینگلیز له گه‌ل تورک و به‌هتیزکردنی ده‌سه‌لاتی پاشایه‌تی و خو‌دوورگرنتی به‌ریتانیا له‌شهری راسته‌وختو له‌گه‌ل کورددا کیتشایه‌وه، به‌تایبه‌تیش به‌چوونی (که‌ریم به‌گ) بۆ‌ره‌واندز شو‌رش گه‌شهی کرد. هه‌ر نهم هه‌لو‌تسته جوامیرانه‌ی (که‌ریم به‌گ) و پشده‌ریه‌کان بوو وای له نینگلیزه‌کان کرد ریگه خو‌ش بکه‌ن بۆ به‌جی هیشتنی سلیمانی و سپاردنی ئیداره‌ی شار به ئه‌نجومه‌نیتکی میلیلی^۱.

نهم‌موندز ده‌لتی: (سه‌رکوت کردنی نهم پیلانانه کارتیکی گران نه‌بوو^۲، به‌لام کوشتنی «بۆندو ما‌کانت» له ۱۸ی حوزه‌یراندا شکستیه‌کی توند بوو بۆمان و کاریگه‌ریه‌کی ته‌واوی هه‌بوو له دل و ده‌روونی دانیش‌توانداو بوو به هۆی نه‌وه‌ی ترسیان بشکتی و چاویان بکرتیه‌وه، که نه‌مه‌ش هۆکارتیکی نو‌تیه‌وه له به‌رزه‌وه‌ندیان نییه‌وه هه‌لو‌تسته‌که‌ی ئال‌تۆزتر کردووه، بۆیه له ۲۰ی مانگدا نهم برووسکه‌یه‌م نارد: «له‌به‌ر نه‌وه‌ی تائیتستا نازانین بارودۆخی چه‌مچه‌مال چۆنه‌و جموجوولیش له ره‌واندز هه‌یه- که زانیاری ته‌واومان له باره‌یه‌وه نییه‌- سه‌ریازه‌کاتمان چالاکیان له پشده‌ر زیادکردووه و دووریش نییه‌ بارودۆخی نهم ناوچه‌یه به‌هۆی رووداوه‌کانی نهم دوواییه‌وه ئال‌تۆزتریتت (له‌و برووسکه‌یه‌دا چه‌ند پیتشنیاریکی کردووه له‌گه‌ل داواکردنی پارهی زیاتر)^۳».

۱- ره‌فیق حلمی، یاداشت، به‌رگی دووهم، ل ۵۰۴-۵۰۶.

۲- مه‌به‌ستی له‌راپه‌رینی پشده‌ریه‌کانه که له‌ناوچه‌ی قه‌لابزی سهری هه‌لدابوو.

۳- کوردو تورک و عه‌ره‌ب، ل ۲۲۴.

پۆلى كهرىم بهگ له شهري دهر به ندى رانيه دا

ئىنگليزه كان به سوپاي لىقى كه پتكها تيوو له هيندو نه فغان و سىك و نه توهه جيا جيا يه كانى تر، ده بويست كوردستان كۆنترۆل بكات. بۆ نوو مه به سته ش هيتزىكى (لىقى) نارد بووه دهر به ندى رانيه. به شىك له پشده ريه كان به سه رو كايه تيبى (با به كر ناغا) لايه نگرى ئىنگليزه كان بوون. ئه وانى تر به سه رو كايه تيبى (هه باسى مه محمود ناغا) و (غه فوور خانى ناوده شت) ناحه زى ئىنگليز بوون هيتزى عه شايه رى ناوچه ي پشده ر و بيتوتين به سه رو كايه تى (هه باسى مه محمود ناغا) و (غه فوور خان) له لايه كه وهو (كه ريم بهگ) و سواردى هه مه وه ند له لايه كى تره وه، به ره وه هيتزى دوژمن له دهر به ندى رانيه له ۱۹۲۲/۸/۲۳ دا هتريشان برده سه ر ئىنگليزه كان. مامۆستا ره فىق حلى له باسى شه رى رانيه ده لى: (عه شايه رو نه هالىي (رانيه) و (پشده ر) داواي نه وه يان نه كرد كه هه لكوتنه سه ر له شك ره كانى ئىنگليز له (دهر به ند). هه ر له م روژانه دا (كه ريم بهگى فه تاح بهگى هه مه وه ند) و (سه ييد مه مه دى جه بارى) و (فه قى مه مه دى هه مه وه ند) يش به دووسه د سواريكه وه كه يشته لاي ئۆزده مير له ره واندى. (پشده رى) يه كانيش به ناوى خو بيان وه، بۆ ئه م مه به سته (بۆه لكو تان بۆ سه ر دهر به ند) نه حمد ناغايان نارد بوو. ئه مانه هه سووى بوونه هۆى نه وه ي كه ئۆزده مير بتوانى و پرپارى شه رى دهر به ند بدا. ئه مه ش له دوو قۆله وه، و اتا له (شاوور) دوه بۆ سه ر (رانيه) و له (ناوده شت) دوه بۆ سه ر (شه هيدان) حه ره كه ت كرا. هه مه وه نده كان له گه ل قۆلى (رانيه) دا بوون.

ئىنگليزه كان هه ج هيتزى كان هه بوو (دهر به ند) يان پى ئرتبوو. له به ر نه مه هيتزه كانى كورد به ناسانى له هه ردوو قۆله كه وه پيشكه وتن و (رانيه) و

(شه هیدان) یان گرت. نینجا کهریم بهگی فهتاح بهگ بهخۆی و سواره‌ی ههمه‌ونده‌وه له رانییه‌وهو به‌سه‌ر (بیستوتین) دا روه‌ی کرده بازیان و گه‌یشته ده‌روه‌پشتی (سلیمانی). نیتراپه‌رین ههموو کوردستانی گرتبووه^{۱۶}.

هه‌والی شوپش و سه‌رکه‌وتنی گه‌وره‌ی شوپشگیتراپه‌رین که به‌ده‌ستیان هینا له‌شهری (ده‌ره‌ندی رانییه) له‌ههموو کوردستان بلا‌بووه‌وه زۆریه‌ی رۆژنامه جیهانییه‌کانی نه‌و سه‌رده‌مه‌نامه‌زی پێ‌داوه‌و باسی نه‌و راپه‌رینه‌ مه‌زنه‌یان کردوه له‌مانگی نابی/ ۱۹۲۲^{۱۷}.

د. که‌مال مه‌زه‌ر ده‌لتی: (راپه‌رینی کهریم بهگی فهتاح بهگی ههمه‌ونده‌و کوشتنی کاپتن بۆند و کاپتن ساکانت له‌لایه‌ن شوپشگیتراپه‌رینی ههمه‌ونده‌وه گه‌لیک باسی بایه‌خداری تری وه‌ک نه‌وان ده‌خوتنییه‌وه. ههمان راپۆرت (مه‌به‌ستی د. که‌مال له‌ راپۆرتی نیوان نیسانی ۱۹۲۲ هه‌تا مارتی ۱۹۲۳ که ئینگلیز داویانه‌ته‌ که‌مه‌له‌ی گه‌لان)، به‌دریژی باسی نه‌وه‌ی کردوه چون‌له‌ژێر فشاری شوپشگیتراپه‌رین و ناره‌زایی جه‌ماوه‌ردا ئینگلیزه‌کان ناچاربوون رۆژی (۵) ی

۱- ره‌فیق حلمی، یاداشت، به‌رگی دووم، جزمی شه‌شم، ۵۵۶-۵۵۷.
هه‌روه‌ها مامۆستا ره‌فیق حلمی له‌ههمان به‌رگدا ۵۶۲ باسی نه‌م شه‌ریه‌ی کردوه‌و ده‌لتی [وه‌کی تر ئینگلیزه‌کانیش له‌ههموو لاییکا له‌شکستابوون به‌رامبه‌ر (کهریم بهگی فهتاح بهگ) و جه‌ن سواریکی، له‌بازیان و (سه‌نگاو) و له‌ناوچه‌ی (قه‌رده‌اغ). به‌رامبه‌ر به‌شیکێ (پشده‌ری)یه‌کان و هاویه‌ی‌مانه‌کانیان له‌ (ده‌ره‌ندی رانییه) شکابوون و کشابوونه‌وه‌ کۆچی، سلیمانیان به‌یه‌له‌ په‌ل به‌فرۆکه‌ به‌جێ هێشتبوو].

۲- (رۆژنامه‌ی الراصد) - بیروت - ژماره ۲۷۶۶ رۆژی ۲۴-اب- ۱۹۲۲ دا مامۆستا (توفیق وه‌بیبی) له‌ژێر ناوونیشانی وتاریکدا به‌ناوی [بیان من زعیم الاکراد الکولونیل توفیق وه‌بیبی بک نزیل بیروت الی الراصد القضية الكردية في عصبة الامم] له‌ برکه (ب) دا ده‌لتیت: له‌ سالی ۱۹۲۲ دا، له‌ کاتی حکومه‌تی عیراقیدا، کورده‌کان به‌ روه‌ی ئینگلیزدا راپه‌رین و داوای مافه‌کانی خۆیان کردو ئینگلیزیان ناچار کرد له‌ «ده‌ره‌ندی بازیان» پاشه‌کشه‌ بکات و له‌ سه‌ره‌تای نه‌یلوول حاکمه‌ سیاسییه‌کان فه‌رمانه‌رواکیان له‌ شاری سلیمانی به‌ فرۆکه‌ که‌رانده‌وه، نه‌مه‌ش له‌ نه‌نجامی دامه‌زرانی نۆتۆنومیی کردی له‌ سلیمانی.

نهیلوولی سالی (۱۹۲۲) شاری سلیمانی و هموو نهو ناوچهو مهلبه‌ندانه به‌جی بهیلتن که که‌وتونه‌ته باکووری هه‌ولیر- که‌رکووک- کفریه‌وه، نینگلیزه‌کان نهو رۆژه (۶۷) کاریه‌ده‌ستی خۆیانیان له‌سلیمانییه‌وه به‌فرۆکه گواسته‌وه که‌رکووک و، به‌رپۆه‌بردنی کاروباری شاریان سپارده نهو نه‌نجومه‌نه‌ی به‌ر له‌ماوه‌یه‌ک نوینه‌رانی دانیش‌توانی شار هه‌لیانیزاردبوو) ^۱.

هه‌روه‌ها مامۆستا ره‌فیع حلمی ده‌ریاره‌ی رۆلی که‌ریم به‌گی هه‌مه‌وه‌ند له هه‌لگیرساندنێ ناگری شوژش له‌وماوه‌یه‌دا ده‌لتی ^۲ «که‌ریم به‌گ» که‌به‌ینی بوو هه‌تزه‌کانی نینگلیز به‌شوئینه‌وه بوون (بووند) و (ماکانت)‌ی کوشت، ناچارما خۆی گه‌یاند هه‌نۆزه‌میر. نیتر نازاوه به‌ته‌واوی که‌وتبووه کوردستانه‌وه).

مامۆستا نه‌حمه‌د ته‌قی ده‌ریاره‌ی نهو ماوه‌یه‌ ده‌لتی ^۳ «نیتر نینگلیزه‌کان ته‌واو شپه‌زه‌ بوون و له‌هیچ لایه‌که‌وه پتگیان نه‌ما. ناچار به‌په‌ریشانی خۆیان گه‌یاند (بیوتین) و هه‌موو چه‌ک و جبه‌خانه‌یان به‌جی هه‌شت و له‌ژیر پارتیزگاری فرۆکه‌دا به‌هه‌زار شه‌په‌شق خۆیان گه‌یاند (سه‌رخومه) و چوونه‌ کۆبه‌وه، بوئسه‌ینی نه‌وتیشیان به‌جی هه‌شت، پاش نه‌مه هه‌تزی نینگلیز سلیمانیشی چۆل کرد.

هه‌ر له‌م کاته‌شدا بوو که‌ ئیعلانی گه‌راندنه‌وه‌ی شیخ مه‌حموودیان بو سلیمانی کرد) نه‌م راپه‌رینه نینگلیزی ناچارکرد، که شاری سلیمانی و کۆبه و کفری چۆل بکه‌ن و بکشینه‌وه.

نیش و کاری شاریان سپارده (نه‌نجومه‌نی میلی) که شیخ قادری حه‌فید سه‌رۆکایه‌تی ده‌کرد. که‌ریم به‌گ هه‌ر له‌دوای شکاندنێ نینگلیزه‌کان له‌رانیه به‌کسه‌ر گه‌رایه‌وه ناوچه‌ی سلیمانی و به‌خۆی و سواره‌کانی ناوچه‌که‌یان کۆنترۆل کرد.

۱- د. کمال مه‌زه‌هر، ج. ل. م، که‌لی کورد، به‌رگی یه‌که‌م، ل. ۱۱۹.

۲- ره‌فیع حلمی، یاداشت، به‌رگی دووه‌م، جزمی پینجه‌م، ل. ۶۷.

۳- احمد ته‌قی، یاداشته‌کان، ل. ۶۴، ۶۵.

(مستەفا پاشا یامولکی)، ھەرۆھ کو مامۆستا رفیق حلمی دەلتی^۱ (لە نەستەمبول گەرابۆو، بەینتی بوو لە سلیمانی بوو، وەکو ئەیوت لە لایە کەووە بۆ بەرەست دانەوێ پرۆیاگەندە ی تورک و پاراستنی سلیمانی لە ھەلمەتی (نۆژدەمیر)، لە لایە کیشەووە بۆ تازە کردنەوێ گیانی نیشتمانی و ھۆشی میلیلی بەگورد...).

لەرستیدا مستەفا پاشا ویستی کۆمەلتیکی کوردی داھمە زرتیتی بەناوی (کۆمەلە ی کوردستان) و خۆی بکاتە خاوەنی ھەست و نەستی نەتەوویی و نیشتمانی. بۆ ئەو مەبەستەش ماو دەیک لاوہ خۆتین گەرمەکان و رۆشەنبیرەکانی سلیمانی لە دەوری کۆمەلە کە ی کۆکردەوہ. ھەر دوایە دوای داھمە زانندی کۆمەلە کە لە ۲۲ تەمبوز/ ۱۹۲۲ دا بپاری دەرکردنی رۆژنامە یەکی دا بەناوی (بانگی کوردستان). ھەرۆھ کو لە یادداشتەکانی مامۆستا رفیق حلمی خۆیدا بە دەردە کەوتت کە ئەویش یەکی تیک بووہ لە سەر کردە بەرزەکانی ئەو کۆمەلە یە. دوایی دەرکەوتووە کە (مستەفا پاشا) سەر بە ئینگلیزەکان بووہ و^۲ ئەم ھەولە ی ئینگلیزەکان زیاتر بۆ دروست کردنی لە مەپەرتیک بووہ لە بەرامبەر گیانی نیشتمان پەروروی و ھێرشەکانی کەریم بەگ.

مامۆستا رفیق حلمی لە بابە تیکدا لە ژیر ناوونیشانی «گفتوگۆی نەیتی دوای نیوہشەو لە تەک (شیخ مەحمود) و (سەمکۆ دا)^۳» رۆونی کردۆتەوہ کە مستەفا پاشا لە وکاتانە دا سەر بە ئینگلیزەکان بووہ و (شیخ مەحمود) یش ناگاداری ئەو کارەبووہ.»

رەمزی قەزاز لە بەرە ی شکستی ئینگلیزەکان لە دوای دەریەندی رانیسە دەنووسی(.... ئینگلیزەکان لە ھەموو لایەکا لە شکستابوون بەرامبەر (کەریم بەگی فەتاح بەگ) و چەند سوارە یەکی لە بازیان و لە سەنەگا و لە ناوچە ی

۱- رفیق حلمی، یاداشت، بەرگی دووہم، جزمی پینجەم، ل. ۶۹

۲- بڕوانە م. ر. ھاوار بەرگی دووہم بەشی دووہم ل. ۴۹۲.

۳- (رفیق حلمی، یاداشت) بەرگی دووہم، جزمی پینجەم ل. ۹۷.

قه‌ره داغ، هه‌روه‌ها به‌رام‌بەر به‌شیتک له پشده‌رییه‌کان و هاو‌په‌یانه‌کانیان له ده‌ریه‌ندی (رانیه) که شکایون و رایان کردبوو...»^۱.

که‌ریم به‌گ له‌گه‌ل گه‌رانه‌وه‌ی بۆ سلیمانی و له‌کاتی کۆبوونه‌وه‌ی ئه‌نجومه‌نی میلییدا که (مسته‌فا پاشا) له‌وی ده‌بیت له‌ناو کۆبوونه‌وه‌که (مسته‌فا پاشا) ده‌گرت و له‌سه‌را له‌گرتووخانه توندی ده‌کات، له‌سه‌ر ئه‌و بنه‌مایه‌ی که‌سه‌ر به‌ ئینگلیزه‌کانه. به‌لام دوا‌یی له‌سه‌ر داوا‌ی خه‌لکی شاره‌که نازادی ده‌کات، درێژه‌ی به‌سه‌رهاتی ئه‌م گرتنه له‌ژماره‌ی (۶) ی رۆژی ۱۸ نه‌یلوولی ۱۹۲۲ ی بانگی کوردستان بلا‌وکراوه‌ته‌وه»^۲.

هه‌ندیک نه‌مه به‌فیتی تورکان ته‌ده‌گه‌ن، که‌له‌راستی دا که‌ریم به‌گ به‌فیتی هیچ لایه‌ک نه‌مه‌ی نه‌کردووه و زیاتر دۆژمنی ئینگلیزی داگیرکه‌ری ولاته‌که‌ی بووه هه‌رکه‌سیتک گومانی به‌خستایه‌ سه‌ر که سه‌ر به‌ئینگلیزه‌ به‌دۆژمنی میلیه‌ته‌که‌ی ده‌زانی و له‌سه‌رخۆی فه‌رزکردبوو ئیجرائاتی له‌به‌رام‌به‌ردا وه‌ربگرێ. هه‌تا په‌نابردنیشی بۆ ره‌واندز نیشانه‌ی دۆستایه‌تی و نزیک‌ی له‌سیاسه‌تی تورکه‌وه‌ ناگه‌یه‌نیت. هه‌موو ماوه‌ی مانه‌وه‌ی له‌ ره‌واندز له‌چه‌ند رۆژیک ته‌ن‌په‌په‌یوه. مامۆستا نه‌حمه‌د خواجه ده‌لێ (ناچار بوو له‌و رووه‌وه تورکه‌خوازی بکاته به‌رنامه بۆ قوتارکردنی خۆی)

راپه‌ڕینه به‌رفراوانه‌که‌ی ۲۳/ئاب/۱۹۲۲ له رانیه‌و پشده‌رو تیکشکاندنی ئینگلیزه‌کان و به‌هۆی نه‌مانی سام و هه‌یه‌تی ئینگلیزه‌کان، نه‌مانه‌ وای کرد له

۱- ره‌مزی قه‌زان، بزوتنه‌وه‌ی سیاسی و روشنبیری کورد، ۱۸۱.

۲- (بانگی کوردستان) ۱۹۲۲-۱۹۲۶ کۆکردنه‌وه‌و له‌سه‌ر نووسینی جه‌مال خه‌زنه‌دار، بلا‌وکراوه‌ی وه‌زاره‌تی راگه‌یاندن - به‌رێوه‌به‌ریتیی گشتیی روشنبیری کوردی، به‌غدا ۱۹۷۴.

ناماژه‌ی به‌وه‌داوه که [که‌ریم به‌گ فه‌تاح به‌کی هه‌مه‌وهندو محمه‌د نه‌مین ناغا فه‌قی قادر و فه‌قی محمه‌د حاجی، که‌ره‌ئیس ره‌شه‌وهندو کورانی کاکه‌ عه‌بدوللا عه‌زیز خاله‌ و داروده‌ستیمان داخیلی شاری سلیمانی بوون پاش ئه‌وه‌ی ئینگلیزه‌کان به‌فه‌رۆکه هه‌لاتوون. ۶۸]

ئینگلیزه‌کان هه‌لوتیستان بگۆرن.

مامۆستا ره‌فیع حلمی ده‌لتی^۱ (... بۆ دامه‌زراندنه‌وه‌ی حکومه‌تی کورد که‌لیک مه‌زبه‌ته‌ درابوو به‌ حکومه‌تی ئینگلیز. به‌ته‌واوی له‌م وه‌خته‌دا بوو که (که‌ریم به‌گی فه‌تاح به‌گ) یش دوو زا‌بته‌که‌ی ئینگلیزی کوشت و نه‌وناوه‌ی شیواند، ئینجا نه‌مانه‌ هه‌م‌سویان یه‌کیان گرت‌وه‌و بوون به‌ هۆی نه‌وه‌ که ئینگلیزه‌کان به‌ریار بدن به‌ هینانه‌وه‌ی شیخ مه‌حمود ...).

له‌نه‌نجامی راه‌په‌رینه‌که‌و باری کوردستان به‌گشتی وه‌ک مامۆستا محمه‌ده‌ ره‌سوول هاوار لیتی دواوه‌و ده‌لتی (به‌وجۆزه‌ به‌پیتی نه‌و یاداشت و دۆکیومه‌تانه‌ی له‌م باسه‌دا لیتیان دوا‌ین نه‌نجامی نه‌وانه‌ هه‌م‌سوی به‌وه‌گه‌یشت که ئینگلیز ناچار به‌ی بیر له‌ دووشت بکاته‌وه‌:

۱- سه‌رکرده‌و ده‌س رو‌یویتیکی کورد بکا به‌حوکمدار بۆ نه‌وه‌ی به‌هۆی نه‌وه‌وه‌ بتوانی ده‌س به‌سه‌ر هه‌لوتیستا بگیرێ.

۲- هه‌یزه‌کانی له‌وناوچه‌ ئالۆزاوانه‌ بکیشیته‌وه‌^۲.

باری گشتیی کوردستان له‌وکاتانه‌دا به‌م شیوه‌یه‌بوو وه‌ک مامۆستا نه‌حمه‌ده‌ خواجه‌ ده‌لتی: (... به‌ناشکرا له‌ناو شاری سلیمانیدا سێ هه‌یز له‌کارابوو: چینی یه‌که‌م: به‌په‌روپاگه‌نده‌ خه‌ریکی دامه‌زراندنی ئاواتی ئینگلیزه‌کان بوون بۆ رووخاندنی قه‌لای هیوای کورد.

چینی دووهم: نه‌مانیش خه‌ریکی تورک خواهی بوون به‌ناوی ئیسلامیه‌ته‌وه‌ بۆ رووخاندنی قه‌لای هیوای کورد و رماندنی که‌له‌گی درۆی ننگلیز. به‌به‌ی نه‌وه‌ی بزانه‌ن تورکیا جمهوریه‌ته‌، هه‌ر به‌ناوی خه‌لیفه‌ی ئیسلامه‌وه‌ تینه‌کوژان.

چینی سێهه‌م: یه‌کسه‌ر به‌به‌ی پینج و په‌نا خه‌ریکی نیشتمان په‌روه‌ری و گیان به‌خت کردن بوون له‌پیتناوی کورد و کوردستانداو به‌ره‌ره‌کانی دوو چینی

۱- ره‌فیع حلمی، یاداشت، به‌رکی سێهه‌م، ل، ۲۳.

۲- (م.ر. هاوار)، به‌رکی دووهم، ل، ۲۳۴-۲۳۵.

سەرەوہ یان دەکردو بەدلتیکی پۆلایینەوہ چەند ئینگلیزەکان تەنگاویکرانایەو
زیانیان ببینیایە دەستبەرداری شیخ مەحمود نەنەبوون. وایان ئەزانى بۆکاریان
دەست ئەدا؛ بۆکاری ولایەتى مووسل^۱.

۱- نەحمەد خواجە، (چیم دی)، بەرگی یەكەم، ل ۱۴۳-۱۴۴.

بہشی شہ شہم

کہریم بہک لہ شورشی دووہمی شیخ مہ حموود-دا
(۱۹۲۶-۱۹۲۳)

که‌ریم به‌گ له شۆرشى دووهمى شیخ مه‌حموود-دا

(۱۹۲۳-۱۹۲۶)

که‌رانه‌وه‌ی شیخ مه‌حموود له هیندستان

له ۱۹۱۹/۶/۱۸ کاتیک نینگلیز به‌سه‌رۆکایه‌تیی ژه‌نه‌رال فریزه‌ر هیرشیان کرده‌ سه‌ر (ده‌ریه‌ندی یازیان) و نه‌و کاره‌ساته‌ خوتناوییه‌ رووی دا، توانییان (حوکمداری) کورد له‌و شه‌ره‌دا به‌یرینداری به‌دیل بگرن، حوکمی (نه‌فی) کردنی به‌سه‌ردا به‌سپین و بینیرن بۆ هیندستان و زۆریه‌ی ناوچه‌کانی کوردستان داگیر بکه‌نه‌وه‌.

هه‌لوێستی جوامیرانه‌ی که‌ریم به‌گ و پشتده‌ریه‌کان به‌راستی سه‌لماندیان که‌ کوردستان خاوه‌نی خۆی هه‌یه‌و ناماده‌ن تا دوا دلۆبی خوتنیان خۆیان به‌خت بکه‌ن و خۆیان شاهیدی نه‌و راستیه‌ن که‌ چۆن هه‌موو پۆژنامه‌و گۆقارو سه‌رچاوه‌ بیانییه‌کان له‌رووداوه‌کان ده‌دوین، که‌ چۆن پارو و مالی دنیایان خستۆته‌ به‌رده‌م دارو ده‌سته‌ی خۆیان، نه‌ویش به‌ چهند قوناختیک تاکو که‌ یشتۆته‌ سه‌د هه‌زار روپیه‌ی نه‌وکاته‌. چهند قائیمقام و نه‌فسه‌رو مدیری ناحیه‌یان دامه‌زراندووه‌ به‌تایه‌تی بۆ له‌ناوبردنی که‌ریم به‌گ و تواندنه‌وه‌ی هتزو ده‌سه‌لاتی به‌تایه‌ت که‌ که‌ریم به‌گ له‌ کۆتایی مانگی ۱۹۲۲/۷ له‌ رتگای هه‌ریر و باتاسه‌وه‌ که‌یشته‌ ره‌واندز، ویرای نه‌و هه‌مسو و هه‌ول و ته‌قه‌لایه‌ی دا‌بان که‌ (که‌ریم به‌گ) له‌ناوبه‌رن. به‌ که‌یشتنی که‌ریم به‌گ و هه‌لگیرساندنی راه‌په‌رینی ۲۳/ئاب/۱۹۲۲ له‌ رانیه‌ تیکشکاندنیا‌ن به‌راه‌به‌ر شۆرشگێرانی کورد، ناچاربوون بیه‌ر له‌وه‌ بکه‌نه‌وه‌ که‌ (شیخ مه‌حموود) بگه‌رێنه‌وه‌، هه‌ریزه‌ له‌ مانگی نه‌یلوول (شیخ مه‌حموود) یان له‌ هیندستانه‌وه‌ که‌ یاندوه‌ سلیمانی.

له‌ راستیدا کوشتنی نه‌و دوو کاپته‌ن (بۆندو ماکانت) و (راه‌په‌رینی کورد له‌

رانیه له ۱۳/تابی/۱۹۲۲) گهواره ترین هۆ بوو بۆ هێنانهوهی شیخ مهحمود که له ههردوو خاله کهدا (کهڕیم بهگ) سهڕکرده و دهست پیتشخهر بووه تیاياندا^۱.

گهڕاندنهوهی (شیخ مهحمود) بۆ بهره و پیتش بردنی شوێشی کورد شتیکی بههێزبوو، بهلام ئینگلیزهکان له گهڵ نهوهدا که فشاری زۆریان له سهڕ بوو بۆ گهڕاندنهوهی له هههمان کاتدا ویستیان چهند نامانجیتکی خۆیان پێ به دهست پیتن. لهوانه ده رکردنی تورکهکان له رهواندز و رهواندنهوهی دهستی تورکیا له سهڕ مهسهلهی (مووسل) و لهناو بردنی (کهڕیم بهگ) ی هه مهوه و نده له تۆلهی کوشتی حاکمهکان که ئینگلیزهکان زۆر قینیان لیتی بوو.

له (۳۰ی ئیلولی ۱۹۲۲) شیخ مهحمود له پیتشوازییهکی جهماوهری گهڕم و گوردا گهڕایهوه سلیمانی.

تازاد کردنی شیخ مهحمود به بێ مهڕج نه بوو، وهک ماموستا نهحمده خواجه ناماژهی پێداوه ده لێ^۲ (له گهڵ نهوهدا که شیخ مهحمودیان زۆر پیتوست بوو که چی.

۱- له ههولێر: بۆ نهوهی پڕپۆله که ی کورد یهک نه گرت، (نهحمده نهفهندی) کاتبی شاره وانیان کرد به (سهڕۆکی شاره وانی) و مته سهرفی لیواو کردیان به هۆی تیگه یاندنی کوردهکان که لیوا ی ههولێرش داوا ی سه ره خۆیی بکات و له شیخ مهحمود و سلیمانی دووریا ن بخاته وه.

۲- له کهرکووک.. مهجید یه عقووبی سهڕۆکی شاره وانی بوو نهویشیا ن کرد به مته سهرف بۆ نهوهی به ته واوی له سلیمانیان جیا بکه نه وه، (میتجهڕ میلهز) ناویکی تورکیزانیان دۆزیه وه وه به ناوی حاکمی سیاسییه وه نارديان بۆ کهرکووک، ئهم ئینگلیزه تورکیزان وه مته سهرف هانی کهرکووکیه کانیان نه دا داوا ی سه ره خۆیی خۆیا ن بکه ن و هه ر بۆ نه وهی له سلیمانیان بپه چرتنه وه.

۱- جلال طالبانی، کردستان والحركة القومية الكردية، دار الطليعة للطباعة والنشر - بيروت، سنة ۱۹۷۱، ص ۲۱۶.

۲- احمد خواجه (چیم دی)، بهرگی یه کهم، ل ۱۴۴-۱۴۵.

۳- له سلیمانیش بانگی مه‌لیکی کوردستانی بو شیخ محمود نه‌دا.

۴- داوای که‌ریم به‌گی همه‌وه‌ندیان نه‌کرد که شیخ محمود به‌پهل به‌سترای بداته ده‌ستیان و له‌خوتنی نینگلیزه‌کانی که له‌پتگی مورته‌که کوشتی بیکورنه‌وه.

۵- زۆر به‌پله‌ نه‌زده‌میر ده‌ریکات و به‌له‌شکری کورده‌وه جه‌نگ له‌گه‌ل تورکدا دابه‌زیتیت، به‌لام شیخ محمود پتی نه‌وتن، سه‌ربه‌خوی کورد بده‌ن. نه‌بم به‌سویندخۆر و کارگوزارتان. نه‌گینا نابم به‌ دوزمنی که‌س له‌ سوودی بیتگانه‌ی بی سوودا).

له‌ سه‌ره‌تاوه‌ که شیخ محمود گه‌یشته شاری سلیمانی له (۳۰) نیلویلی (۱۹۲۲) حکومه‌تی به‌ریتانی و حکومه‌تی پاشایه‌تی له‌عیراق به‌لینیان به‌شیخ محمود دابو بیکه‌ن به‌سه‌رۆکی نه‌نجومه‌نی میلی له‌سلیمانی، به‌لام له‌داوی که‌پانه‌وه‌ی شیخ محمود به‌م ناوه‌ رازی نه‌بوو هه‌تا کردیان به (حوکمدار) و دواتر به (مه‌لیک). نینجا ئیداره‌ی حکومه‌ته‌که‌ی به‌سه‌رۆکایه‌تی شیخ قادری برای و نه‌ندامیه‌تی کۆمه‌لتیک له‌ناودارانی ناوشار دامه‌زرا. مامۆستا رفیق حلمی له‌م باره‌یه‌وه ده‌لتی^۱ (دوای نه‌وه‌ که (مه‌راسیم) ی زیاره‌ت ته‌واو بوو «شیخ محمود» وه‌کو ئومید نه‌کرا نه‌جولایه‌وه و ده‌ستی بوشتی نه‌برد. چوه (خه‌لوت) ده‌وه‌ ماوه‌ی (ده) رۆژ خۆی له‌که‌س نه‌گه‌یاند. من وا به‌ته‌مابووم که دوای ته‌واوبوونی (مه‌راسیم) لیتی دووریکه‌ومه‌وه. به‌لام (حوکمدار) نه‌یه‌تشت و نه‌میری پت کردم له‌لای بچینه‌وه. به‌رۆژ- به‌ تاییه‌تی دوای نیسه‌پۆ که‌سی (غه‌یره) نه‌نه‌ما- نه‌چومه‌ ژووری تاییه‌تی خۆی و گه‌فتوگۆمان نه‌کرد. به‌ته‌واوی له‌مه‌به‌ستی و له‌م (خه‌لوت) ه‌ی تی نه‌نه‌گه‌یشتم پت تۆقره‌و که‌م باوه‌پم نه‌هاته به‌رچاو. له‌سه‌ر قه‌راری نه‌نه‌وه‌ستا. شتی زۆری له‌دلا هه‌بوو. نه‌ینه‌زانی له‌کوێوه ده‌س پت بکات و چۆنی ده‌ریخا. له‌گه‌ل نه‌مه‌شا هه‌ر چۆنی بوو له‌ژێر ناوی (هه‌ینه‌تی روئه‌سا) دا (کابینه) واته‌ وه‌زاره‌ت دانراو ناوی ره‌ئیسه‌کان له‌ژماره‌ی

۱- (ره‌فیق حلمی، یاداشت) به‌رگی دووم، جزمی پینجه‌م، ۱۰۶-۱۰۹.

(۱۰) یه می روژنامه‌ی (بانگی کوردستان) دا بهم جزیره‌ی خواره‌وه بلاو کرایه‌وه:

- ۱- ره‌نیس نه‌لرونه‌سا شیخ قادر حه‌فید
- ۲- ره‌نیسی داخلیه شیخ محمده‌د غه‌ریب
- ۳- ره‌نیسی مالیه عه‌بدولکه‌ریم عه‌له‌که
- ۴- ره‌نیسی مه‌عاریف مسته‌فا پاشا
- ۵- ره‌نیسی قیوای میلی (دفاع) صالح زه‌کی صاحیب قران
- ۶- ره‌نیسی مه‌حاکم و شرع (عدلیه) حاجی مه‌لا سه‌عید که‌رکوکوی زاده
- ۷- ره‌نیسی نافعده محمده‌د ناغای عه‌بدولر حمان ناغا

«سه‌بید نه‌حمده‌د به‌رزنجی، هه‌رچهند ناو‌نیشانی (ره‌نیسی نه‌منیه‌تی عمومیه‌ی) ای درابووین له‌هه‌ینه‌تی ره‌نیسه‌کان نه‌ئومیرا. چونکه ره‌نیسی داخلیه که به‌مانای وه‌زیر نه‌هات دیاره‌ که (مه‌رجع‌ای) (نه‌منیه‌تی عمومیه‌) بوو. له‌به‌ر نه‌مه‌ راست تر نه‌وه‌بوو که به (مه‌دیری نه‌منیه‌ت) ناو‌بئری به‌لام، نه‌حمده‌د به‌گی فتاح به‌گی ره‌نیسی گو‌مرگ له‌گه‌ل بوونی وه‌زیری مالیه‌شا خۆی به وه‌زیر دانه‌ناو له‌گه‌ل هه‌ینه‌تی ره‌نیسه‌کان دانه‌نیشت و کۆته‌بووه‌وه. نه‌مه‌ش هه‌له‌ی نه‌وی تیا‌نه‌بوو وینه‌ی حکومه‌ته‌که خۆی به‌و جزیره‌ کیشرا‌بوو.

«شیخ قادری حه‌فید» به‌لای ریاسه‌تی هه‌یشه‌ته‌وه پله‌ی (سوپاسالار) یشی هه‌بوو که به‌مانای (قاندعام) نه‌هات. هه‌رچی «سدیق پاشا» به وه‌کو له پیتشه‌وه وتبوومان کرابوو به سه‌ریه‌رشتیاری عمومی حه‌کوومه‌تی کوردستان...»
حکومه‌ت له شاری سلیمانی دامه‌زراو ده‌ست به نیش و کار کرا.

نینگلیزه‌کان له‌سه‌ره‌تاوه (کابتن نۆتیل) ای کۆنه‌ حاکمی سیاسیان دووباره له‌گه‌ل شیخ مه‌حمود به‌هه‌مان پایه‌ی پیتشوو گه‌رانده‌وه سلیمانی. به‌لام نه‌مجاره زۆر خۆی نه‌گرت و (چپمن) ای له‌شوتنی خۆی به‌جی هیشت. (چپمن) پیاو‌تیکی دل ره‌ق و دژ به‌صاف و چاره‌نوووسی گه‌لی کورد بوو به‌لام له به‌رامبه‌ر شه‌پۆلی نیشتمانپه‌روه‌ری و په‌روپاگه‌نده‌ی تورک خوازی و نه‌وبت متمانه‌بیه‌ی کورد به نینگلیزه‌کان، بئ قه‌رار بوو.

که‌ریم به‌گ له دلی شیخ مه‌حموود-دا

شیخ مه‌حموود له به‌غدا، به‌ر له‌گه‌رانه‌وه‌ی، له‌لایهن ئینگلیزه‌کانه‌وه نه‌و مه‌رجه‌ی به‌سه‌ر سه‌پیترا که‌ که‌ریم به‌گ به‌ پهل به‌ستراوی بداته‌وه ده‌ست ئینگلیزه‌کان، بۆ نه‌وه‌ی له‌ خوێنی نه‌و ئینگلیزانه‌ی که له‌ رنگه‌ی موژتکه‌ کوشتنی، بیکوژنه‌وه^۱.

به‌لام (که‌ریم به‌گ) به‌م هه‌واله‌ به‌رامبه‌ر شیخ بی متمانه‌بوو. هه‌روه‌ها شیخ مه‌حموودیش نه‌و مه‌رجه‌ی زیاتر وه‌کو پلانیکی خۆ ده‌رباز کردن وه‌رگرتبوو. که‌رچی نه‌و بابه‌ته له‌و سه‌روه‌بنده‌دا که شیخ گه‌راپه‌وه پیتوستی به‌ دلنیاکردنه‌وه هه‌بوو، به‌لام به‌هۆی په‌یوه‌ندی نیتوان ئینگلیزه‌کان و شیخ مه‌حموود که‌ لیتل و نارۆشن بوو نه‌و به‌لێنانه‌ی نه‌وان به‌شیخ مه‌حموودیان دا بوو لیتی پاشگه‌زبوونه‌وه و به‌بی به‌رامبه‌ر ده‌یانویست بیکه‌ن به‌گژ (تورک) دا. تورکیش له‌ناو عه‌شایه‌ری ناوچه‌که‌ خاوه‌ن نفووزی به‌هیتزبوو، له‌و ناوه‌دا نه‌و مه‌رجه‌ش بزربوو.

نه‌گه‌ر چاوی به‌و په‌یوه‌ندی و خۆشه‌ویستییه دووسه‌ره‌ی نیتوان که‌ریم به‌گ و شیخ مه‌حموود-ه‌ دا بخشیتن، هه‌میشه هه‌ست به‌دلقراوانی و خاوه‌ن قه‌درو خۆبه‌چووک زانینی که‌ریم به‌گ ده‌کری له‌به‌رامبه‌ر شیخ، نه‌مه‌ش زیاتر له‌به‌ر به‌رزه‌وه‌ندی بالای میلیله‌ته‌که‌ی بووه.

راسته که‌ریم به‌گ جیتگه‌ی ریزبووه له‌لای شیخ مه‌حموود، به‌لام ناییت نه‌وه‌مان له‌یاد به‌جیت که‌ که‌ریم به‌گ بۆ شیخ مه‌حموود قه‌لا و شووره‌یه‌کی پۆلایین بووه و به‌لیتوه‌شابه‌ی و جوامیتری و دلسۆزی خۆی بۆته نه‌مری واقیع له‌به‌رامبه‌ر شیخ مه‌حموود که‌ ناچاربیت حیسابی تایبه‌تی بۆ بکات. زۆرجار درزو که‌لین که‌وتۆته نیتوان هه‌ندیک له‌ نه‌فرازی هه‌مه‌وه‌ند و شیخ مه‌حموود، به‌لام هه‌میشه که‌ریم به‌گ له‌هه‌ولی ته‌شه‌نه نه‌کردن و کۆنترولی نازاوه‌دا بووه و نه‌یه‌شتوه

۱- نه‌مه‌ر خواجه (چیم دی)، به‌رگی یه‌که‌م، ل ۱۴۴.

په به بستنی و پاریزگاری له و په یوه نډیبه کړدوه که له گه له بنه مالهی (کاک نه حمه دی شیخ) له میژوویه کی د ورو درتژدا هیانیه ووه.

نهموندز باسی نه و په یوه نډی و باوه پیسه هیمه و نډه کان له گه له (کاک نه حمه دی شیخ) کړدوه، نه مهش به لنگه یه که که هژی هیمه و نډه زور (ثایین) په ورن و باوه پان به شیخ و (سه یید) هکان هه بووه. هه چنه نه ده با سه برورده هیمه و نډه کانم له کاتی گه پانه و هیان له ترابلسه وه باس بگردایه، به لام و الیرده با سوودی خوتنه ران ده که هی نه دموندز راده گوتم که ده لئی (هژی هیمه و نډه نازیه تی و به توانایان گه یشتوته نه وه هی که هیچ هژی که هاوتایان نه بهی، توانیسان چوک به تورک و نیرانی دابدهن و پرایان بنین، به لام حکوممهت به فینل و تله که بازی توانی هژی هیمه و نډه له سلیمانیه وه، سه لت و کومنه و ژن و پیسا و پیرو گنجی وه که خیزان، نه فیسیان بکه نه بو دورگهی (رودس) و هندیکیان بو ترابلسی نه فریقیساو نه وه کانی تریش هه ریه که هیان به لایه کدا له ناوچه کانی خویان دوورخرانه وه.

پاش چنه ساتیک هه سوو دوورخراره کان هه له هاتن بو شوته کانی خویان و له کاتی گه پانه و هیاندا تووشی چنه دین شهرو پیکدادان هاتن، به تایه تی نه وانه هی (ترابلس) له گه له هژی که گوره هی عه ربه دا، له گه له نه و ه شدا عاره به کان وازیان له هیمه و نډه کان نه هیتناو دویان که و تن بو نه وه هی بیانگرن. نیتواری هه مان روژ هیمه و نډه کان گه یشتنه که ناری ناوی (فسورات). هه ولی په پنه و هیان دا به لام هیچ به له میک له و ناوه دا نه بووه که پیتی بیه پنه وه و خویان له هیرشی عاره به کان بپاریزن.

له نیتوان نه م کاته ترسناکه دا دهنگی که به رز بانگی هیمه و نډه کان ده کات پیتیان ده لئی: (وهرن به شویتما)، نه و دهنگه ش دهنگی (کاک نه حمه دی شیخ) بووه، هیمه و نډه کان به شویتنی دهنگه که دا رویشتون. کاتیکیان زانیوه دهنگه که بردوویانیه ته به رده م (قه یاغ) یک، هیمه و نډه کان به و (قه یاغ) په په پونه ته وه نه و به ری ناوه که و لگرتن و کوشتن ده ریا زده بن. کاتیکی که عاره به کان ده گنه لای

ناوه که ده بین (قه یاغ) که لهو بەری ناوه که یه و هیچ شتی ناییت پیتی بیه رنهوه.
 بۆ نهو بەری ناوه که. همه وهنده کان رزگاریان دهبن و ملی ری ده گرن و بۆ ولاتی
 خویان ده گه رینهوه. هر لهو کاتهوه (بیرو باوه ری) همه وهنده کان زیاتر بووه
 بهرامبه ر بنه ماله ی (کاک نه حمه دی شیخ). همه وهنده کانیش همه وو کاتی باسی
 نه م به سه رهاته ی خویان ده گه رینهوه) "۱". نهو ده قه ی نه دمۆندز به شیوه ی تریش
 له لایه ن همه وهنده کانه وه باسی لیهو کراوه، به لام نه مان ویست باسی بکه ین هر
 به وهنده وه وازی لیه ده هیتین.

۱- سی. جی آدمۆندز، کردو ترک و عرب/ ترجمه جرجیس فتح الله هس ۷۵-۷۶.

رۆئی کهریم بهی لهههنگیرمانهوهی شۆرش دوههمی شیخ مهحموود-1a

شیخ مهحموود له دواي گهراڼهوهی، متمانهی به ئینگلیزهکان نهما بوو. له لایهکی تریشهوه، تورکخواکان زۆر دهوریان ده داو (نۆزدهمیر) له نامه و نامه کاریدا بوو له گه لیدا، بۆ ئهوهی سه رنجی به لای (تورک) دا رابکیشتی نهویش لهو بهینه دا له بهرامبه ر نهو دوو هیتزه ته ماعکاره و خواست و ئاواته کانی میله ته که پدا ههستی به نا ئارامی ده کرد.

له مانگی شوباتی نهو ساله (سمکۆ خانی شکاک) هاته سهردانی شیخ مهحموود. نه مهش گوروتینیکی تری دا به گیانی نیشتمان په روهی له لای لاوه کان.

مامۆستا نهحمه د خواجه ده ربارهی ئالۆزیونی په یوه ندیی نیتوان شیخ مهحموود ئینگلیزهکان ده لتی: (پرویا گهندهی نۆزدهمیر ته نیا له کوردستان دا نه بوو، زۆریه گه رمی که وته ئاو عه رهستان و به تاییه تی مووسل و به غداد: ههروه کو تورکخواهی په ری سه ند. پیاو خراپیش خویان خزانده په نای شیخ مهحموود. له بهر نهوهی له لوتف و ژوانی ئینگلیزهستی شتیوو و هه موو هیواو ئاواتی به باچوو بوو، نه یشه ویترا په لاماری تورکه کان بدات. وه نه بیت تورکیشی خۆش بویت، به لام ناچار بوو به راگرتنی ههردوولا.

جا نهو پیاوانه ی یه کسه ر تورکخواهی - خه لیفه ی ئیسلامیان زیندوو نه کرده وه، به هیتز تر بوون له وانه ی که خۆشیانی نه ده ویست.

- 1- تاهیر نه فهندی نه مین - سه رکاتبی ملوکانه.
- 2- سه یید عه بدوللا حاجی سه یید هسه ن - ئامۆزای شیخ مهحموود.
- 3- نهحمه دهقی - نه فسه ریکی عوسمانی نیهتیاتی بو.
- 4- سه یید رهزا نه فهندی - له سوپای عوسمانیدا یوزباشی بو.
- 5- سه یید ره ئووف نه فهندی

زۆر پیاوونی تری ناسراو و دەست روژیشتوو.

بهۆی ئەمانەوه لەناکاو دوو ئەفسەری تورک لە ئەفسەرەکانی ئۆزدهمیر، یوزباشی رەمزی لەگەڵ یەکێکی تریان بەناوی میوانییەوه هێناو خزانیانە مالتی شیخ مەحموود. لەم رۆژانەدا، مستەر چیمەن خۆی بە نەخۆشی خست، بۆ پرسیار و چۆنیتی، فرمانم پتدرا بچم. لەپێش ئەوهی پرسیاری ئی بکەم:

وتی: میوانەکانی شیخ مەحموود روژیشتن؟

وتم: کام میوان.

- تورکەکان! بەتوورەبیەوه:

وتم، شتی وانییە. تورکی چی؟

دووبارە بەگژییەوه، وتی: قەیناکات، من لەپێش ئەواندا نەرۆم.

گەرەمەوه چۆنیتی بەسەکەم بەبێ کەم و زیاد گتیرایەوه، پۆزی داویی میستر چیمەن هات. شیخ مەحموود بەپیریەوه چوو. چیمەن وتی من ئەچم بۆ بەغدا. پتی وت: تکایە. داویی بەکارمان بەیتن. نازانین مەزەتەکان بەچی کەشت؟

وتی: باوەر ناکەم من بگەرێمەوه. ئیتو بەلایەکی ترا کارتاتان تەواو نەکەن. سەبید عەبدوللا وتی: ئەبیت پتی ئینگلیز لەولاتدا نەمیتیت. نوتەری کەمال پاشا هاتوو^١، دەبین بە ئیسلام بەراستی؟

شیخ مەحموود: ئیمە دوژمنی هیچ لایەک نین، نەگەر میوان لەهەرچی لایەکەوه لەهەرچی تیرەیهک بیت بەلای ئیمەوه بەرێزە. نەگەر ئارەزووی چوونی بەغدات هەیه خوات لەگەڵ، بەلام فرامۆشان مەکەن.

٢٥ی شوبات ١٩٢٣.

مەندووبی سامی لە بەغدا داوای شیخ مەحموودی کرد کە بچیت بۆ بەغدا

١- نەحمەد خواجە (جیم دی)، بەرگی یەکەم، ١٤٦-١٤٧.

بۆلای. شیخ بابە عەلی شیخ مەحموود دەربارەی ئەو داواکردنە ی مەندووبی سامی دەلتی: (باوکم دەیزانی ئەگەر بچیت بۆ بەغدا بەسەلامەتی ناگەریتتەو. بۆیە گوتی نەدایە ئەو ھەرەشەبە ی ئینگلیزەکان. وردە وردە ئەو نەفسەرانیە لەگەڵ باوکمدا بوون خۆیان لەباوکم دزیبەو... باوکم ناگاداری ئەوہبوو بەراسپاردە ی ئینگلیز خۆیان نامادە کردبوو بەدزیبەوہ سلیمانی بەجێ بیتن و رووبکەنە بەغداد. بۆیە خزانە ژێر جاودتیریبەوہ...)

حاجی مستەفا پاشای یامولکی بەشەو لە سلیمانی خۆی دزیبەوہ و چووہ گردی سەیان، بەلام پیتی زانراو ھینرایەوہ. لەگەڵ ئەوہشدا باوکم ھیچی لێ نەکرد. کە باوکم سلیمانی بەجێ ھینشت و چوو بۆ نەشکەوتی جاسەنە، مستەفا پاشا یامولکی ھەر لەسلیمانیدا مایەوہ و کەس دەستی بۆ نەبردو لەدواییدا چووہ بەغداد. دوا ی ئەویش عیزەت مەدفعە ی و توفیق وەھبی یەک لەدوا ی یەک خۆیان دەریازکردو چوونە بەغداد) ^{۱۱}.

ھەر لەم بارەبەوہ ماموستا (توفیق وەھبی) لەسالەکانی ھەشتاکانا لەلای ماموستا محمەد رەسوول ھاوار و تووبەتی (عیزەت مەدفعە ی لەخەراجییانەوہ رای کردو چووہ بەغداو نێمە لەورۆژانەدا ھیچ ئومیدتیکمان نەمابوو. ئینگلیز سیاسەتی بەرامبەر بەکوردو بەرامبەر بە شیخ مەحموود گۆزبوسو و ھیوای ھیچ سەرکەوتنیکیش نەدەکرا بەسەر ھیزی ئینگلیزو عێراقدا. بۆیە وازمان ھیناو چوونە بەغداد) ^{۱۲}.

ماموستا ئەحمەد خواجە دەلتی: (رۆژی ۲۹ ی شوباتی ۱۹۲۳ دوو فەرۆکە ھاتنە سەر سلیمانی، پریاسکە یەکیان فەرۆ داو دوو بۆمبایش بەدوایدا. یەکەمیان لەچۆلی شیخ جافرو دووہمیان لەناوہراستی سلیمانیدا بەرمالی (کەریم بەگ خانزادە جوانی) نزیک بە سەرای حکومەت، لایەکی رماند بەسەر خیزانەکەدا

۱- (م. ر. ھاوار)، بەرگی دووم بەشی دووم، ل ۴۹۲.

۲- ھەمان سەرچاوە، ل ۴۹۳.

دووژن به کورژراوی و سټی منالیان له ژیر خاکدا مایه وه و له دوا بیدا به مردووی
دهره تیران) «^۱».

اعلان بۆ شتیخ مه محمود نهنه نندی و خهلق سلیمانی

«خه برتان بیته که نه گهر پیش نیوه رۆزی رۆزی یه کشه مه بیست و پینجی نهم
مانگه (مطابق بیست و یهکی شهوال) شتیخ مه محمود نهنه نندی له چه مچه مانی
یان له که رکوک ده خاله ت بکات بۆردومانی مه رکه زی سلیمانی نه جرا ناکریت
به لام نه گهر هه تا نه و هه قته ده خاله ت نه کات بۆردومانیکی شه دید واقیع
ده بیته».

ماموستا محهمه د ره سوول هاوار ده لټی: (له گفتوگۆیه کما له گه ل شتیخ با به
عه لی شتیخ مه محمود دهراره ی نه و خیزانانه ی به هوی نه و هه ره شه و بۆردومانی
فرۆکانه له سلیمانی کرا فرمووی:

«دوای نه وه ی باوکم به یاری دا سلیمانی به جی بیستیت و رووبکاته
نه شکه وتی جاسه نه بۆ نه وه ی بیانو نه داته ده ست ئینگلیزه کان و به فرۆکه ناو
شار و تیران بکه ن، نه و خیزانانه ی که ترسیان هه بوو ئینگلیزه کان تاوانیان
به رامبه ر بکه ن سلیمانیان به جی هیتشت و هه ر تا قمه رووی کرده شو تینیک و
جارتیکی تریش خیزانه کانی شتیخان و خزمان و ناسیا و ده ست و په یوه ند
بارمان پینچایه وه و روومان کرده ناوچه ی (دزلی) له هه ورامان و له هه واری
(هانه ساوا) مایه وه هه تا ئینگلیزه کان جارتیکی تر سلیمانیان به جی هیتشت و
نه وسا گه رابه وه (وه کو له باستیکی داها تودا لټی ده دو تین ئینگلیزه کان له
۱۹۲۳/۶/۱۷ سلیمانیان به جی هیتشت و شوژشگێرانی کورد که
پیشه وه که بیان (که ریمی فه تاح به گی هه مه وه ند بوو له ۱۱ ی ته ممو ردا دووباره
گه رانه وه بۆ سلیمانی) «^۲».

۱- نه محهمه خواجه (چیم دی). به رگی یه که م. ل ۱۴۷

۲- (م. ر. هاوار). به رگی دووه م. ل ۵۰۰-۵۰۱.

ماموستا نهحمده خواجه دهلتي: (شەوی ۲/۳ی مارت ۱۹۲۳ کات ژمیر
نۆی پاش نیوهپۆ: شاری سلیمانی چۆل کرا:

دوو رۆژ لهوهپیتش لهترسی بۆمباران و فرۆکهی ئینگلیز و دیهنی کهلاوهی
خانوهکهی کهرم بهگ ههر کهس بهژن و منالییهوه تهنیا سهری خۆیان
دهرئهکرد، خانووی پر له کهلوپهل بهمۆلی بهجتي نهما).

ههروهها ماموستا نهحمده خواجه لهدرتژی باسهکهیدا (کهئهو جهماوهه
کتیبون لهگهلیا شاریان چۆل کرد و چوونه جاسهنه دهلتي (سوارهی عهشایر ۱-
پشدهری ۲- ههمهوهند ۳- جهباری ۴- سمایل عوزقزی- تیرهکانیان) *۱) بهم
جۆره پهیهوندی نیوان ئینگلیز و شیخ مهحموود تیک چوو و ناچار شاری
سلیمانی بهجتي هیتشت ناماده نهبوو گه لهکهی بکاته قۆچی قوربانی بۆ بهدی
هیتانی خواسته گلاوهکانی ئینگلیز.

بهلام هۆی تیکچونی ئهم پهیههندییه هۆکاری بابتهی و ناراستهوخۆی زۆرن.
دهگتیرهوه هۆکاری راستهوخۆی زیاتر نهو پهیههندییه پستهوهی شیخ بوو لهگه
کهرم بهگ، ههتا شیخ داوا له کهرم بهگ دهکات نهو مهرحهی که ئینگلیزهکان
بهسهریاندا سهپاندوهه چارهسهری بکهن. کۆرهکانی کهرم بهگ بهتایبهتی
(سابیر بهگ) ههست به مهترسیی نهمهدهکهن و ههزناکهن لهبهر ئینگلیزهکان
بچیت بۆ سلیمانی، بهلام کهرم بهگ متمانهی به شیخ ههبوو و دهچیت بۆلای
شیخ مهحموود. له بالهخانهی شیخ ئینگلیزهکان ههست بهم گفتوگۆیه دهکهن و
دهزانن ههردووکیان بۆ رتگه چارهیهک دهگهپتن. کهرم بهگ ههست بهخرابی
وهزعهکه دهکات و سلیمانی بهجتي دیتلی، دواتریش شیخ مهحموود خۆی
سهردانی مالی کهرم بهگ دهکات له (شهدهله). ئینگلیزهکان ههربهتهمای
جتيهجتي کردنی بهلتهکهی شیخ مهحموود بوون، داواشی لتي دهکهن سهر له
کهرکووک بدات، بهلام بهم سهردان و کۆبوونهوه دووقۆلییهانه ئینگلیزهکان

۱- نهحمده خواجه (چیم دی)، بهرگی دووم، ۷۱-۹۰.

نانومیتد دهن. بۆ دواجار ئینزاری حکومته ته که ی و شاره که ی ده که ن و دواتر بۆردومانی ده که ن^۱.

له دوا ی چۆل کردنی شاری سلیمان ی له شهوی ۳/۲-۳-۱۹۲۳ شیخ محمود فه رمانده یه کی گشتی له نه فسه رو پیاوه ده ره جه داره کانی کورد دروست ده کات بۆ سه ریه رشتیی به ره کانی شه ر و رو به پروو بوونه وه. به ره کانی ش به م شیویه ی لای خواره وه دانران. وه ک ماموستا نه حمه د خواجه ده لئی له (... ۹) هیزی سواری. عه شایر پتکه هاتیوو:

- ا- که ریم به گ سواری هه مه وه ند له با زیان.
- ب- خه لیفه یوونس سواری روغزایی جاف له شاره زوور (۱).
- ج- حه مه عه لی روسته م روغزایی جاف له شاره زوور (۲).
- د- مه محمود خاتر سه مایل عوزتیری له سه رچار.
- ه- مه محمودی ده وله تیار هه مه وه ند له ده ریه ند، چه مچه مال.
- و- سه یید مه حه مه دی جه باری سواری جه باری له ده وروپشتی چه مچه مال.
- ز- تو فیق ناغا سواری هه مه وه ند له ده وروپشتی سلیمان ی.
- ح- حه مه ناغای عه لی ناغا سواری پشه ره له نا حیه ی مه رگه .
- ط- سواری تایبه تی ۵۰ سوایی و ۵۰ عه شایری له جاسه نه و قه مچوغه^۲.

باره گای شیخ محمود له نه شکه وتی جاسه نه بوو. به و شیویه هیزیه کان رتکه خران و هه ریه ک سواریه کانی خسته ری بۆ نه وه ی له ده رفه تی گونجا ودا گورزی کوشنده له دوژمن بده ن و له ناماده کاریدا بن بۆ

۱- سابیر به گ له ده س نووسه کانی، نه م با سه ی کردوه، ده لئی: (له نه نجامی فشار خسته نه سه ر شیخ مه محمود بۆ جتیه جتی کردنی مه رجه کان، چه ن چاریک که له که ل باو کم دانیشه ن ده که ن بۆ دۆزینه وه ی ریکا چاره یه ک تا کیشه بۆ حکومه تی کورد دروست نه بێت.

۲- نه حمه د خواجه (چیم دی)، به رگی دووم، ل ۲۱.

گرتنه‌وی شاری سلیمانی. لهو سه‌رویه‌نده‌دا بوو که باره‌گاکانی شیخ مه‌حمود له‌سووداش که‌وته‌بهر بۆردومانی فرۆکه‌ی دوزمن.

مامۆستا نه‌محمد خواجه له‌کتیبه‌که‌ی «چیم‌دی»‌دا باسی هاتنی نۆزده‌میری کردوو که بۆلای شیخ مه‌حمود هاتبوو بۆ نه‌شکه‌وتی جاسه‌نه. پاش پینج رۆژ میوانداری نۆزده‌میر گه‌راپه‌وه بۆ «کانی ره‌ش»^۱.

ئه‌دمۆندز باسی نه‌وه ده‌کات که ئینگلیز له‌مانگی نیسانی ۱۹۲۳‌دا خۆیان ناماده‌کردبوو به‌پیتی نه‌خشه‌یه‌کی سه‌ریازی هتیرش بکه‌نه سه‌ر شوپشگتیران، هه‌روه‌ها (نۆزده‌میر)یش له‌کوردستان ده‌ریکه‌ن^۲.

ئه‌دمۆندز له‌باسی نه‌وه هتیرشه‌دا ده‌لتی: (کاره سه‌ریازییه‌که‌مان له ۱۰۰٪ به‌پشتیوانی هتیری ناسمانی نه‌عجام درا. پاش نه‌وی هه‌ندێ شه‌رمان تووش هات له (بالیسان)، به‌لام له رۆژانی ۱۹-۲۰/نیسان ۱۹۲۳ سه‌رکه‌وتنمان به‌ده‌ست هیتاو سپیلکمان گرت به‌بێ نه‌وی نۆزده‌میر و کۆمه‌له‌که‌ی (فیشه‌کتیکیان پێ بته‌قی). له ۲۲/۴/۱۹۲۳ توانیسمان ره‌واندز بگه‌ینه‌وه و هه‌رچی ده‌ست و پتیه‌ندی نۆزده‌میر هه‌بوو له‌و ناوچانه‌مان)^۳.

مامۆستا نه‌محمد خواجه ده‌ریاره‌ی نه‌م هتیرشه‌ی ئینگلیزه‌کان ده‌لتی (ئینگلیز گه‌یشته‌کۆیه - رانیمو مه‌رگه‌ی سووتاند، دتهاته‌کانی یه‌ک به‌دوای یه‌کدا به‌بۆمبا سووتاندو تالان و کوشتن و په‌رتشان کرد، کار ناخۆش بوو، شیخ مه‌حمود به‌ریاری دا شه‌ر را‌بگرت چونکه، نه‌یده‌ویست نه‌م جاره‌ش خۆتێن به‌رتت)^۴.

هه‌روه‌ها مامۆستا نه‌محمد خواجه ده‌لتی (له‌بابه‌کر نا‌واوه سواره تپ تپ، پیاده بلووک بلووک که‌وته رتگا. فه‌رمان له‌لایه‌ن ره‌زا به‌گه‌وه ده‌رنه‌چوو. له‌گه‌ل

۱- چیم‌دی، به‌رگی دووم، ل ۱۶-۱۹.

۲- ئه‌دمۆندز، کرد ترک عرب، ل ۲۸۷-۳۰۴.

۳- سه‌رچاوه‌ی پینشو، ل ۲۹۲.

۴- نه‌محمد خواجه (چیم‌دی)، به‌رگی دووم، ل ۲۱.

سهیید برابم بهیه که وه پامان نه بوارد. گه یشتینه (چنگیان) خوارده مه نی بۆ پیاده
 نامه کرابوو. پاش نیو سهعاته سه سانه وه: سواره بۆ حاجی مامه ند فه رمان
 دراز خیزانی مه لیک و ده ست پیتیه کانیش له (گه لاله وه) بۆ (دزلی) رۆشتین.
 ۲۲-۲۳/ نیسان/ ۱۹۲۳هـ^۱

له سه روه بنده دا بوو که باره گاکانی شیخ مه محمود له سوورداش که وه ته بهر
 بۆردومانی فرۆکه ی ئینگلیز و بارو باره گیان پیتچایه وه بۆ ناوچه گانی شارباژێرو
 پیتنجوتن و هه ورامان. شیخ مه محمود زۆر پیتوستی به که ریم به گ ده بیت و
 هه ست به نا په حه تی ده کات. (کاوتس ناغا ای لاوک بیژی کورد به م بۆ نه وه لاوکه
 به ناویانگه کی ده هۆنیتته وه که ده لێ:

ده لۆیلۆ.. ده لۆیلۆ.. ده لۆیلۆ.. ده لۆیلۆ.. ده لۆیلۆ..

ده لۆیلۆ.. ده لۆیلۆ.. ده لۆیلۆ.. ده لۆیلۆ..

شیخێ من ده لۆیلۆ.. ده لۆیلۆ.. ده لۆیلۆ..

بهارا من ب سه رێ سلیمانی- دا تیتن ده الحان شه رادا ل عه سمانا خوشی تن
 گرتنا ته یاران و گره گرا مه ته ریۆسا

۱- نه محمد خواجه چیم دی، بهرگی دووم، ل ۲۷..
 هه روه ما نه محمد خواجه ده لێ، که ئینگلیزه مکان گه یشتنه کۆیه و رانیه ئیتر (مه رگه) یان
 سووتان و گونده گانی تریشیان یه ک له دوا ی یه ک بۆردومان کرد.
 دوا ی نه وه ی سوپای ئینگلیز روه به روی سوورداش بووه وه نه فسهره مکانی پیاده ی
 شۆرش به ریاران دا واز له شۆرش بیتن و به گه رتنه وه بۆ سلیمانی و هه ولێکی زۆریان
 له گه لادرا که په شیمان ببه نه وه، به لام سوودی نه بوو. نه وانێ وازیان هینا و گه رانه وه
 نه مانه بوون:

۱- خالید سه عید ۲- ره شید سه دقێ غه فوور ۳- عه لی کوردی ۴- ئیبراهیم زوره

۵- عه بدوله عیز نه فهندی ۶- فوئاد مه مستی ۷- مه جید خانه قینی.

نه محمد خواجه ده لێ: به (ره شید سه دق) م وت: تۆ ده لێ من به رای شیری شیخ
 مه محمود نی چون له م رۆژه ته نکانه دا به جیی ده هیلێت؟

له وه لامدا وتی: نه م په رسیاره له من مه که به لکو له و فرۆکانه بکه که به سه رمانه وه من.
 چیم دی، بهرگی دووم، ل ۲۱-۲۲.

به لئی شاهدی شهرودی شیخ مهحمود نهقیین شیخ قادر بابن له تیف.. ب
سن دهنگا گازی دکهت کهریمن فهتاح وه گهلی عهگیدان میرانییه کنی بکن..
ههچی گاڤا دهستی خز بدهمه داری جامبیتزای..

.....

دهلویلو.. دهلویلو.. دهلویلو.. شیخی منوا..
نهزی هندی ههواردکهم ههوارا تورکا گهلهک دوره برانۆ... کورد خانیۆ..
دهلویلو.. دهلویلو.. دهلویلو.. دهلویلو.. دهلویلو شههرا کهومی ل
چیاین سورداشتن ل بیرفانن..

ههسپن شیخ مهحمود کهنچی شیخ قادر بابن له تیف لای کوردا دهنگداو..
شیخ مهحمود ب سن دهنگا گازی دکهت کهریمن فهتاح وهبشیرا رابن.. گهلی
عهگیدا.. نهفرۆ دهست ههلاتهکنی ب من را بگههینن بهلی شهری مه دچهپهرا
نامینیت نهشههو بیللا گهلی برا شهری مه دی خارکهفیت و هلاقه بیت و کهفته
چیاو چولی.. دهلویلو.. دهلویلو.. دهلویلو..

شیخی منۆ.. بهلی باش هندی ههواردکهم..
ههوارا تورکا دوره.. بهلی برا برانۆ کورد خانیۆ..
دهلویلو.. دهلویلو.. دهلویلو.. دهلویلو شیخی برا..
شههرا کهومی ل چیاین سورداشتن وا ب بهرا بهلی سۆبا.. فنی سویتی..
عهسکهری فنی نهیاری.. فهلهرهشکا^(*) وا ب بهرا قیترینه هاته سهرا بهلی شادو
شودی شیخ مهحمود کهنجی شیخ قادر بابن له تیف ب سن دهنگا گازی
دکهت...

کهریمن فهتاح تۆ ب گهلی عهگیدا نهفرۆ تهگبیرا نهکنی بکه بهلی چ گاڤا
دهستی خز بدهمه داری جهمبیتزای بگرم شاری کهرکوکنی.. شاری بهغداین
بارهکنی تیدا خهسلا دلا.. دهلویلو.. دهلویلو.. دهلویلو.. دهلویلو.. دهلویلو..

(*) فهلهرهشکا: مههستی لهشکری نینگلیزه

ده‌لۆیلۆ.. ده‌لۆیلۆ شیخێ منۆ.. ده‌لۆیلۆ... ده‌لۆیلۆ.. ده‌لۆیلۆ.. ده‌لۆیلۆ..
 ئەزێ ئەقرۆ هه‌وار بکه‌م.. هه‌واره‌ تورکا برانۆ.. کورد خانیۆ .. ده‌لۆیلۆ..
 ده‌لۆیلۆ.. ده‌لۆیلۆ.. ده‌لۆیلۆ ده‌لۆیلۆ.. ده‌لۆیلۆ.. ده‌لۆیلۆ شیخ مه‌حمودی من ..
 زه‌ری ل چیا ئی سوورداشی.. کانی وه‌رده‌ خه‌لکانی.. به‌ژنا شیخ مه‌حمود
 که‌کتی شیخ قادر بابێ له‌تیی نه‌باتا تاکتی روحانی.
 شیخ مه‌حمود ب سێ ده‌نگا گازی دکه‌ت که‌رمی فه‌تاح به‌گ ب گه‌لی
 عه‌گیدا.. بۆ من ده‌ست هه‌لاته‌کتی بکه‌ ئەفه‌ سێ رۆژه‌ وه‌می ناسی بین ل چیا ئی
 سوورداشی جیهادا ل مه‌ رایی ده‌راقی وی دادی وانێ ده‌لۆیلۆ.. ده‌لۆیلۆ..
 ده‌لۆیلۆ.. ده‌لۆیلۆ.. ده‌لۆیلۆ.. ده‌لۆیلۆ
 شیخێ منۆ.. به‌لی فایده‌نینه.. هه‌رار بکه‌م..
 هه‌وارا تورکا دووره‌.. گه‌لی برانۆ.. کورد خانیۆ..^{۱۰}

۱- سترانیت کاویس ناغای، خرشه‌کرن و به‌ره‌هه‌فکرنا (شه‌عبان مزیری) ل ۱۲-۱۴
 چاپخانه‌ی نه‌سه‌ر- به‌غدا، ۱۹۸۸

باره‌گا له برنجه‌ی همورامان

له‌ژێر فشاری هێزی سه‌ربازی و فره‌کمی نینگلیز، شه‌ر شه‌گێران چوونه ناوچه سنووریه‌کان. باره‌گای سه‌ره‌کی له (برنجه) «^۱» دانرايه‌وه. سه‌رله‌نوێ ده‌س کرا به‌دامه‌زراندنه‌وه‌ی ده‌زگا و سوپای سه‌ربازی: به‌م فه‌رمانه‌ی لای خواره‌وه تشکیلات کرایه‌وه. «^۲»

پشت به‌خوا

ژماره/ ۸

روژ/ ۵-۵-۱۹۲۳

بۆ فه‌رمانده‌ی سواره‌و پیا‌ده‌ی سوپایی

ره‌زا به‌گ

به‌په‌له و به‌بێ وه‌ستان ئیمه‌رۆ سواره‌و پیا‌ده، بنێرن بۆ نه‌و جی‌گیایانه‌ی به‌ریاری نه‌دن و وینه‌یه‌کی دابه‌ش کردنه‌که ده‌ست به‌جێ بنێرن بۆ نێمه:

مه‌حمود

مه‌له‌ک و باش قومانده‌نی کوردستان

له‌لایه‌ن ره‌زا به‌گه‌وه نه‌م ته‌رتیباته کرا

۱- برنجه، له‌ناوچه‌ی هه‌وره‌ماندا جی‌گه‌یه‌کی ناودار و خاکی نێرانه.
۲- نه‌حمه‌د خواجه (جیم دی)، به‌رکی دووهم، ۲۱-۲۲.

به‌شی سواره

- ۱- ماجید: سواهی سویایی- بو سه‌رچار و تانجره‌رۆ (هه‌موو نه‌فسه‌رده‌کان
فرمان له ماجید وهرنه‌گرن) چونکه له شیخ نه‌لمارتین نه‌مینیته‌وه. تا
نه‌شعاری دواییمان.
- ۲- که‌ریم به‌گ و محموودی ده‌وله‌تیارو سه‌یید محمه‌مه‌دو توفیق ناغای
هه‌مه‌وهند (فرمان له که‌ریم به‌گ وهرنه‌گرن).
- ۳- خه‌لیفه یوونس و حه‌مه‌ه‌لی رۆسته‌م روغزایی به‌دوو‌په‌ل- شاره‌زوور.
- ۴- محموود خاتر، سمایل عوزتیری (پتوه‌ندیی به‌ ماجیده‌وه نه‌بیته).
- ۵- سواهی تاییه‌تی و نه‌مین حه‌مه‌ی نیمام هه‌مه‌وه‌ندی له باره‌گا نه‌بن.
ماوه‌ی هیزی سواره له‌باره‌گایه‌وه فرمانده‌ی گشتی ته‌ماشایان نه‌کات.

به‌شی پیاده

- ۱- عه‌زیز نه‌فه‌ندی زړه‌و جه‌لال ره‌شید نه‌فه‌ندی و ۵۰ سویایی پینجوتین.
 - ۲- ره‌شید عه‌بدولکه‌ریم و ۵۰ سویایی نالپارتیز.
 - ۳- ره‌مزی نه‌فه‌ندی و ۵۰ سویایی مه‌لیکه‌وه
 - ۴- عه‌بدوللا ناغا و ۵۰ سویایی شیخ نه‌لمارتین
 - ۵- عادل نه‌فه‌ندی له‌گۆیژه‌وه و ۲۰۰ سویایی شارباژێر تا پینجوتین.
 - ۶- پیاده‌ی سویاییه‌که‌ی تریش له‌باره‌گاوه تا نالپارتیز نه‌مینیته‌وه^۱.
- به‌م جوژه هیزی شوێشگێرانی کورد هه‌ریه‌که‌یان ناوچه‌یه‌کی پین سپیتردرا.
له‌کاتی نه‌نجامدانی کۆبوونه‌وه‌یه‌ک شوێشگێران به‌یاریان دا که یه‌ک‌تیک بچیت بو
تاران ملتۆزمی و به‌ده‌ختیی نینگلیزه‌کان به‌سه‌فاره‌ته‌کانی بیگانه‌ بگه‌یه‌نیت.
نامه‌که‌ش به‌زمانی تورکی نووسرا. مامۆستا نه‌حمه‌د خواجه‌ ده‌ست نیشان کرا
نامه‌که به‌ریت بو‌بالیۆزخانه‌کان له‌ تاران.

۱- نه‌حمه‌د خواجه (چیم‌دی)، به‌رگی دووه‌م، ۲۲-۳۳ ل.

نهمش ده‌تی نامه‌که‌یه به کوردی که (که‌ریم به‌گ و ساییر به‌گ و نهمین
همه‌ی نیمام) وه‌ک سه‌رۆکه‌کانی همه‌ه‌وند نیمزایان کردووه.

بۆ بائیۆزی^(۱)

نهمریکا. تورکیا. روسیا. نی‌تالیا. فرهنسا. نینگلته‌ره. سه‌ره‌ک وه‌زیرانی
نیران

له‌دوای جەنگی ۱۹۱۴ و کوژانه‌وه‌ی چرای برووزی عوسمانی به‌ته‌واو بوونی
جەنگ نیشتمانی نێمه کوردستانی خواروو له‌سوایو نیداره‌یان چۆل کرا هیتی
سوای نینگلیز به‌ه‌لی زانی خۆی هاویشه‌ و لایه‌تی مووسله‌وه کوردستانی
جنوبی‌شی داگیرکرد، به‌لام به‌و په‌یمانه‌ی که‌به‌پیتی په‌یمانی (سیقه‌ر) ههموو
حه‌قتیکی قه‌ومیمان به‌دنه‌ی و له‌کوردستانی جنوبی‌دا حکومه‌تیک کوردی
دروست بکات و ههموو چه‌شنه یارمه‌تییه‌کمان به‌دن نینجا به‌ته‌واوی رێگه‌ی
نینگلیز دراهاتن بۆ سلیمانی.

سێ مانگی به‌سه‌را نه‌رۆیشت به‌ پێچه‌وانه‌ی په‌یمانه‌که‌یان چ بۆ کاروباری
سیاسی و چ نیداری و چ نابووری له: نینگلیزو نیران و عه‌ره‌ب و نه‌فغانی و
هیندی هه‌ره‌ پیاو و مه‌نمورانی هیتا به‌ناو کیشوهره‌که‌ماندا بلاوی کرده‌وه، به‌لام
کورده‌کان هه‌ر له‌ دووره‌وه ته‌ماشایان نه‌کرد نه‌و یارمه‌تییه‌ی کورد به‌ه‌یوای بوو
نه‌و په‌یمانه‌ی دا‌بووی که‌ حکومه‌تیک بۆ کورد دروست بکات گۆزا به‌زۆرداری و
بێ به‌زه‌یی و نه‌و هیتزه‌ بيشوماره‌ی که‌ له‌ جەنگی گه‌وره‌دا به‌رامبه‌ر به‌ تورک و
نه‌لمان به‌کاری نه‌هیتا به‌ری دا‌یه‌ و یزه‌ی کورد به‌کوشتن و سووتاندن، تالان کردن،
ولاتی ویران کرد به‌چه‌شنیک دلی ههموو ئاده‌میزاد بگری‌نیت، زۆر کرده‌وه‌ی
زۆرداری و ناپه‌سندیان نواند تا ههموو کوردی ناچارکرد بۆ یاسی خاک و دارایی
و ناموس به‌رامبه‌ر به‌و نینگلیزه‌ی که‌ به‌دۆستی کورد خۆی پیشان نه‌دا ده‌ست
بداته‌ چه‌ک و دا‌وای مافی خۆی (استقلال) بکات نینگلیز خۆی کرد به‌دوژمنی

۱- نه‌حمه‌د خواجه، جیم دی، به‌رگی دووم، ل ۳۶-۳۴.

خوتینی کورد.

له‌روژی ۲۲ مایس ۱۹۱۹دا کورد به‌چه‌ک که‌وته به‌ریه‌ره‌کانی نینگلیزه‌کان به‌لام تهنیا به‌چه‌کی تهننگ و خه‌نجهر. نینگلیزیش بی‌جگه له‌تۆپ و فرۆکه به هیتزیکێ کوشنده‌ی ۳۰ تا ۴۰ هه‌زار سوویاییه‌وه رۆژی ۱۸ حوزیران ۱۹۱۹ کوردی په‌رتشان کردو نه‌و حوکمداره‌ی که به‌فه‌رمانی خۆیان بۆ کوردستان دانرابوو به‌بریندار کراوی له‌گه‌ڵ نزیکه‌ی هه‌زار مرۆف و نه‌فسه‌رانی کورددا کوژران و به‌دیلی گیران و بران.

به‌په‌ریاری خنکانده‌وه بۆ ده‌سال به‌ندی حوکمداریان ناواری هیند کرد سێ شه‌وو رۆژ شاری سلیمانی تالان کرا. له‌کوڵاناندا کوژراویان فری نه‌دا دیتها و کشتوکال. پرد و مزگه‌وت به‌ بۆمبا و تیران کرا ناژۆل به‌ مترلایوزو فرۆکه به‌قه‌ هیترا ژن و پیاوو منال به‌هه‌زاران له‌ناو نه‌شکه‌وت و سه‌ر چیاکاندا کوژران و مردن، حوکمدار له‌ به‌ندییه‌که‌ی سێ سال به‌سه‌ر نه‌چوو به‌بێ داواو ده‌نگی کورد له‌ رۆژی ۲۲ی نه‌یلوولی ۱۹۲۲دا دووباره به‌ناوی به‌جێ هیتانی په‌یمانیه‌که‌یانوه حوکمدار شیخ مه‌حموودیان له‌هینده‌وه هیتایه‌وه به‌ناوی حوکمداری کوردستانه‌وه له‌ سلیمانی دایان نا نه‌مجاره‌ش په‌یمانی دروست کردنی حکومه‌تی کوردستانی بلاوکرده‌وه.

به‌لام نه‌و داوایه‌ی که نینگلیز له‌کوردی نه‌کرد له‌توانای کوردا نه‌بوو که به‌بێ پیتوست له‌ تورکیا و ئیتراندا شو‌رش هه‌لگیرسیتیت ئینجا دیسانه‌وه له‌ پاش شه‌ش مانگ که‌وته‌وه بیانو به‌ بۆمبا شاری سلیمانی و دیتها و چیاو دارستانه‌کان و باخ و ره‌زی سووتاند و تیرانی کرد، له‌ناوه‌میزاد و ناژۆل کوشتار له‌ماره‌نایه‌ت خیتزانی کورد به‌ پیاو - ژن - منال و په‌یره‌وه که‌وته‌وه چیاو ناواری نه‌شکه‌وته‌کان بوون. به‌ رووتی و برسیه‌تی و گه‌رماو سه‌رما ژیان تال بوو. فرۆکه ماوه‌ ده‌ره‌تانی په‌یداکردنی نازوو‌قه‌ی نه‌نه‌دا.

له‌ناوه‌میزاد په‌روه‌ری و دلسۆزیتان تکا نه‌که‌ین، که دلسۆزی خۆتان به‌رامبه‌ر به‌م گه‌له‌ ناواره‌و په‌رتشانه‌و پیشان به‌دن که به‌هه‌زاران خیتزان له

چیاکاندا بهی پیاوو بهسهختی گوزهران نهکن و نهژین و پیاووهکانیان بهرامبه
 به بد بهختی و جانوههوی نینگلیزهکان سنگیان ناوه به بهرگوللهی
 ناگههانیانهوه بهی بهزهیی له کوشتاری کورد دهستپارتیزی ناکن چارهیهک
 بکن.

کورد نهیهویت بگات بهمافی خوی دهستبهرداری چهک، نابیت تاوهکو نه
 دوژمنهمان لی دورنهکهوپیتهوه.

۱۱/مابیس/۱۹۲۳

محمد	حاجی رسول ناغا	حمه ناغای علی ناغا
سهروکی بهرمانادی گشتی	سهروکی عهشیرهتی پشدهر	ديسان
کدریم فهتاه بهگ	سالهح ناغای حمه ناغا	ساییر بهگ
سهروکی عهشیرهتی هههوهوند	سهروکی عهشیرهتی پشدهر	سهروکی عهشیرهتی هههوهوند
نهمین حمههی نیمام	سهید کهریم سهید نهحمهه	نهورحمان ناغای نهحمهه پاشا
له سهروکانی هههوهوند	لهساداتی بهرزنجه	له نهشرافی سلیمانی
رضا بهگ	نهحمهه مهدههت	
له نهشرافی سلیمانی	مهبعوئی رهواندووژ	
	۲۸ ناوی تر	

نازادکردنی شاری سلیمانی

له ۱۹۲۳/۶/۱۷

له دواى ناره‌زاييه‌كى زۆر كه سه‌رۆك هۆزو عه‌شانيره‌كان ده‌ريان برى، نه‌وه بوو نامه‌يه‌كى بايه‌خداريان ده‌رياره‌ى ناوچه‌كه‌و كورد دا به‌و سه‌فاره‌تانه‌ى كه باسمان ليوه كرد. به‌لام به‌وه‌نده‌وه نه‌وه‌ستان و كه‌وته رقه‌به‌رايه‌تبيه‌كى تونده‌وه. هه‌يزه‌كانيان يه‌ك خست و له بازيا‌نه‌وه تا كه‌ركوك چوونه ژي‌ر فه‌رمانده‌يه‌ى كه‌ريم به‌گه‌وه. هه‌يزه‌كانيش نه‌مانه‌بوون: ۱- مه‌حمود ده‌وله‌تيار هه‌مه‌وه‌ند ۲- سه‌ييد مه‌مه‌مه‌ ۳- توفيق ناغاي هه‌مه‌وه‌ند. وه‌كو له كتيبه‌كه‌ى مه‌مه‌د ره‌سه‌وول هاواردا له لاپه‌ره/ ۵۲۲ هاتوه نه‌مانه فه‌رمان له كه‌ريم به‌گ وه‌رنه‌گرن دواى چهند شه‌رى خو‌يتناوى له‌ناوچه‌كه‌ياندا مانه‌وه و تاوه‌كو دواچار (كه‌ريم به‌گ) و هه‌يزه‌كه‌ى توانييان له ۱۹۲۳/۶/۱۷ بچنه ناو شارى سليمانىيه‌وه، كاربه‌ده‌ستانى ئينگليز به‌ناچارى هه‌لهاتن و شاريان به‌جتي هه‌شت.

د. كه‌مال مه‌زه‌ر ده‌لتى: (هه‌ر رۆژه له‌لايه‌كه‌وه مۆته‌كه‌ى شو‌رشي كورد خۆى نيشان ده‌دان تا ناچارى كردن ديسان ده‌ست له سليمانى هه‌لبگرن. رۆژى ۱۷ى حوزه‌يرانى سالى ۱۹۲۳ هه‌يزه چه‌كداره‌كانى ئينگليز شاريان به‌جتي هه‌شت. ژماره‌يه‌ك سه‌رشۆرى نيشتمان و رووپه‌شى ميژووش كه زراوه‌ته‌ره‌كى تۆله‌ى گه‌ل بوون له‌گه‌ليان شار به‌ده‌ره‌بوون. شو‌رشگيترانى كورد به‌سه‌ركردايه‌تبي كه‌ريمى فه‌تاح به‌گى هه‌مه‌وه‌ند به‌ناوى شيخه‌وه كاروبارى شاريان گرته‌وه ده‌ست تاخۆى رۆژى ۱۱ى ته‌مموز به‌ سه‌ره‌ره‌زى گه‌رايه‌وه)^۱.

د. وه‌ليد حمەدى له‌وباره‌يه‌وه ده‌لتى:^۲ (هه‌شتا هه‌يزه‌كانى به‌ريتانىا له سالى ۱۹۲۳ سليمانىيان به‌جتي نه‌هه‌شتبوو كه هه‌يزه‌كه‌ى كه‌ريم به‌گ كورپ

۱- د. كه‌مال مه‌زه‌ر، چهند لاپه‌ره‌يه‌ك له ميژووى گه‌لى كورد، به‌شى يه‌كه‌م، ل ۱۵۸.

۲- د. وه‌ليد حمەدى، كردستان فى الوثائق البريطانيه، ص ۱۷۵.

فەتاح بەگ خۆی خەستە ناو شاری سلیمانی و بەناوی (شیخ مەحمودەوہ) بۆ ماوەی چەند ھەفتەیەک کاروباری شاریان گرتە دەست، کەریم بەگ جاپی دا کە خۆی حاکی سلیمانییە و بەیانیککی بۆ خەلکی شارە کە بلاو کردووە و داوای لیکردن ریزی ناسایش و نیزام بگرن، ریزی ئەو کەسانەش کە لە شار ماونەتەوہ. ھەر ھەپتە شەوی سزادانی ئەوانەشی کرد، کە لە گەڵ ئینگلیزەکان ھاوکار بوون. ھەر لەو ھەپتەدا داوای لە بازرگانانی تووتن کرد کە ئەویاج و پارانە بدن کە فرۆشتوویانە یان ناردوویانە بۆ دەرەوی لیواکە. ھەتا شیخ مەرایەوہ لە ۱۱ی تەمموزی ۱۹۲۳ کەریم بەگ توانی (یاسا و ئیدارە ی ئابوری) لە ناوشاردا رێکبختاوە.

محەمەد رەسوول ھاوار دەلێ: (لە داوایدا ئەو سەرچاوانە ی کە باسی چۆنیەتی بەجێ ھێشتنی سلیمانی لە لایەن ئینگلیزەکان و گەرانەوہ ی شیخ مەحمودیان کردووە بۆ سلیمانی ھەموویان لە سەر ئەو رێکن کە ئینگلیز لە ۱۷/۶/۱۹۲۳ دا سلیمانییان چۆڵ کردو لە پێشدا ھێزیککی کورد بە سەرکردایەتی کەریم بەگی فەتاح بەگی ھەمەوہند ھاتنە ناو سلیمانییەوہ و شیخ مەحمود خۆی لە ۱۱/۷/۱۹۲۳ دا ھاتەوہ سلیمانی کە وەکو ئەحمەد خواجە دەلێ: لە کتیبە کە ی ئەمۆندزیشدا باسی کراوە) ۹۱۰.

ئەحمەد خواجە دەلێ: (دوو لە پەنجەو ھەناسە ی ئینگلیز لە سلیمانییدا حکومەتیککی پوختی تازە ی کوردستان دامەزرایەوہ. کەس لە کەس نەنە کەوت. یاسا و شەریعت لە کارابوو. ولات بووہوہ بە بەھەشت. یەکیەتی و دلپاکیی کورد گەرایەوہ، رۆشستووہکان ھاتنەوہ، لە ژبانیکی ئاسوودەدا ئەبوتران، وەزارەتە کە ییش دامەزرایەوہ.

لەو رۆژانەدا کە نرخێ شت گران بوو بوو. مەلیک مەحمود بەرپاریکی دەرکرد کە پتویستە ھەموو شتیکی نرخێ بۆ دا بنریت. ئەوانە ی شت: ھەشارنەوہ پتویستە

۱- (م. ر. ھاوار)، بەرگی دووھەم، ۵۲۵-۵۲۶.

لههەر تیرهیهک یهکیکیان بگرن و سزای بدن. له ماوهی دوورژدا دائیرهکان پرپوون له فهزمانبهران، شهوگه‌ر (چه‌رخه‌چی)، قازی، یاسا، حکومه‌تی کوردستان هه‌مووی که‌وته‌وه گه‌رو نیش و کاری خه‌لک به‌باشی به‌پتوه ده‌چوو^١). به‌م جۆره‌ بۆ‌ماوه‌یه‌ک ژبان ناسایی بوو له‌شاری سلیمانی و ده‌روبه‌ری، مامۆستا نه‌حمه‌د خواجه‌ ده‌لتی: (له‌چوار پینج مانگی دوواییدا نینگلیزه‌کان زانییان که‌دۆسته‌ کورده‌کانیان ناتوانن نا‌ژاوه‌و یا پشتیویه‌ک به‌ریا بکه‌ن جارجاریک، بۆ‌ژیان تال کردنی دانیش‌توان چهند فزۆکه‌یه‌کی نه‌نارده‌ سه‌ر سلیمانی و ژن و منال نه‌که‌وته‌ ترس و نا‌واره‌یی ده‌شت و کیتو^٢).

وتپرای نه‌وه‌ش که‌نیان له‌عه‌شایه‌رو هه‌تزه‌کانی شیخ مه‌حموود نه‌کرد حاجی شیخ عارف سه‌رگه‌لوو نا‌وتیه‌ی پیلانه‌کانی نینگلیزه‌بوو بۆ‌دژایه‌تی شیخ مه‌حموود.

مامۆستا نه‌حمه‌د خواجه‌ ده‌لتی: (به‌راستی حاجی شیخ عارف، پیاویتیکی به‌پرتزو خاوه‌ن جه‌وه‌هرو قنۆناخ و پیره‌وزه، که‌لکه‌له‌ی، نیستقلالی ناحیه‌ی سوورداشیان خسته‌ پیتش، له‌فه‌رمانده‌ی شیخ یوسف، مدیری ناحیه‌ی سوسیدا له‌شکریتی زۆری نارده‌ (یا‌لانقۆز) و (قه‌ره‌چە‌تان) و داوای جیا‌بوونه‌وه‌یان کرد به‌م بۆنه‌یه‌وه‌ نامه‌ی شیخ مه‌حموود بۆ‌ حاجی شیخ عارف له‌گه‌ل مه‌لا ره‌سوولی خورده‌لووکیدا بۆ‌ی ناروو راسپه‌رتیکی زۆریشی کرد به‌لام بی‌ وه‌لام مایه‌وه‌.

زۆر محترم خاله شیخ عارف:

ده‌ستتان ماج نه‌که‌م، نیچوه‌م به‌قه‌لایه‌کی به‌رزو سه‌خت داناوه‌ بۆ‌خۆم، به‌قه‌سه‌ی مامۆستا که‌ت بزوتنه‌وه‌ مایه‌ی رده‌له‌ک برانه‌وه‌مانه‌ به‌هیوای گه‌لی کورد خسته‌ ژتیر پیتی نه‌دمۆندز کار ته‌واونا‌بیت، نه‌بیت به‌هه‌موومان کۆسپی به‌دی

١- نه‌حمه‌د خواجه‌ (چیم دی)، به‌رکی دووه‌م، ٤٦-٤٧.

٢- نه‌حمه‌د خواجه‌ (چیم دی)، ٤٨-٤٩.

كورد له ناو بيهين مهبن بهه ويني خويين رژاندني لاديبي همزار بفره رموون له شكره كه بلاوه بكاته وهو له ج جينگايه ك نه فرموون نامادهم بيتمه دست ماج كردنتان.
مه محمود

۲۵ مایس ۱۹۲۴

زۆر چاوه پیتی وهلام كسرا، دوایی به پيار به ناردنی له شكرتيك درا بو بلاوه كردنه ودي هيزه كه يان، نهم له شكره بهم جوژه نيررا:
سابير كه ريم بهگ ههمه وند - به ۱۵۰ سواره وه
مه محمود خاتر سمايل عززيري به ۳۰ سواره وه
ماجد سواره ي سوپايي به ۵۰ سواره وه و ۲۰ نيستر سوار
نهم ۱۵۰ چه كداره سواره يه له گهل رژا گه يشته سه رمه كو كه يان، پاش
جدهنگيكي دووسه سه عاتي، به به ريندار كردني براهه كي شيخ بيوسف و گرتني
كوپخا كه ي (يالانقوز) دوایی هات. جا نهمه و تينه بهك بوو لهو كه سانه ي كه
نينگليزه كان نه چوونه بن كلتیشه يان به پاره خوييني نه پشتن و نه يان تواني
ته فره يان بدن^۱). ههروه ها دهلتی (رۆزي ۲۳ مایس ۱۹۲۴ فرۆكه ي نينگليز
دهستي كرد به هاتوچزو هه ره شه، ناژاوه ي خسته وه ناو ولات و نهم به يان نامه يدي
له سه ر سلیماني فری دا: كه چه شني به يان نامه كه ي پيشوويه تي:

اعلان بو شيخ مه محمود افندی

و

خلق سلیماني

خه به رتان بيت كه نه گهر له پيش رۆزي يکشه نيه، بيست و پينج ام مانگه
مطابق بيست و يكم شوال شيخ مه محمود افندی لچمچمال يان لكر كوك دخالت
بكات بومباردني مركز لسليمانی اجراء ناكريت بلام نه گهر حتى او وقته دخالت
نكات بومباردنيكي شديد واقع ده بيت.

۱- نه محمد خواجه (چيم دي) بهر كي دووم ۵۶-۵۷.

بۆ ئەو هی بەین کەم و زیاد بکەوێتە پێش چاوی خوێندەواری بەرێزەکان، بە زینکگراف دەرھێنراو پیشان درا. جا بەدوای ئەم بەیاننامەیەدا چوار رۆژ پتر مۆلەتیاں دا، بەلام ئەم ھەرەشە ی گیان کێشان و وێران کردنە لەکوێ و لەلایەن کتی کراوە، نازانرێت. تەنیا فرۆکە ی ئینگلیز پە یام و نیرراو بوو، چونکە بەیاننامە کە بێ ناو بوو^١. شیخ مەحمود رۆژی ٢٦/٦/١٩٢٤ گە یشتە سەنگاو بە نیازی ئەو هی بچیت بۆ چە مچە مال.

مامۆستا ئەحمەد خواجه دەلتی: (رۆژی ٢٦) گە یشتە سەنگاو کە ھەموو شێخان و پیاو ھە ناسراو ھەکان یان مووچە خۆری ئینگلیز بوون. ئیتر ئەد مۆندز یا ئینگلیزەکان ھەموو یان بە ھەلیان زانی و بە توندی سلیمانیان بۆردومان کرد. کۆلانی ئیش پر بوو لە لاشە: بە بێ ماو ھەدان ھەمیشە چوار فرۆکە لە سەر شارە بیتولە تە کە بۆمبای فری ئەدا. رۆژی ٢٦، ٢٧، ٢٨، حوزترانی ١٩٢٤ سلیمانی لە ژیر بۆمباو ناگردا ئە ژیا.

ھەر و ھە دەلتی: بە بیستی بۆردومان کردنی سلیمانی شیخ مەحمود گە رایو ھە^٢ لە تەنگی سەر ھە ئەم نامە یی نارد.

کۆری خۆم ئەحمەد «نوسەری چیم دی»

ئەوا تە مجار ھیش کە وتین ھە ژیر بۆمبا. زولمی ئینگلیز گە یشتە ئەو پەری بێ وێژانی. ئە چم ھە بۆ شار ھە وێران و لێ قە ماو ھە کە مان. سە بێ ئیوار ھە و ھە بێ م (بێنە)^٣.

مەحمود

١- ئەحمەد خواجه (چیم دی)، بەرگی دوو ھ، ل ٥٧-٥٨.

٢- شیخ مەحمود نە چوو بۆ چە مچە مال و کە رکوک، ئەویش بە ھۆی بۆردومانی سلیمانی. ھەر بۆیە لە ریکا گە رایو ھە.

٣- ئەحمەد خواجه (چیم دی)، بەرگی دوو ھ ل ٦١.

محرمه ره سول هاوار ده لئی: (شیخ بابہ علی شیخ محممود دہریاری بۆردومانہ کھی نو روژانہ بۆی باس کردم کہ: «له هاوینی ۱۹۲۴دا فرۆگه کانی نینگلیز ههروه کو بۆردومانہ کھی سالی ۱۹۲۳ هه ره له بیانیسیه وه هت نیتواره بۆردومانی ناوشاری سلیمانیان ده کردو خه لکه که ناچار بوون له بیانیسی زووه وه ناوشاریان به جی ده هیتشت و روویان ده کرده گردی سه یوان و دیتها: هه کانی ده روپشتی سلیمانی. هه تا وای لئی هاتبو سه گه کانی ناوشاریش فیترو بوون له گه ل خه لکه که دا که فرۆگه ی نینگلیز ده هات ئه وانیش رایان ده کرده: «هه وه ی شار».

شیخ ره ئوفی شیخ محممود له یاداشته کانی دہریاری نو روژانہ ده لئی: «که فرۆگه کانی نینگلیز په یتا په یتا ده ستیان کرد به بۆردومانی سلیمانی نیتر باوکم چاری نه ماو بریاری دا بچیتته دهره وه له دهره وه ی شار رووه پووی نینگلیزه کان بییتته وه. شیخ قادری مامم و چه پسه خانی نه قیسی ژنی، چوونه گوندی (تنگیسهر) له قهر داغ «هه ندیک له وانہی که سر به نینگلیزه کن بوون له گه ل خۆبانا بر دیانته تنگیسر. چه پسه خان بلاری کرده وه که سر به شیخ محممود نیسه و له گه لیا نیسه و شیخ عه بدولکه ریمی قادر که ره م: شیخ عه بدولقادی گۆپته په گه رانه وه بۆ ناوچه کانی خۆبان و شیخ عه بدولر حمان له گونده کھی خۆیدا خۆی توند کرد، به لام جووله ی نه کرد بۆ هاوکاری کردن که نه مانه له سالی ۱۹۱۹دا هه موویان له گه ل باوکما بوون و نه وسا تنها باهه کری سلیم ناغا هه بوو که دژی بی له گه ل خانمی ژنی وه سمان پاشای جاف»^(۱).

دہریاری داگیر کردنی شاری سلیمانی له لایهن نینگلیزه کانه وه ماوستا عه لانه ددین سه جادی ده لئی: (هیزی حکومتی عیراقی به هیزی عه سکه ری لیوی و هیزی هه وایی به ریتانیسه وه رووبه ولاتی سلیمانی که وتته جمه جوقول. سه ره تایی شهر هه ره له دهره رووبه ری (چه مچه مال و دهره ندی بازبان) دامه زرا. له بهر

۱- (م. ر. هاوار)، بهرکی دووم، ل. ۵۵۰.

نوه دهستیکی نهینیش لهژیرهوه له ولاتی سلیمانی نیشی هه نه کرد. لهشکری (شیخ مهحمود) له گه له نوه شدا که پیاوانی وه کو کهریم به گی فه تاح به گ و سابیری کهریم به گیشی هه بوو هه توانای گه ترانه وهی نو هه ترانه یان نه بوو.

له دواییدا له (۱۹ی تمموزی ۱۹۲۴) دا شیخ مهحمود سلیمانی به جتی هیشته و عهسکری عیراقی و ئینگلیزی سهه له نوئی شاری سلیمانیان گه ته وه نوهم جاره به هه موو توانایه کیانه وه که وته قایم کردنی ولاتی سلیمانی و ده ره وهی و ورده ورده ره گی خو بیانیان تیا دا کوتا. نه مجا هه به قسهی ئینگلیز حکومتهی عیراق مولکه کانی (شیخ مهحمود) ی هه موو زهوت کردو به یانی دهه کرد که نه م مولکانه مافی (شیخ مهحمود) یان پتوه نییه.

(شیخ مهحمود) که سلیمانی به جتی هیشته رووی کرده ولاتی (جاسه نه). له بهر نه وهی شیخ مهحمود نه و مهه رجانهی که بهی دانرابوو جتیه جیتی نه کردن و نیازی خراپه کاری هه بوو، له بهر نه وهه بریار درا له م لاوه تا پتینجوتین هه به ناوی حوکمدارییه وه دهستی بو نه بره، که هیزی حکومته نه چوه سهه له شکره که ی نه چوه نه شکه وه ته کانه وه و ئیتر نه وان هه چیان پت نه نه کرا) ^{۹۰}.

هه ره وه نه ده موزن دهه رباره ی رو دا وه کانی و هه له وتستی نه و روژانه ده له ت: (که رکوکم به جتی هیشته و چومه کفری، له وی ته له گرافیتی مهن دووی سامیم پت گه یشت که وتبووی: له بهر نه وهی بریار درا به هیزی ناسمانی سلیمانی بو درومان بکری که من (نه ده موزن) ده میک بوو له سهه نه و باوه ره بووم که ده بوایه زور زوو نه مه بکرایه که بریار او بو له جه ئنی میلادی ۱۹۲۳/ ۱۹۲۴ دا بکرایه. به لام نه م جاره بو بو درومانی سلیمانی فرۆکه کاغان له هه ولتیره وه هه لده ستان نه که له که رکوکوه که کاره که زور به نهینتیه ده کرا.

دوو فرۆکه مان له کیس چوو، یه که میان ناچار بوو له نزیک سلیمانییه وه بنیشته وه له (تاسلوجه) به لام توانرا فرۆکه وانه که به هزی فرۆکه وانی

۱- عه لانه دین سه جادی، مئزوی کوردو کوردستان، ل ۱۰۴-۱۰۵.

فەرۆکه یه‌کی تره‌وه هه‌لکێشهری و رزگاری بکری (....) بێجگه له‌و دوو فەرۆکه یه، دوو سێ فەرۆکه ی تریشمان له‌و عه‌مه‌لیاته‌دا ناچار بوون بگه‌ڕێنه‌وه بۆ بنکه‌که‌ی خۆیان.

(کنیدای فەرۆکه‌وان توانی مالتی شیخ مه‌حموود بۆردومان بکا و بۆمباکه به‌رده‌رگا که‌یان که‌وتبوو و به‌سه‌ر سلیمانی‌دا به‌یاننامه‌ی بلاوکرده‌وه. له‌و به‌یانه‌دا ناگاداری شیخ مه‌حموود کرا که به‌رپرسیار ده‌بیت به‌رامبه‌ر نه‌و دوو ته‌یاره‌یه‌ی که نیشته‌بوونه‌وه که له‌دواییدا یه‌کتیمان ده‌ست که‌وته‌وه نه‌وی تر که‌ریم به‌گی هه‌مه‌وه‌ند سووتانده‌بووی. به‌و جووره‌ ده‌س به‌سه‌ر سلیمانی‌دا گیرا)»^١.

بۆردومانی شاری سلیمانی

له‌سه‌ر بۆردومانی شاری سلیمانی و رۆلی که‌ریم به‌گ له‌م بۆردومانه‌و به‌رگری له‌به‌رامبه‌ر ته‌یاره‌ی دوژمن نه‌دمۆندز به‌روونی باس ده‌کات»^٢.

خوا لێ خۆشبوو شیخ له‌تیی کوری شیخ مه‌حموود له‌یاداشته‌که‌یدا ده‌لنی (دوای نه‌وه‌ی که شیخ و پێشمه‌رگه‌کانی سلیمانیان چۆل کرد، ئێمه‌ی مندال و نافه‌ره‌تان خرابوینه‌ ناو نه‌شکه‌وتی (وتله‌ده‌ره) وه. من بۆ نه‌وه‌ی باوکم بپینم به‌بێ پرسی دایکم و شیخ سه‌مه‌دی دایه‌نم هاتمه‌ سلیمانی. کاتیک گه‌یشتمه قه‌راغ شار، مال و کوچیکی زۆرم بینی شاریان به‌جێ ده‌هێشت. گریانی نافه‌ره‌ت و هاواری مندال، تابلۆه‌کی ترسناک و غه‌مناکی نه‌خشانده‌بوو. شاره‌که‌ دوای چۆل کردنی جگه له‌ سه‌ری زانی کوردستان و پاسه‌وانان که‌سی دبی تیدانه‌بوو پاسه‌وانه‌کان منیان برده‌ لای سه‌رۆکی هێزه‌که‌ که سه‌ید محمه‌دی موفتی و که‌ریم به‌گی فه‌تاح به‌گ بوو. پاش ماو‌دیه‌ک دایه‌نه‌که‌م و چه‌ند چه‌کدارێک هاتن به‌شوێنمه‌دا به‌لام من بۆ باوکم ده‌گریام ده‌موت نه‌چم بۆلای باوکم. که‌ریم به‌گ

١- (ادمۆندز، ک. ت. ع) ٢٢٨.

٢- سه‌رچاوه‌ی پێشوو، ل ٢٢٨.

وتى: پيتويسته نەم مندالە لەشاردا نەمىنئيت چونكە بەياني هيتى پەرەشوت دادەبەزيت و ئيمەش نامادەى شەرتكى گەورەين. منيان بەرەو (جيشانە) رەوانەکرد. بەياني ۳۱ مايسى ۱۹۲۴ سەعات شەشو نيوي سەر لەبەياني، هەژدە فۆزكە بەرەو سلىمانى هاتن و دەستيان بە بۆردومان کرد. نەو فۆزكانە كە دەگەرانەو نەوئەندەى تر دەهاتتەو، بۆردومانيان دەکرد. بەم شتوويه سى رۆژ بۆردومان دەوامى کرد. ژمارەيهكى زۆر پيساوى پيسرو مندال و ئافرەت كە نەپۆشتبوونە دەروە بەركەوتن و كوژران. دواى چەند رۆژتيك بەلاى شاردا گەرامەو بە (ويتلەدەر) بۆ نەوئەى بۆم نەو شارەى كەسەرچاوهى نازايەتى و نەدەبيات بوو. زۆر لای رووخابوو. مالتىك نەدەبينرا كە زيانى پى نەگەشتبين. نەمەش يەكتىك بوو لەو ديارىيانەى ئىنگليز بۆ گەلى كوردى هيتا) ^{۱۱۸}

دەريارەى نەم بۆردومانە و خۆراگرى كەرىم بەگ، شاعىرى نيشتمان پەرورە (حاجى ميرزا عەبدوللا)ى سەقزى نەم پارچە هۆنراوهى داناوە كە دەلى:

ياران بەخودا نەم پۆ كە ئەوقاتی دوعايە
 بۆزاتی (مەلىك) چونكە شەو و رۆژ لە غەزايە
 تەيبيارە هەموو لەجزە لە كەركووك و لە بەغدا
 بۆ كۆمەكى ئىنگليزە بەچەرخە لەسامايە
 هەردىت و دەچى خۆى دەنوون بەهەموو رەنگ
 قەبيل نىيە نەم نيشە هەموو مەيلى خودايە
 بۆ دەفەى بەلا حەزەرتى (عونمانە) دوعا گۆى
 دل دۆزى (عەدو) تىرى عەلى شىرى خودايە
 بۆ چەترى سەرى حەزەرتى كاك نەحەمەدە دايم

۱- شىخ مەحمود شىخ كاوه حەفید، یاداشتەكانى شىخ لەتيفى حەفید، ل ۱۱۷-۱۱۸.

دوژمن به مهلیک دوژمنی دوستانی خودایه
بۆ کۆمهک و یهک رهنگی خودا حهققه کههریم بهک
بئ ميسل و نهزیر بوو له جیهاندا که وههپیه^۱

پاش نهنجام دانی زنجیرههک هیرشی تر به فرۆکه، ئینگلیزهکان توانییان
رۆژی ۱۸ی تهمموزی ۱۹۲۴ شاری سلیمانی داگیر بکه نهوه^۲.

مامۆستا محهمهد رهسوول هاور دهلتی (لهو راپۆرتی که حکومهتی
بهیرتانییا ناردبووی بۆ (عصبه الامم) که تهرخان کراوه بۆ ماوهی نیسانی
۱۹۲۲ ههتا مارتی ۱۹۳۱ باسی بۆردومانهکانی سلیمانی و دهرووبهری
ههلهبجه و ههندی شرتنی تر دهکاو لهو راپۆرتهدا دان بهوده دهنتی که بههۆی نهو
بۆردومانانهوه له ۲۵ی مایس ۱۹۲۴دا دانیشتونای شاری سلیمانی که بیست
هزار کس بوون تهنا جهوت سهده کسێ تیا دا مابوهوه^۳.

مامۆستا نهحمهد خواجه دهلتی: (شیخ مهحمود پرۆگرامیکی پئ سپاردم که
بیگهیهنم بهم ناوانهی ژێروه. بهپئ وهستان له ماوهی ۲۴ سهعاتدا بهجئ هیترا.
پرۆگرامهکیش بۆ مه بهستی بهرگری بوو له شاری سلیمانی له بهرواری

۱- د. کهمال مهزههر دهلتی: خاتوو (بیژل) که نهوساکه لهسالی ۱۹۲۳ سکرتهیری
نووتنهری بالا بوو له بهغدا بهبۆنهی کریسمس و جهژنی سهری سالی نوێوه نامیهکی
بۆ باوکی ناردوه له لهندن باسی نهوهی کردوهه چۆن سهرکردهی هیتزی ئاسمانی
بهیرتانی له عیراق مارشال (موهیب روکن) سپرچۆن سالمۆن ویستویهتی سهری شیخ
مهحمود بگاته دیاریی دهستی خۆی بۆ لهندن بهبۆنهی سهری سالی نوێوه که زۆر
بهنزمی چۆته سهه مالی شیخ مهحمودو بۆردومانای کردوه، وای زانیوه
بۆردومانهکی کاریگر بووه به دلخۆشی کهراوتهوه.

خاتوو بیژل لهنامهکیدا دهلتی: شیخ مهحمود خۆی رۆژی داهاتوو بهبروسکه بهغدا
ناگادار کردوه که لهسایهی خواوه تهنروستی باشهوتی تاگات بۆچی سلیمانی
بۆردومان کرا. برهوانه: کۆقاری رۆشنییری نوێ، ژماره ۱۲۶، سالی ۱۹۹۵، ل. وتاریک
بهناونیشانی گالتهوگهپ و کهمهکانی نیوان شیخ مهحمود و فرۆکهوانه ئینگلیزهکان.

۲- برهوانه: شیخ مهحمود له شیعی کوردیدا، نامادهکردنی لعیتف بهرزنجی، ل. ۹۶.

۳- (م. ر. هاور)، بهرکی دووم، ل. ۵۵۲.

۱۴ ای ته عمووز ۱۹۲۴ که بهم شتیه بهرگری بکرتیت:

۱- ماجید به سواره‌ی عهسکه ریبه‌وه: پشتی ته په شوانکاره. تاسلوجه

۲- ساییر بهگ به سواره‌ی هه مه‌وه‌ند: پشتی نه لای. تاسلوجه

۳- محمه‌د خاتر به سواره‌ی سمایل عوزتری: پاشداری ماجید

۴- حه مه ناغاو خهلیفه یونس به سواره‌ی

پشده‌ری و جافه‌وه: پاشداری ساییر بهگ.

۵- نه‌حمه‌د خواجه و میرزا شهل به سواره‌کانی

خوی و مه‌ندمی له‌گه‌ل هه‌سوو پیاده‌ی بازبان له‌دوره‌ویشان و گرده سپی

پیشدار نه‌بن و یه‌که‌مین جار

به‌ره‌نگاری دوزمن نه‌بن.

هه‌روه‌ها ده‌لتی: (بۆجیتیه‌جی کردنی پرۆگرامه‌که له‌شکر ناماده‌کرا و نیواره گه‌یشتینه ته‌په‌شوانکاره و مه‌لا‌علی و دوو سوورم نارد بۆ تاسلوجه داخه‌که‌م که‌س نه‌هاتیبوو) هه‌روه‌ها ده‌لتی: (که‌بازیانم به‌جی هیشته گه‌یشتینه شارباژێر - دتی سیته‌ک - زانیمان باره‌گا له‌قه‌لاچوالان: ماجیدو سواره‌ی سوپایی: له‌ته‌گه‌ران، چووم ماجیدم بینی و هوی گۆزینی پرۆگرامه‌که چی بوو پرسیارم له‌تی‌کرد.

وتی: له‌سه‌ری تاسلوجه جه‌نگ کردن له‌ناوچوونی هه‌سوومان بوو چونکه سواره به‌رامبه‌ر به‌پیاده‌وه فرۆکه ناتوانیت به‌جه‌نگیت، چپاکه پرووت و بی په‌نایه، من چووم بۆ نه‌شکه‌وته‌کانی، (که‌له‌وانان): شه‌و له: که‌نده‌که‌وه گاله‌مان پیکردن له‌دوايشدا ناگرمان نا به‌پووشه‌که‌وه، زۆر شپه‌زه‌ی کردن، ئیتسه به‌ناسۆره‌وه گه‌راینه‌وه‌وه ئه‌وانیش به‌ناواته‌وه گه‌یشته‌ن و چروونه سلیمانی. قه‌یناکا تۆفیق نه‌فه‌ندی برینداره) ^{۱۱}.

۱- نه‌حمه‌د خواجه (جیم دی)، به‌رگی دوومه‌ل ۶۱-، ۶۴.

باره گای شۆرشگیپان له ۱۶ی ئەممووزی ۱۹۲۴ گواسترایه وه بۆ قه لاجوالان

روژی ۱۶ی ئەممووز/ ۱۹۲۴ شیخ مەحموود سلیمانیی بەجێ هێشت^۱ هەموو ئەوانەى له گەڵ شیخ مەحموود بوون بنگه و باره گایان له قه لاجوالان و دەرووبەری دامەزراند.

ئەحمەد خواجە دەلتی: (له قه لاجوالان چارم بە شیخ مەحموود کەوت فەرمووی: بەهێزین سوپامان یەک رەنگه ئەو گەلەى گیان ئەدا ماف وەر ناگریت. تا چەمچە مالا بەسوارە و چیاکان بەپێدە تەراوه تا دواکەس، ئەجەنگین، نێمە له نێمرووه مێژووی کورد دا ئەنێین. چش لەرابوردو).^۲

پاشان دەست کرایه وه بەرێکخستنه وهى هێزه کان، بەپیتی برووسکەى ژماره (۱) له ۱ی ئاغستوسى ۱۹۲۴ سابیر بەگ کرا بە فەرماندهى ناوچهى بازبان^۲.

ههروه کو له روژنامهى ژباندا هاتوه بهم شیهویه (شهوى ۱۵ى مانگ تا قمتیک چه کدار له ژێر فەرمانى سابیری کهریم بهگ و ئەمین هەمەى ئیمامدا له تاویرستى چوونه ته (قه ره توغان) له پاش نان خواردن له (ئولویه) وه تێده پەرن له وێ تووشى ولاغه کانى (ره شید حاجى فه تاح) دین که له چادردا بوون لهم فرسه ته دا ولاغه کان ئەدەنه پیتش خوێان و ئەچنه (ههزارمێرد) حکوومه ت هه که به مەى زانى و له حال ناگاداریو ده ست به جێ له سه ر ئەمەرى عالی (مه سه ریف) مه فرده زه کهى پۆلیس لیته وه وه قووه تیکى تریش له مه رکه زى ناحیه ی سه رچناره وه هیرش ئەکه نه سه ریان ئەم دوو مه فرده زه چوارده وریان ئەگرن

۱- ئەحمەد خواجە (چیم دی)، بەرگی دووهم ل ۶۴.

۲- هەمان سه رچاره، ل ۶۵ - ۶۶.

و نه‌یان دهنه بهر ده‌سپرتژی گوللو له‌نه‌تیجه‌ی پیتک‌داداندا به‌شیک له‌ولاغه‌کان نه‌گیتړنه‌وهو دووانی ناوداریان لټ نه‌کوژرئ له‌پولیس‌سه‌کانیش یه‌کتی نه‌کوژرئ چه‌کداره‌کان که نه‌بیین ته‌نگیان پی هه‌ل چنراوه نیتر به‌رگریان پی نا‌کرئ و به‌پرووکاری (به‌رانان) دا رانه‌که‌ن له‌لایه‌نی هیتزه‌که‌وه به‌ته‌عقیب له‌ده‌وری (ختیوه‌ته) نابلسو‌وقه‌ دران، لیره‌وه دیسان به‌شیک‌کی ته‌واو له‌عه‌سکه‌رو پولیس ره‌وانه‌ کران، نومیدی هیتزه‌که‌ واپوو که که‌سیان رزگار نه‌بیتت و هه‌موویان بگیرین و خاتیمه به‌حه‌یاتیان بیتت) تاوه‌کو‌نیره له‌پوژنامه‌ی ژباندا هاتوو به‌داخه‌وه له‌به‌ر کونی و رزیوی پوژنامه‌که ژماره و میژوو‌ه‌که‌مان نه‌زانی؟.

حاجی نه‌حمده‌ فه‌تاح هه‌مه‌وه‌ند که ته‌م‌ه‌نی هه‌شتا و پینج‌ساله‌و له‌هه‌ولیره به‌ته‌واوی باسی نه‌م شه‌په‌ی بوم‌کرد که خوی نه‌وکاته‌ مالی باوکی له‌سلیمانی بووه، نه‌و هیتزه‌ی سابیر به‌گ له‌گه‌ل نه‌مینی حه‌مه‌ نیمام له‌گه‌ل نینگلیزه‌کان شه‌ریان کردوو‌ه و په‌شید حاجی فه‌تاح سه‌ریه‌وان بووه ده‌لتی به‌لتی له‌هیتزی سابیر به‌گ حه‌مه‌ شه‌ریف نه‌ریمان کوژرا له‌وان کوشتار زۆریوو‌ه شه‌ش بار نیستر به‌فیشه‌ک و که‌لوپه‌ل که‌وته ده‌ست سابیر به‌گ دوو کوژراویان به‌تفه‌نگه‌وه به‌جیما له‌دینی (ختیوه‌ته).

شەرى بنارى گۆيزە لەسالى ۱۹۲۴ ۱۵

هێرشە دووقۆلپىيەکانى عىراق و ئىنگلىز بۆ ناوچەکانى کوردستان و بەرەنگارى قاره مانانى کورد بەرامبەريان خۆى لەخۆيدا لەخۆزا نەبووه، بەلکو بۆ رزگارى کورد بووه. هەر بۆيە بە يەک دلى و يەک گىيانى خۆيان بەخت کردووه. کەرىم بەگى فەتاح بەگ و سابىرى کورى لەشەرەکاندا سەرکردهى مەيدانى بوونه بەرپۆز ئەحمەد خواجە خۆى لەروداوەکانا بووه بۆيە بەگرنگمان زانى وەکو خۆى بلاوى بکەينهوه.

لەم شەرەدا (سوارەى سويابى و عەشایر هەر تىپە لە جىگا پىتسىپىترراوى خۆى دا بەرامبەر بەهێزو دەسلالتى حکومەت نامادەو چاوەپىتى لىدانى دوژمن بوون.

لەشارەزور و قەرەداخ، لەهەر چوار لای سلىتمانیدا ماوهى دامەزراندنى حکومەت يان نەئەدا و دەسلالتداريان، هێزە ناوورپىيەکەى لىقى لەچوارتا بەدلى شکاوى و سەرشۆرى قەتيس مايهوه داواى فرۆکەيان کرد تاکو لە ژنر باليدا بۆ سلىمانى بگەرتنەوه.

فەرماندە ئىنگلىزەکە بە قوماندانى لىقىيەکەى وتبوو: «ئایا ئىتو بە بەرگى کوردپىيەوه هاتن بۆ گرتنى شىخ مەحمود و داوى پىتهىتانی شۆرشى کورد، يان بۆ فیتربوونى چەکبازى لە کوردهکانەوه؟!».

لەگەل گزنگى هەتاودا دوو فرۆکەيان بۆ هات بەنىگەهدارى فرۆکەکان روو بە سلىتمانى چوارتايان بەجى هىشت، لەبنارى گۆيزەدا بەرەنگارى سوارەى هەمەوهند (سابىر) بوون گالەيان پىتکردن. چونکە فرۆکە توانای هىچ کارىکى پىتهنەکرا تانزىکەى بانگى ئىواره جەنگ بەگەرمى درێژەى بەست لەتارىکيدا سوارەکان کشانەوه بۆ (سىستەک) و ئەوانىش لە (نەزمەر) هوه سەريان دەرکرد، لەهەمەوهندەکان ٤ برىندارو ٦ نەسپ کۆژرا، لە ناوورپىيەکان: برىندارو

کوزراویان به جتن نه‌ما: به‌لام به‌پیتی نامه‌ی باوه‌رپیٚکراوان له سلیمانی ۲۰
کوزراو و ۳۰ برینداریان هه‌بووه له پاشداره‌که‌یان ۱۰ نیستر له‌باری فیشه‌ک و
که‌لوویه‌له‌وه گیرابوو، له‌م جه‌نگه‌دا خوتین رزاندن و ترسناکه فرۆکه نه‌یتوانی
هیچ چه‌پوکٚتیک بوه‌شیتین) ۹۱.

۱- نه‌مه‌د خواجه (چیم‌دی)، بارکی بووه‌م، ل ۸۹-۹۰.

برپاریکی نهنجومهنی وهزیران له ۱۹۲۵داو ههلوئستی بهریتانیا بهرامبهر بهکههریم بهگ

د. عبدالسه تار تاهیر شریف له گوژاری (رهنگین) ی ژماره (۳۷) ی سالی (۱۹۹۱) لهروونکردنهوهیه کدا چهند برپاریکی نهنجومهنی وهزیرانی سالی (۱۹۲۵) که به فستی (نوتنهری حکومتهتی بهریتانی) بژ کوشتنی (شیخ مهحموود و کهریمی فهتاح بهگ و ساییری کوری کههریم بهگ) داویانه بهم شتیوهیهی خوارهوه روون دهکاتهوه:

(هروژی شهمه ریکهوتی (۱۳) ی حوزهیرانی سالی (۱۹۲۵) ریکهوتی (۲۱) ی ذی القعدة سالی ۱۳۴۳ ی کوچی نهنجومهنی وهزیران لهکاتژستیری دوانزهی نیوهپۆ لهدیوانی نهنجومهنی وهزیران کۆبووهوه. بهسهروکایهتییی خاوهند (فهخامه) جهنابی یاسین پاشای هاشمی سهردهک وهزیری بهرگری، لهم کۆبوونهوهیهدا ئەم وهزیرانه بهشدار بوون:

ساسۆن ئهفهندی حزقیل وهزیری دارایی، نیبراهیم ئهفهندی ههیدهری وهزیری ئهوقاف، موزاحم بهگ پاچهچی وهزیری نیشوکارو هاتوچوکردن و جیگری وهزارهتی دادپهروهی، حاجی عهبدولموسین چهلهبی وهزیری زانیاری، لهم کۆبوونهوهیهدا جهنابی مستهر (کۆزنوالیس) راویژکاری وهزارهتی ناوخۆش نامادهبوو. له نهجمای کۆبوونهوهکهدا ئەم برپارانه دران:

برپاری یهکه م....

برپاری دووه م....

برپاری سێیه م....

برپاری چواره م: نووسراوی جهنابی راویژکار (موغتهمهدی سامی) له عیراق ژماره «بی. ئۆ ۲۲» ی (۸) ی حوزهیرانی سالی ۱۹۲۵ خوتندرایهوه دهبارهی خهلاتهکانی کهترخان کراون بژ نهو کهسانهیی که ههندی کهس له سلیمانی بکوژن یان بیانگرن، خهلاتهکانیش سهدهزار روپیه، ئەم سهدهزارهش دابهش دهکری بهم جۆره: شهست ههزار روپیه بژ نهو کهسهی شیخ مهحموود بگری و بیست ههزار روپیهش بژ نهو کهسهی کههریم بهگی ههمهوهند بگری، ههروهها

بیست ههزاریش بو نو که سهی (سابیر بهگ) بگری، یان چوار یه کی نهم خه لاته بو کوشتنی هر یه کن له مانه. دانیشتنه که کات ژمیر یه کی دوا ی نیوره ژو ته و او بو له لاپه ره (۶۴-۶۵) ی مه زه ری نه نجومه نی وه زیراندا تو مارکرا وه^۱.

له و سه رده مه دا له هه سووی پر مانا تر نه وه یه که مه جید یه عقووبی^۲ نامه یه کی هه ره شه ی تایه تی له که ریم فه تاح به گی هه مه وه ندو سه یید نه حمه دی جه باریه وه بو هاتوه که تییدا ناگاداریان کردوه بیت و شار به جن نه هیلتی نه ی کوژن. مه جید یه عقووبی له تاوا به خاوو خیتزانه وه روژی ۲۱/نه یلولی سالی ۱۹۲۵ که رکوک ی به جن هیتت و به په له پرووسکت گه یشته به غدا. نهم جوژه هه لوتستانه خوینی که ریم به گی فه تاح به گی هه مه وه ندو سابیری کوپی لای نینگلیز کرده کاسه وه، به راده یه ک به تایه تی بو کوشتنیان به فرۆکه که و تنه تا قیبی هه ردو کیان. نهم ده قی برووسکه یه کی بنکه ی هیزی ناسمانی به ریتانییه له سلیمانی که روژی ۲۶ ی نه یلولی ۱۹۲۵ له و باره یه وه داویه به فرمانده ی هیزی ناسمانی به ریتانی له به غداد. چالاکیه کی فرۆکه وانی سه عات پینج و چل و پینج ده قیقه به کاتی ناوخو پینج فرۆکه چوونه سه ر خانه قین و ناوجه ی رووباری تا نجه رو بو گه ران به دوا ی که ریمی فه تاح به گ و سابیردا. هیچ وه دی نه کرا. سه عات حه فده و نیو به کاتی ناوخو سن فرۆکه ی تر چوونه سه ر کانی گوله و جیشانه وه هزارمیرد، دیسان بو گه ران به دووی که ریمی فه تاح به گ و سابیردا. له هه زارمیرد سن نه سپ بیزان، دهس پتیزان لی کراو یه کتیکیان پتیه بو^۳.

۱- گوفاری رنگین، ژماره ۲۷، سالی ۱۹۹۱، ل (۲۸-۳۹) - روون کردنه وه یه کی د. عه بدولسه تار تا میر شریف.

۲- له بواری سه رکوت کردنی کوردا له روژاندا میری مه جید یه عقووبی کر دیبوه (موتسه شریف) ی که رکوک که وه ک باوه کوشته ی شیخ محموود وابوو. بپوانه، که مال مه زه ر، روژنبری نو، ژماره (۱۳۶)، سالی ۱۹۹۵، ل.

۳- د. که مال مه زه ر، روژنبری نو، ژماره ۱۳۶، سالی ۱۹۹۵، ل ۹-۱۰.

که‌ریم به‌گ له میانه‌ی سالی ۱۵۱۹۲۵

(مامۆستا محهمەد ره‌سوول ه‌وار له‌باسی دۆکیۆمەنتی ژماره‌:

C.0.730-78 رۆژی ۱۹۲۵/۹/۳ برگه ۴۸۱ تیسادا هاتووه‌که: یاخی بووه‌کان له قه‌ره‌داخ و سه‌نگاو هیترش ده‌به‌نه سه‌رناحیه‌ی (گل) له ۱۹۲۵/۶/۲۷ دا. سه‌ید محهمەد جه‌باری به‌خۆی و (۵۰) سواری پیاده‌وه هیترش برده‌ سه‌ر (گل)، به‌لام زیان نازانین چیبووه. شه‌وی ۱۹۲۵/۹/۲۹ نزیکه‌ی (۳۰۰) سواری که سه‌ید محهمەدی جه‌باری و که‌ریم به‌گی هه‌مه‌وه‌ند و شیخ مسته‌فا کوپی شیخ عبده‌ولقادی سه‌نگاو هیترشیان برده‌ سه‌ر گوندی (قه‌ره‌خاوه‌ر) که مه‌رکه‌زی ناحیه‌ی گل بوو.

کار به‌ده‌ستان له که‌رکووک عه‌شیره‌تی تاله‌بانیی دۆستیان کۆکرده‌وه و ناردیان بۆ نه‌و ناوه‌و هیتزی ناسمانیمان بۆردومانی یاخی بووه‌کانی کرد).
له به‌لگه‌نامه‌ی: ژماره 730-78 ۲۰۵۰ رۆژی ۱۹۲۵/۹/۱۷ برگه ۵۷۴ له ۱۹۲۵/۹/۲۵ دا هیتزکی سوایی به‌سواری حوشتر له که‌رکووکوه له‌گه‌ل سه‌ربازی عیتراقیدا رووی کرده چه‌مچه‌مال و له‌ریگا شه‌رێکی گه‌وره‌ رووی دا، کوشتر له هه‌ردوولا هه‌یه به‌لام هیتزه‌کانمان گه‌یشته چه‌مچه‌مال)^۱.

ئه‌وی راستی بێ له‌ورپۆژانه‌دا وه‌ک دکتۆر (نووری) باسیان ده‌کا فرۆکه جه‌نگیه‌کانی ئینگلیز له‌ناسمانی کوردستاندا تارا‌ده‌یه‌کی زۆر له جموجوول که‌وتبوون له‌ناو فایله تابه‌تیه‌کاندا نه‌و راستیه‌ روون و ناشکرایه له‌سه‌ره‌تای پایزی سالی ۱۹۲۵ دا فرۆکه‌کانی ئینگلیز دیسان به‌خه‌ستی که‌وتنه‌وه راوه کورد به‌تایه‌تی رابه‌ره لیته‌اتووه‌کانی هیتزه چه‌کداره‌کانی شیخ محهموود، له‌سه‌رووی هه‌مووشیان‌ه‌وه که‌ریم به‌گی فه‌تاح به‌گی هه‌مه‌وه‌ندو ساپییری کوپی که‌وا دیاره له‌ورپۆژانه‌دا وه‌جایخی باو و باپیرانی به‌شیایوی روون کردبووه^۲.

۱- (م. ر. ه‌وار). به‌رگی دووم، ل. ۵۷۷-، ل. ۵۷۸-۵۷۷.

۲- د. که‌مال مه‌زه‌هر، رۆشنییری نوێ، ژماره ۱۲۶ ی سالی ۱۹۹۵، ل. ۹.

شەرى بنارى گۆيزه و نەزمەر

مامۇستا محەمەد رەسول ھاوار لەباسى بەرگرى شۆرشگىتان لەم شەرىدا دەلتى: (بارەگا لە (كسانى سارد) دەو گۆيزرايەو بە (ھەرمىتلە) لە (كسانى نىستەر) دەو لەوتىشەو گۆيزرايەو بە (كەناروئى).

لە (كەناروئى) ھىزىكى لىشى ناسورى بەشەل و شەپكى بادىنانەو نىتران بە نەو شىخ مەحمود بگرن، بەلام لەشەرىتەدا كە لە (چوارتا) روى دا زۆريان لى كۆزرا و لەشكرى لىشى ناسورى بەشكارى لەچوارتاو گەرايەو بە سلیمانى. لەبنارى (گۆيزه) و لە (نەزمەر) دا ساردى ھەمەوئە بە سەركردايە تىبى كەرىم بەگى ھەمەوئە بەرەنگارى ئەو ھىزە لىشى ناسورى بوونەو ھەو ژمارەيەكى تر لەو ناسورىيانە كۆزان و (۱۰) بارى نىستەر فېشەك دەسگىرى شۆرشگىتان بوو.

لەشەرى (گۆيزه) شدا حكومەت زىانىكى زۆرى لىكەوت و دەستى كرد بەھەرەشەكردن لەخىلەكان كە ناھى يارمە تىبى شىخ مەحمود بەدەن) ^{۱۰۱}.

دەربارە، ئەم شەرى لە يادا شەكەنى شىخ لەتيف - دا ھا توو كە دەلتى: (لەسەرەتاي بەھارى ۱۹۲۵ دا سوپاى لىشى ھىرشى ھىتاو لە كەناروئى سوپاى دوژمن شكاو بەرەو (چوارتا) ھەلھاتن. (كەرىم بەگى ھەمەوئەند) و (شىخ محەمەدى بىچكۆل) ھە سى رۆژ شەرى خوتناو پىيان گىراو جادەى (نەزمەر) يان گرت، لەشكرى دوژمن (كەناروئى) ى سووتاند و لەشكرى كوردستان پاشەكشەى كرد لەسەر جادەى (نەزمەر) ^{۱۰۲}.

۱- (م.ر.ھاوار)، بەركى دووم، ل. ۵۶۳

۲- شىخ مەحمود شىخ كاو، يادا شەكەنى شىخ لەتيف، ل. ۱۳۰

شەرى كۆزەرەقە ۱۰

دەريارەى ئەم شەپە مېتروۋىيە مامۇستىسا (ئەحمەد خواجە) دەلتى: (الە سوارەكانى خۆم و (تۇفيق ئاغا) بە ۱۹ سوارەوۋە چوۋىنە (كۆزەرەقە) من لە مالى كوتىخا مەولود مېوان بووم، لەلايەن ئىشك گرو پاسەوانەكانەوۋە كورپىكى لاو گىراو ھىتايان وتى: كاك ئەحمەد من جاسوسم ناردوۋمىيان بە شوپىن تۇدا بگەپىم بزانە (سويپى مىرى پىادەو سوارەو جاش پۇلىس و پۇلىسى پىادەو سوارە) بەكۆمەل دوتىنى لەشار دەرجوۋ ئىستا لە (قەرگە) و دار بەرۋولەن، لەگەل كۆزنگدا ئەگەنە سەرتان نىستر خۆتان كارى خۆتان ئەزانن. ئىنجا ئىتوۋە من بىستەنەوۋە بەجىم بەيلىن.

من ئەم قسانەم بە فرۇقىلى ئاۋايى زانى بۆ ئەۋەى رانەكانىيان لە ژمارە رزگارېكەن كە لە پىش ئاۋايى مۆل درابوون، بەلام دىسان لىكەم داپەۋە پىتوست بوو كە كار ئامادەپىيەك بگەم ئەۋەك راست بىت. سوارەكانم دەنگ دا ئالىك بە ولاغ دراو خۆيان ئامادەكرد لەگەل ئەۋەى كە ھەموومان (۱۹) سوارىۋوۋىن و سوارەكانمان زۆر دوور بوون پىياري جەنگ و بەرپەرەكانىيان دا منىش بەباشم نەبىنى پىچەۋانەى ئارەزوۋيان بگەم، چونكە ھەموۋيان پىيارىيان دا كە پىگەيان نەدەن و تا مردن بچەنگىن.

لەگەل (تۇفيق ئاغا) پىيارمان دا كە خۆى و (۸) سوار بۆ گەردەكانى (بۆتانە) و منىش لەگەل (۱۰) سوار بچم بۆ شىنكەكانى خەراجىيان. لە پىش كۆزنگدا سوار بوۋىن. پىشدارى حكومەتىش نىكەى (۱۰۰) سوار گەبىشتە سەركانى و كۆپستانەكەى ئاۋايى لەگەل يەكەم دەستپىزا گەپانەۋەو ئىمەش گەبىشتىنە سوپىرەكان.

۱- (كۆزەرەقە) كۆندىكە دەكەۋىتە رۆژەلاتى سلىمانى نىك شارۋچكى (عەربەت).

ولاغە کاغان دا بە دەست (مەجید قادر) لە کاتژمێری ۵.۲۰ ی بەیانی گەشتینە ئاسورگەیی پشت ئاوی. نێمە تەنیا ئەمانتوانی بە تاقە تەقە نەیلین خۆیان و مێتالیوزیان دامەزرتن، بەلام تا سەعات ۱۰.۳۰ جەنگی بەرامبەریمان بێسوود بوو. پاش ئەوەی (نادری حەمە نیمام) زامداربوو، بۆمان دەرکەوت کە هێزی سواری سوپایی پۆلیس لەلای خواروومانەوه ئەیانەویست نابلقووقەمان بدەن. نێستەر بەخۆی زیاتر لە دوو سێ کەس کە نەهات بەدەنگمانەوه نێمەش ناچاربووین بەخۆدەریازکردن بۆ (بۆتانه).

۱- فێشەکمان هاتە کزی.

۲- نادر بریندار بوو.

۳- هێزەکەمان زۆر کەمو ئەیانەوی نابلقووقەمان بدەن و زۆر شتی تر.

بەو ناچارییە جێگەمان بەجێ هێشت و تێکەڵ بەهێزەکەیی توفیق ناغا بووینەوه لە (بۆتانه)

سوپای حکوومەت هاتە ئاوی. ماوه دوور بوو، دووره تەقەش بێسوود بوو. نێمە هیوامان بری، زۆر ترسی فرۆکەمان هەبوو، چونکە جێگا کەمان رووتەن و بە بەرزییەوه بوو. پاش ماوهی یەک سەعات (ماجید) بە سواری کانی خۆی و سواری کانی تریشمانەوه هاتن. هەروەها (کەریم بەگ) یش گەشت چونکە لە (موان)^۱ کۆبوو بوونەوه.

سەرۆکایەتی درا بە (کەریم بەگ) بەم پێیە سواری دابەشکرا لە هەموو سواریکان کە ۱۲۰ سواری بوو نزیکی ۶۰ سواری هەلبژارد بەناوی ریتالییەوه. ئەو سواریانەی کە بێکاره بوون لەچەک و ولاغ - دا نێسران بۆ بووشین: تا چایخانەکە (قەرگە) سواریکان دابەش کران بەسەر گەردەکانی پشت رنگاو ئاوییەکاندا و سەعاتی هەموومان هێنرایە سەر (۲-۳) ی پاش نیوهرۆو فەرمان درا لەکات ژمێری (۴-۵) پاش نیوهرۆدا هەر کەسە لەراستی خۆیەوه هێرش

۱- (موان) گوندیکە دەکەوتتە نێوان سەمید ساییق و عەربەتەوه لەدەشتی شارەزوور.

بکات بۆ سەر ئاوابی و سویاکەمی ناو (کۆزەرەقە). نەم پرۆگرامە بە تەواوی بەکارهێنرا. نەو سویا پر چهک و زۆرە بەو مەرجە مەریشکی ناو مەنجەلی لە سەر ئاگر بەجێ بهێتێن بەسواری یان پیادەیی بەدرتژیایی رێگاگە بەرەنگاری چەند سواریکی ئێمە نەبوون. لەکوشتن و تالان زۆریان لێ بەجێ نەماو نەیانگرتن. لەناکاو (حەمە شەریف مەرگەیی) بە (ماجیدی) وت پاش نەوێ دەمانچەیکە زۆری پێتەنام (رەشید جەودەتم) کوشت ئێتر بۆ دۆزینەوێ (رەشید جەودەت) شەش سواریبووین تا گومەزەکەمی گردی (حاجی عەبدوللا) هاتین، بەلام بێتسوود بوو. دانیشتوانی سلێمانی هەموو بەسەرمانەوێ بوون سویاکە بەپارێنەوێ پارانەبووردن، زۆر پەرتشان بوون. پاش چەند روژتیک تێگەشتین کە (محەمەد جەودەت) بریندار کرابوو.

چۆنیتی جەنگەکە

شەو لە (کۆزەرەقە) کۆبووینەوێ. تالانتیکی زۆر گیراو بەجێ ماو دەست کەوت. لەلایەن (سابیری کەریم بەگ) و (۱۸) سویایی پیادە گیرابوو. نەسپ زۆر بوو. ماینتیکی زۆر جوان و نایابی فەرماندەیی ئینگلیزەکەش گیرابوو. کۆژاویان زۆر بەجێ هێشت. دێتەتەکاغان نارد بۆ کۆکردنەوێ و بردنەوێان بۆ (سلێمانی). لەگەڵ گزنگدا چووینە (سەرای سوێحان ناغا) کە بارەگا و مەلیک دوو رۆژ لەوێ پێش گەشتبوون، بەلام بەراستی جەنگی واکەر بەدەگمەن رووی داویت چونکە هێزی ئێمە بەفەرماندەکانەوێ (۶۴) کەس بوو بەتێکرای فێشەکی هەریەکێک لە (۶۰) دانە پتر نەبوو، بەلام ئەوان لە ۳ هەزار چەکداری سوارەو پیادە کەمتر نەبوون. بەتفاقی جەنگی حکومەتییهوێ نەوێ لەیەکتەری جیای نەکردینەوێ تەنیا دلیری و یەک دلی و پاکی بوو بۆ نیشتمان. هەرەمەیی و ترس بۆ پارە لەوان جیای کردبووینەوێ. نەم جەنگە لەو جەنگانە بوو کە لەیادی مێژوو دەرئەچیت. پاش دوو رۆژ هەرکەسەمان گەڕاینەوێ بۆ سەرکاری پێسپێترارومان و تەواومان کرد ۱۹۲۵.

با مەردی سوارە عەسکەرییە کوردەکەش ون نەبیت کە نەگەشت ناوی خۆی

بلتیت. به پاشداری نهو سوپا گه وره رهش سواری به رهستی کردین. وه کو
 پرووسکه سهره وژیرو سهره وژوور به قیرقاج شه نوکوهی پین نه کردین. به تاو گولله
 بارانمان وه کو باران پهرش و بلاوی نه کردینه وه تا که وته بهر قامچ و لووله ی
 تفه نگی (سابیر که ریم بهگ)، ناچاری پیاده بوون بووه له وکاته دا سواریکی
 (همه مه نند) گه یشت و گولله یه کی لیتیداو که وت. وتی کوردم، گه لباخنی گولی
 ژبانی وشک بوو بوو، به لام به رامبه ر بهم قسه یه زانرا کورده. سواره ی عه شایر
 هم موویان فه قیانه کانیمان بری و فرتیا ندایه سهر له شه که ی و کرا به هه راو
 شیوه نیتیک که هه رگیز نه بیستراوه. کابرا رای کرد ترسا بی کوژنه وه کوته له یان بو
 دروست کرد تا ۳ رۆژ به ولاتا گتیرایان. کاتن جهنگ بوو به شیوه ن، بهو بوئه یه وه
 هیتزه که ی میری رزگاری بوو، به لام به په رتیشانی به راستی به نووسین باسی نهو
 دلاوه ره کورده ته او نا کریت) ^{۱۰}.

۱- نحمده خواجه (جیم دی)، بهرگی دووهم، ل ۹۹-۱۰۲.

گهستی سابیر بهگ بهرهو کهرکووک

لهو کاته‌دا که ده‌نگویاسی به‌ره‌م هینانی نه‌وتی بیسه‌کانی کهرکووک بلا‌وبوه‌وه که نینگلیزه داگیرکه‌ره‌کان نه‌و کاره‌یان بۆ به‌تالان بردنی سامانی ولاته‌که‌مان نه‌نجام دابوو، سابیر بهگ له ده‌وروبه‌ری بازمانه‌وه هیتزکی (۲۵۰) سواری هه‌مه‌ه‌وند دوا‌ی خۆ‌ی ده‌خات و گه‌شتیک به‌ره‌و نا‌وچه‌کانی جه‌باری و قه‌ره‌سه‌ن ده‌کات و له کهرکووک نزیک ده‌به‌سته‌وه به‌مه‌به‌ستی ترساندن‌ی نینگلیزه‌کان بێ نه‌وه‌ی گو‌ی بداته مه‌ترسی فرۆکه‌کانی نینگلیز که به‌رده‌وام به‌سه‌ر ناسمانی نه‌و نا‌وچه‌مان ده‌سوورانه‌وه. بۆ پاراستنی بیسه نه‌وته‌کان. سابیر بهگ ماوه‌ی چند رۆژتیک لهو ده‌وروبه‌ره ماوه‌ته‌وه و کاره‌کانی خۆ‌ی به‌پیتی به‌رنامه دارتیزاوه‌کانی نه‌نجام داوه. دانیش‌توانی نه‌و نا‌وچه‌یه‌ی تینگه‌یاندوهه که: له‌به‌ر نه‌وه‌ی نه‌وان کوردن و نا‌وچه‌که‌شیان کوردستانه ده‌بێ باج نه‌دنه میری و باجه‌کانیان بده‌نه حکومه‌تی کوردستان که شیخ مه‌حمود مه‌لیکیتی. د. که‌مال مه‌زه‌هر له‌م باره‌یه‌وه ده‌لتی: (کارگه‌یشت به‌وه‌ی که سابیری که‌رم به‌گی فه‌تاح به‌گی هه‌مه‌ه‌وند ناگاداری تاییه‌تی به‌ناو دانیش‌توانی قه‌ره‌سه‌ن و گونده‌کانی ده‌وروبه‌ریدا بلا‌و بکاته‌وه. سه‌ره‌رشتیاری کهرکووک که (نه‌دموندز) بوو رۆژی ۲۰ی نه‌یلوولی ۱۹۲۵ ده‌قی ناوه‌رۆکی نه‌و ناگادارییه‌ی ناردوه بۆ راوتیزکاری وه‌زاره‌تی کاروباری نا‌وخۆ (کورونوالیس) و وینه‌ی داوه به‌ سه‌کریتی هیتی دو‌بسی نو‌ینه‌ری بالا له‌ به‌غدا. سه‌ره‌تای ناگادارییه‌که به‌م جو‌ریه: بۆ گه‌شت دانیش‌توانی قه‌ره‌سه‌ن ناگادارتان ده‌که‌م که‌من سابیر به‌گی کوری که‌ری فه‌تاح به‌گم له‌لایه‌ن مه‌لیکی کوردستانه‌وه نیردراوم، نه‌و هیتزه‌ی له‌گه‌لمدایه بریتیه له (۳۰۰) سواره له‌ هیچ مه‌ترسن، من بۆ کۆ‌کردنه‌وه‌ی کۆ‌ده باج هاتوم. له‌کۆ‌تاییشدا ده‌لتی: نه‌م راگه‌یاندنه‌م گونداو گوند بنیرن تا ده‌گاته کهرکووک. نیمزا سابیر فه‌رمانده‌ی به‌تالیۆنی کوردستان)^۱.

۱- د. که‌مال مه‌زه‌هر کۆ‌فاری رۆشنییری نو‌ی ژماره ۱۲۶ - سالی ۱۹۹۵، ۹.

شەرى كەندەكەۋە

مامۇستا (ئەحمەد خراجە) دەلى: «ھەولتىكى تر دراۋ بېرادرا نامە يەك
بىتىرى بۆ (كۆلۆنىل لاین) كە موفەتیشى ئىدارى بوو بەم جۆزەى لای خوارەۋە:
ئىمە لە مەوقف و عەدالەتى بەرىتانیيا دلتیان كە بەچاۋىكى دلتسۆزانە ئەم
كەلە ناۋارە يە دەبىنىت كەدۋای نازادى كەوتون، ئىتر بامالوتیرانى و خوتنرژاندن
دۋابى پىن بەئىترىت، لەگەل دانى ماقى كورد و عەفۋى عام بلاۋكردنەۋەى
ھەستى ئادەمیزادیتان هیوادارین.

كانونى يەكەم/۱۹۲۵

بەلام ھەموو ۋەلامەكەى نۆتەرى بەرىتانیای گەرە (كۆلۆنىل لاین) كە
موفەتیشى ئىدارى بوو، برىتى بوو لەمەى خوارەۋە:
«سەگى ھار چل شەۋى عومرە»

ئىمزا مفتشى ئىدارى/لاىن

شوبات ۱۹۲۶

بۆ يېتىشگەھى مەلىك و باش قوماندان دەستان ماج دەكەين

دوتىنى لە كەندەكەوۋە لەگەل پۆلىس و عەسكەرى (لىشى) دا دوو سەعات لەشەردا بووين تا گردى (شىخ محيەددىن) - (سلىمانى) شكان و لەسەريان چووين. (۵) برىندار و (۲) كوژراويان بەنەسپ و تەنگەوۋە بەجىمانبوون، لەئىتمەش (حەمە شەرىف نەرىمان) و (۳) ئەسپ كوژران - ئىستا لەدوتى (كەلەكن) و (خىتەتە) يىن - فرۆكەمان نەبىنيوۋە.

ساھىر

قوماندانى سوارى ھەمەوۋەند

۲۸/شوبات/۱۹۲۶

بۆ خەضرەتى مەلىكى كوردستان

خاكاپاتان ماج ئەكەين، لەنزىك (تەينال) دامان لە مەفرەزەي نەقليات. (۵) ئىستىر بەبارە نازووخوۋە لەگەل يەك نەسپمان دەست كەوت. (۶) عەسكەر دووانيان كورد بوون گىران، بە مەرقەدى (كاك نەحمەد) ئەوۋەندە بەنازايى و دلئىرى ئەجەنگان دلەم نەھات بىيانكوژم. نازا ناكوژرئىت، بەرم دان. ھەموومان سەلامەتىن و خاكى بەرىتتان ماج ئەكەين.

ئەمىن حەمەي ئىمام

خزمەتكارى ۱۰

ههولئیکى له ناوبردنى شیخ مه محمود

شیخ ره ئووف له یاداشته کانیدا ده لئى (« له سالى ۱۹۲۶ که له (وتلمژتیر) بووین کابراهیکى نهرمه نی هات بۆ (وتلمژتیر). دواى ئه وهى که (که ریم به گى فه تاح به گى هه مه وه ند) لئیکۆلینه وهى له گه لا کردبوو بۆی ده رکه وت که بۆ کوشتنى باوکم نئیررابوو. بۆیه (که ریم به گ) کوشتى. به لام باوکم ئه وکاره ی (که ریم به گى) به دل نه بوو. هه رچه ند له دوا ییدا وه کو (عه بدولهره زاق نه لحه سه نی) له کتیبه که یدا (تاریخ الوزارات العراقیة) باسى کردووه، که ئه و کابراهیه هه ر وه کو (که ریم به گ) بۆی چوو بوو بۆ کوشتنى (شیخ مه محمود) نئیررابوو.»

(شیخ ره ئووف) له یاداشته کانیا باسى چۆنیتى چوونى ئه و کابراهی (نهرمه نییه ی) نه کردووه به لام ماصۆستا (محهمه د ره سوول هاوار) ده لئى: من له کاتى خۆیدا له (قادر ئاغای مووپره) ی خزمم بیستبوو که له و رۆژانه دا له خزمه تی (شیخ مه محمود) دا بووه. ئه و کابراهی (نهرمه نییه) به (شیخ مه محمود) ی وتبوو که ئه و ناوچانه (نالئوونى) تئیدا یه و نه گه ر رێگه ی بدا ده توانی سوودیکى چاک به شیخ بگه یه نیت و ماوه یه ک هه ولیدا به و بیانووه وه خۆی له شیخ نزیک بخاته وه و ئه وه بوو ده رکه وت که بۆ کوشتنى شیخ چوو بوو بۆیه کوژرا) «^۱».

۱- (م.ر. هاوار)، بهرگی دووم، ل ۵۷۴-۵۷۵

سابیر بەگ لە چەند شەرتیکی سەختدا

لە بەهارى - ۱۵۱۹۲۵

مامۆستا ئەحمەد خواجە دەلتى: شەو خۆمان گەياندە (دەمرکان) چونکە لە رى سۆر - قەرەداخووە - گەرانەووەمان بەباشتر بینی.

لەکاتى نێوەرۆژە کردندا پیاویکی دوکانى هات و وتى: ئۆردووێهکى زۆر لە سەرکانییەکەى: خەراجییانە: و سوارەکان کە تى گەيشق زۆرداخیان هەلکيشا کە زۆر کەمن و توانامان نییە، بەلام لەوکاتەدا نادر و حەممە عەلى ئىمام و دە سوار پەیدا بوون.

ئێتر سوارە قوتە قوتیان تیکەوت و داوایان کرد کە شەو بەدەن بە سەریاندا. مەن چەند لێکم نەدايوە هیچ بەدروستم نەئەزانى بە (۱۶) سوار لەگەڵ ئۆردووێهکى حکومەتیدا بەجەنگین، بەلام بێسوود بوو ناچار بووم بە ناویتهى بیرمان لەگەڵ تاریکەى ئیوارەدا لەگۆرستانەکەى (عەرەت) هەو بە تاو بە ۳ تىپ پەلامارى ناواییمان داو ئەمانزانى سەرباز لەناواییدایە تاماوەیەکى زۆرکەم لەبەر ناواییدا. دراینە بەر دەستپێژى تەفەنگ و مەترالیۆز. ئێتر ماوەى گەرانەووەمان نەما بێجگە لەو وروژمە کە بیگەپەنینه ناو ناوایى. ئەو هێزەى سوپاییه کە لە بۆسەو سەنگەرەبوون ناچارى راکردن بوون لەناواییدا یەکتیکیان لى کوژرا. مەجید و نادر پەلامارى گەردەکەیان داو لەپیش ئەواندا کە پیادە بوون گرتیان. ئێتر رێگەى رزگارییان تەنیا خۆگەباندنەووەیان بوو بە ئۆردوووەکەیان. بەلام چەکى کوژراو بەفیشەکەووە گەيشتە (۹) تەفەنگ یەک مەترالیۆزیان پى بوو دەریان کرد. یاش دوو سەعات سابیر بەگ هات ئێتر توانیمان زۆر زیاتر تەنگاویان بکەین. لەکاتى گەرانەووەماندا و لاغەکانمان کە بەدەست مەجید قالەووە بوو عەرەبەتییەکان کە مارۆیان داو کە و لاغەکانیان لى سەنن. دووانیان گیران لەیاش نەختیک نەشکەنجە بەرەلام کردن. شەو بوو سابیر بەگ وتى نێمەرۆ فرۆکە بەیاننامەى زۆرى فەرداؤ نەم دانەپەى داپە دەستم تاریک بوو خستەما باخەلم.

بۆ عموم اھالی ناحیہی تانجھروؤ و قضای ھەلەبجە

لەئێوە معلوم بێ کە ئەگەر زەرەرەتیک و ئەزەتتیک واقع ببێ بۆ ئەم نۆردووھ کەوا لەناحیە و مەحللی ئێوەوە مروررئەکات ھەر فلاکات و مصیبەتتیک کە لەوڕوووە بەئێوە بگات مسئولیەتی لەسەرخۆتانە

بۆ عموم اھالی قضای ھەلەبجە

ئەوا تەبلیغستان ئەکرتت بۆ ئەوەی تەماین ادارە ی قضا چاکتر بکرتت. ئەحمەد بگ قانیمقام و حمید بگ معاون لەگەڵ مامورانێ کە ایجاب بکا نێررانەوہ بۆ ھەلەبجە. ئەبێ لە اجرای وەضائفدا معاوونەتی مامورەکان بکەن و مطیعانە ئەوامری رەسمییە حکومەت بەجێ بہێتن

ئەمە سەیر نییە؟ لەلایەکەوہ داوای یارمەتی لەگەڵ ئەکەن و لەلایەکی تریشەوہ ھەرەشە؟!

ئەم بەیان و ھەرەشەییە لەلایەن حکومەتی سلێمانییەوہ لەگەڵ ئەکرتت دەرکەوت کە خۆیان ئەو توانایەیان نییە کە نۆردوویدەک لە سلێمانییەوہ بگەینە ھەلەبجە، داوای یارمەتی لەلادئ و عەشایر ئەکەن، بەلام لەوترسە رزگار نەبوون.

سایەر وتی:

ئەوا تۆ ھەگبەیک پارەت بێ ھەدیە ئیستا ئەچینە ناو جافەکان مالی کوێخا ئەحمەد ئەجەشەلی رۆغزایی: ھەموویان لەگەڵ سلێمانیدا رێکن. ئەلێئین شتیخ مەحموود ناردوون بۆ ناوئوس بەپیتی سواری و چەکدار مانگانە ئەدات. جار جارێک ھەگبەیکە بەلەرتنەوہ تاکو بزانی پارەیشمان بۆ ھێنان ئیتر کارمان ساز نەبیت. چووین دوو سێ مەرمان بۆ سەربراو پەرۆغراھمان بەکارھێنا لەجیاتی (۱۰) چەکدار (۱۰۰) ناویان نەنوسی ھیوای پارە وەرگرتن خەوی لەچاوی وردو درشتیان بڕی. لەکاتژمێری بەیانی ۱۵۷.۳۰ لە (بیکەسە)وہ تۆزی سواریہ بینرا. وتمان عەشرەت ئەوہ سواریەکی سلێمانییە ئیتر زەلام و چەکدار لەناو مالا

نهما له همسو خیتلیکوهه وهکو پتچکهی میروو لهچه کدار کهوته پت: له بهر ناوایی گرتزه دا بهرنگاریان بووین. سوپای میسری (سوپای لیقی)، له ژیر فرماندهی فرمانداری نینگلیز (کولونیل لوانس) دا له هر چواراوه خرانه ژیر لولهی تفهنگی کورد.

له سه عات (۸.۳۰) وه نوردوی لیقی چهسپینرانه ناو شتیوهلی بهردی گرتزه له هر چواراوه گوللهیان بهگزا نهکرا. خوم بینیم جافهکان به پیاده بیه وه به راگردن خویان نهکرد به بارخانه که یاندا و به کوئل که لووپه لیان نفراندو هاواری قه مچییه رهشیان (شیخ عه بدولکه ریم کریچنه) یان نهکرد، به لام لیقییه کان زوریان کورد بوون تیپ تیپ هیرشیان نه هینایه قه یاره ی رووتوه په لاماریان نه دا کوشتار زور بوو خه لیفه یوونس له گه ۳۰ سوارا په لاماری تیپتیک سواریان دا له پشتیانوه تیپتیک تری لیقی په لاماری خه لیفه ی داو خستیانه ناوانی دووهیز. له وکاته دا نیمهش به نریکه ی (۳۰) سواره وه له گه سابیر به گدا پشتی تیپه لیقییه که مان تهنی. خه لیفه له ویدا گه یشته نیمه، هلی دهسته کهوت به شپزهریه کی زور خراپ له ناویاندا رزگاری بوو و ناویته ی نیمه بووه وه. له م پیکدانه دا به راستی جهنگیکی سواره ی خوتن ریژانه رویدا. لیقییه که نه بویت به قه یاره شمشیر بگاته سه زمان و به بیت ته قه دامان پاچیت. به لام دووره پرتیز کوشتاری زوریان دا. مهشقی شیرازیان زور جوان بوو و به راستی له جهنگاوه نه چون. په ریزی جهنگیان نتیجگار رهنگین بوو، به لام له گه جهنگی چه ته بی نیمه دا دهسه لاتیان نه بوو. تا سه عات ۴ ی پاش نیوه پرتیز جهنگیکی سامناکی خوتن ریژ رووی دا. له م کاته دا چوار فرۆکه گه یشته سه کوری جهنگ نیتر له و دهسته ساکاره دا نیمه هیزی جهنگیمان نه ماو لیقییه که له ژیر فرۆکه کاندای ریشقت بۆ هه له بجه. سه ره پای کوشتار، تالانیکی زوریش دهست جافهکان و دیتها ته کان کهوت.

له گه پرانه وه دا فرۆکه کان به مترالیوز گاله یان کرد. عه شایره که له دهستی شاره زوردا بلاو بوو بوونه وه. پیاو ژن، منال ناژه وه کو یه که کوژرا. به بزمبا

ره‌شمالی خیتله‌کانی نه‌هیتشت. له‌ژیر ره‌شمالی کوتخا محمه‌دی باشوکیدا ۹ کوزراوم بینی له‌کورو کچ و ژنی کوتخا که داپوشراپوون. ئیمه شه و چووینه (محمه‌د خانی)، (لادییه‌کان) نان و دۆیان بو هیتاین قورناتیکیان هیتا وتیان ئیسره به‌جی بیتلن نه‌وه‌ک بو‌مباران بکرتین. چوینه: ده‌سکه‌ره: دتی خه‌لیفه یوونس. سواره‌کانی ئیمه پیتنج تفه‌نگی ئینگلیزی ۲ شمشیر و ۲ صندوقی گه‌وره به‌بارگیرییه‌که‌وه و چوار ئه‌سپ سوار به‌تفه‌نگه‌کانیا نه‌وه ده‌سکه‌وتیان بوو له‌ناو بوو. چونکه ماوه‌مان نه‌نه‌دا بچن بو‌تالان. که‌میان ده‌ستگیربوو بوو له‌ناو صندوقه‌کاندا ویسکی و زۆر له‌خوارده‌مه‌نی نوقل و بسکویت و قوتووی خوارده‌مه‌نی زۆری تیدا بوو. له‌کاتی گه‌رمه‌ی جه‌نگ و ناگر باراندا له‌سه‌رکانی و ناوه‌که‌ی موان تووشی میرزا غه‌فووری حاجی مافی عه‌به‌رخان بووم به‌توتی کراسی و ده‌رییه‌ به‌رووت کراوی بینیم. ناوی سواره‌کانی نه‌زانی که پرووتیان کردبووه چووم به‌ ته‌واوی تا کیسه‌ی پاره‌که‌یم بو‌سانده‌وه‌و دامه‌وه‌، به‌لام لیم نه‌پرسی چی گه‌یاندوو تیه‌ ناو ئه‌م ناگره) ۱۰

شەرى گوندی مۆریاس

مامۆستا (نەحمەد خواجە) دەربارەى ئەم شەرى دەلتى: (لە نەوتى دەسوارى
هەمەوهند) لەگەڵ (کەرىم عەزەى رەحىم دۆینە) میوانى (کوتخا فەردج) بوون و
ناوتىتەى ئىتیمە بوون. ئەو شەووەمان رابوارد. پىتش تارىک و روونى بەیانیدا
سواربووین بۆ ئەوێ بچىن بۆ (سىتەلان) و (شارەزوور). سوارەى (هەمەوهند)
بەقەتارو ئەللاوەبىسى وتن پىتش ئىتیمە کەوتن. بەرامبەر دىئى (مۆریاس) لە
ناسۆگە تەقە دامەزرا. بە شەرى جىگا بلندەکانمان گرت و بەسەر جىگای تەقەو
جەنگىیەکاندا زال بووین جەنگ تا نزىکەى نیوەرۆى خایاند. دۆژمن تەقەى
وەستاند، بەلام دۆژمن کىتیبە نازانین. بۆمان روون بوووە کە کشاوەتەووە
چووینە جىگاگەیان، بۆمان دەرکەوت کە لیقى: ناسورین. لەدەتتى سىتەلانیش
ناوەستن. خەرىک بوون لە رووبارى تانجەرۆ دەپەرپنەووە. بەلام ئەمجارەش
(کەرىم عەزەى رەحىم دۆینەى هەمەوهند) کە بەراستى گولتى لەشکرو بى وینەى
نازایى و لەشکر گىریو، بەخۆى و ئەسپەکەیهووە کوژران و ھەر لەجىگەى خۆیدا
بەجلە خوتناوویبەکانى نىئرا، ئىتر بەتەواوى زانىمان کە لیقى ناسورى و
فەرماندەى ئىنگلیز بوون کە لەپاش جەنگى (گرتزە) لەگەڵ لیقىیەکان ئەم
تابوورەیان ھىناووە ئەو جىگە گرتگەى رىبازەکان بۆ تۆلە سەندن) ^{۱۰۸}.

۱- نەحمەد خواجە (چىم دى) بەرکى دووم ۱۰۸-۱۰۹.

سابیر بهگ له شه‌ری تاسلووجه دا

سابیر بهگ له رووی نازیه‌تی و خوگرییه‌وه شوتنیتکی تاییه‌تی و ناویکی دیاری هه‌بووه.

مامۆستا ئەحمەد خواجە دەربارە‌ی ئەم شە‌رە نووسیویە‌تی دە‌لتی: (له کۆزە‌رە‌قه، خە‌لیفە‌م بە‌جێ هێشت، شە‌وی ما‌بوو گە‌یشتە‌ ما‌رۆ‌یی گە‌ورە‌- بازیان-). پاش چە‌ند رۆژتیک سابیر بهگ و خالۆ ئە‌مێن حە‌مه‌ نێ‌مام هاتن. پە‌له‌یان بوو وتیان سبە‌ینێ‌ یۆ‌نیۆه‌رۆ سوپاکە‌ی - لیثی - ئە‌گاتە‌ بازیان یۆ‌ سلێ‌مانی. پە‌ریارمان داوه‌ له‌ پێش هاتنیاندا بکە‌وێ‌نه‌ خۆ‌مان تاوه‌ کۆ‌و بە‌خۆ‌شی ئە‌گە‌نه‌ سلێ‌مانی. مە‌ن فەرمانم پێ‌ ئە‌درابوو هاوکە‌ری جە‌نگ بێ‌م. پێنج سو‌ارم له‌ گە‌ڵ بوو، نە‌مویست تیکە‌ لیان بێ‌م، بە‌لام ناچار بووم له‌ چە‌کدارانی بازیان پتر له‌ ۱۰۰ چە‌کدارم کۆ‌کردە‌وه‌ و له‌ سه‌ری تاسلووجه‌وه‌ تا پش‌تی (بیبی جە‌ک) مان بە‌پێ‌اده‌ گرت. سۆ‌اره‌یش له‌ نیوان (بیبی جە‌ک) و (تە‌پە‌شوانکارا) دامە‌زران.

پێش‌داری لیثی یە‌کە‌م بە‌چیا‌دا هات کە‌وته‌ ژێ‌ر لوولە‌ی پی‌اده‌کە‌مان و پە‌رتشان کران سوپاکە‌یش کە‌ له‌ شە‌قامه‌وه‌ ئە‌هات کە‌وتنه‌ ناوانی چە‌ک‌داری سو‌اره‌، بە‌لام لیثی‌یه‌کە‌ زۆ‌ر دلێ‌رانه‌ ئە‌جە‌نگان بە‌بێ‌ ترس بە‌رامبەر بە‌ لە‌شکرە‌کە‌مان ورووژمیان ئە‌هیتنا. بە‌راستی زۆ‌ر ئە‌ترساین کە‌ ئە‌وان سه‌رکە‌ون. بە‌لام پێش‌دارە‌کە‌یان پش‌تی شکاندن چونکە‌ هێ‌زه‌کە‌ی ئێ‌مه‌ له‌ بە‌رزتۆ‌ه دە‌سه‌لاتی خۆ‌ی پێشان دان. مە‌ن ویستم تە‌قه‌ بێ‌رین و رتگە‌یان بە‌دین چونکە‌ زۆ‌ر پە‌رتشان کران. بە‌لام لە‌ناکا‌و چوار فرۆ‌کە‌هات بە‌ مە‌ترالیۆ‌ز و بۆ‌مبا، ماوه‌ی ئێ‌مه‌ی بێ‌ی، نیستر نۆ‌ردووه‌کە‌ی خۆ‌ی دەرکردو چوو بە‌ دیوی سلێ‌مانیدا. ئێ‌نجا بە‌ره‌نگاری لە‌شکری عە‌شایە‌ری دیوی سلێ‌مانی بوون کە‌ بە‌هاواری ئێ‌مه‌وه‌ هاتبوون. فرۆ‌کە‌ له‌ سه‌ر ئێ‌مه‌ جیا‌وازی نە‌ئە‌کرد. نۆ‌ردووه‌کە‌ کە‌وتیوونە‌وه‌ تە‌نگو چە‌لمە‌ تا رۆ‌ژ ئاوابوو فرۆ‌کە‌ له‌ سه‌رمان لانه‌چوو تە‌فە‌نگ و تالان زۆ‌ر بوو، کۆ‌ژرا‌و بریندار له‌ لایە‌ن دێ‌ها‌تە‌کانه‌وه‌ کۆ‌کرانه‌وه‌. بە‌لام ئێ‌مه‌ زۆ‌ر داخدار بووین کە‌ نە‌مانتوانی

چاردیه کی برینداره کانیان بکهین و نهو شهوه به چۆلتهوه مانهوه چونکه وامان
نهزانی که زریهلییان دیت و ئه یانباتهوه به لام، تا رۆژ له چۆلیدا مانهوه»^{۱۰}

۱- نهحمه خواجه (جیم دی)، برکی نووه، ل. ۱۲۰-۱۲۱.

شۆرش له سه‌ره‌فای سالی ۱۹۲۶

له‌م رۆژانه‌دا مال و مندالی هه‌مه‌وه‌نده‌کان ئاواره‌ی سه‌رسنوره‌کانی ئیتران بپوون.

پاش نه‌نجامدانی زنجیره‌یه‌ک شه‌ری خوتناوی وه‌ک باسما‌ن کرد دوژمنانی گه‌لی کورد به‌تۆپ و فرۆکه و هیتزی لیقی و عه‌شایه‌ری عاره‌ب و پۆلیس په‌لاماری ناوچه‌کانی کوردیان دا. جگه‌ له‌ ته‌رخان کردنی خه‌لات و دیاری بو کوشتی سه‌رکرده‌کانی کورد، جار ناچاریش زه‌مینه‌ی گفتوگۆیان له‌گه‌ل شیخ مه‌حمود خۆش ده‌کرد به‌مه‌به‌ستی فریودانی، به‌لام هه‌موو نه‌و هه‌ولانه‌ی ئینگلیز سه‌ری نه‌گرت.

نه‌مه‌ش غوونه‌یه‌کی (گفتوگۆیه) له‌نیوان شیخ مه‌حمود و ئینگلیزه‌کان که مامۆستا عه‌لانه‌ددین سو‌جادی باسی کردووه. (له‌ ده‌وره‌ی سه‌ره‌فای سالی ۱۹۲۶) دا سالح زه‌کی به‌گ نه‌چنی بو‌به‌غدا، له‌ولاشه‌وه‌ مستر (نه‌دمۆنز)، (کۆرنوالیس) تیشه‌که‌به‌نت له‌که‌ین و به‌ینی نیوان سالح زه‌کی به‌گ و «عه‌بدو‌لموحسین سه‌عدوون» وه‌زیری ناو‌خۆیی و (مستر کۆرنوالیس) راویژکاری ناو‌خۆیی، له‌وه‌کاله‌تی (شیخ مه‌حمود) وه‌ چاوی پی نه‌که‌وتی که نیش و کار هه‌موو له‌ده‌ست کۆرنوالیسا بوو. قسه‌وباس دیته‌ سه‌ر نه‌وه‌ که شیخ مه‌حمود وازیینی له‌هه‌موشت و له‌ (عیراق) بچیته‌ ده‌روه، کاریکی به‌سه‌ر سیاسه‌تی عیتراقه‌وه‌ نه‌بی. یه‌کێ له‌ کوره‌کانی بنیترێ بو‌به‌غدا بو‌خوتندن. ملکه‌کانی پی بدریته‌وه‌و خۆی یه‌کیکی بو‌دانی بو‌چاودیتری کردنیان.

«سالح زه‌کی» نه‌م قسانه‌ی هه‌لگرت و هینایه‌وه‌ بو‌ شیخ مه‌حمود. شیخ مه‌حمود له‌مه‌ زۆر تووره‌ بوو به‌لکو هه‌ندێ شتیسی دایه‌پال «سالح زه‌کی به‌گ» و حه‌پسیسی کرد. «شیخ مه‌حمود» زووتر قسه‌ی دابوو به‌ ولاتی مه‌ریوان و پیتنجوتین که بچیت بو‌نه‌و ناوه. به‌ره‌ به‌ره‌ ولاتی جاسه‌نه‌و نه‌شکه‌وتی به‌جی

هېشت و رووبه پرووی دهوروبه ری پینجوتین بووه ده که له ویتوه بچیت بز «پیران» له مهربان»^{۱*}.

شیخ ره شوف له یاداشته کانیا ده ریاره ی نهم رۆژانه ده لئی: (به هاری ۱۹۲۶ باوکم له گوندی (که نده سووره) وه چووه شاریاژتپ (له راستیدا شاریاژتپ هه تا دوایی بنکه یه کی به هیزی شیخ مه حممود بووه و زۆریه ی چه کداره کانی له گه لیا بون)، دووباره ژماره یه ک چه کداری له دهره کتوبوه وه و پرویان کرده هه له بجه، به لام باوکم (ماجید مسته فا) و (هه مه وه نده) ه کانی له شاریاژتپ هېشته وه.

له راستیدا باوکم له و رۆژانه دا زۆر شپرزوه ده ست کورت بو، له بهرته وه دووباره له زستانی ۱۹۲۶، ۱۹۲۷ چووه (مهربان).

ماموستا محمه ده ره سوول هاوار ناماژهی به دۆکیومه نئی ژماره 105-730. ۲۰۵ رۆژی ۱/۴/۱۹۲۶ له برگه ی (۱۹۰) دا هاتوه: (نه و چه تانه ی له قهره داغموه رایان کردو له تاغجه رۆدا په رینه وه گه یشته ناوچه ی هه له بجه و ده ستیان کرد به کۆکردنه وه ی باج له هه ندی دتهاتی شاره زوور، زۆریه ی نه وانیه ی له گه ل شیخ مه حممود - دان جگه له چه ند که س و خزمتیکی تاییه تی خۆی نه وانیه ی تر به رباریان داوه له شاریاژتپ دا بئینه وه و شیخ مه حممود و توویه تی چۆته زیاره تی شیخ حوسامه ددین له (ته و ئیله). شیخ حوسامه ددین نه سیحه تی شیخ مه حممودی کردبوو خۆی ته سلیمی ئینگلیز بکا. له نه نجامی نه وه دا شیخ مه حممود نامه یه کی نارد بز مه لیک فه یسه ل که ناماده یه نوینه رتکی خۆی بنیریت بز به غدا، به لام نووسیبووی له م کاته دا خۆی ناتوانی بچیته به غدا)»^{۲*}.

هه روه ها له برگه (۲۲۵) ی هه مان دۆکیومه نندا هاتوه (جگه له و نامه یه ی

۱- علاء الدین سجادی، میژووی کورد و کوردستان، ۱۰۷-۱۰۸.

۲- (م.ر. هاوار)، بهرکی دووهم، ۵۷۲ - ۵۷۸ - ۵۷۹.

که شیخ بۆ فهیسه‌لی ناردبوو نامه‌یه‌کیشی ناردبوو بۆ مه‌ندوبی ،مامی .
 به‌لام تیتگه‌یه‌نرا نه‌گه‌ر خۆی ته‌سلیم بکا به‌ فهیسه‌ل پیتویه‌سته به‌ر له‌وه
 لیبووردنی بۆ ده‌ریجیت و جگه له‌وه ده‌بی بۆ ماوه‌ی (۴) سال له‌ به‌غداد
 بیتیته‌وه ، نه‌وسا حکومه‌تی عیراق به‌یاری گه‌رانه‌وه‌ی ده‌دا بۆ کوردستان .
 حکومه‌تی عیراق به‌یاری ته‌کی ده‌رکرد که ده‌ست به‌سه‌ر هه‌موو مولک و مالی
 شیخ مه‌حمووددا بگرت و به‌پیتی به‌رگه (۷) ی نیظامی / ده‌عاوی عه‌شایر
 بیفرۆشیت .

مه‌نمووری ضه‌ریبه له‌ سلیمانیدا ناگاداری شیخ مه‌حموودی کرد نه‌گه‌ر
 له‌ماوه‌ی ده‌سه‌یشتانرا که بۆی دانرابوو خۆی نه‌دا به‌ده‌سته‌وه هه‌موو مولکه‌کانی
 ده‌فرۆشرت ^{۱۰۹} .

له‌ دۆکیۆمه‌نتی ژماره 105-730-2050 رۆژی ۲۴/۶/۱۹۲۶ (راپۆرتی
 ژماره /۱۳) ، به‌رگه‌ی ۴۰۸ دا هاتوو (نه‌و هیتزه بچوکه‌ی که نیررابوو بۆ
 یارمه‌تیدانی جافه‌کان که به‌ ناسانی بگه‌نه کۆتستان نه‌و هیتزه له‌ ۱۳/۶/
 ۱۹۲۶ دا به‌ره‌نگاری چه‌کداره‌کانی کوردی نیران بوونه‌وه که چه‌کداری ناوچه‌ی
 هه‌ورامان و مه‌ریوانن و ژماره‌یان (۳۰۰) چه‌کداره که هیتزی دۆژمن
 به‌سه‌رکردایه‌تی (نه‌حمه‌د به‌گی باله‌ک) بوو که یه‌کتیکه له‌ خزمه‌کانی مه‌حموود
 خانی کانی سانان ، به‌لام هیتزی دۆژمن وه‌ستیترا .

له‌ ۱۴/۶/۱۹۲۶ یه‌لاماری هیتزی شیخ مه‌حموود دراو شکینران و (۳۰)
 که‌سیان لێ کوژرا .

زانی نيمه‌ ته‌نها چوار به‌ریندارو هیتزی ناسمانی نيمه‌ پالپشتیکي چاکي
 حکومه‌تی کرد له‌و شه‌ره‌دا ، به‌لام له‌به‌ر نه‌وه‌ی ناوچه‌ی شه‌ر دارستان و
 شاخاوییه ، بۆردومانی نهم جاره زۆر کاریگه‌ر نه‌بوو .

دۆژمن دواي نه‌وه هه‌موو هیتزه‌کانی خۆی کوژکرده‌وه که ژماره‌یان (۱۰۰۰)

۱- (م.ر.هاوار) ، به‌رگی دوهم ، له‌ ۵۷۸-۵۷۹

چەكدارتىك دەپتە. رۆژى ۱۹۲۶/۶/۱۹ دۆڭمەن ھىتشتىكى تىرى ھىتتاىە سەرمان بەلام شكىتىران و ھىتىزى ھىكۆومەت بەپالپىشتى ھىتىزى ناسمانىي ئىتمە تۋانى پىننجوتىن داگىرىكا. مەندووبى سامى داۋاى لە ھىكۆومەتى ئىتران كىرد كە رىنگا نەدا بە ەشاپىرە كۆردەكانى تىتران يارمەتىي شىخ مەھمۇود بەدن، بەلام بىروا ناكىرى ئىتران دەسلەتتى نەۋەى ھەبى رىنگا لەۋەبگىرى.

مەندووبى سامى بىرىارى دا ئەۋ كۆچەرىيەنەى كە باجىيان بە شىخ مەھمۇود داۋو، لەكاتى گەرانەۋەىيان لە كۆتستاندا ھەموو سزا بدىرىن).

لە بىرگەى (۴۳۱)ى ھەمان دۆكىۆمەنتدا ھاتوۋە (ھىتىزى ھىكۆومەت لە ۲۱/ ۶ تا ۱۹۲۶/۶/۲۴ لە پىننجوتىندا ماىەۋە. شارەكە چۆل كرابوو. ھەموۋىيان بەدىۋى ئىتراندا چوۋبوون. لەدەۋرۋەبەرى پىننجوتىندا چەند سۋارىتىكى دۆڭمەن بىنراۋ ھىتىزى ناسمانىيمان بۆردومانى كىردن و دانىشتۋانى ئەۋ گوندانەى بەشدارىي شەرىيان كىردبوو سزاداران. داۋاى ئەۋە ھىتەكەمان رۋوى كىردە خورمال و لە ۲۶/ ۱۹۲۶/۶ دا گەيشتە خورمال. ئەۋ ناۋچەىە نىزىكى (۶۰) چەتەى لىبوو و لەشەرىتكدا لەۋ ناۋچەىەدا كاپتەن **Bordie** بىرىندار كىراۋ بىرىاردرا بىنكەىەكى سۋاىيى ھەمىشەىي لەخورمالدا دامەزىرتىرى). ھەروھا لە بىرگەى (۴۳۲)ى ھەمان دۆكىۆمەنتدا ھاتوۋە (شىخ مەھمۇود چۋە ئەۋدىۋى سنوورو لەۋە دەچىي پىياۋەكانى لە (بانە) و (مەرىوان)دا جىتگىرىپىن)^{۱۰۸}.

كەرىم بەگ ۋەك سەركىردەىەكى بەۋەفا لەۋرۆژە تال و رەشەدا ھەر لەگەل شىخ مەھمۇوددا ماىەۋە و بەمال و مندالەۋە ناۋارەۋ دەرىدەرى ئەۋدىۋى سنوور بوون.

شهید بوونی کهریم بهگی فەتاح بەگ

هەر لەو بەشدارییە کاربەگەرییە کەریم بەگ لە شۆڕشی بەکەمی شیخ مەحموود و دواتر کوشتنی حاکمەکان (کاپتن بۆندو ماکانت)، ئینگلیزەکانی بە جارتیک بەرامبەر ئەو کەلەپیاوێ رۆ ئەستوور و بێزارکرد، بۆیە کەوتنە دانانی پیلانی شەهیدکردنی و بۆ ئەو مەبەستە پارەو مالتی دونیایان خستە بەردەم دەرەست و ئەفس نزمەکانی خۆیان. دیارە ئەمەش لەدوای ناویند بوونیان بوو لەوێ کە ئەم نامادە نییە خۆی تەسلیم بەوان بکاتەوێ کۆڵ بەدات کەبەر لە کوشتنی حاکمەکان لە حوزەیرانی سالی ١٩٢٢ز، ئەم بێ نۆمیدیەیان لە کەریم بەگ و کوشتنی حاکمەکانیش هاتە سەر ئەمانە، ئینگلیزەکانی زیاتر پەست کرد کە چیتەر دلێان بپوایی ئەدا بزووتنەوێ رزگاربخوازی لە کوردستان واپەرەبستینی و کەوتنە دارشتنی بەرنامە فیعلی بۆ تواندەوێ.

هەولی کوشتن و سەنگەر پێ چۆڵ کردنی کەریم بەگ نیشانە دۆژمنکارییە لە تواندەوێ هەستی رزگاربخوازی و نەهیتشتنی جەنگی پارتیزانی لە کوردستان کە لەسەر دەستی ئەو پیاوێ نازایە بەریا بوو^١.

لەوکاتە کە شۆڕشی دوووەمی شیخ مەحموود لەکپ بوونەوێدا بوو شۆڕشگێڕانی کورد لە ئەفسەرائی سوپا و هەندیک لە سەرۆک هۆزە نازاکانی لەناو ئەوانە (کەریم بەگ) لەدیوی ئێران لە گوندی (وتلە ژیر) سەر بە مەریوان بە سەرۆکایەتی شیخ لە ناویندی و دلتهنگیدا دۆژیان و بۆ فشار خستنه سەر دۆژمن بپاریان دا مەفرەزە بنێرنەوێ کوردستانی عێراق. لەم کاتەدا کەریم بەگ

١- د. عیزەددین مستەفا رەسوول لەوبارمییەو بەراشکاوێ دەلی: (کەریم بەگ ئەو قارەمانە کە سەرەتایەکی بلیمەتانی بۆ شەری (پارتیزانی) ی پێشمەرگایەتی کورد دانا.

بپروانە: رۆژنامە بڕایەتی. ژمارە (٣٩) ی ٢١/٢/١٩٧٣.

به‌خۆی و به‌سواره‌کانییه‌وه خۆی گه‌یاندوهه بازیان و چه‌مچه‌مال هه‌تا بیسه‌لمیتی
نهم ولاته داگیرکەر هه‌لناگری^۱.

که‌ریم به‌گ به‌خۆی و «سابیرو عه‌بدوللای کۆپی و سواره‌کانییه‌وه ده‌گه‌رتنه‌وه
بازیان و دواتر ده‌چیتسه گوندی (قه‌ره‌تاموور) و له‌کاتی نزیک که‌وته‌وه‌ی
له‌گونده‌که‌ ته‌قی لی ده‌کهن به‌ته‌نهما گولله‌یه‌ک به‌ر نه‌و ده‌که‌ویتی و بریندار
ده‌بیت. هه‌ر به‌و برینه‌وه ده‌یگه‌یه‌ننه گوندی (نووره) و له‌وی گسانی سپاردو بو
دواجار مالتاواپی له‌ ولاته شیرینه‌که‌ی کرد.

که‌ریم به‌گ له‌سه‌ره‌مه‌رگا وه‌سیه‌تی کۆپی و جه‌ماعه‌ته‌که‌ی ده‌کات له‌تۆله‌ی
نه‌و که‌س نازار نه‌دن. نه‌وانیش به‌هه‌موو هه‌ول و کۆششیان توانییان لاشه‌که‌ی
بپاریزن بو نه‌وه‌ی نه‌که‌ویتیسه ده‌ستی نینگلیزه‌کان که‌ پاره‌ی زۆریان به‌خه‌لات
دانابوو بو خۆتی که‌ریم به‌گ هه‌تا لاشه‌که‌ی بدزن و بازگانی پتیه‌به‌کهن.

خزم و که‌س و سواره‌کانی بو پاراستنی لاشه‌ی که‌ریم به‌گ له‌ ده‌ستی
نینگلیزه‌کان دین و له‌ هه‌موو گونده‌کانی کانی مسته‌فاو ژاله‌و سه‌رناوی باسه‌ره‌و
دواتر گوندی (دیلێژه) گۆزی بو هه‌ل نه‌کهن. به‌لام به‌ به‌تالی گۆزه‌کان
پرده‌که‌نه‌وه. نینجا له‌پال مه‌رکه‌دی شیخ ره‌زای دیلێژه گۆز هه‌لده‌کهن و له‌وی
به‌یه‌که‌جاری به‌خاکی ده‌سپین، هه‌تا نینگلیزه‌کان نه‌توانن وا به‌ناسانی لاشه‌که‌ی
بدۆزنه‌وه. نه‌و گۆزانه‌ی که‌ به‌ فیل و بو بزرکردنی لاشه‌که‌ی هه‌لکه‌ندرابوون،
دیسانه‌وه له‌لایه‌ن نینگلیزه‌کانه‌وه هه‌لکه‌ندرانه‌وه، به‌لام نه‌یاندۆزییه‌وه. به‌لام
نه‌وه‌ی نیستا گۆزی هه‌قیقی که‌ریم به‌گه‌و لاشه‌که‌ی تیا شاردراره‌ته‌وه پال
مه‌رکه‌دی (شیخ ره‌زای دیلێژه) به‌.

نینگلیزه‌کانیش له‌دوایی دین نه‌و به‌هه‌ پاره‌ی دایان نابوو بو به‌خشینی نه‌وانه‌ی
که‌ریم به‌گ ده‌کوژن هه‌ر (۱۰۰) هه‌زار روپییه‌که‌ به‌سه‌ر خه‌لکی گوندی
قه‌ره‌تاموور ده‌به‌شنه‌وه.

۱- بروه‌نه: یاداشته‌کانی شیخ له‌تیفی شیخ مه‌حموود، ل ۱۴۴-۱۴۶.

ئینگلیزەکان لەدوای کوشتنی حاکمەکان بەناشکراو بەبێ پەردە رایان گەیاند
هەرجی کەریم بەگ و سابیری کۆری بکوژی (۱۰۰) هەزار روپیه لە حکوومەت
وەردەگرتی ئەم بڕیارەشیان بەناوی (مەندووبی سامی لەعێراقهوه دەرکرد هەرنەم
خەلاتەش بوو دایان بە خەلکی گوندی قەرەتاموور.

ئینگلیزەکان لەوێش بێ ئومێدبوون کە کەریم بەگ بەشیخ مەحموود بە گوشت
بەدەن کە کردبوویانە هەرجی بەردانی لە دیلی. هاتن بە بڕیاری ژمارە ۱۲۲ ی
روژی ۸ حوزەیرانی ۱۹۲۵ کە مەندووبی سامی داوا لە مەجلیسی وەزارەتی
عێراق دەکات جائیزە داپێت بۆ ئەو کەسانەی نەتوانن شیخ مەحموود و کەریم
بەگ و سابیری کۆری بکوژن. ئەوانەی کە ئەم نیشە نەنجام دەدەن سەد هەزار
روپیه لە حکوومەت وەردەگرن و داوا دەکا ئەوانەی کە ئەم نیشە دەکەن نابێ لە
سوای لیوی بێن^{۹۱}.

کەریم بەگ لە ۱۹۲۶/۶/۲۹ شەهید دەکری و محەمەد رەسوول ھاوار بە
پشت بەستق بە بەلگەنامەی نەرشیفی بەریتانی لەکتیبە کەیدا دەلتی:
(دۆکیومەنتی ژمارە 15-730 C.O. ۲۰۵۰ روژی ۱۹۲۶/۷/۲۰ نیستخبات
رقم ۱۵ کردستان. بڕگە ۶۶۱- کەریمی فتاح بەگی هەمەوێند کە تانیستا چەند
جاریک لە کوشتن رزگاری بوو، شەوی ۱۹۲۶/۶/۲۹ لەکاتی هێرش بردنیا
بۆ سەر گوندی (قەرەتاموور) زۆر خراپ بڕیندار کرا (کەریم بەگ لەو شەپەدا
کوژرا) کە نزیکێ چەمچەمالە، هەرچەندە هەردوو کۆرەکە هێشتا راکردوون،
بەلام مردنی کەریم بەگ دەبیتە مایەی پەیدا بونی ناسایش لەناوچەکانی نێوانی
کەرکووک و سلێمانیدا. کەریم بەگی فەتاح بەگ ئەو بوو کە (بۆند) و
(ماکانت) ی کوشت و لەوساوە بەچاکترین شەپکەری چەتەگەری دەناسی^{۹۲}.

۱- بڕوانە رمزی قەزاق، بزووتنەوی سیاسی و روشنیبری کورد، ل. ۲۳۰
۲- بڕوانە محەمەد رەسوول ھاوار، دەولتەکەمی خوارووی کوردستان و شیخ
مەحموودی قارەمان، بەرگی دوویم، ل. ۵۸۰، ۵۸۱

به‌ریز کاک سه‌ید کاکه

به‌ریز سه‌یید کاکه سه‌یید نیسماعیل ده‌لی: (له سالی ۱۹۶۷ له‌گه‌ل خوالی
خوش بوو به‌رزانی چووین بۆ دۆلی سورداش له‌وتیه چووین بۆ بازبان ۳ لق
بووین.

۱- عه‌ریف عوسمان.

۲- نه‌حمه‌دی حاجی عه‌لی.

۳- سه‌ید کاکه سه‌ید نیسماعیل.

له‌گوندی (ورمزیار) چاوم به‌ شیخ له‌تیف شیخ مه‌حمودی حه‌فید که‌وت، که
به‌یه‌که‌وه له‌ مالتیک ده‌عه‌رت بووین. پیم وت نیوه خه‌باتیکی زۆرتان کردوه
له‌پێگای ئەم کوردستانه‌ نیستا بۆ وایه‌ ساردی له‌گه‌ل شوێش ده‌پۆن.
وتی له‌پاش هه‌ره‌س هه‌تانی شوێشی بابم چووینه‌ تیران، له‌پاشان عه‌فوکراین
و گه‌راینه‌وه عه‌تراق. نیسه‌ دوو برا بووین، من و بابه‌ عه‌لی و دایکم
(عایشه‌خان) هاتینه‌ داریکه‌لی. من و بابه‌ عه‌لی منداڵ بووین چووینه‌ ناو
بێستانیک، بێستانچیه‌ که‌ هه‌ندێ به‌ردو شتی تێگرتین نیسه‌ش به‌ردێکمان بۆی
هاویشت و پتیکه‌وت. له‌ چه‌مچه‌مال لای حاکمی سیاسی ئینگلیز شکاتی لێ
کردین. ماوه‌ی دوو مانگه‌ (دایکم) و (من) و (بابه‌ عه‌لی) یان ده‌برده‌ چه‌مچه‌مال
و له‌وتیه‌ بۆ سلێمانی. دایکم زۆرجار ده‌گریاو دوعای لێ ده‌کردن و که‌س له‌ کورد
به‌هاوارمانه‌وه نه‌هات و که‌سیش ریزی نه‌ده‌گرتین. نیسه‌ش له‌به‌ر ئه‌وه‌تیه‌ دلمان
له‌هه‌موو کورد شکاوه‌.

خوا کردی که یم بهگ، حاکی سیاسی و یه کتیک تریشی له گهل نه ودا
کوشت، نه ویش سه ره شکری لیقی بوو. ئیتر ئیمه، رزگارمان بوو. هر که یم
بهگی همه وهند بوو له دوا ی به دیل گرتنی شیخ مه محمود له شاخ مابوه وه. پیش
کوشتیان شه ویک هاته مالتان و زۆر په رۆشی ئیمه ی بوو، وتی حاکی
سیاسی چه مچه مال له ناوچه ی همه وهندو بازیان زۆر ده ست درێژی ده کات، من
نایه تم به سه ریه وه به وات. ئیتر نه وه بوو نه وان له دیوی سه نگاوه وه هاتن به شاخی
هه نجیره له وێ کوشتیان. هر که یم به گیش بوو خۆی و مال و مندالی کرد
به قوریانی له رتگای گه لی کورد) «۱».

۱- ئەم وتانەم له کاک سەید کاکە سەید نەسماعیل وەرگرت لە مالی خۆیان لە رۆژی
۱/۷/۱۹۹۸ هه ولیر.

نەوەکانی کەریم بەگ و رۆلی شۆرشگێرییان

یەکیەک لە ئەو فاکتەرە گرنگانەی دەبوو هۆی بەهێزکردنی کەریم بەگ و مەزگەزی سەرکردایەتی هۆزەکەمی و شۆرشگێرانی میللهتەکەمی کە هەمیشە لایەنگران و هاوسەنگەرانی زیاتر دلیان خۆش بێت و دوژمنان و ناحەزانیش نیگەرەن و پەست بێن، پشتیوانی و هاوسەنگەرتی بنەمالەو نەوەکانیەتی، کەبەپاستی نەوەکانی کەریم بەگ دەرچووی قوتابخانەی باوکیان بوون و لەگەڵ ئەودا یان لەدوای ئەو هاوسەنگەر و هاوچار و سەریازی بەو فەقە کەریم بەگ بوون. ئەمەشیان بە عەمەلی سەلماندو و لەو پێناوەدا کەریم بەگ ئاسا، یان شەهید یان دەریەدەر و یان ناواری شاخ و داخی ولاتی کوردەواری بوون لە پێناو پاراستنی کوردستان لە دەست درێژی بێگانە.

هەریەک لە ساییر بەگ و عەبدوللا بەگ و ئەوانی تر هاوشان و هاوسەنگەر لەسەردەمی خۆیداو دواي خۆی، چ لە سەردەمی داگیرکەری ئینگلیز و یان دەسەلاتداری پاشایەتی و شۆرشی نەیلوول، ئاگرو بلیتسە بوون بە پرۆوی داگیرکەری کوردستاندا.

میتروو هەتا ئێستا زولمی زۆری لە هەمەوێند کردوو بەتەنها کەریم بەگ و نەوەکانی کە قوتابخانەیکەن لەنازایەتی و بوێری و نەبەردی و هەلوێست و نارام گری لە پێناو پاراستنی کوردستان لە دەست داگیرکەرەن.

ئەوێ خستمانە روو بەتەنها پەردە هەلدانەوێهەکی سەریپێیی بوو لە هەلوێست و رۆلی کەریم بەگ و هۆزی نازاو بەجەرگی هەمەوێند. دەبێت نەوێش لەبیرنەکەین کە ساییر بەگی کۆپی و عەبدوللای کۆپی کەریم بەگ هەر لە کوشتنی حاکمەکانی ئینگلیزەو هەتا شەرەکانی بازیان و دەریەندی رانیە و دواتر شەرەکانی شۆرشی دووێمی شیخ مەحموود لەگەڵ باوکیان رۆلی جوامیرانەیان گێراو و پێکەوێ میترووی هەمەوێندیان پزانندۆتەوێ. میترووی

همه‌وه‌ندیش به‌شیتکه له میژووی ئەم گەله سته‌مدیده‌یه. به‌پێژ د. فوناد همه خورشید دهریاره‌ی هۆزی همه‌وه‌ند ده‌لێت (....) ده‌بێت میژوو چی بلێت دهریاره‌ی نازایی و جوامیتری ئەم خێله؟ نایا ئەمانه گشتی نه‌به‌ردی و جوامیتری کورد پیشان ناده‌ن دژی هێزی داگیرکه‌ران؟ نایا نازایی و شاسواری به‌نمونه‌یه‌ک دانانری له به‌جهرگی و کۆل نه‌دان و بویری ئەم گەله؟ نایا ئەمانه همه‌وو به‌شیتکه نین له میژووی پرشانازی ئەم میله‌ته ره‌سه‌ن و دێرینه؟^{۱۰}.

که‌رم به‌گ (پیتنج) کوری هه‌بوو هه‌ریه‌ک به‌م ناوانه‌ی خواره‌وه:

۱- سابیر به‌گ ۲- عه‌بدو‌للا ۳- عه‌زیز ۴- وه‌هاب ۵- ئەحمه‌د.

۱- د. فوناد همه خورشید، گۆنکاری رهنگین ژماره (۸۴)، ل (۸) سالی ۱۹۹۵.

سابیر بهگی کوپی کهریم بهگ

له سالی ۱۸۹۳ له دایک بووه و شوینی له دایک بوونی هه تا نیستا نه زانراوه بهلام لهوساله بووه که هه مه وهنده کان له باکووری نه فهریقیاوه سه رگه رمی گه رانه وه بوون. ده توانین بلیتین سابیر بهگ له دایک بووی سالانی میسخته و کوپیره وهی و ده ربه دهی هه مه وهنده کانه که بنه ماله که ی نه میس سه ره ههنگ و سه رقافله ی بووه. سابیر بهگ هه ر له مندالییه وه به شداری نه بهرد و قاره مانیتیسی هۆزه که ی بووه له دژی تورکه نیتحدادییه کان و دواتر له دژی ئینگلیز و به شداری کاریگه ری هه بووه له کوشتنی حاکمه کان و دواتر له شه په یه که بهدوای یه که کان و ته نانه ت له هه ره شه ی ئینگلیزه کان و به خشین خه لات بز هه ر که سیک کهریم بهگ بکوژی ناوی سابیری کوپیری له پالدا باس کراوه.

له شوژی دووه می شیخ مه محمود، سابیر بهگ رۆلی کاریگه ری بینی. نووسه ری کتیبی (شاری سلیمانی) ده لتی: (یه که م عه شیرت که له سه ره تای شوژشه وه به شداری کردبێ له زه مانی تورکه کانه وه هه تا دوایی شوژش و به نازایی و به وه فایی ناوی ده رکردبێ، عه شیرته ی هه مه وهنده به سه رکردایه تیی (کهریم بهگی فه تاح بهگی هه مه وهند) و کوپه کانی (سابیر) و (عه بدوللا بهگ) «^۱».

د. که مال مه زه هه ر له هه لدانه وه ی به لگه نامه کانی ئینگلیز بز کۆمه له ی گه لان له سالانی ۱۹۲۷-۱۹۲۸ که تیا یا باسی کهریم بهگ و کوپه کانی کراوه ده لتی (بز باسی کوورد و گه لیک باسی نهوسای عیتراق راپۆرتی سالی ۱۹۲۷ هه چی له وانی تر که م نیسه !.. هه ر به وجۆزه ش راپۆرته که ناوی سابیر و عه بدوللای کوپانی کهریم بهگی فه تاح بهگی هه مه وهند ده بات، نه وانیش له ورۆژانه دا، به پیشه ی باو و باپیرانیان دلێترانه به ره نگاری داگیرکه ره هاتبوون. به لکو

۱- نه کهرمی مه محمودی سالحه ره شه، شاری سلیمانی، بهرگی دووم، ل. ۱۲۴.

نهوساکه، وهکو راپۆرتهکه بۆخۆی دهستی، تهنهائوان له کۆزی خهباتدا مابوونهوه و نینگلیزهکان کوناو کوناو بهفرۆکه و سواره و سه‌ریازی لیستی دوویان کهوتبوون)»^{١٠}.

همموو کورپهکانی که‌ریم به‌گیش شوتین پین هه‌لگری نهو سه‌رکرده‌یه بوون و له‌م پیتناوه‌شدا گیانی خویان به‌خت کردوه. له‌ دۆکیۆمه‌نتی ژماره 15-730. 730. ٥. ٢٠. ٥. ٢٠ رۆژی ١٩٢٦/٧/٢٠ نیسته‌خبارات ره‌قم ١٥ کردستان:

له‌ پرگه‌ی ١٤٦٣دا هاتوه (شیخ مه‌حموود هیتشتا هه‌ر له (ویله‌ژیر)ه که‌ نزیکه‌ی (٣٠٠) سوارو (١٥٠) پیاده‌ی له‌گه‌ته‌. سابیری کورپه‌ی که‌ریم به‌گ به‌ (٥٠) چه‌کداره‌وه هاتۆته‌ ناوچه‌ی بازبان. سه‌ید مه‌مه‌دی جه‌باری که‌ له‌گه‌ل شیخ مه‌حمووددا له‌سه‌ر نه‌وه تیکچوه‌ که‌ هیتش برابوه سه‌ر (گل) له‌وساره‌ وازی له‌ شیخ مه‌حموود هیناوه‌ خۆی ته‌سلیمی مه‌سه‌ریف کردوه و لێ خوش بوونی بۆ ده‌رچوه‌). سابیر به‌گ له‌ دۆکیۆمه‌نتی ژماره 95-730. 730. ٥. ٢٠ رۆژی ١٩٢٦/٨/١٨ ده‌ریاره‌ی رۆلی شوێرشگیتیرانی کورد له‌ پینجورین له‌ ٦/١/ ١٩٢٦ هه‌تا ١٩٢٦/٧/١١دا که‌ سابیر به‌گ و سواره‌کانی هه‌مه‌وه‌ند رۆلیان دیاریوه‌ له‌باسی رۆژی ٦/١٨، له‌و دۆکیۆمه‌نته‌دا هاتوه (له‌ ٦/١٨ ناگادار کراین که‌ جافه‌کان شیخ مه‌حموودیان بینیه‌ و به‌ریاریان داوه‌ باجی بده‌نتی چونکه‌ ترسی نه‌وه‌یان لێ نیشته‌وه‌ که‌ دوا بکه‌ون و به‌وهاوینه‌ نه‌گه‌نه‌ کۆتستان. سابیری که‌ریم به‌گ و چه‌کداره‌کانی له‌وه‌ ده‌چن روو بکه‌نه‌ ده‌شتی (قزله‌جه‌))»^{١١}.

١- د. که‌مال مه‌زه‌هر، چه‌ند لاپه‌ره‌یه‌ک له‌ میژووی گه‌لی کورد، ١٢١-١٢٢.

٢- (م.ر.هاوار)، به‌رگی دووهم، ٥٨١-٥٨٢ل.

شهری شیوی قوراوه

سابیر بهگ دواي شه هیدبوونی باوکی له ناوچهی پیتنجوتینه وه بهسواره کانیسه وه دیته ناوچهی بازیان و دوروبه ری. نه و دهره ندبازبانهی که باوکی نازابه تی و نه به ردی و مهردایه تی تیا تو مارکردوه، له به رامسهر داگیرکه ران. سابیر بهگ نیازی و ابوو لیدانیتکی گه وره له دوژمن بذات، به لام دوژمن ناگادار ده بی و له کاتی هاتنیسه وه بو نه و شوینه هیتزیک ده نیترن بو سه ریان، هیتزه که ی دوژمن ده گاته (ته کیسه ی کاکه مه ند) پاشان له (حاجی. نه لیا س) وه ده گنه مالی (کویتخا بارام) که له قه لایه کدا بوو به دیار شیوه که وه. (کویتخا بارام) یش به نه یتی (فه تاح) ی کوپی به په له ده نیتری بو لای (سابیر بهگ) بو نه وه ی خو زبان دهریاز بکن، (فه تاح) به راگردن ده گاته لای و ده لی. فریاکه ون دوژمن گه یشته سه رتان.

(شیوه قوراوه) شویتیک ستراتیژییه و گردو ته پۆلکه و هه شارگه ی سه ختی تیا هه لکه وتوه و چه ندین مله ی به رزی وه ک (حوشتر مل- به لالوک- کرۆسک- بیژنگ به سه رای تیدایه. (حوشتر مل) به رزترین مله یانه و (۱۵۰۰) یی له ناستی چه مه که به رزه. له شکره که ی دوژمن لیتیان نزیک ده بیتته وه و شه ر له نیتوانیاندا ده ست پیده کات. سابیر بهگ سن گولله ی به رده که وی و بریندار ده کری، خو ی ده گه یه نیتته سه ر پشتی نه سپه که ی له نه نجامی هه لمه ت برندا نه سپه که شی بریندار ده کری، له تاوا نه سپه که ی مل به به رزایی (حوشتر مل) وه ده نیت. سابیر بهگ ده گه یه نیتته سه ر مله که و گولله یه کی تر بهر سه ری نه سپه که ده که وی و ده کوژری. ده ست ده کات به شه ر کردن له گه ل تو ردوه که. چه ند جاری هیتش ده به نه سه ری، به لام سه رکه وتوو نابن. تا روژ ناوا ده بیتت به رگری ده که ن له پاشان شه ر ته واو ده بیتت. تو ردوه که ی دوژمن ده گه ریتنه وه بو چه مچه مال.

(سابیر بهگ) به هو ی سه ختی برینه که یه وه که س به ته ما نابیتت که بمیتیتت سواره کانی دهبه نه مالی (کویتخا عه زیزی ته وه که ل)، که چاره یه کی بکات و خوشیان ده گه ریتنه وه سنوره کانی نیران.

(کوئچا عەزیز) زۆر خزمەتی سایبر بەگ دەکات و دەبیاتە مالتی (شیخ عیسا) و لەوێشەوه دەبیاتە مالتی (مەلا مارفی قشلاخ)^۱ دەیشارنەوه، کاتی هەوالتی کوژرانی ئەسپەکەمی و بریندار بوونی سایبر بەگ دەگاتە دوژمن هیتزکی گەورەتر کۆدەکەنەوه گوند بەگوندی ناوچەکە بەدوویدا دەگەرێن تەنانت ئەشکەوتە کانیشیان پشکنی بوو (شیخ حەسەن) ای کانی چنار^۲ پیاویکی بەناوبانگ و ئیماندارى ناوچەکە لەریگای دۆستەکانییەوه (سایبر بەگ) بە بریندارى دەهینتتە مالتی خۆیان و لەشارى سلیمانیهوه داوو دەرمانی بو دەهینتتە و چارەسەری برینەکانی دەکات، لەدواییدا لەلایەن خزمەکانییەوه دەگەیهنرتتە ناوچەى هەورامان و دزلی^۳، لەو دەمەدا رێککەوتنیک هاتەکایەوه شیخ مەحموود لەگەڵ ئینگلیزەکان خورمالیان دیاری کرد کە وهفدی هەردوولایان بێتە ئەو جیگایە مامۆستا عەلانەددین سوجادی نووسییووەتی (ئینجا لە ۴/ نەیلوولی ۱۹۲۶دا مستەر کورنوالیس راویژکاری ناوختی (کاپتن هۆلت) سکرتری مەندوویی سامی بەغدا و پشکنەری ئیداری سلیمانی لەلایەن ئینگلیزەوه بەرێکەوتن بو (خورمال) و لەولاشەوه شیخ مەحموود بەخۆی و چەند پیاویکەوه هات و کۆبونەوهکەیان (۳) سەعات درێژی کیشا، لەم کۆبونەوهیەدا قسەیان لەگەڵن شتەوه کرد. لەناخرا لەو شوێنەدا لەسەر ئەم شتانەى خوارەوه رێککەوتن: (رێککەوتنەکە بریتی بوو لە شەش خال، مەبەستمان لەخالی شەشمە کە ئەمەش دەقەکەیتى).

حکومەت لە هەندى لەزێردەستەکانى خوشبى بەرانبەر بەچەند پەیمانیک،

۱- (قشلاخ) گوندیکە دەکەوتتە باکووری تەکتی کاکە مەندەوه ئەم گوندە کانزاییەکی کەچی زۆری تێدا هەیه.

۲- (کانی چنار) گوندیکە دەکەوتتە بنار شاخی دەریەندبازیان ئەم گوندە هەر لەکۆنەوه مەلبەندیکی تاپینی بوو و کەلتی جار بۆتە جیکەى پاراستنی خیزانی هەمەوێندەکان لەکاتی شەرو شۆردا لەزى دوژمنانى گەلى کورد.

۳- سەرورەر ئەحمەد کەریم چەند لاپەرەیهکی شاراوو لەمیترووی کەریم بەگی فەتاح بەگی هەمەوێند ل ۴۲.

به‌لام نوانه‌ی که تاوانه‌کانیان زۆر گه‌وره‌یه له‌وانه‌خۆش ناییت. (مه‌به‌ست له‌و تاوانبارانه‌ش: (که‌رمی فه‌تاح به‌گی هه‌مه‌وه‌ند) و (سابیر به‌گی که‌رم به‌گ) و (شیخ عه‌لی قه‌لبه‌زه) و (شیخ مه‌مه‌ده به‌چکۆله) و (خه‌لیفه یوونس) بوو^١).

له‌کاتی ئەم رێکه‌وتن نامه‌یه (که‌رم به‌گی فه‌تاح به‌گ) شه‌هید کرابوو، به‌لام ناویش له‌لیستی (گوناجباره زۆر زله‌کاندا) هاتوو، واده‌ده‌که‌وی که به‌رواری رێکه‌وته‌که هه‌له‌بیت کاتی ئەم دانیشه‌ته کرابی پێش شه‌هید بوونی (که‌رم به‌گ) له ١٩٢٦/٦/٢٩. یان ئەو لیسته کۆن بووه.

مامۆستا مه‌مه‌ده ره‌سوول ه‌اوار له‌کتیبه‌که‌یدا ناماژه به‌وه ده‌دات نووسیه‌تی (ج- نوانه‌ی له‌گه‌ل شیخ مه‌حموود- دان و ده‌یان‌ه‌وی بگه‌رتنه‌وه ده‌بی نوانیش شتیکیان بدریتی تهنها (سابیر که‌رم به‌گی هه‌مه‌وه‌ند) نه‌بی، وایزانه‌م چاره‌سه‌رکردنی نه‌ویش شتیکی گران نییه^٢).

نه‌مانه‌ش به‌لگه‌ی میترووی ترن که خۆراگری و نه‌به‌زی نه‌و قاره‌مانه ده‌سه‌لمێن که به‌هیچ جۆرتیک ناماده نه‌بووه سه‌نگه‌ری خه‌بات به‌جی به‌یلتی و خۆی به‌ده‌سته‌وه بدات. بۆه ئینگلیزه‌کان ناچاربوون نه‌خشه‌یه‌ک دا‌به‌رتن بۆ کوشتنی. ئەوه بوو له‌سالی ١٩٢٧دا که شیخ مه‌حموود و هه‌ندی له‌ فه‌رمانده‌و سه‌رکرده سه‌ربازیه‌کانی له‌شاری (مه‌ریوان) نا‌واره‌بوون و ده‌ستی ئینگلیزیان پێ نه‌ده‌گه‌یشت، سابیر به‌گیش به‌مال و منداله‌وه ده‌چینه‌ گوندی (مه‌رانه‌ی نزیک مه‌ریوان). دوو‌کس که برای یه‌کتر ده‌بن له‌لایه‌ن ئینگلیزه‌وه ته‌رخان کراون بۆ کوشتنی شیخ مه‌حموود و سابیر به‌گ. ده‌چنه مه‌ریوان و داوا له شیخ ده‌که‌ن که رێگه‌یان بدات له‌ خزمه‌تیدابن. سابیر به‌گ زانیاری ته‌واوی ده‌ریاره‌ی نیازی گلاویان ده‌ست ده‌که‌ویت بۆه ده‌نیریت به‌دوایاندا بۆ ئەوه‌ی ده‌سگیران بکات. یه‌کتیکیان ده‌گری و ئەوی تریان خۆی ده‌شاریته‌وه. شیخ مه‌حموود ناگادار

١- له‌ئانده‌بین سه‌جادی میژووی کورد و کوردستان، له ١٠٨-١٠٩.

٢- (مه‌ر.ه‌اوار)، ١٩٦٦.

ده کاتوه له باره يانوه نه وئيش فه رماني کوشتنيان ده دات. . به نذکراوه که ده کوژري و نه وي تر يان که خوي شار دبووه پاش چهند روژتيک له کاتي نوژي شتواندا به نهيتي سر ده که ويته سهر باله خانهي سا بئر بهگ و له وکاته دا که سا بئر بهگ نوژ ده کات ده رفه تي لي ده بيني و ته قهي لي ده کات و دهس به جي شه هيد ي ده کات و خيزانه کهي بريندار ده کات. . کابرا هه لدي به لام له ريگه ده گيري و ده بريته خزمهت شيخ مه محمود. شتيخيش فه رمان ده دات که گولله باراني بهکن و ده سته جي ده يکوژن.

سا بئر بهگ ده سنووسيتي به جي هيشتووه که به شيکي زور له پرو داو و شهرو شزرو بيروه وري خوي و که ريم بهگي باو کي تيدا تو مارکراوه. که زور به که لکه، پشت به خوا له داها تو دا سوودي لي و ده ده گيرت.

عبداللہ بہگ
کوری کہریم بہگی شہسودمند

لہ سالی ۱۸۹۰ ز لہ دایک بووہ، کہ نمو سالہ ہر دہ کہ ویتہ سالانی دوورخرادہیی و ناوارہیی ہوزہ کہ یوہ لہ تمہنی لاوتیدا لہ گہل باوکی بووہ لہ زوری زوری داستان و شہرہ کان بہ شداری کردوہ دوو جاریش بریندار بووہ پاش شہید بوونی ساہیر بہگی برای سہرہ رشتیی چہ کدارہ گانی کردوہ، لہ شاخ ماوہ تہوہ ہہ تاکو شوپشہ کہ وردہ وردہ بہرہو کزی چوہہ، خویشی پیر بووہ توانای شعری نہ ماہوہ ہہ تاکو دوا جار لہ سالی ۱۹۷۹ لہ تمہنی ۹۰ سالی لہ چہ مسچہ سال کزچی دواہی کرد لہ پاش خوئی یہک کوری یہ جتی ماوہ بہ ناوی (کہریم).

عەزیز بەگ کوری کەریم بەگ

مام عەزیز هەر له مندالییهوه چاوه‌کانی دووچاری نه‌خۆشی بووه له سالی ۱۹۲۲دا له‌گه‌ڵ دایکی و براو خوشکه‌کانی ناواری ناوچه‌کانی سه‌ر سنووری

نێران بووه له دواییدا له ناوچهی شیخ بزیتی له گوندی کانی (هه‌نجیر) نیشه‌جێ ده‌بن له دووری گونده‌که له ره‌زکی هه‌نجیردا خۆیان ده‌شارنه‌وه له ترس گرتنی ئینگلیزه‌کان له‌و ره‌زه‌دا ژووڕیکیان به‌به‌ردو قسۆر بۆ دروست ده‌که‌ن.

مام عەزیزو نامینه‌ی خوشکی به‌هۆی ناوی هه‌نجیرو سه‌رهاوه تووشی نه‌خۆشی ده‌بن مام عەزیز چاری به‌ته‌واوی دیته‌ کزی. کەریم بەگ مام عەزیزی کوری زۆر خۆش و یستوووه

هه‌رچی ناهه‌و نووسراوی کەریم بەگ بووه مام عەزیز بۆی پاراستوووه له‌ دوای شه‌هیدبوونی کەریم بەگ هه‌رچی ناهه‌و به‌لگه‌نامه‌یه‌کی لاسابوو به‌ شێوه‌یه‌کی جوان پاراستبووه‌وه هه‌تا‌کو سالی ۱۹۷۵ مام عەزیز زۆر له‌ بیره‌وه‌ریه‌کانی کەریم بەگ و سایبر به‌گی له‌لابوو، نیشه‌ش که‌ له‌و ناسته‌ی ره‌وشنیریدا نه‌بووین که‌ بیه‌سارتیزین و هه‌لی یگرین زۆر جاریش داوامان لێ دکرد پێمانی نه‌ده‌دا، ده‌یگرت نه‌وه‌ باوکم به‌منی داوه، نیشه‌ش بێن دلیمان نه‌ده‌کرد، به‌لام به‌ ناوی خۆتندنه‌وه هه‌ندێ جار ناهه‌و به‌لگه‌نامه‌مان لێی نه‌شارده‌وه‌وه هه‌لمان نه‌گرت هه‌ندێ ناهه‌و به‌لگه‌ نامه‌ی تریش لای باوکی خوا لێ خۆش بووم بوو له‌ کاتی خۆیدا له‌گوندی باینجان له‌گه‌ڵ نه‌و نامانه‌ی مام عەزیز هه‌تا‌وه‌کو سالی ۱۹۷۵

هدلی گرتیوو، له سالی ۱۹۷۶ به هژی بارودوخی ناوچهی چهچه ماله وه مام
عهزیز ترسابوو هه مسوو ئه و نامه و به لگه نامه ی فری دابوو فه و تاندوبوو
ئه وانه ی لای نیتشه ش که له پیتشه کیی ئه م کتیبه دا باس م کردوه هه به و دهرده
چوون.

سالی ۱۹۸۲ ماموستا عه بدولپه قیب یووسف به دوای ناوبانگیی که ریم به گ
و هه مه و نده وه دیت بۆ چه چه مال که زۆر به په رۆشه وه ده گه را به دوای به لگه
نامه و نووسرا و که له پووری کۆندا له چه چه مال سهردانی مام (عهزیز) ده کات
کاتیک به م حاله ته ده زانیت زۆری پی ناخۆش ده بیت به فه و تاندنی ئه و به لگه
نامه ی که ریم به گ.

ماموستا عه بدولپه قیب یووسف ده لی: (له م رووه و نمونهی زۆر کاره ساتی
که وره رووی داوه به وینه به لگه نامه کانی که ریم به گی فه تاح به گی هه مه وه ند که
قاره مانیک کی کورد بووه ده یان نامه ی شیخ مه حموود و نینگلیزه کان و
که وره بیوانی وه ک مه حموود خانی دزلی و نووری باویلی بۆ چوو وه ته نانه ت
۳-۴ کاغه زو نامه ی (مسته فا که مال) یشی له نیتودابوو که بۆی ناردوو، به ک
ته نه که له م جۆره به لگه نامه ی که ریمی فه تاح به گ پاش شه هیدبوونی له لایه ن
نۆکه ره کانی نینگلیزه وه که وتۆته لای عهزیزی کورپی که به زگماک کویره نه ویش
دوای چه ند سال هه لگرتنی له سالی ۱۹۷۶ له شاری چه چه مال فریتی داوه ته
دهره وه فه و تاندوو به تی ئه و چه چه ماله ی که ده که ویتته سه ر ریگی هه می شه یی
نووسه ران و شاعیران و چیرۆک نووسانی کورد که له نه یلوولی ۱۹۸۲ دا به
نیازی ده ست خستنی هه ندیک به لگه نامه ی ئه م قاره مانه کورد وه وه رگرتنی
زانیا ریبه کی فراوان و زیندوو له و که سانه ی که له گه لیدابوو چوینه چه چه مال
ئه و سا به م کاره ساته دل ته زینه مان زانی و به عهزیزمان گوت: بۆچی ئه و تاوانه
که وره یه ت کردوو گوتی: له ترساندا نه م سوو تاندوو نه شم ئه زانی ئه و
نووسرا وانه ئه و نده به نرخن که سی نه بوو لیسان په رس و هه تا وه کوو
خوینده واریکی ش پتی رانه گه یاندم بیان پارێزم که واته تاوانه که ته نیا هی من

نیسه گوتمان راست ده‌کویت تیمه‌یش هر تاوانبارین نیدی به‌داختیکی گرانه‌وه
که‌راینه‌وه^۱.

۱- عه‌بدولرهمقیب یوسف، بانگه‌وازی‌یک بق رووناک بیرانی کورد سالی ۱۹۸۵ چاپخانه‌ی
کامهران سلیمانی، ل. ۱۰.

حاجی وهاب بهگ کوری کهریم بهگ

مام وهاب هر له سهرتای ته مهنی مندالیسه وه ژيانی تیکه له به نازارو

نه شکه نجهی نه ندامانی خیزانه کهی ده بیت دیاره که کهریم بهگ باوکیان وه ها قاره مانیک و ناو دارتیکی میلله تی کورد بویتت. که هتا دووا روژه کانی ژيانی له مملاتی و بهر بهر کانی کردن دابو بیت بهرام بهر به داگیر کهران و گرده لولوی سهر کوت که رانهی نهو سهرده مانه ی ئینگلیزو رژیمه کۆنه بهرسته کانی پیتشو، وه ها جهنگاوهرتیک همیشه ژيانی ناسووده، نارام و پرتام و چیتری کۆشک و ته لاری پاشایانه ی بو نهرده خساوه نه مجا که سیک وه ها ژيانیتی پر

له ناسووده ی بو خۆی نهرده خسیتت له ژیر په له هه وری رووداوه یه که به دوا ی یه که کانی نهو روژگاره بن گومان ده بیت ژيانی نه ندامانی خیزانی و مناله کانیشی همیشه له ژیر لیتز مه ی بارانی نازارو نه شکه نجه کانی ناهه موار و بهرده له بهردی ژیان دابوه.

مام وهاب پیاویکی قسه خوش و رو به پیکه نین بووه سهرتای ته مهنی ژيانی له چه مچه مالت و بازبان و ناوچه ی شیخ بزینی گوندی سهر چنار به سه ر بر دوود پاشان که گه و ره بووه سهر قالی بازرگانی بووه.

ئەحمەد بەگی كەرىم بەگی ھەمەوھەند

سالى ۱۹۱۷ لە بازىان لەدايك بووه، لەتەمەنى ۱۰ سالىدا لەسەر دەستى

مامۆستای تایبەتى فێرى خۆتێندەواری بووه تاكو سالى ۱۹۶۰ لەبازيان ماوئەتەو لەدوايیدا ھاتۆتە چەمچەمال لەلایەن وەزیری داخليیەى نەوکاتە كراو بەسەرۆكى پۆلیسى عەشایەرى ئەو ناوچەىو ماوئەبەك چۆتە ناوچەى شیخ بزنى كە مالىشى لە (سەرچنارى) شیخ بزنى بووه لەوکاتەدا چەند سالىك لەوئ دەمىنیتتەو لەناوچەكەدا ریزو حورمەتى ھەبووه و خاوەن دیوھخان بووه.

لەناوندی شەستەکاندا سەردانى جەنابى مەلا مستەفای کرد لەبازران جەنابى بارزانى فەرمووبوى ئیتوھ ساحتیبى شۆرشن و خۆتان خەباتىكى دوورو دريژتان ھەيە لە کوردوستاندا، ھىواخوازىن كە رتگای باوو باپىرائنتان بەرنەدەن چونكە ئەوان لەم رتگایەدا ماندووبوونىكى بێ حەدىان بووه بەرێزو قەدرىكى زۆرەو جەنابى بارزانى فەرمووبوى ئەو ھەمەوھەندانە كە لەگوندەکانى خۆیان نەماون نازادن ئەگەر بگەرێنئەو جیورێتى خۆیان بەنوسراوى جەنابیان ھەندئ لەو پىاوھ ناودارانەى ھەمەوھەند گەرانەو گوندەکانى خۆیان ئەحمەد بەگىش مالىكەى بردەوھ باينجانى بازىان لەلایەن جەنابى بارزانىسەوھ پەلى سەرلقى بێ دراو ناوچەى بازىانى بێ سپێردرا.

مامۆستا عەبدوڵەجىد فەقن حەسەن دەلى: (ئەحمەد بەگ يەكيتكە لە سەرۆكەکانى عەشیرەتى ھەمەوھەند لەقەزای چەمچەمال، خاوەنى دەسەلات و پەلو پایەبەگى بەرزى ھەبووه لەناوچەكەو لەسالى ۱۹۱۷ لە چەمچمال لە داىك

أحمد بك بن كريم بك

أحمد بك بن كريم بك

من رؤساء عشيرة « الهاوند » في قضاء جمجال ومن اصحاب الجاه والنفوذ والمنزلة العالية . ولد عام ١٩١٧م في قسبة جمجال ، وتلقى مبادي علومه على أيدي أساتذة خصوصيين . وهو يتولى الآن رئاسة شرطة الدشائر في قضاء جمجال ، ويقوم بصيانة الامن في مناطقه بكل حمة واخلاص . وبما يسهل مهمته في هذا السبيل ان له تأبيراً شخصياً في تلك الجهات وهيبة في قوس السكان الذين يقدرون مكانته ويمرّفون منزلته الكبيرة ومزايه السامية .

وله الآن من الانجال ولدان : هما « علي » و « سالار » وهما لازلان يحصلان العلم في المدارس الابتدائية .

بووه له سهردهستي ماموستاي تاييه تي فيري خوتنده واري بووه و نيتستا سهروكي پولييسي عهشايه له چه مچه مال ، بهه موو دلسوزييه كه وه پاريزگاري له بهرقه ران بووني ناسايش دهكا ، هدر له بهر چه ند هويك نهم كارانهي بو ناسان بووه له بهر نهوهي كه سايه تيبه كي ناودارو خاوهن ريزبووه .

نيتستا دوو كوري هديه به ناوي عهلي و سالار له قوتابخانهي سهره تايي ده خوتن^(١٠) .

(نه حمه دهگ) له شوزشي نهيلوولدا . كاك رهشيد سندی دهلتي : (پيتش سالي ١٩٦٧دا له شاري سليتماني نامر هيزي رزگاري بووم . له سنووري شاري

١- عبدالمجيد فهمي حسن، تاريخ مشاهير الالوية العراقية، صحفي تاريخ الاسر العراقية المشهورة بعراقتة، ورجالها وزعمانها، الجزء الاول، ٣٥٦ مطبعة الزمان- بغداد ١٩٤٦ .

سليمانی دوستایه تیبیه کی پتهوم هه بوو له گه له هه مه وه نده کان به تاییه تی خوالیخوشبوو (ئه حمده به گی که ریم به گ) ای هه مه وه ند.

بیرم ده که ویتته وه رۆژتیک له دۆلی سوورداش به مه بهستی نه وه ی بۆسه یه که :ۆ دوژمن دابنیتین، به لام دوژمن ناگاداریوو له دۆلی بازبانه وه هیتزیک گیوره بۆمان سه رکه وتن که پشتمان لێ بگرن پیش نه وه ی نه وه هیتزه له بازبانه وه بکه ویتته ری (ئه حمده به گ) سالاری کوپی نارد بۆلامان بۆ نه وه ی ناگاداریینه وه، کاتیکم زانی سالاری کوپی ئه حمده به گ له نه سپه که ی دابه زی سلاری باوکی پین راگه یاندم و وتی باوکم ده لێ: هیتزیک گیوره و ا سه رده که ون تا پشتستان لێ بگرن، وریابن. به راستی ئه م هه واله خه ساره تیک گیانی زۆری ئیمه ی پاراست. پاشان چووین بۆسه که مان گواسته وه پیش نه وه هیتزه ی بازبان، که نزیک بوونه وه ته قه دامه زراو به پشتیوانی پیشمه رگه به جهرگه کان توانیمان سه ربه که وین و دوژمن هه له ات، دوژمن له م شه ره دا کوژراو و برینداریکی زۆری له پاش به جیما. کاک ره شید سندی ده لێ (له سالی ۱۹۶۷ خوالی خوشبوو) (ئه حمده به گی هه مه وه ند) له گوندی هه له دن هات بۆلام، نامه یه کم بۆی نووسی بۆ خوالی خوشبوو بارزانی کاتیک ده چیتته لای زۆر ریزی لێ ده گری و سنی رۆژ له باره گای بارزانی میوان ده بیتت. خوالی خوشبوو بارزانی دوو ره شاش بزنه و بیست تفه نگی جوژاوجۆر به خه لات ده داته (ئه حمده به گ) و به بریاری خو ی ده یکاته سه رلق، ناوچه ی بازانی پین ده سپیری^{۹۱}.

(ئه حمده به گ) ده گه پتته وه ناوچه که، له وکاته ی که سه رلقی (۲) ی هیزی رزگاری بوو له ناو ریزه کانی پارتی دیموکراتی کوردستان به شداری نه م شه پرانه ده کات (شه ری گوندی باینجان، شه ری گوندی بیبیچه گ، شه ری گه وره دتی لای بازبان، سوورداش، چپای خالخالان، داستانی گه وره دتی لای مالوومه له سالی

۹- کاک ره شید سندی له به روار ی ۱۹۹۸/۸/۸ له (مصیف صلاح الدین) چاومان به به ریزی که وت.

۱۹۶۹). له به رواری ۱۹۷۰/۱۱/۲۰ هدر له دۆلی بازیان کۆچی دوایی ده کات، له چه مچه مال به خاکی ده سپیترن.
نهم کورانهی له پاش به جی ماوه (عهلی، سالار، سردار، دارا، سهروهه).

نامیق حوسین ناغای همه‌وه‌وند

سال ۱۹۸۸ کۆچی دواپی کردوه، مام نامیق یه‌کتیک بووه له وانه‌ی که له سه‌ره‌نای شۆرشه‌وه له‌گه‌ل که‌ریم به‌گ بووه هر له کاتی شه‌ری ده‌ربه‌ندی

بازانه‌وه هه‌تا شه‌هید بوونی که‌ریم به‌گ مام نامیق کۆلی نه‌داوه به‌شداری همه‌وه شه‌ره‌کانی کردوه و یه‌کتیک بووه له وانه‌ی له هیچ کاتیکدا یشتی که‌ریم به‌گی به‌رنه‌داوه و سواره‌ی پشت و هتزی بووه.

مامۆستا عه‌بدولره‌قیب یوسف ده‌لێ نامیق حوسین ناغایی همه‌وه‌وند یه‌کتیک بووه له وانه‌ی شان به‌شانی که‌ریم فه‌تاح به‌گ و سه‌ید محه‌مه‌دی جه‌باری و مه‌حموود خانی

دزلی خه‌باتی کردوه له رۆژی ۱۸/۶/۱۹۲۲دا له کوشتنی نه‌فه‌ره تینگلیزه‌کان له بازبان له‌گه‌ل که‌ریم به‌گ دا بووه له دوا‌ییدا چونه‌ته سه‌ر ناوی سیروان و له کفریش زیانیکی قورسیان له ئینگلیزه‌ داوه و پاشان روویان کردۆته ره‌واندز له‌گه‌ل هتزی ره‌واندزدا به‌شداری شه‌ری رانییه‌یان کردوه^۱.

۱- عه‌بدولره‌قیب یوسف بانکه‌وازیک بۆ رووناک بیرانی کورد، ل. ۴۰.

نهوه کانی نه محمد بهگ له کهڼ

خزمه کانی ۱۹۷۵

له دواى نه محمد بهگ ژماره يکى بهرچاو له نهوهى کهريم بهگ له کوږه زاو
خزمو نړيکى له کوږى خبات و مهردايه تى ماونه ته وه روڼى کارى گريان هه بووه
بهرام بهر به دوژمنانى گه له که مان که نم بهر تزانه بوون کاروباريان گرتنه ده ست.

- ۱- سالار نه محمد کهريم بهگ کوږه زاي کهريم بهگ.
 - ۲- حومه شريف تاهير حومه نه مين ناغا.
 - ۳- کهريم عه بدوللا کهريم بهگ کوږه زاي کهريم بهگ.
 - ۴- سردار نه محمد کهريم بهگ کوږه زاي کهريم بهگ.
- نم بهر تزانه ش که له خواروه ناويان نووسراوه پشتگيريان لى کردوون و
له گه لياندا بوون.

- ۱- محمد ره حيم ناسراو به حومه زيدان.
 - ۲- قادر مه جید سه عيد ناسراو به قادر نه بو شوارب.
 - ۳- عزيز محمد کاکه مه ند.
 - ۴- محمد حوسين کانی چنارى.
 - ۵- ساير گه به يى.
 - ۶- حومه شريف نه محمد عاره ب.
 - ۷- حومه شريف نه محمد نه سره ددين که رو لاله.
- چهندانى دیکه که ناوه کانيان له يادم نيبه.
- شايانى باسه که نم بهر تزانه به وه فابوون بو نه محمد بهگ و بنه ماله که ي له
دواى خوښى. نم قاره مانانه به شدارى شه کانی ته ينال و شه رى باوه مه ندان له

ناوچه‌ی سوورداش و ره‌بیسیه‌ی باریکه^۱ له‌بازیان و شه‌ری گه‌وره‌ی چپای
سپیلکیان کرد له‌زنجیره‌ی شاخی پیره‌مه‌گروون^۲. به‌شداری جدی و کاریگه‌ریان
هه‌بووه تا نسکزی سالی ۱۹۷۵ز.

۱- له‌م شه‌ریدا هه‌مه زێدان برینداربوو.

۲- له‌م هیزشه‌دا کاک سالار نه‌حمه‌د به‌گ له‌گه‌ل هه‌مه شه‌ریف نه‌حمه‌د عاره‌ب
هه‌ردووکیان به‌سه‌ختی برینداربوون و ره‌وانه‌ی دهره‌وه‌کران.

حاجی کاکه عبدالله حیدر عزیز

نادر رشید نادر خسرو

مدجید قالی همه‌وند

نجم‌دین فتح‌نسر ددین

حاجی حکیم یادگار عزیز ناغا

رهیم رحمان نادر ناسراو به رهیم دۆینه

مه‌مه‌د نه‌سه‌رده‌دین مه‌مه‌د نا‌غا

حاجی مه‌مه‌د مخیده‌دین هوسین

مودعه چنانکه از سر
 بیکر که هر چه قادر از هیچ برده عجز و استغناء از سزا افتادیم و پیشوای بزرگ عزیزه ازین تقدیر آید که از آن صلواتی که قادر خلق بر سر مبارک
 تقدیر آن نموده و چون در بیان این معجزه که در این فصل است اولاً اولیاً که تقدیر است معانی را که در این باب در حدیث آمده
 تقدیر از سر است اولاً (از سر است) یعنی در هر چیزی که در دنیا و آخرت است تقدیر است و تقدیر است از سر است و تقدیر است از سر است
 این از آنکه در هر چیزی که در دنیا و آخرت است تقدیر است و تقدیر است از سر است و تقدیر است از سر است
 استماع حدیثی است که در این باب در حدیث آمده و تقدیر است از سر است و تقدیر است از سر است
 تقدیر است از سر است و تقدیر است از سر است و تقدیر است از سر است و تقدیر است از سر است

کتابخانه
مکتب
مطالعه

روزن حیدر گریزند نور در کعبه

گزارش از آستان قدس رضوی
مقامات محترم
بسم الله الرحمن الرحیم
اینجانب در تاریخ ...
مقامات محترم
بسم الله الرحمن الرحیم
اینجانب در تاریخ ...

روزن
حیدر

Handwritten text in the top right corner, possibly a date or reference number.

Handwritten text in the top center, possibly a title or header.

Main body of handwritten text, appearing to be a list or detailed notes, written in a cursive script.

Small handwritten text or stamp located below the main body of text.

Handwritten number '۱۲' enclosed in a circle.

Handwritten signature or mark.

Handwritten signature or mark with some illegible text.

MISUL DAHİLİNDE SERKEŞLİĞİ ÂDET EDİNEN AŞİRETLER
İÇİN KÖKLÜ TEDBİRLER ALINMASI GEREKTİĞİ

...

...

...

...

...

وثيقة وثائق

نشر لأول مرة

إعداد/ زنگنه فؤاد

جامعة السليمانية

عشيرة الهماوند:

لقد عشيرة الهماوند من أهم العشائر الكردية في كردستان العراق التي ورثت ضد سياسة الدولة العثمانية لذلك مارست الدولة العثمانية ضدها العظم والعسكرون وتشريد في كردستان.

حيث نالت أبناء هذه العشيرة آل طرابلس الغرب بليبيا والى أماكن أخرى ضمن حدود الدولة العثمانية. كل ذلك من أجل وضع حد لنشاطات أبنائها في الوثيقة الثانية يظهر لنا مدى سخط الدولة ضدهم وتفريق أبناء العشيرة إلى مدن متعددة في آن واحد لكي لا يتمسكوا. وفيما يأتي نص الوثيقة:

الباب العالي

الجنس الخصوصي

في ضوء الترقية التي رغبها الجائر الأكبر وأمور الإصلاحات المشهورة اسماعيل حقي والتي وضع فيها أنه كان لم يسكن الهماونديين بواقع ٤٦ أسرة في الموصل و ٢٢ أسرة في ماردين و ٤٦ أسرة في هكاري ثم صدر الأمر السلطاني بأسكان هؤلاء مرة أخرى في ولاية الأناضول بسبب مشاكلهم مع الأمازي واليهامهم من الحدود والفرش في غير القرية ولاهم من تخصيص مدارس لهم والفرش أسكانهم بصورة صحيحة لقد تم توزيعهم بالتساوي الآتي:

أسكان (١٠٠) أسرة منهم في سهول و ٢٢ أسرة منهم في لونية و ٥٠ أسرة منهم في أمه وسواي ٥٠ أسرة منهم في ولاية نقرة. لذا تبلغ العوائل بهذا الأمر وتعليم الإجراءات المطلوبة في هذا الشأن.

١٢ ذي الحجة ١٢٠٤ هـ ١٨٨٧ م

فؤاد زنگنه

رئيس شوري الدولة
حارث باشا

شيخ سلام
احمد احمد نسبي

الصدر الاستم
محمد كامل بن صالح

ناظر المالية
محمد زهدي

ناظر العقدة
احمد جودت

ناظر الخارجية
محمد سعيد

ناظر المعارف
سنيب

ناظر التجارة
مصطفى زهد باشا

ناظر نولاف
مصطفى

مستشار الصدارة
الحق

لغز - فؤاد

پاشکوی ژماره (۱)

مهسه‌لی (موشیری حمه‌لی سلیمان) به‌هۆی گه‌وره‌کردنی له‌لایهن خزم و که‌سی شیخ مه‌حموده‌وه ببووه هۆکارێکی زه‌ق و گه‌وره له تیتکشکانی شیخ مه‌حمود و هۆزه‌هاوپه‌یمانەکانی له‌شه‌ری ده‌ریه‌ندی بازیان، که‌ دیاره‌ هۆی تیتکشکانی کورد له‌و شه‌ره‌دا په‌یوه‌ندی به‌ کۆمه‌له‌ هۆکارێکی بنه‌ره‌تی و پروون و ناشکراوه‌ هه‌یه‌ نه‌گه‌ر به‌ووردی و واقیعیانه‌ دیراسه‌ی هۆکاره‌کانی که‌وتنی شۆرش شیخ مه‌حمود بکه‌ین له‌و شه‌ره‌ که‌ زیاتر ده‌گه‌ریته‌وه‌ بۆ نابه‌رامبه‌ری له‌ ژماره‌ی چه‌کدار و چه‌ک و ته‌قه‌مه‌نی و شاره‌زایی و به‌کاره‌یتانی زانستی نوێ له‌شه‌ر له‌لایهن ئینگلیزه‌کان و که‌می هیتزو که‌می ته‌قه‌مه‌نی و خه‌رابی و سه‌ره‌تایی چه‌کی کورد هۆی ئه‌ساسی بوو له‌و به‌رنه‌نجامه‌ جه‌رگ به‌ه.

هه‌موو میژوو نووسه‌ کورده‌کانیش که‌ دیتنه‌ سه‌ر به‌رنه‌نجامی شه‌ری ده‌ریه‌ندی بازیان ئه‌وه‌ دووباره‌ ده‌که‌نه‌وه‌ که‌ (موشیر ناغا) له‌رێگه‌ی پشت شاخه‌کانه‌وه‌ رێ نیشانده‌ری ئینگلیزه‌کان بووه‌ بۆ سه‌ر شیخ مه‌حمود و نه‌گه‌ر نه‌و نه‌بوایه‌ وابه‌ناسانی ئه‌وه‌ ده‌ریه‌نده‌ له‌گرتن نه‌ده‌هات.

جاری نه‌و هیتزه‌ی شیخ مه‌حمود که‌ ژماره‌یان (٤٠٠) که‌س تی نه‌ده‌په‌ری نه‌ویش هه‌ر وه‌کو‌د. که‌مال مه‌زه‌ه‌ر ده‌لتی زۆریه‌یان له‌و هیتزه‌ بوون که‌ له‌گه‌ل مه‌حمود خانی دزلی هاتبوون و ناوچه‌که‌ شاره‌زا نه‌بوون چه‌کی هیتزه‌که‌ی شیخ مه‌حمود له‌ برنه‌و ماوزه‌رو چه‌قۆو خه‌نجهر تینه‌ده‌په‌ری له‌گه‌ل توره‌که‌یه‌ک نانه‌ ووشکه‌. له‌به‌رامبه‌ر ئه‌وه‌دا هیتزه‌که‌ی دوژمن به‌سه‌رکردایه‌تی جه‌نرال فریزه‌ر که‌ تایبه‌ت کۆکرا‌بوونه‌وه‌ بۆ سه‌رکوت کردنی شۆرش کوردستانی باشور پیتکه‌هاتبوو له‌ دوو لیوای پیاده‌و سواره‌ی سیخ و گورگه‌ و نه‌فغان و له‌گه‌ل ته‌قه‌مه‌نی زۆرو زه‌به‌ندو چه‌کی قورس و تۆپخانه‌و به‌شی موخابه‌راتی و بی ته‌ل و به‌شی مه‌ساح.

هه‌روه‌کو‌د. فوناد حمه‌ خورشید ده‌لتی (هیتزی په‌لامارده‌ر ژهنه‌رال فریزه‌ر

ئەسسادەيە نەبوو تاكو پەنا بەریتە بەر ھاوالاتیەکی ئەو ناوچە یە بۆ پەیدا کردنی چەند پیادە ڕیتیەک بۆ ھیزی زەبەلاحی).

د. کەمال مەزھەر لەو بارە یەو دەلتی (حالی حازر ھەموو بەلگە نامە نھیتی یەکانی ئینگلیز و لە بەر دەستدا بەندە ژمارە ی زۆری ئەو فایلانەم دیووہ کە پە یوہندی یان بە شتیخ مەحمودوہ ھە یە بەلگە نامە کان ناوی ھەموو شتیکیان نوسیووہ بە ناو شوتین و ئان و سەعاتوہ تیا تۆمار کردووہ. ھەروہا دەلتی جا لەو سەدان بەلگە نامە ی ئەو ڕۆژگارە کە مەن دیومەن ناوی موشیری ھەسە ی سلیمان بە خرابی نە ھا تووہ). بە پیتیچە وانوہ موشیر ناغا رۆلی گرنگی بینووہ لە رزگار کردنی شتیخ مەحمود و یە کەم کەس بووہ لە ناو بریندار و شە ھبە دە کان شتیخ مەحمودی ناسیووہ تەوہ بە برینداری و نە یھیتشتووہ سیخ و ئەنغان بە کسەر بیکۆژن و بە سە لامە تی تە سلیمی کردووہ.

راستە کاتێ خۆی موشیر ناغا لە سەر ریزنە گرتنی شتیخ مەحمود لە ئەو دلی لە شتیخ دە رەنجی و لیتی تۆرە دە بیت و دە داتە پال ئینگلیزە کان و پاکانە لەوہ نا کریت کە موشیر ناغا لەو ھە لویستە ی ھە لە بووہ بە لام ھەر ھە لەو تاوانیەک بە قە دە باروہ ئە ندازە ی خۆی بنوسرتەوہ. بۆچی کورت ھە لە ھیتانی ھیزی کورد لە چەند سەد کە سیک و خەر کردنەوہ یان لەو دە رە ندە بۆ شە ڕیکی نا بە رامبەری بە رە یی کە شە ویک زیاتر خۆی نە گرت بە خە ینە پال موشیر ناغا لە کاتیکدا ئەو زنجیرە شاخە ی دە وری دە رە ندە کە ی داوہ ھیتندە بە رزنیە لە ھە موو لاوہ سواریو پیادە دە توانن سە ریکە ون و ھیچ رتیگە یەکی نەوہ ندە نھیتی نیە ئە گەر ری نیشان دە ر نە بیت کەس یی نە زانی ئە مە لە کاتیکدا کە ئینگلیزە کان نە ک لە دوای ھا تی ھیتو حاکم و دە سە لاتیان بۆ کوردستان بە لکو بەر لەو مێژووہ دیراسە ی جوگرافیای کوردستانیان بە ووردی کردبوو ھەر (میتجەر سۆن) حاکمی سیاسی ئینگلیز لە سلیمانی بەر لە ھا تی سوای ئینگلیز بۆ ناوچە کە دوو جار ان بە ناوی بازرگانی و بە ناوی خوازراوہ بە و رتیگە دا ھا تبوو لە سلیمانی و ھە لە بجە ما بۆوہ. رە فسیق حلمی کە خۆی ناگاداری رو داوہ کانە و لە نزیکە وە لە گە ل

رووداو هکائی نو و کاته ژیاوه بهراشکاوی له یاداشته که ی دا ناماژ به وه له یه شیخ مهحمود دهکات که نهگه بهاتایه نو و شه په نابهرامبهره ی نه کردایه و به شه ری پارتیزانی و هیتزه که ی دابهش بگردایه بۆ هه ربه که له ناوچه عه شایه ری به کان نو و شوپشه که هه موو کوردستانی باشوری دهگرتوه هه روه ها نهحمه د خواجهش له بیروه ری به کانی دا به زهقی باسی به سهره به ری نو و لیژنه یه دهکات که بۆ ناماده کردنی خواردن و تفاق ناماده کرابوو که چۆن ساردوسپرو ووره ی هیتزه که ی شیخ مهحمود گیانی ناماده یه یان به ته وای هیتابوه خورای.

له کۆتایی دا ده لیم چند هوکارتیکی واقیعی و بنه رته ی ببووه هو ی شکستی هیزی کوردان له بهرام بهر ئینگلیز له شه ری ده ربه ندی بازبان و رۆلی موشیر ناغا هیتنه لاهه کی به شایانی باس کردن نیه و نه ونده زهق کردنه وه و به وگه و ره گرتنهش زیاتر ناحه زانی هه مه وند دروستیان کرد، چونکه به نه زه ری نه وان شیخ مهحمود و هیتزه سوپاکه ی لهشکان نایه ت نه مه یان کرده بیسانوی هه له سه ریازی به که یان له جهنگدا و موشیر ناغایان به وناسته تا وانبار کرد.

بۆ زیاتر روون کردنه وه له سه ر نو و با به ته به روانه:

۱- د. کهمال مهزههر، ویزدان و میژوو... یا دادگه ی موشیری حه مه ی سلیمان گۆفاری رهنگین. ژ (۱۰۲) سالی ۱۹۹۷.

۲- د. فوناد حه مه خورشید جوگرافیا ی سه ریازی و موشیری حه مه ی سلیمان. گۆفاری رهنگین. ژ (۱۰۷) سالی ۱۹۹۷.

۳- نازاد هه مه وهندی: بۆ جاری سه تهه م موشیری حه مه ی سلیمان، گۆفاری رهنگین ژ (۱۰۹) سالی ۱۹۹۸.

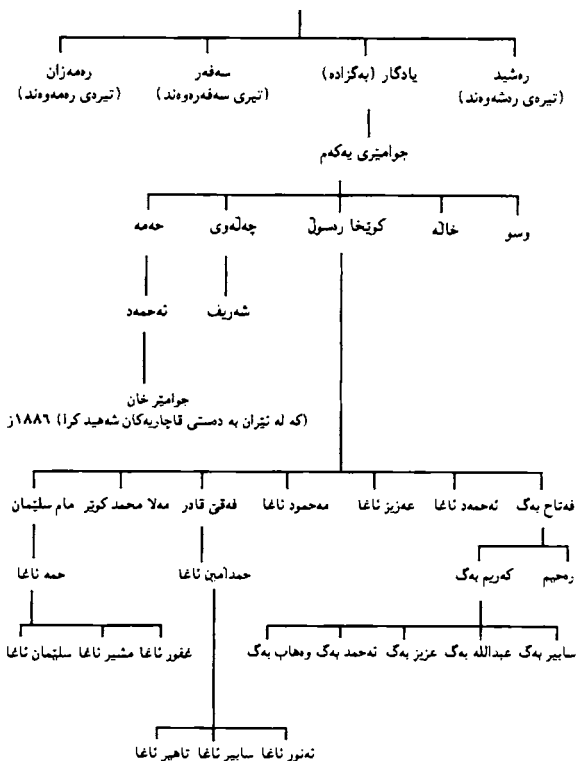
۴- ره فیق حلمی (یاداشت) بهرگی یه کهم، ل ۱۳۸-۱۳۹.

۵- نهحمه د خواجه (چیم دی) بهرگی یه کهم.

۶- لوا، رکن محمد النقشبندی / دیسانه وه ده ریاری موشیری حه مه ی سلیمان رهنگین. ژماره ۱۰۵ سالی ۱۹۹۷.

«رنگی پنه‌چمپس هم‌هوند»

خواهی

سەرچاوه کوردییەکان

- ۱- د. کەمال مەزھەر، چەند لاپەرەبەک لە میتژی گەلی کورد، بەشی یەكەم، بەغداد ۱۹۸۵.
- ۲- محەمەد رەسول ھاوار، شیخ مەحمودی قارەمان و دەولەتەکی خواروی کوردستان، بەرگەکانی یەكەم و دووهم و سێیەم لەنەنەن ۱۹۹۱.
- ۳- رەفیع حەلمی، یاداشت بەرگەکانی یەكەم و دووهم، رۆشنبیری و لاوانی کوردستانی عێراق شۆرشەکانی شیخ مەحمود، سلیمانی ۱۹۸۸.
- ۴- ئەحمەد خواجە، چیم دی، بەرگەکانی یەكەم و دووهم و سێیەم، سالی ۱۹۶۸.
- ۵- رەززی قەزاز، بزوتنەوی سیاسی و رۆشنبیری کورد، چاپخانەی ژین، سلیمانی سالی ۱۹۷۱.
- ۶- جەلال تەقی، یاداشتەکانی ئەحمەد تەقی لاپەرەبەک لە شۆرشەکانی شیخ مەحمود، چاپخانەی (سلمان الاعظمی)، بەغداد ۱۹۷۰.
- ۷- یاداشتەکانی شیخ لەتیف حەفید لەسەر شۆرشەکانی شیخ مەحمود کەمال نوری مەعروف ساغی کردۆتەوه چاپی یەكەم، هەولێر ۱۹۹۵.
- ۸- مستەفا نەرمەمان، شۆرشێ ئیبراھیم خانی دەلق، دار الحریه للطباعه، سالی ۱۹۸۶.
- ۹- د. عیزەدین مستەفا رەسول، زمانی ئەدەبی و یەكگرتووی کوردی، چاپخانەی (سلمان الاعظمی)، بەغداد ۱۹۷۱.
- ۱۰- ئەکرەمی مەحمودی سالحی رەشە، شاری سلیمانی، بەرگی دووهم، سالی ۱۹۸۹.
- ۱۱- کاکەیی فەلاح، پەندەکانی پیرەمێرد، سلیمانی، چاپخانەی کاکەیی فەلاح، بەرگی یەكەم چاپی دووهم.

- ۱۲- پیره‌میترد، دوانزه سواری مه‌ریوان، داستانیکی میژوویی کورده له‌کتیبخانه‌ی نیشتمانیدا له به‌غدا، ژماره (۴۰۸) ی سالی ۱۹۸۳ ی دراوه‌تی، چاپخانه‌ی کاکه‌ی فلاح سلیمانی شه‌قامی پیره‌میترد.
- ۱۳- له‌تیف به‌رزنجی، شیخ مه‌حمود له شیعی کوردی‌دا، هه‌ولتر ۱۹۹۰.
- ۱۴- حسین جاف، هه‌زه‌کانی کورد، به‌رگی دووهم، به‌غداد ۱۹۹۲.
- ۱۵- مه‌لا عبدالکریم مدرس، کۆمه‌له شیعی فه‌قی قادری هه‌مه‌وه‌ند، چاپخانه‌ی کۆری زانیاری، به‌غداد ۱۹۸۰.
- ۱۶- عومه‌ر شیخه‌لا ده‌شته‌کی، داستانی گۆرانی له فۆلکلۆری کوردی‌دا، چاپی یه‌که‌م، چاپخانه‌ی سه‌لاح‌ه‌دین- هه‌ولتر ۱۹۷۸.
- ۱۷- شه‌عبان ره‌مزی، ستران بیژر کاوتیز ناغا، مطبعه‌ اسعد- بغداد ۱۹۸۸.
- ۱۸- علاء الدین سجادی، شوژشه‌کانی کورد، به‌غداد، چاپخانه‌ی معاریف سالی ۱۹۵۹.
- ۱۹- ره‌فیق حلمی، یاداشت کوردستانی عیراق شوژشه‌کانی شیخ مه‌حمود، به‌شی سه‌یهم، دار الحریه‌ للطباعه- بغداد ۱۹۹۲ م.
- ۲۰- د. که‌مال مه‌زه‌هر، کوردستان له‌کاتی شه‌ری یه‌که‌می جیهانی، چاپخانه‌ی کۆری زانیاری کورد، به‌غداد ۱۹۷۵.
- ۲۱- عه‌لانه‌ددین سوچادی میژووی نه‌ده‌بی کوردی به‌غداد ۱۹۵۲.
- ۲۲- سه‌روه‌ر نه‌حمه‌د که‌ریم چه‌ند لایه‌ره‌یه‌کی شاراو ده‌ میژووی که‌ریم به‌گی فه‌تاح به‌گی هه‌مه‌وه‌ند سالی ۱۹۹۸.
- ۲۳- حه‌بیب عه‌لی میرانی له یادی شه‌هیدان و نه‌دیسانی کوردستان له سالی ۱۹۷۳ دا له نه‌جه‌ف له چاپ دراوه.
- ۲۴- م.س لازیف کیشه‌ی کورد ۱۸۹۶ - ۱۹۱۷ به‌شی یه‌که‌م.
- ۲۵- عبدالرعیب یوسف بانکه‌وازیک بو رووناک بیرانی کورد، سالی ۱۹۸۵ له سلیمانی له چاپخانه‌ی کامه‌ران له چاپ دراوه.

- ١٧- ميجرسون ، رحلة متنكر الى بلاد ما بين النهرين وكرديستان ، ترجمة لؤاد جميل ،
جزء الاول ، مطبعة الجمهورية ، بغداد سنة ١٩٧٠
- ١٨- علي سعيدو كوزاني من عمان الى عمادية جولة في كردستان الجنوبية سنة
١٩٣٩ مصر .

رۇژنامەو گۇقار

- ۱- عبدالرحمان پاشا رۇژنامەى روناكى تۇرگانى حزبوللاى شۇپۇشگىتىرى كورد ژمارە و (۲۶) ۱۶/۳/۱۹۹۷ .
- ۲- د. فوناد حمە خورشيد، جوگرافىاي سەربازى و موشىرى حمەى سلىمان، گۇقارى رەنگىن، ژمارە (۱۰۷) كانونى يەكەم ۱۹۹۷ .
- ۳- د. عبدالستار طاھر شريف، بربازىكى نەنجومەنى وەزىران، كانونى دووم، شويات، نادارى ۱۹۲۵ز. گۇقارى رەنگىن ژمارە (۳۷) ۱۹۹۱ .
- ۴- د. فوناد حمە خورشيد، جەرىزەبى خىلى ھەمەوئەند بەشىكە لەمىژوى نەم مىلەتە، گۇقارى رەنگىن، ژمارە (۸۴) سالى ۱۹۹۵ .
- ۵- محەمەد سەعید سەلىم جاف، جوكل ھەمەوئەند كىتە، گۇقارى رۇشنىبىرى نوى ژمارە (۷۱) تىشیرنى دووم و كانونى يەكەم ۱۹۷۸ .
- ۶- د. كەمال مەزھەر، وىژدان و مىژویا دادگەى موشىرى حمەى سلىمان، گۇقارى رەنگىن ژمارە ۱۰۲ سالى ۱۹۹۷ .
- ۷- د. حەسەن جاف، با وردتر لە روداوه مىژوئەكان بكتولینەو، رۇشنىبىرى نوى ژمارە (۱۱۶) سالى ۱۹۸۷ .
- ۸- عەبدولاکەرىم، گۇقارى تايم ژمارە (۷) تەموزى ۱۹۹۸ .
- ۹- رەئوف توفىق ھەمەوئەندى، ھەمەوئەند لەخەباتى سەختى مىژوئا، گۇقارى پەيچىن، ژمارە (۳) سالى ۱۹۹۸ .
- ۱۰- جەمال خەزەندەر، بانگى كوردستان، زنجیره ژياندەنەوى رۇژنامەو گۇقارى كوردى ۱۹۲۲-۱۹۲۶، بەغداد ۱۹۷۴ .
- ۱۱- پىشكەوتەن، ژمارە (۱۱۷) سالى ۱۹۲۲ .
- ۱۲- د. عىزەدەین مستەفا رەسول، رۇژمانەى براپەتى ژمارە (۳۹) خولى چوارەم چوارشەم ۱۹۷۳/۲/۲۱ .

- ١٣- عبدالوهاب عبدالرحيم هممه و هندی، موقع الهموند فی النضال التحریری لشعب الکردي، رۆژنامه‌ی التاخچی ژماره (١٣٢٣) ٥ ئایار ١٩٧٣ به‌غداد.
- ١٤- جه‌مال بابان، ئاورتیک له‌میتژی هه‌مه‌وه‌ند، گۆڤاری رۆشنبیری نوی، ژماره (١١٤) حوزه‌یرانی، ١٩٨٧.
- ١٥- چه‌ندین زانیاری بلاونه‌کراوه که له‌پیاوه به‌سالاجوه‌کانی هه‌مه‌وه‌ند وه‌گیراوه که ناویان له‌ په‌راوتزی لاپه‌ره‌کان هاتوه.
- ١٦- ده‌ست نوسه‌کانی کاک نه‌جه‌ددین فه‌تاح نه‌سه‌رده‌دین.
- ١٧- ده‌ست نوسه‌کانی ساپیر به‌گ.
- ١٨- که‌مال مه‌زه‌ز گۆڤاری رۆشنبیری ١٣٦ سالی ١٩٩٥.
- ١٩- که‌مال مه‌زه‌ز گۆڤاری رۆشنبیری ١٢٥ سالی ١٩٩٠.
- ٢٠- عومەر عه‌لی شه‌ریف خه‌بات جریده سیاسییه‌ اسبوعیه‌ عدد ٩٤٢ سالی ١٩٩٩.

سوپاس و پیزانین

سوپاس و پیزانینی زۆرم بۆ هه موو ئه وانه هه یه چ به
سه رچاوهی به نرخ و چ له ریکخستنه وهی ئه م کتیبه دا هاوکاریمان
کردم، به تایبته کامهران بابان زاده، که هاوکاری زۆری کردم.
هه روا سوپاس بۆ کتیبخانهی زانکۆی سه لاهه دین و
کتیبخانهی گشتی هه ولیر.

